

CVRIA

HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE UNIE

Jaarverslag
2012

HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE UNIE

JAARVERSLAG 2012

Overzicht van de werkzaamheden van het Hof van Justitie,
het Gerecht en het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie

Luxemburg, 2013

www.curia.europa.eu

Hof van Justitie
L-2925 Luxemburg
Tel. (352) 43 03-1

Gerecht
L-2925 Luxemburg
Tel. (352) 43 03-1

Gerecht voor ambtenarenzaken
L-2925 Luxemburg
Tel. (352) 43 03-1

Het Hof op internet: <http://www.curia.europa.eu>

Manuscript voltooid op 1 januari 2013

Reproductie met bronvermelding toegestaan. De foto's mogen slechts worden gereproduceerd in de context van deze publicatie. Voor elk ander gebruik moet toestemming worden gevraagd aan het Bureau voor publicaties van de Europese Unie.

Meer gegevens over de Europese Unie vindt u op internet via de Europaserver (<http://europa.eu>).

Catalografische gegevens bevinden zich aan het einde van deze publicatie.

Luxemburg: Bureau voor publicaties van de Europese Unie, 2013

ISBN 978-92-829-1276-8

doi:10.2862/87046

© Europese Unie, 2013

Printed in Luxembourg

GEDRUKT OP ELEMENTAIR CHLOORVRIJ GEBLEEKT PAPIER (ECF)

Inhoud

	Blz.
Voorwoord van Vassilios Skouris, president van het Hof van Justitie	5

Hoofdstuk I

Het Hof van Justitie

A — Ontwikkeling en werkzaamheden van het Hof van Justitie in 2012	9
B — Rechtspraak van het Hof van Justitie in 2012	13
C — Samenstelling van het Hof van Justitie	65
1. Leden van het Hof van Justitie	67
2. Wijzigingen in de samenstelling van het Hof van Justitie in 2012	85
3. Protocollaire rangorde	87
4. Gewezen leden van het Hof van Justitie	89
D — Gerechtelijke statistieken van het Hof van Justitie	93

Hoofdstuk II

Het Gerecht

A — Werkzaamheden van het Gerecht in 2012	125
B — Samenstelling van het Gerecht	167
1. Leden van het Gerecht	169
2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht in 2012	181
3. Protocollaire rangorde	183
4. Gewezen leden van het Gerecht	187
C — Gerechtelijke statistieken van het Gerecht	189

Hoofdstuk III*Het Gerecht voor ambtenarenzaken*

A — Werkzaamheden van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2012	213
B — Samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken	225
1. Leden van het Gerecht voor ambtenarenzaken	227
2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2012	231
3. Protocollaire rangorde	233
4. Gewezen leden van het Gerecht voor ambtenarenzaken	235
C — Gerechtelijke statistieken van het Gerecht voor ambtenarenzaken	237

Hoofdstuk IV*Bijeenkomsten en bezoeken*

A — Officiële bezoeken aan en evenementen bij het Hof van Justitie, het Gerecht en het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2012	251
B — Studiebezoeken	255
C — Plechtige zittingen in 2012	259
D — Bezoeken of aanwezigheid bij officiële evenementen	261
<i>Beknopt organogram</i>	<i>266</i>

Voorwoord

1952-2012: In het afgelopen jaar is herdacht dat het Hof reeds zestig jaar bestaat en een bijdrage levert aan het Europese project. Deze verjaardag, die niet echt symboolwaarde had, is door het Hof gevierd met een accent op inhoud en niet zozeer op de feestelijkheden. Het Hof heeft in deze context met name een bundel uitgebracht die is gewijd aan de Instelling en haar rechtspraak als onderdeel van de Europese opbouw. Dit werk is voorgesteld in het kader van een Forum, waarvoor de presidenten van de grondwettelijke en hooggerechtshoven van de lidstaten van de Europese Unie waren uitgenodigd.

In 2012 is ook het nieuwe Reglement voor de procesvoering van het Hof vastgesteld, naast enkele wijzigingen van zijn Statuut, na een lang, maar productief wetgevingsproces. Deze hervormingen strekken ertoe de procedures voor het Hof te moderniseren en het in staat te stellen zijn efficiëntie te verhogen.

Deze verhoogde efficiëntie, die de laatste jaren constant is, is ook in 2012 te zien. De duur van de prejudiciële procedures is sinds het einde van de jaren tachtig niet meer zo kort geweest en het Gerecht is erin geslaagd om, na een bijzonder productief jaar, het aantal bij hem aanhangige zaken te verkleinen en de duur van de procedures dit jaar met twee maanden terug te brengen.

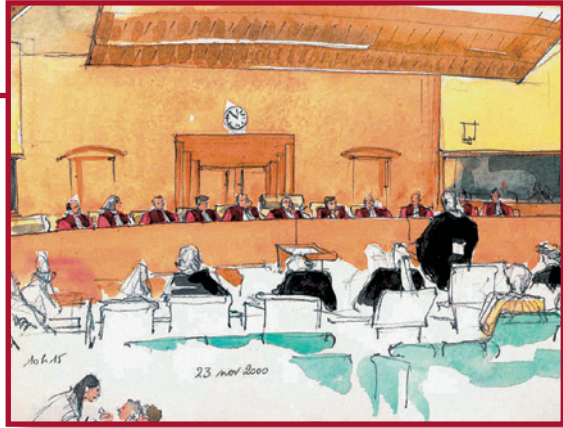
In het jaar 2012 zijn voorts de leden van het Hof gedeeltelijk vervangen en zijn vier van zijn leden vertrokken. Bij de benoemingen in het kader van deze gedeeltelijke vervanging hebben de regeringen van de lidstaten er wederom rekening mee gehouden dat deze snel moeten worden afgehandeld en dat de stabiliteit van de Instelling zo veel mogelijk in stand moet worden gelaten, zodat zij ongehinderd haar taak kan blijven vervullen. Het Hof kan zich hiervoor alleen maar gelukkig prijzen.

In dit verslag wordt een compleet overzicht gegeven van de ontwikkeling en de werkzaamheden van de Instelling in de loop van het jaar 2012. De lezer zal kunnen constateren dat een aanzienlijk deel van het verslag gewijd is aan een beknopte maar volledige uiteenzetting van de eigenlijke rechtsprekende activiteit van het Hof van Justitie, het Gerecht en het Gerecht voor ambtenarenzaken. De gerechtelijke analyse wordt aangevuld met en geïllustreerd aan de hand van statistische gegevens over elke rechterlijke instantie.

Tot slot wil ik de gelegenheid te baat nemen om de collega's van de drie rechterlijke instanties en alle leden van het personeel van het Hof van Justitie hartelijk te bedanken voor het voortreffelijke werk dat zij in een uitzonderlijk en veeleisend jaar hebben verricht.

V. Skouris
President van het Hof van Justitie

Hoofdstuk I

Het Hof van Justitie

A — Ontwikkeling en werkzaamheden van het Hof van Justitie in 2012

door Vassilios Skouris, president

In dit eerste deel van het Jaarverslag wordt een beknopt overzicht gegeven van de werkzaamheden van het Hof van Justitie van de Europese Unie in 2012. Eerst wordt een beeld geschetst van de ontwikkeling van de Instelling in de loop van dit jaar, waarbij de nadruk wordt gelegd op de institutionele veranderingen waarmee het Hof van Justitie te maken kreeg en op de ontwikkelingen rond zijn interne organisatie en zijn werkmethoden. In de tweede plaats worden de statistieken over de evolutie van de werklast van het Hof van Justitie en de gemiddelde procesduur geanalyseerd. In de derde plaats worden, zoals elk jaar, per gebied de belangrijkste ontwikkelingen in de rechtspraak behandeld.

1. De ontwikkeling van de Instelling in 2012 stond vooral in het teken van de belangrijke hervormingen van zijn procedureregels en de viering van het 60-jarig bestaan van het Hof van Justitie.

Het Hof van Justitie van de Europese Unie heeft op 4 december 2012 namelijk zijn 60-jarig bestaan gevierd. Hoewel zestig jaar niet de helft of drie kwart van een eeuw zijn, heeft het Hof van Justitie niettemin beslist deze verjaardag niet onopgemerkt voorbij te laten gaan. Het gerechtelijke bestel van de Europese Unie heeft in de afgelopen zestig jaar immers belangrijke hervormingen ondergaan die, in hun geheel beschouwd, een ware transformatie betekenen. Vermeldenswaard zijn de inwerkingtreding van het Verdrag van Nice, twee uitbreidingen die ertoe hebben geleid dat het aantal medewerkers van de Instelling nagenoeg is verdubbeld en het aantal processtalen en werktalen sterk is toegenomen, de oprichting van het Gerecht voor ambtenarenzaken, de aanzienlijke modernisering van de interne werkmethoden, de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon met de uitbreiding van de bevoegdheden van het Hof, de invoering van de prejudiciële spoedprocedure en de informatisering van de procedure met de lancering van het systeem e-curia. De opvatting was dat deze transformatie passend tot zijn recht zou komen met een tweeledige herdenking: de organisatie van een forum waarvoor de presidenten van de grondwettelijke en hooggerechtshoven van de lidstaten van de Europese Unie zijn uitgenodigd, en daarnaast de uitgave van een bundel, gewijd aan de rol van het Hof en zijn rechtspraak binnen de Europese opbouw. Uitgegeven door een comité onder voorzitterschap van rechter Allan Rosas en samengesteld uit rechter Egils Levits en advocaat-generaal Yves Bot, zijn in dit werk de bijdragen samengebracht van een representatieve groep auteurs, zowel in geografisch opzicht als uit het oogpunt van hun beroeps- en academisch profiel.

Op het niveau van de rechtspreking zijn een nieuwe kamer van vijf rechters en een nieuwe kamer van drie rechters ingesteld bij gelegenheid van de gedeeltelijke vervanging van de leden van het Hof op 7 oktober 2012. Met tien gelijktijdig functionerende kamers zal het Hof zijn efficiëntie in stand kunnen houden en deze kunnen verbeteren.

Bij de procedureregels moet heel in het bijzonder bij de ontwikkelingen in het afgelopen jaar worden stilgestaan. Om te beginnen wijs ik op de vaststelling van verordening (EU, Euratom) nr. 741/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 11 augustus 2012 houdende wijziging van het Protocol betreffende het statuut van het Hof van Justitie van de Europese Unie en van bijlage I daarbij (PB L 228, blz. 1), die op 1 september 2012 in werking is getreden. De krachtens deze verordening aangebrachte wijzigingen in het Statuut omvatten onder andere de invoering van het ambt van vicepresident van het Hof, de verhoging van het aantal rechters waaruit de Grote kamer bestaat naar vijftien, de beperktere deelname van de presidenten van de kamers van vijf rechters

aan de Grote kamer¹ en het wegvallen van de verplichting voor de rechter-rapporteur in een zaak om een rapport ter terechtzitting te maken.

Vervolgens merk ik op dat het nieuwe Reglement voor de procesvoering van het Hof van Justitie van 25 september 2012 (PB L 265, blz. 1) op 1 november 2012 in werking is getreden. In dit Reglement is het eerdere Reglement volledig herzien. De hoofddoelstellingen zijn de regels in het oude Reglement te herstructureren zodat de prejudiciële verwijzingen voortaan een vooraanstaande plaats krijgen, de duur van de procedures te verkorten en sommige bepalingen in het oude Reglement te verduidelijken en te vereenvoudigen. Overigens zijn in het nieuwe Reglement voor de procesvoering de bepalingen hernummerd in vergelijking met het oude Reglement.

Na deze herziening is de informatieve nota over de instelling van prejudiciële procedures door de nationale gerechten aan de nieuwe regels aangepast en omgedoopt tot „aanbevelingen [van het Hof] aan de nationale rechterlijke instanties over het aanhangig maken van prejudiciële procedures” (PB C 338, blz. 1). Tot slot vermeld ik het besluit van het Hof van Justitie van 23 oktober 2012 inzake de gerechtelijke taken van de vicepresident van het Hof (PB L 300, blz. 47), waarin bepaalde gerechtelijke bevoegdheden die voorheen aan de president toekwamen, met name op het gebied van korte gedingen, thans aan de vicepresident zijn overgedragen.

2. De gerechtelijke statistieken van het Hof voor het jaar 2012 wijzen globaal op aanhoudende productiviteit en sterk toegenomen efficiëntie wat de duur van de procedures betreft. Daarnaast moet worden vermeld dat het aantal aanhangig gemaakte zaken licht is afgenomen. Gezien de ontwikkeling van de rechtszaken in de afgelopen jaren, zou dit conjunctureel kunnen zijn.

In 2012 heeft het Hof 527 zaken afgedaan (nettocijfer, waarin rekening is gehouden met de voegingen wegens verknochtheid), hetgeen een lichte afname is ten opzichte van het voorafgaande jaar (550 afgedane zaken in 2011). In 357 van deze zaken is een arrest gewezen en in 168 daarvan is een beschikking gegeven.

Bij het Hof zijn 632 nieuwe zaken aanhangig gemaakt (ongeacht de voegingen wegens verknochtheid), hetgeen ongeveer 8 % minder is ten opzichte van 2011 (668 aanhangig gemaakte zaken), maar in de geschiedenis van het Hof niettemin het tweede hoogste aantal aanhangig gemaakte zaken in een jaar. Deze afname van het totale aantal aanhangig gemaakte zaken moet hoofdzakelijk in verband worden gebracht met de lichte afname, ten opzichte van het voorafgaande jaar, van het aantal hogere voorzieningen dat is ingesteld. Bij de prejudiciële procedures is het aantal voor 2012 het tweede hoogste cijfer ooit in de geschiedenis van het Hof.

Wat de procesduur betreft, zijn de statistieken zeer positief. Bij de prejudiciële verwijzingen bedroeg de gemiddelde procesduur 15,7 maanden. In de gehele periode waarvoor het Hof over betrouwbare statistische gegevens beschikt, is de gemiddelde duur van behandeling van de prejudiciële zaken in 2012 daarmee op het laagste niveau ooit bereikt. Bij de rechtstreekse beroepen en de hogere voorzieningen was de gemiddelde duur van behandeling respectievelijk 19,7 maanden en 15,3 maanden.

¹ Voortaan zal de Grote kamer zijn samengesteld uit de president, de vicepresident, drie presidenten van kamers van vijf rechters die op basis van een roulatiesysteem worden aangewezen en tien tussen de overige rechters aangewezen rechters, ook op basis van een roulatiesysteem.

De verbeterde efficiëntie van het Hof bij de behandeling van de zaken is niet alleen te danken aan wijzigingen in de werkwijze in de afgelopen jaren, maar ook aan het feit dat meer gebruik wordt gemaakt van de verschillende procedurele mogelijkheden die het Hof heeft om de behandeling van sommige zaken te versnellen (prejudiciële spoedprocedure, berechting bij voorrang, versnelde procedure, vereenvoudigde procedure en de mogelijkheid om uitspraak te doen zonder conclusie van de advocaat-generaal).

In vijf zaken is verzocht om toepassing van de prejudiciële spoedprocedure; de daarvoor aangegeven kamer was van oordeel dat in vier daarvan was voldaan aan de voorwaarden van artikel 104 ter van het Reglement voor de procesvoering (artikel 107 en volgende van het nieuwe Reglement voor de procesvoering). Deze zaken zijn afgedaan in gemiddeld 1,9 maanden.

Om de versnelde procedure is vijfmaal verzocht, maar slechts tweemaal was aan de in het Reglement voor de procesvoering gestelde voorwaarden voldaan. Overeenkomstig een in 2004 ingevoerde praktijk worden verzoeken om een versnelde procedure toe- of afgewezen bij een met redenen omklede beschikking van de president van het Hof. Overigens zijn twee zaken bij voorrang behandeld.

Het Hof heeft ook gebruikgemaakt van de vereenvoudigde procedure die is vastgelegd in artikel 104, lid 3, van het Reglement voor de procesvoering, thans artikel 99 van het Reglement voor de procesvoering, voor de beantwoording van bepaalde prejudiciële vragen. Op basis van deze bepaling zijn in totaal 26 zaken bij beschikking afgedaan.

Ten slotte heeft het Hof veelvuldig gebruikgemaakt van de bij artikel 20 van zijn Statuut geboden mogelijkheid om een zaak zonder conclusie van de advocaat-generaal te berechten wanneer in die zaak geen nieuwe rechtsvraag aan de orde is. Ongeveer 53 % van de arresten in 2012 is zonder conclusie geweest.

De zaken waren als volgt verdeeld over de verschillende rechtsprekende formaties van het Hof: van de in 2012 bij arrest of beschikking van gerechtelijke aard afgedane zaken werd ongeveer 9 % afgedaan door de Grote kamer, 54 % door de kamers van vijf rechters en ongeveer 34 % door de kamers van drie rechters. Vergeleken met vorig jaar is er een afname van het aandeel van zaken dat door de Grote kamer wordt behandeld (11 % in 2011) en een toename van het aandeel van zaken dat door de kamers van drie rechters wordt behandeld (32 % in 2011).

Meer gedetailleerde statistische gegevens over het jaar 2012 zijn te vinden in het deel van dit verslag dat specifiek daaraan is gewijd.

B — Rechtspraak van het Hof van Justitie in 2012

Constitutionele of institutionele vraagstukken

Wat de contentieuze procedures voor het Hof van Justitie betreft, en meer bepaald niet-nakomingsprocedures, wordt gewezen op de zaak *Commissie/Spanje* (arrest van 11 december 2012, zaak C-610/10), die betrekking had op de niet-uitvoering door het Koninkrijk Spanje van het arrest van het Hof waarin was vastgesteld dat deze lidstaat zijn verplichtingen niet was nagekomen door niet de noodzakelijke maatregelen te treffen om te voldoen aan een beschikking van de Commissie waarin steun onwettig en onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt was verklaard.

In de eerste plaats heeft het Hof uitspraak gedaan over de regels die van toepassing zijn op de precontentieuze procedure, die voorafgaat aan een beroep wegens niet-uitvoering door een lidstaat van een arrest van het Hof waarbij een niet-nakoming wordt vastgesteld. Bij het Verdrag van Lissabon is het verloop van deze procedure immers gewijzigd, in die zin dat niet langer een met redenen omkleed advies behoeft te worden uitgebracht. In zijn arrest oordeelt het Hof dat op een precontentieuze procedure die is ingeleid vóór de datum van inwerkingtreding van de wijziging, maar die na die datum voortduurt, de nieuwe regels van artikel 260, lid 2, VWEU van toepassing zijn. Ten aanzien van de referentiedatum voor de beoordeling van het bestaan van een dergelijke niet-nakoming wanneer er geen met redenen omkleed advies is, oordeelt het Hof dat dit het einde is van de termijn die is gesteld in de aanmaningsbrief die krachtens artikel 260, lid 2, VWEU wordt verzonden.

In de tweede plaats heeft het Hof uitspraak gedaan over de vaststelling van de dwangsommen die als sanctie voor de niet-uitvoering van een niet-nakomingsarrest worden opgelegd. Het heeft geoordeeld dat een dergelijke sanctie moet worden vastgesteld naargelang de mate van druk die nodig is om de in gebreke blijvende lidstaat te overreden om een niet-nakomingsarrest uit te voeren en tot ander gedrag te komen, teneinde de verweten inbreuk te doen beëindigen. In beginsel moet daarbij ook rekening worden gehouden met de duur van de inbreuk, de ernst ervan en de draagkracht van de betrokken lidstaat. Bij de toepassing van deze criteria zal het Hof in het bijzonder rekening houden met de gevolgen van het niet-uitvoeren van het arrest voor de publieke en particuliere belangen en met de urgentie waarmee de betrokken lidstaat moet worden aangemoedigd zijn verplichtingen na te komen.

Op het punt van de hiërarchie van de normen binnen de rechtsorde van de Unie en de daarmee samenhangende bevoegdheidsverdeling tussen de instellingen, heeft het Hof in de zaak *Parlement/Raad* (arrest van 5 september 2012, zaak C-355/10) uitspraak kunnen doen over de omvang van de uitvoerende bevoegdheden van de Commissie in het kader van een regelgevingsprocedure met toetsing. Het Hof heeft er in dit verband aan herinnerd dat daar waar de vaststelling van de essentiële voorschriften van een Europeesrechtelijke materie uitsluitend de bevoegdheid van de Uniewetgever is, deze voorschriften in de basisregeling moeten worden vastgesteld en geen voorwerp van delegatie kunnen zijn. De vaststelling van bepalingen waarbij politieke keuzes moeten worden gemaakt die tot de eigen verantwoordelijkheden van de Uniewetgever behoren, kan dus niet worden gedelegeerd. Bijgevolg kunnen uitvoeringsmaatregelen geen essentiële onderdelen van een basisregeling wijzigen en een basisregeling niet aanvullen met nieuwe essentiële onderdelen.

Ten aanzien van een uitvoeringsmaatregel als besluit 2010/252¹ ter aanvulling van de Schengengrenscode² op het gebied van de bewaking van de maritieme buitengrenzen, heeft het opgemerkt dat de Schengengrenscode, de basisregeling ter zake, weliswaar in artikel 12, lid 4, vermeldt dat de bewaking tot doel heeft personen die illegaal de grens overschrijden aan te houden, maar geen voorschriften bevat over de maatregelen die de grenswachters tegen personen of schepen mogen aanwenden wanneer deze worden aangehouden of die welke zij daarna mogen aanwenden, zoals het nemen van dwangmaatregelen, het gebruik van wapens, het terugzenden van de aangehouden personen naar een bepaalde plaats of maatregelen jegens personen die betrokken zijn bij mensenhandel. Het Hof heeft derhalve geoordeeld dat besluit 2010/252/EU een uitvoeringsmaatregel op grond van artikel 12, lid 5, van verordening nr. 562/2006³ was en dus geen regels kon bevatten over de toekenning aan grenswachters van bevoegdheden tot het nemen van dwangmaatregelen, bij de vaststelling waarvan politieke keuzes moeten worden gemaakt die tot de eigen verantwoordelijkheden van de Uniewetgever behoren, aangezien aan de hand van complexe beoordelingen een evenwicht moet worden gezocht tussen de uiteenlopende belangen die aan de orde zijn. Bovendien maken deze bepalingen inzake de toekenning aan grenswachters van bevoegdheden van openbaar gezag dermate belangrijke inmengingen in grondrechten van de betrokkenen mogelijk, dat het optreden van de Uniewetgever vereist is. Het Hof heeft besluit 2010/252 dan ook in zijn geheel nietig verklaard.

Op het gebied van de toegang van het publiek tot documenten van de instellingen van de Unie, waarover geregeld wordt geprocedeerd, verdienen twee arresten die op dezelfde dag zijn geweest bijzondere aandacht.

De zaken *Commissie/Éditions Odile Jacob* (arrest van 28 juni 2012, zaak C-404/10 P) en *Commissie/Agrofert Holding* (arrest van 28 juni 2012, zaak C-477/10 P) hebben het Hof de gelegenheid geboden om voor het eerst de verbanden tussen verordening nr. 1049/2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie⁴ en verordening nr. 139/2004 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen⁵ te onderzoeken.

In deze beide zaken was door de Commissie bij het Hof hogere voorziening ingesteld tegen de twee arresten van het Gerecht⁶ waarbij dit beslissingen van de Commissie tot weigering van toegang tot documenten betreffende twee concentratiecontroleprocedures nietig had verklaard.

¹ Besluit 2010/252/EU van de Raad van 26 april 2010 houdende aanvulling van de Schengengrenscode op het gebied van de bewaking van de maritieme buitengrenzen in het kader van de operationele samenwerking die wordt gecoördineerd door het Europees Agentschap voor het beheer van de operationele samenwerking aan de buitengrenzen van de lidstaten van de Europese Unie (PB L 111, blz. 20).

² Verordening (EG) nr. 562/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 15 maart 2006 tot vaststelling van een communautaire code betreffende de overschrijding van de grenzen door personen (Schengengrenscode) (PB L 105, blz. 1).

³ Zie voetnoot 2.

⁴ Verordening (EG) nr. 1049/2001 van het Europees Parlement en de Raad van 30 mei 2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie (PB L 145, blz. 43).

⁵ Verordening (EG) nr. 139/2004 van de Raad van 20 januari 2004 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen („EG-concentratieverordening”) (PB 2004, L 24, blz. 1). Bij deze verordening is verordening (EEG) nr. 4064/89 van de Raad van 21 december 1989 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen ingetrokken. Deze laatste blijft evenwel van toepassing op concentraties die vóór 1 mei 2004 tot stand zijn gekomen, hetgeen in zaak C-404/10 P het geval is.

⁶ Arresten Gerecht van 9 juni 2010, *Éditions Jacob/Commissie*, T-237/05, en 7 juli 2010, *Agrofert Holding/Commissie*, T-111/07.

Het Hof heeft geoordeeld dat het in beginsel, ter rechtvaardiging van de weigering om toegang te verlenen tot een document, niet volstaat dat dit document een in artikel 4, lid 2, van verordening nr. 1049/2001⁷ genoemde activiteit of een daarin vermeld belang betreft, aangezien de betrokken instelling eveneens moet uitleggen in welk opzicht de toegang tot dat document concreet en daadwerkelijk het belang zou kunnen ondermijnen dat door een van de in dat artikel neergelegde uitzonderingen wordt beschermd. De instelling mag zich in dit verband echter baseren op algemene aannames die voor bepaalde categorieën van documenten gelden, daar vergelijkbare overwegingen van algemene aard kunnen gelden voor verzoeken om openbaarmaking met betrekking tot documenten van gelijke aard. Dergelijke algemene aannames gelden in het kader van de procedure van controle op concentraties van ondernemingen, omdat de regeling die op deze procedure van toepassing is, met name verordening nr. 139/2004⁸, eveneens voorziet in strikte regels met betrekking tot de behandeling van informatie die in het kader van een dergelijke procedure is verkregen of opgesteld.

Indien op basis van verordening nr. 1049/2001 een veralgemeende toegang zou worden verleend tot de documenten die in het kader van een dergelijke procedure tussen de Commissie en de aanmeldende partijen of derden zijn uitgewisseld, zou derhalve het evenwicht worden verstoord dat de wetgever van de Unie in de verordening betreffende de concentraties tot stand heeft willen brengen tussen enerzijds de verplichting voor de betrokken ondernemingen om aan de Commissie eventueel gevoelige commerciële informatie te verstrekken, teneinde haar in staat te stellen de verenigbaarheid van de voorgenomen concentratie met de gemeenschappelijke markt te beoordelen, en anderzijds de garantie dat de aldus aan de Commissie verstrekte informatie op grond van de geheimhoudingsplicht en het zakengeheim extra wordt beschermd. Een dergelijke algemene aanname ter rechtvaardiging van de weigering van toegang tot deze documenten geldt ongeacht of het verzoek om toegang een reeds afgesloten procedure of een hangende procedure betreft. Deze algemene aanname sluit niet uit dat belanghebbenden de mogelijkheid hebben om aan te tonen dat een bepaald document waarvan openbaarmaking is gevraagd, niet onder die aanname valt of dat er een hoger openbaar belang is dat tot openbaarmaking van het betrokken document krachtens artikel 4, lid 2, van verordening nr. 1049/2001 gebiedt.

Op de problematiek van de bescherming van de grondrechten, die noodzakelijkerwijs complex is gezien de vele bronnen op dit gebied, is ingegaan in de zaak *Kamberaj* (arrest van 24 april 2012, zaak C-571/10), over de uitlegging van richtlijn 2003/109⁹. In zijn arrest heeft het Hof uitspraak gedaan over de strekking van artikel 6, lid 3, VEU, door te verduidelijken dat de verwijzing naar het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens in dit artikel niet meebrengt dat de nationale rechter in geval van conflict tussen een regel van nationaal recht en het verdrag, rechtstreeks de bepalingen van dit verdrag moet toepassen en de daarmee onverenigbare regel van nationaal recht buiten toepassing moet laten.

Deze bepaling van het VEU geeft immers het beginsel weer dat de fundamentele rechten integreerend deel uitmaken van de algemene rechtsbeginselen waarvan het Hof de eerbiediging verzekert. Dit artikel geldt echter niet voor de verhouding tussen het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de rechtsordes van de lidstaten en bepaalt evenmin de consequenties die de nationale rechter moet trekken in geval van conflict tussen de door dat verdrag gewaarborgde rechten en een regel van nationaal recht.

⁷ Zie voetnoot 4.

⁸ Zie voetnoot 5.

⁹ Richtlijn 2003/109/EG van de Raad van 25 november 2003 betreffende de status van langdurig ingezetenen onderdanen van derde landen (PB 2004, L 16, blz. 44).

Aan het aantal rechtszaken dat er thans over bestaat, is te zien dat de vraag naar de omvang en de gevolgen van het invoeren van een burgerschap van de Unie nog lang niet in al zijn facetten is onderzocht. Getuige hiervan zijn een reeks zaken die vermelding verdienen.

In het arrest *P.I.* (arrest van 22 mei 2012, zaak C-348/09) heeft het Hof geoordeeld dat strafbare feiten die onder bijzonder zware vormen van criminaliteit vallen, zoals de seksuele uitbuiting van kinderen, kunnen rechtvaardigen dat een verwijderingsmaatregel wordt getroffen ten aanzien van een burger van de Unie die meer dan tien jaar in het gastland heeft gewoond.

Krachtens artikel 28, lid 3, van richtlijn 2004/38¹⁰ kan een gastland slechts een besluit tot verwijdering nemen ten aanzien van een burger van de Unie die tien jaar ononderbroken op zijn grondgebied heeft verbleven, wanneer er „dwingende redenen van openbare veiligheid” zijn¹¹. Toen het werd aangezocht in een zaak over een besluit tot verwijdering dat was genomen ten aanzien van een burger van de Unie die een vrijheidsstraf wegens verkrachting van een minderjarige had uitgezeten, heeft het Hof geoordeeld dat de lidstaten mogen oordelen dat strafbare feiten als die welke zijn genoemd in artikel 83 VWEU een buitengewoon ernstige inbreuk op een fundamenteel belang van de samenleving vormen, die een rechtstreekse bedreiging kunnen vormen voor de gemoedsrust en de fysieke veiligheid van de bevolking, en dus kunnen vallen onder het begrip „dwingende redenen van openbare veiligheid”. Niettemin kunnen dergelijke strafbare feiten een verwijderingsmaatregel alleen rechtvaardigen indien de wijze waarop zij zijn gepleegd, bijzonder ernstige kenmerken vertoont. Het Unierecht stelt als voorwaarde voor enige verwijderingsmaatregel dat het gedrag van de betrokken persoon een reële en actuele bedreiging voor een fundamenteel belang van de samenleving of van het gastland vormt. In de regel vereist deze vaststelling dat de betrokken persoon een neiging vertoont om dit gedrag in de toekomst voort te zetten. Alvorens een besluit tot verwijdering te nemen, moet het gastland tot slot de duur van het verblijf van de betrokkene op zijn grondgebied, diens leeftijd, gezondheidstoestand, gezins- en economische situatie, sociale en culturele integratie in dat land en de mate waarin hij bindingen heeft met zijn land van oorsprong, in de beschouwing betrekken.

In zijn arrest *Rahman e.a.*¹² heeft het Hof belangrijke preciseringen gegeven ten aanzien van het recht op gezinshereniging in de zin van de reeds aangehaalde richtlijn 2004/38. In geding was hoofdzakelijk artikel 3, lid 2, van deze richtlijn, krachtens welk het gastland van een burger van de Unie, overeenkomstig zijn nationale regelgeving, de binnenkomst en het verblijf van de leden van de „familie in ruime zin” van de betrokkene vergemakkelijkt¹³. Het Hof heeft om te beginnen

¹⁰ Richtlijn 2004/38/EG van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende het recht van vrij verkeer en verblijf op het grondgebied van de lidstaten voor de burgers van de Unie en hun familieleden, tot wijziging van verordening (EEG) nr. 1612/68 en tot intrekking van richtlijnen 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG en 93/96/EEG (PB L 158, blz. 77, rectificaties PB L 229, blz. 35, en PB 2007, L 204, blz. 28).

¹¹ Artikel 28, lid 3, van richtlijn 2004/38.

¹² Arrest van 5 september 2012, *Rahman e.a.* (C-83/11).

¹³ Artikel 2, punt 2, van richtlijn 2004/38/EG kent uitgebreide rechten toe aan een eerste kring van begunstigden, bestaande uit de echtgenoot, de partner met wie de burger van de Unie een geregistreerd partnerschap heeft gesloten, de rechtstreekse bloedverwanten in neergaande lijn, alsmede die van de echtgenoot of partner, beneden de leeftijd van 21 jaar of die te hunnen laste zijn, en hun rechtstreekse bloedverwanten in opgaande lijn die te hunnen laste zijn. Artikel 3, lid 2, sub a, van de richtlijn betreft een andere kring van begunstigden, ook wel de „familie in ruime zin”, die in de volgende bewoordingen is gevat: „andere, niet onder de definitie van artikel 2, punt 2, vallende familieleden, ongeacht hun nationaliteit, die in het land van herkomst ten laste zijn van of inwonen bij de burger van de Unie die het verblijfsrecht in eerste instantie geniet, of die vanwege ernstige gezondheidsredenen een persoonlijke verzorging door de burger van de Unie strikt behoeven”.

benadrukt, zich daarbij baserend op de bewoordingen en de opzet van de richtlijn, dat deze de lidstaten er niet toe verplicht om elke aanvraag tot binnenkomst en verblijf van de „familie in ruime zin” van de migrant goed te keuren. Genoemde richtlijn verplicht de staten er wel toe om de familie in ruime zin bepaalde voordelen toe te kennen in vergelijking met aanvragen die worden ingediend door andere onderdanen van derde landen die geen enkele band hebben met een burger van de Unie. Deze voordelen houden in dat van het gastland kan worden verlangd dat op hun aanvraag wordt beslist op basis van een nauwkeurig onderzoek van hun persoonlijke situatie en dat een weigering op een aanvraag naar behoren is gemotiveerd. Zo moeten bijvoorbeeld de mate van financiële of lichamelijke afhankelijkheid en de graad van verwantschap tussen de aanvrager en de burger van de Unie worden onderzocht. Iedere lidstaat beschikt over een ruime beoordelingsmarge wat de in aanmerking te nemen omstandigheden betreft, waarbij de gedachte van een gunstiger behandeling van de aanvrager moet worden gerespecteerd en artikel 3 van deze richtlijn niet zijn nuttige werking mag worden ontnomen. Bovendien heeft de aanvrager het recht om door een rechterlijke instantie te laten nagaan of de nationale wetgeving en de toepassing ervan binnen de grenzen van de in genoemde richtlijn neergelegde beoordelingsmarge zijn gebleven. Het Hof heeft tevens onderzocht of de lidstaten op basis van de beoordelingsmarge die hun krachtens diezelfde richtlijn moet worden geacht toe te komen, eisen kunnen stellen ten aanzien van de aard en de duur van de afhankelijkheid van het familielid ten opzichte van de burger van de Unie. Het Hof heeft gepreciseerd dat de situatie van afhankelijkheid ten opzichte van een burger van de Unie in het land van herkomst van het betrokken familielid moet bestaan op het ogenblik dat hij verzoekt om zich te voegen bij de burger van de Unie te wiens laste hij is. Daarentegen heeft het Hof vastgesteld dat de vraag of de in artikel 3, lid 2, van die richtlijn bedoelde begunstigden een verblijfskaart in het gastland kan worden geweigerd op grond dat zij na hun binnenkomst hebben opgehouden van genoemde burger afhankelijk te zijn „niet binnen de werkingssfeer van deze richtlijn valt”.

In zijn arrest *Byankov* (arrest van 4 oktober 2012, zaak C-249/11) heeft het Hof zich uitgesproken over de vraag of de bepalingen in het VWEU over het burgerschap en de reeds aangehaalde richtlijn 2004/38 zich verzetten tegen een Bulgaarse regeling die verplicht tot het uitvaardigen van een verbod om het grondgebied te verlaten, indien er geen zekerheid is gesteld voor het geval dat een particuliere schuld onbetaald blijft. Het Hof heeft geoordeeld dat, gesteld al dat met recht zou kunnen worden aangenomen dat een bepaald idee van bescherming van de openbare orde aan een met een dergelijke regeling nagestreefde doelstelling ten grondslag ligt, niet kan worden uitgesloten dat het op deze regeling gebaseerde verbod om het grondgebied te verlaten uitsluitend een economisch oogmerk heeft. Artikel 27, lid 1, van richtlijn 2004/38 sluit uitdrukkelijk uit dat een lidstaat redenen van openbare orde voor economische doeleinden kan aanvoeren. Wat voor het overige de evenredigheid van een dergelijke regeling betreft, benadrukt het Hof dat het Unierecht rechtsnormen ter bescherming van de rechten van schuldeisers kent die niet noodzakelijkerwijs de vrijheid van verkeer van de schuldenaar beperken. Het Hof heeft ook geoordeeld dat het Unierecht zich verzet tegen een regeling van een lidstaat volgens welke de bestuursrechtelijke procedure die heeft geleid tot de vaststelling van een verbod om het grondgebied te verlaten, dat definitief is geworden en niet in rechte is aangevochten, in geval van kennelijke onverenigbaarheid van dit verbod met het Unierecht uitsluitend binnen een maand na het verbod kan worden heropend en uitsluitend op initiatief van bepaalde bestuursorganen, niettegenstaande het feit dat een dergelijk verbod nog steeds rechtsgevolgen sorteert ten aanzien van de adressaat ervan. Een dergelijk verbod doet de aan de status van burger van de Unie ontleende vrijheid van verkeer en verblijf op het grondgebied van de lidstaten immers teniet.

In de zaak *Hongarije/Slowakije* (arrest van 16 oktober 2012, zaak C-364/10) was bij het Hof een beroep wegens niet-nakoming ingesteld door een lidstaat tegen een andere lidstaat¹⁴, een beroeps-gang die slechts zelden wordt gevolgd¹⁵. Het Hof heeft zich uitgesproken over de delicate kwestie of een maatregel die het staatshoofd van een andere lidstaat verbiedt het nationale grondgebied te betreden, de bepalingen van het VWEU over het burgerschap van de Unie schendt.

Het Hof heeft vastgesteld dat een staatshoofd dat de nationaliteit van een lidstaat heeft, onbetwistbaar de status van burger van de Unie geniet, die hem krachtens artikel 21 VWEU, binnen de beperkingen van het Verdrag en de maatregelen tot uitvoering daarvan, een fundamenteel en persoonlijk recht van vrij verkeer en verblijf op het grondgebied van de lidstaten verleent. Dergelijke beperkingen kunnen ook zijn gebaseerd op de relevante regels van het volkenrecht, nu dit recht deel uitmaakt van de rechtsorde van de Unie. In die context heeft het Hof opgemerkt dat het staatshoofd op grond van het algemeen internationaal gewoonterecht en van de voorschriften van multilaterale verdragen in de internationale betrekkingen een bijzondere positie heeft die met name gepaard gaat met voorrechten en immuniteiten. Een staatshoofd heeft dus een bijzondere positie, die voortvloeit uit het feit dat zij wordt geregeld door het volkenrecht, waardoor zijn gedragingen op internationaal vlak, zoals zijn aanwezigheid in het buitenland, door dat recht, en met name door het recht inzake de diplomatieke betrekkingen, worden geregeld. Een dergelijke specificiteit is van dien aard dat zij de persoon met die positie onderscheidt van alle andere burgers van de Unie, zodat die persoon niet onder dezelfde voorwaarden als de andere burgers toegang heeft tot het grondgebied van een andere lidstaat. Hieruit volgt dat de omstandigheid dat een burger van de Unie de functie van staatshoofd vervult, kan rechtvaardigen dat de uitoefening van het hem bij artikel 21 VWEU verleende recht van vrij verkeer wordt beperkt op basis van het internationale recht. Het Hof heeft hieruit de conclusie getrokken dat het Unierecht de Slowaakse Republiek er niet toe verplichtte om de president van Hongarije de toegang tot zijn grondgebied te waarborgen en het beroep in zijn geheel verworpen.

In de zaak *lida* (arrest van 8 november 2012, zaak C-40/11) werd het Hof geconfronteerd met de vraag of een onderdaan van een derde land die legaal woonde in de lidstaat van herkomst van zijn dochter en zijn echtgenote, terwijl laatstgenoemden zich in een andere lidstaat waren gaan vestigen, een verblijfsrecht krachtens richtlijn 2004/38 (reeds aangehaald) of de bepalingen van het VWEU over het burgerschap van de Unie kon genieten.

Het Hof heeft er om te beginnen aan herinnerd dat deze richtlijn slechts een verblijfsrecht toekent aan bloedverwanten in opgaande lijn die ten laste komen van hun kind, dat burger van de Unie is. Het Hof heeft daarentegen benadrukt dat de gescheiden levende, maar niet uit de echt gescheiden echtgenoot van een burger van de Unie moet worden beschouwd als een familielid in de zin van artikel 2, lid 2, van genoemde richtlijn. Diezelfde richtlijn kent echter alleen een afgeleid verblijfsrecht toe aan familieleden van een burger van de Unie die hem begeleiden of zich bij hem voegen. Tot slot heeft het Hof eraan herinnerd dat een onderdaan van een derde land slechts aanspraak op het verblijfsrecht kan maken op grond van de bepalingen van het VWEU over het burgerschap van de Unie¹⁶, indien de weigering om hem een verblijfstitel toe te kennen het gevaar in

¹⁴ Artikel 259 VWEU.

¹⁵ Het is pas de zesde keer in de geschiedenis van de Europese integratie dat een lidstaat rechtstreeks een beroep wegens niet-nakoming instelt tegen een andere staat. Van de vijf eerdere zaken zijn slechts drie afgedaan bij arrest (arresten van 4 oktober 1979, *Frankrijk/Verenigd Koninkrijk*, C-141/78; 16 mei 2000, *België/Spanje*, C-388/95, zie ook perscommuniqué nr. 36/00, en 12 september 2006, *Spanje/Verenigd Koninkrijk*, C-145/04, zie ook perscommuniqué nr. 70/06).

¹⁶ Artikelen 20 VWEU en 21 VWEU.

zich bergt dat de burger van de Unie het effectieve genot wordt ontzegd van de belangrijkste aan hun status van burger van de Unie ontleende rechten of dat hij in de uitoefening van zijn recht om vrij te reizen en te verblijven op het grondgebied van de lidstaten wordt belemmerd. Louter hypothetische vooruitzichten dat hij in de uitoefening van het recht van vrij verkeer wordt belemmerd, vormen geen toereikende band met het Unierecht om toepassing van de voorschriften ervan te rechtvaardigen.

Landbouw

Op het gebied van landbouwsteun heeft de zaak *Bonda* (arrest van 5 juni 2012, zaak C-489/10) het Hof in staat gesteld zich uit te spreken over de juridische aard van de maatregelen bedoeld in artikel 138, lid 1, tweede en derde alinea, van verordening nr. 1973/2004¹⁷. Deze maatregelen bestaan daarin dat de landbouwer van steun wordt uitgesloten voor het jaar waarvoor hij een onjuiste verklaring over de subsidiabele oppervlakte heeft afgelegd, en dat de steun waarop hij voor de drie volgende kalenderjaren aanspraak zou kunnen maken, wordt verminderd met een bedrag dat overeenstemt met het verschil tussen de aangegeven oppervlakte en de geconstateerde oppervlakte. Het Hof heeft er eerst aan herinnerd dat door verordeningen betreffende het gemeenschappelijk landbouwbeleid uitgevaardigde sancties, zoals de tijdelijke uitsluiting van de marktdeelnemer van een steunregeling, niet van strafrechtelijke aard zijn. Het heeft daaraan toegevoegd dat in het kader van een steunregeling van de Unie, waarin aan steunverlening noodzakelijkerwijs de voorwaarde wordt verbonden dat de rechthebbende alle waarborgen van eerlijkheid en betrouwbaarheid biedt, de sanctie die wordt opgelegd indien aan deze eisen niet wordt voldaan, een specifiek administratief instrument is, dat een bestanddeel van de steunregeling vormt en een goed financieel beheer van de openbare middelen van de Unie moet verzekeren. Bijgevolg heeft het Hof geoordeeld dat de uitsluiting van een landbouwer van landbouwsteun, op grond dat hij een onjuiste verklaring over de subsidiabele oppervlakte heeft afgelegd, geen strafrechtelijke sanctie is. Een dergelijke uitsluiting sluit dus niet uit dat een strafrechtelijke sanctie wordt uitgesproken voor dezelfde feiten.

Het vrije verkeer van personen, diensten en kapitaal

Op het gebied van het vrij verkeer van personen, diensten en kapitaal gaat de aandacht uit naar meerdere arresten. Voor de duidelijkheid worden deze arresten gegroepeerd besproken, afhankelijk van de vrijheid die daarin wordt behandeld en vervolgens, in voorkomend geval, de betrokken activiteiten.

Op gebied van het vrij verkeer van werknemers verdienen twee zaken vermelding. In de eerste plaats moet worden gewezen op het arrest *Hudzinski en Wawrzyniak* (arrest van 12 juni 2012, gevoegde zaken C-611/10 en C-612/10), over de uitlegging van verordening nr. 1408/71, zoals gewijzigd bij verordening nr. 647/2005¹⁸, en de artikelen 45 VWEU en 48 VWEU. In deze zaak hadden de Duitse autoriteiten geweigerd gezinstoelagen toe te kennen aan twee Poolse staatsburgers, die in

¹⁷ Verordening (EG) nr. 1973/2004 van de Commissie van 29 oktober 2004 houdende uitvoeringsbepalingen van verordening (EG) nr. 1782/2003 van de Raad met betrekking tot de bij de titels IV en IV bis van die verordening ingestelde steunregelingen en het gebruik van braakgelegde grond voor de productie van grondstoffen (PB L 345, blz. 1).

¹⁸ Verordening (EEG) nr. 1408/71 van de Raad van 14 juni 1971 betreffende de toepassing van de socialezekerheidsregelingen op werknemers en zelfstandigen, alsmede op hun gezinsleden, die zich binnen de Gemeenschap verplaatsen (PB L 149, blz. 2), in de versie die volgt uit verordening (EG) nr. 118/97 van de Raad van 2 december 1996 (PB 1997, L 28, blz. 1), zoals gewijzigd bij verordening (EG) nr. 647/2005 van het Europees Parlement en de Raad van 13 april 2005 (PB L 117, blz. 1).

Polen hun woonplaats hadden en onder de sociale zekerheid van dat land vielen, nadat zij in Duitsland hadden gewerkt als respectievelijk seizoensarbeider en gedetacheerde, op grond dat daaraan analoge gezinstoelagen konden worden ontvangen in Polen. In die context heeft het Hof geoordeeld dat de artikelen 14, punt 1, sub a, en 14 bis, punt 1, sub a, van verordening nr. 1408/71 er niet aan in de weg staan dat een lidstaat die niet krachtens deze bepalingen als bevoegde lidstaat is aangewezen, overeenkomstig zijn nationale recht kinderbijslag toekent aan een migrerende werknemer die tijdelijk is tewerkgesteld op het grondgebied van die lidstaat, waar hij volledig aan de inkomstenbelasting is onderworpen, maar onder het socialezekerheidsstelsel van de bevoegde lidstaat valt, daaronder begrepen wanneer vaststaat, ten eerste, dat deze werknemer door de uitoefening van zijn recht van vrij verkeer geen enkel juridisch nadeel heeft ondervonden daar hij zijn recht op soortgelijke gezinsbijslagen in de bevoegde lidstaat heeft behouden, en ten tweede, dat noch de werknemer noch het kind waarvoor die bijslag wordt gevraagd, zijn gewone verblijfplaats heeft op het grondgebied van de lidstaat waar de tijdelijke arbeid werd verricht. Het Hof heeft evenwel gepreciseerd dat de regels van het VWEU inzake het vrije verkeer van werknemers in de weg staan aan de toepassing, in een situatie waarin een werknemer tijdelijk wordt gedetacheerd naar een andere lidstaat dan de bevoegde lidstaat, van een nationale bepaling die erin voorziet dat kinderbijslag niet kan worden gecumuleerd, voor zover deze niet tot een vermindering van het bedrag van de uitkering ten belope van het bedrag van een in een andere staat ontvangen vergelijkbare uitkering maar tot de uitsluiting van die uitkering leidt.

In de tweede plaats wordt gewezen op het arrest *Prete* (arrest van 25 oktober 2012, zaak C-367/11), over de toekenning van wachtuitkeringen ten gunste van jongeren op zoek naar hun eerste dienstbetrekking. In deze zaak heeft het Hof geoordeeld dat artikel 39 EG zich verzet tegen een nationale bepaling die het recht op deze uitkeringen afhankelijk stelt van de voorwaarde dat de betrokkene voorafgaand ten minste zes jaar onderwijs heeft gevolgd aan een onderwijsinstelling van de ontvangende lidstaat, voor zover deze voorwaarde belet dat rekening wordt gehouden met andere representatieve factoren die het bestaan kunnen aantonen van een werkelijke band tussen de aanvrager van wachtuitkeringen en de betrokken geografische arbeidsmarkt, en daardoor verder gaat dan nodig voor de verwezenlijking van de door die bepaling nagestreefde doelstelling, te weten het bestaan van een dergelijke band te waarborgen. Volgens het Hof kan een dergelijke voorwaarde, die hoofdzakelijk de onderdanen van andere lidstaten dreigt te benadelen, alleen worden gerechtvaardigd indien de nationale wetgever door het stellen ervan, zich ervan wilde vergewissen dat er een daadwerkelijke band tussen de aanvrager van bedoelde uitkeringen en de betrokken geografische arbeidsmarkt was. Dit is niet het geval bij een regeling die niet toestaat dat bij de beoordeling van het bestaan van een dergelijke band rekening wordt gehouden met het feit dat de aanvrager zich, onder gebruikmaking van de krachtens artikel 18 EG aan de burgers van de Unie verleende vrijheid van verkeer, naar de ontvangende lidstaat heeft begeven om daar bij haar echtgenoot te wonen na haar huwelijk met een staatsburger van die lidstaat en daar enige tijd heeft verbleven, alsook met het feit dat zij als werkzoekende is ingeschreven bij een werkloosheidsdienst van die lidstaat en actieve stappen heeft ondernomen om in die lidstaat een dienstbetrekking te vinden. Die verschillende omstandigheden kunnen immers het bestaan van een dergelijke band aantonen.

Op het gebied van de vrijheid van vestiging heeft het Hof zijn rechtspraak over beperkingen bij de verplaatsing van de zetel van een vennootschap binnen de Unie verder gepreciseerd.

In de eerste plaats heeft het Hof zich in de zaak *VALE Építési* (arrest van 12 juli 2012, zaak C-378/10) gebogen over de weigering van de Hongaarse autoriteiten om in het nationale register van vennootschappen een van oorsprong uit Italië komende vennootschap in te schrijven, die in die laatste lidstaat uit het register was geschrapt en had verzocht om te worden omgevormd tot een vennootschap naar Hongaars recht. In die context heeft het Hof geoordeeld dat de artikelen 49 VWEU

en 54 VWEU zich verzetten tegen een nationale regeling die, terwijl zij bepaalt dat vennootschappen naar binnenlands recht mogen worden omgezet, algemeen niet toestaat dat een vennootschap die onder het recht van een andere lidstaat valt, wordt omgezet in een vennootschap naar nationaal recht door een dergelijke vennootschap op te richten. Volgens het Hof kunnen dwingende vereisten van algemeen belang, zoals de bescherming van de belangen van de schuldeisers, de minderheidsaandeelhouders en de werknemers, alsook de waarborging van de doeltreffendheid van de fiscale controles en de eerlijkheid van handelstransacties, een dergelijke regeling niet rechtvaardigen, nu daarin grensoverschrijdende omvormingen algemeen niet worden toegestaan en zij dus de totstandkoming van dergelijke verrichtingen verhindert, ook als de hiervoor genoemde belangen niet op het spel staan. Hoe dan ook gaat een dergelijke regel verder dan noodzakelijk is om het doel van de bescherming van deze belangen te bereiken. Het Hof heeft er voor het overige aan herinnerd dat de gastlidstaat het recht heeft om in zijn nationale recht regels voor een dergelijke verrichting vast te leggen en toepassing te geven aan de bepalingen van zijn nationale recht over interne omvormingen die de oprichting en de wijze van functioneren van een vennootschap regelen. Niettemin verzet het gelijkwaardigheidsbeginsel respectievelijk het doeltreffendheidsbeginsel zich ertegen dat deze staat weigert de vennootschap die de omzetting heeft gevraagd te vermelden als „rechtsvoorgangster”, indien een dergelijke vermelding van de rechtsvoorgangster in het handelsregister wel is voorzien voor binnenlandse omzettingen, en weigert om tijdens de inschrijvingsprocedure van de vennootschap naar behoren rekening te houden met de van de autoriteiten van de lidstaat van oorsprong afkomstige documenten.

In de tweede plaats heeft het Hof in de zaak *DI VI Finanziaria di Diego della Valle* (arrest van 6 september 2012, zaak C-380/11) geoordeeld dat wanneer een vennootschap haar maatschappelijke zetel naar een andere lidstaat verplaatst, artikel 49 VWEU zich verzet tegen een regeling van een lidstaat krachtens welke een belastingplichtige de vermindering van de vermogensbelasting slechts kan genieten indien hij gedurende de vijf volgende inkomstenjaren onderworpen blijft aan deze belasting. Volgens het Hof kan een dergelijke beperking niet worden gerechtvaardigd door het vereiste van een evenwichtige verdeling van de heffingsbevoegdheid tussen de lidstaten. Immers, de intrekking van de aan een onderneming toegekende vermindering van de vermogensbelasting en het opleggen van de onmiddellijke betaling wanneer deze onderneming haar maatschappelijke zetel naar een andere lidstaat verplaatst, vormen geen garantie voor de heffingsbevoegdheid van laatstbedoelde staat of voor de evenwichtige verdeling van de heffingsbevoegdheid tussen de betrokken lidstaten. Uit de aard van het mechanisme van intrekking van een voordeel volgt namelijk dat de lidstaat er vooraf mee had ingestemd dat voordeel toe te kennen en bijgevolg de door ingezetenen verschuldigde vermogensbelasting te verminderen indien de in de nationale regeling neergelegde voorwaarden waren vervuld. Deze beperking kan evenmin worden gerechtvaardigd door de noodzaak de samenhang van het nationale belastingstelsel te verzekeren.

Wat de verdragsregels over de vrijheid van vestiging en de vrijheid van dienstverrichting betreft, wordt het arrest *Costa en Cifone* (arrest van 16 februari 2012, gevoegde zaken C-72/10 en C-77/10) genoemd, dat in het verlengde ligt van de zaak *Placanica* (arrest van 6 maart 2007, gevoegde zaken C-338/04, C-359/04 en C-360/04). Nadat aan het Hof meerdere vragen waren gesteld over de maatregelen van de Italiaanse Republiek om de uitsluiting van bepaalde marktdeelnemers van kansspelen te verhelpen, die in 2007 onwettig was verklaard door het Hof, heeft het om te beginnen geoordeeld dat de artikelen 43 EG en 49 EG, alsook het beginsel van gelijke behandeling en het doeltreffendheidsbeginsel aldus moeten worden uitgelegd dat zij zich ertegen verzetten dat een lidstaat die probeert die schending van het Unierecht te verhelpen door een aanzienlijk aantal nieuwe concessies aan te besteden, de door de bestaande exploitanten verworven handelsposities beschermt, in het bijzonder door te voorzien in minimumafstanden tussen de vestigingen van nieuwe concessiehouders en die van bestaande exploitanten. Volgens het Hof kan een regeling inzake minimumafstanden tussen verkooppunten slechts gerechtvaardigd zijn, wanneer het

eigenlijke doel ervan niet is om, eerder dan de vraag naar kansspelen te kanaliseren in gecontroleerde circuits, de handelsposities van de bestaande exploitanten te beschermen. Het Hof heeft vervolgens gepreciseerd dat de artikelen 43 EG en 49 EG zich ertegen verzetten dat aan personen die gebonden zijn aan een exploitant die in strijd met het Unierecht werd uitgesloten van een aanbesteding, sancties worden opgelegd, omdat zij zonder concessie of politievergunning een georganiseerde activiteit van inzameling van weddenschappen hebben uitgeoefend. Dit geldt ook voor de situatie na de nieuwe aanbesteding die bedoeld was om die schending van het Unierecht te verhelpen, wanneer die aanbesteding en de daaropvolgende verlening van nieuwe concessies de onrechtmatige uitsluiting van de betrokken exploitant van de eerdere aanbesteding niet doeltreffend hebben verholpen. Tot slot is het Hof van oordeel dat uit de artikelen 43 EG en 49 EG, het beginsel van gelijke behandeling, de transparantieplichting en het rechtszekerheidsbeginsel volgt dat de voorwaarden en modaliteiten van een aanbesteding ter zake van andere kansspelen dan paardenrennen, en in het bijzonder de bepalingen die voorzien in het verval van op grond van een dergelijke aanbesteding verleende concessies, duidelijk, precies en ondubbelzinnig moeten zijn geformuleerd.

Op het gebied van de vrijheid van vestiging en het vrij verkeer van kapitaal wordt gewezen op de zaak *Test Claimants in the FII Group Litigation* (arrest van 13 november 2012, zaak C-35/11), die een vervolg is op een eerste arrest dat in 2006 is geweest (arrest van 12 december 2006, zaak C-446/04). Nadat aan het Hof opnieuw meerdere prejudiciële vragen waren gesteld over de Britse belastingregeling die voorziet in de toepassing van een vrijstellingsmethode voor binnenlandse dividenden en een verrekeningsmethode voor buitenlandse dividenden, heeft het Hof de strekking van zijn arrest van 2006 verduidelijkt. Zo heeft het meer bepaald geoordeeld dat de artikelen 49 VWEU en 63 VWEU zich tegen de in geding zijnde regeling verzetten, indien is aangetoond dat, ten eerste, het belastingkrediet dat de ontvangende vennootschap is verleend bij de toepassing van de verrekeningsmethode, gelijk is aan het bedrag van de belasting dat daadwerkelijk is betaald over de winst waaruit de dividenden zijn uitgekeerd, en ten tweede, het effectieve belastingniveau voor de vennootschapswinst in de betrokken lidstaat doorgaans lager is dan het voorziene nominale belastingtarief. Het Hof heeft daarnaast een verduidelijking gegeven ten aanzien van de werkingssfeer van artikel 63 VWEU. Het heeft in dat verband geoordeeld dat een in een lidstaat gevestigde vennootschap die een participatie in een in een derde land gevestigde vennootschap bezit waarmee zij een zodanige invloed op de besluiten van deze vennootschap kan uitoefenen dat zij de activiteiten ervan kan bepalen, zich op artikel 63 VWEU kan beroepen om te betwisten dat een wettelijke regeling van deze lidstaat betreffende de fiscale behandeling van uit dat derde land afkomstige dividenden die niet uitsluitend van toepassing is op situaties waarin de moedermaatschappij een beslissende invloed op de uitkerende vennootschap uitoefent, verenigbaar is met deze bepaling.

Tot slot zijn de verdragsbepalingen over het vrij verkeer van kapitaal uitgelegd in de context van een bruikleen om niet, voor grensoverschrijdend gebruik, van een voertuig. In het arrest *Van Putten e.a.* (arrest van 26 april 2012, gevoegde zaken C-578/10–C-580/10) heeft het Hof geoordeeld, nadat het had vastgesteld dat een dergelijke bruikleen kapitaalverkeer in de zin van artikel 56 EG (thans artikel 63 VWEU) is, dat dit artikel zich verzet tegen een regeling van een lidstaat volgens welke zijn inwoners die een in een andere lidstaat geregistreerd voertuig hebben geleend van een inwoner van laatstgenoemde staat, bij aanvang van het gebruik van dit voertuig op het nationale wegennet gehouden zijn tot betaling van het volledige bedrag van een belasting die normaliter verschuldigd is ter zake van de registratie van een voertuig in eerstgenoemde lidstaat, zonder dat rekening wordt gehouden met de duur van het gebruik van dit voertuig op dit wegennet en zonder dat deze personen aanspraak op vrijstelling of teruggaaf kunnen maken wanneer dit voertuig niet is bestemd om hoofdzakelijk eerstgenoemde lidstaat duurzaam te worden gebruikt of daar feitelijk niet duurzaam wordt gebruikt. Volgens het Hof is in die omstandigheden de band tussen

deze voertuigen en het grondgebied van de lidstaat immers onvoldoende nauw om de heffing te rechtvaardigen van een belasting die normaliter verschuldigd is bij registratie van een voertuig in die lidstaat.

Visa, asiel en immigratie

Meerdere arresten over deze verschillende materies verdienen de aandacht. In de zaak *Kastrati* (arrest van 3 mei 2012, zaak C-620/10) zijn aan het Hof vragen gesteld over de gevolgen van de intrekking van een asielaanvraag in de zin van verordening nr. 343/2003¹⁹. Het Hof heeft geoordeeld dat de verordening aldus moet worden uitgelegd dat de intrekking van de asielaanvraag in de zin van artikel 2, sub c, daarvan die plaatsvindt voordat de voor de behandeling van dit verzoek verantwoordelijke lidstaat heeft ingestemd met de overname van de asielzoeker, ertoe leidt dat deze verordening niet langer van toepassing is. In een dergelijk geval staat het aan de lidstaat waar het verzoek is ingediend om naar aanleiding van deze intrekking de gepaste beslissingen te nemen en in het bijzonder om de behandeling van het verzoek te beëindigen en daarover een aantekening te maken in het dossier van de asielzoeker.

Wanneer immers een asielzoeker zijn enige asielverzoek intrekt voordat de aangezochte lidstaat met zijn overname heeft ingestemd, kan de hoofddoelstelling van verordening nr. 343/2003, namelijk vast te stellen welke lidstaat verantwoordelijk is voor de behandeling van een asielverzoek, teneinde de verzoeker een daadwerkelijke toegang tot de procedure ter beoordeling van zijn vluchtelingenstatus te garanderen, niet meer worden bereikt.

In de zaak *Y en Z* (arrest van 5 september 2012, gevoegde zaken C-71/11–C-99/11) heeft het Hof zich gebogen over de voorwaarden voor toekenning van de vluchtelingenstatus, en meer bepaald het begrip daad van vervolging om redenen van godsdienst in de zin van de artikelen 2, sub c, en 9, lid 1, sub a, van richtlijn 2004/83²⁰. Y en Z, afkomstig uit Pakistan, verbleven in Duitsland, waar zij om asiel en om bescherming als vluchteling hadden gevraagd. Zij stelden dat zij Pakistan hadden moeten verlaten omdat zij lid waren van de ahmadiyyamoslimgemeenschap.

Het Hof heeft om te beginnen vastgesteld dat alleen bepaalde ernstige schendingen van het recht op godsdienstvrijheid — en niet elke schending van dit recht — een daad van vervolging kan vormen die de bevoegde autoriteiten verplicht tot toekenning van de vluchtelingenstatus. Zo kunnen de bij wet voorziene beperkingen op de uitoefening van dit recht niet als vervolging worden beschouwd, zolang zij de wezenlijke inhoud ervan eerbiedigen. De eigenlijke schending van dit recht is pas een vervolging, wanneer zij voldoende ernstig is en de betrokkene aanzienlijk raakt.

Vervolgens heeft het Hof opgemerkt dat de handelingen die een „ernstige schending” kunnen vormen, zwaarwichtige handelingen omvatten die niet enkel de vrijheid van de betrokkene aantasten om zijn overtuiging in besloten kring te beleven, maar ook om deze in het openbaar te belijden.

Bovendien was het Hof van oordeel dat wanneer vaststaat dat de betrokkene bij zijn terugkeer naar zijn land van herkomst godsdienstige handelingen zal verrichten die hem blootstellen aan

¹⁹ Verordening (EG) nr. 343/2003 van de Raad van 18 februari 2003 tot vaststelling van de criteria en instrumenten om te bepalen welke lidstaat verantwoordelijk is voor de behandeling van een asielverzoek dat door een onderdaan van een derde land bij een van de lidstaten wordt ingediend (PB L 50, blz. 1).

²⁰ Richtlijn 2004/83/EG van de Raad van 29 april 2004 inzake minimumnormen voor de erkenning van onderdanen van derde landen en staatlozen als vluchteling of als persoon die anderszins internationale bescherming behoeft, en de inhoud van de verleende bescherming (PB L 304, blz. 12, rectificatie PB 2005, L 204, blz. 24).

een werkelijk gevaar van vervolging, hem de vluchtelingenstatus moet worden verleend. Dienaangaande heeft het Hof overwogen dat bij de individuele beoordeling van een verzoek strekkende tot het verkrijgen van de vluchtelingenstatus de nationale autoriteiten van de asielzoeker redelijkerwijs niet kunnen verwachten dat hij van het belijden van zijn geloof of van bepaalde godsdienstige handelingen afziet om het risico van vervolging te voorkomen.

Tot slot heeft het Hof gepreciseerd dat een relevante factor bij de beoordeling van het gevaar waaraan de verzoeker wegens zijn godsdienst in zijn land van herkomst zal worden blootgesteld, de subjectieve omstandigheid is dat het in het openbaar beleven van een bepaalde godsdienstige praktijk, waartegen de betwiste beperkingen zijn gericht, bijzonder belangrijk is voor de betrokkene om zijn godsdienstige identiteit te bewaren.

In de zaak *K* (arrest van 6 november 2012, zaak C-245/11) heeft het Hof geoordeeld dat artikel 15, lid 2, van verordening nr. 343/2003²¹ aldus moet worden uitgelegd dat wanneer een persoon aan wie in een lidstaat asiel is verleend, met name vanwege een ernstige ziekte afhankelijk is van een familielid dat asiel aanvraagt, maar diens aanvraag overeenkomstig de criteria in hoofdstuk III van die verordening in een andere lidstaat wordt behandeld, de woonstaat van deze personen verantwoordelijk wordt voor de behandeling van de asielaanvraag.

Naar het oordeel van het Hof staat het aan de lidstaat die de verantwoordelijke lidstaat in de zin van deze verordening is geworden, de daaruit voortvloeiende verplichtingen op zich te nemen en de lidstaat die voorheen verantwoordelijk was, daarvan in kennis te stellen, ook wanneer deze laatste niet overeenkomstig lid 1, tweede zin, van dit artikel een verzoek in die zin heeft gedaan.

Artikel 15, lid 2, van verordening nr. 343/2003 vindt immers toepassing in een situatie van afhankelijkheid waarin het niet de asielzoeker zelf is die afhankelijk is van de hulp van zijn familielid dat zich in een andere lidstaat bevindt dan die welke als verantwoordelijk is aangewezen op grond van de criteria in hoofdstuk III van verordening nr. 343/2003, maar het familielid in die andere lidstaat dat afhankelijk is van de hulp van de asielzoeker.

Deze bepaling is ook van toepassing wanneer aan de erin vermelde humanitaire gronden is voldaan door een afhankelijke persoon in de zin van deze bepaling, die geen gezinslid is in de zin van artikel 2, sub i, van deze verordening, maar wel familiebanden heeft met de asielzoeker die in staat is hem daadwerkelijk de nodige hulp te verlenen overeenkomstig artikel 11, lid 4, van verordening nr. 1560/2003²² houdende uitvoeringsbepalingen van verordening nr. 343/2003.

Nog steeds op het gebied van het asielrecht heeft het Hof in de zaak *Abed El Karem El Kott e.a.* (arrest van 19 december 2012, zaak C-364/11) uitlegging gegeven aan artikel 12, lid 1, sub a, tweede volzin, van richtlijn 2004/83²³, in overeenstemming met het Verdrag van Genève²⁴, dat de hoeksteen van het internationale rechtstelsel ter bescherming van vluchtelingen vormt. Het Hof heeft geoordeeld dat het ophouden van de bescherming of bijstand van andere organen of instellingen van de Verenigde Naties dan van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de vluchtelingen „om welke reden ook”, eveneens de situatie omvat van een persoon die, na daadwerkelijk

²¹ Zie voetnoot 19.

²² Verordening (EG) nr. 1560/2003 van de Commissie van 2 september 2003 houdende uitvoeringsbepalingen van verordening nr. 343/2003 (PB L 222, blz. 3).

²³ Zie voetnoot 20.

²⁴ Verdrag van Genève, van 28 juli 1951, betreffende de status van vluchtelingen [*Recueil des traités des Nations unies*, vol. 189, blz. 150, nr. 2545 (1954)].

die bescherming of bijstand te hebben genoten, deze niet langer geniet om een reden buiten zijn invloed en onafhankelijk van zijn wil. Het staat aan de bevoegde nationale autoriteiten van de lidstaat die verantwoordelijk is voor de behandeling van het asielverzoek van die persoon, om op basis van een individuele beoordeling van het verzoek na te gaan of die persoon gedwongen werd het gebied te verlaten waarin dat orgaan of die instelling werkzaam is. Dit is het geval wanneer hij zich persoonlijk in een situatie van zeer grote onveiligheid bevond en het voor het betrokken orgaan of de betrokken instelling onmogelijk was hem in dat gebied levensomstandigheden te bieden die stroken met de opdracht waarmee dat orgaan of die instelling is belast.

Het Hof heeft tevens opgemerkt dat artikel 12, lid 1, sub a, tweede volzin, van richtlijn 2004/83 aldus moet worden uitgelegd dat, wanneer de bevoegde autoriteiten van de lidstaat die verantwoordelijk is voor de behandeling van een asielverzoek, hebben vastgesteld dat is voldaan aan de voorwaarde inzake het ophouden van de bescherming of de bijstand van het United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA) wat de verzoeker betreft, de omstandigheid dat hij op grond van dit feit „recht [heeft] op de voorzieningen uit hoofde van deze richtlijn” inhoudt dat deze verzoeker door die lidstaat als vluchteling in de zin van artikel 2, sub c, van die richtlijn wordt erkend en hem van rechtswege de vluchtelingenstatus wordt toegekend, voor zover hij evenwel niet binnen de werkingssfeer van de leden 1, sub b, of 2 en 3 van bedoeld artikel 12 valt.

Op immigratiegebied heeft het Tribunale di Bolzano het Hof in de zaak *Kamberaj* (arrest van 24 april 2012, zaak C-571/10) een vraag gesteld over de verenigbaarheid met richtlijn 2003/109²⁵ van een mechanisme voor de verdeling van de voor huursubsidie bestemde middelen dat onderdanen van derde landen die langdurig ingezetenen zijn minder gunstig behandelt dan burgers van de Unie.

Het Hof heeft om te beginnen opgemerkt dat een onderdaan van een derde land die de status van langdurig ingezetene heeft verworven, zich wat de huursubsidie betreft in een vergelijkbare situatie bevindt als een burger van de Unie die dezelfde financiële behoeften heeft.

Vervolgens staat het volgens het Hof aan de nationale rechter om te beoordelen of een huursubsidie valt onder een van de in de richtlijn bedoelde categorieën, rekening houdend met de door die richtlijn nagestreefde doelstelling van integratie en met de bepalingen van het Handvest van de grondrechten. Volgens diezelfde richtlijn kunnen de lidstaten, als het om sociale bijstand en sociale bescherming gaat, de gelijke behandeling beperken tot de belangrijkste prestaties. Het Hof heeft gepreciseerd dat bij het achterhalen van de betekenis en de draagwijdte van het begrip belangrijkste prestaties rekening moet worden gehouden met het door deze richtlijn nagestreefde doel, te weten de integratie van onderdanen van derde landen die legaal en duurzaam in de lidstaten hebben gewoond. Dit begrip moet worden uitgelegd met inachtneming van de beginselen van het Handvest van de grondrechten²⁶, dat het recht op sociale bijstand en op bijstand voor huisvesting erkent en eerbiedigt, teneinde eenieder die niet over voldoende middelen beschikt, een waardig bestaan te verzekeren.

Daarnaast heeft het Hof eraan herinnerd dat, nu het recht van onderdanen van derde landen op gelijke behandeling op de in deze richtlijn opgesomde gebieden de hoofdregel is, elke afwijking daarvan strikt moet worden uitgelegd en slechts kan worden ingeroepen wanneer de voor de

²⁵ Richtlijn 2003/109/EG van de Raad van 25 november 2003 betreffende de status van langdurig ingezetenen onderdanen van derde landen (PB 2004, L 16, blz. 44).

²⁶ Artikel 34 van het Handvest van de grondrechten.

uitvoering van de richtlijn bevoegde instanties duidelijk te kennen hebben gegeven, zich op die afwijking te zullen beroepen.

Bijgevolg heeft het Hof geoordeeld dat artikel 11, lid 1, sub d, van richtlijn 2003/109 zich verzet tegen een nationale of regionale regeling die — bij de verdeling van de middelen voor huursubsidie — voorziet in een andere behandeling van de onderdanen van derde landen en onderdanen van de lidstaat waarin zij ingezetenen zijn, voor zover de huursubsidie valt onder de gebieden waarop het gelijkheidsbeginsel van toepassing is, als voorzien bij deze richtlijn inzake langdurig ingezetenen onderdanen van derde landen en een belangrijke prestatie in de zin van deze richtlijn is. Het staat aan de nationale rechter om dit na te gaan.

Op het punt van grenstoezicht heeft het Hof, meer dan twee jaar na de zaken *Melki en Abdeli*²⁷, in de zaak *Adil* (arrest van 19 juli 2012, zaak C-278/12 PPU) uitlegging gegeven aan de artikelen 20 en 21 van verordening nr. 562/2006 tot vaststelling van een communautaire code betreffende de overschrijding van de grenzen door personen (Schengengrenscodes)²⁸. Dit keer was de aanleiding een verzoek om een prejudiciële beslissing van de Raad van State van het Koninkrijk der Nederlanden in het kader van een geding tussen een onderdaan van een derde land, die in vreemdelingenbewaring was gesteld omdat hij illegaal op het Nederlandse grondgebied verbleef, na te zijn staande gehouden in het kader van een controle die in Nederland is verricht binnen het grensgebied met Duitsland, en de minister voor Immigratie, Integratie en Asiel. Het verzoek had betrekking op de rechtmatigheid van deze controle en daarmee de bewaring waarin hij was gesteld.

Het Hof heeft geoordeeld dat de artikelen 20 en 21 van genoemde verordening zich niet verzetten tegen een nationale wettelijke regeling op grond waarvan de ambtenaren belast met de grensbewaking en het toezicht op vreemdelingen, binnen een geografisch gebied van 20 kilometer vanaf de landgrens van een lidstaat met een andere staat die partij is bij de Overeenkomst ter uitvoering van het Schengenakkoord, controles mogen uitvoeren ter verificatie of de staande gehouden personen voldoen aan de in de betrokken lidstaat toepasselijke voorwaarden voor legaal verblijf, wanneer deze controles zijn gebaseerd op algemene informatie en ervaringsgegevens over illegaal verblijf op de controlelocaties, wanneer deze ook in beperkte mate mogen worden verricht om dergelijke algemene informatie en ervaringsgegevens op dat gebied te verkrijgen en wanneer aan de uitoefening van deze controles bepaalde beperkingen zijn gesteld, met name ten aanzien van de intensiteit en de frequentie ervan. Deze controles vormen immers geen krachtens artikel 20 van verordening nr. 562/2006 verboden grenscontroles, terwijl artikel 21, sub a, van deze verordening dergelijke controles slechts verbiedt wanneer zij feitelijk hetzelfde effect hebben als grenscontroles.

In de zaak *Vo* (arrest van 10 april 2012, zaak C-83/12 PPU), tot slot, heeft het Hof nader invulling gegeven aan zijn rechtspraak over het visumbeleid, in het kader van een verzoek om een prejudiciële beslissing van het Bundesgerichtshof in een strafzaak tegen een Vietnamees onderdaan wegens het binnenbrengen op het Duitse grondgebied van onderdanen van derde landen die op frauduleuze wijze visa hadden verkregen. Het Hof kwam tot het oordeel dat de artikelen 21 en 34 van verordening nr. 810/2009 tot vaststelling van een gemeenschappelijke visumcode (Visumcode)²⁹ zich

²⁷ Arrest Hof van 22 juni 2010 in de zaken C-188/10 en C-189/10.

²⁸ Verordening (EG) nr. 562/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 15 maart 2006 tot vaststelling van een communautaire code betreffende de overschrijding van de grenzen door personen (Schengengrenscodes) (PB L 105, blz. 1).

²⁹ Verordening (EG) nr. 810/2009 van het Europees Parlement en de Raad van 13 juli 2009 tot vaststelling van een gemeenschappelijke visumcode (Visumcode) (PB L 243, blz. 1).

niet verzetten tegen nationale bepalingen die het binnensmokkelen van vreemdelingen strafbaar stellen in gevallen waarin de binnengesmokkelde personen die onderdanen van derde landen zijn, beschikken over een visum dat zij op frauduleuze wijze hebben verkregen door de bevoegde autoriteiten van de lidstaat van afgifte bedrieglijke informatie te verstrekken over het werkelijke doel van hun reis, en dat visum niet van tevoren nietig is verklaard.

Justitiële samenwerking in burgerlijke zaken en internationaal privaatrecht

In de loop van 2012 heeft het Hof vele beslissingen over de justitiële samenwerking in burgerlijke zaken gegeven.

In zijn beslissing *Health Service Executive* (arrest van 26 april 2012, zaak C-92/12 PPU), die in het kader van de prejudiciële spoedprocedure is gegeven, heeft het Hof zich uitgesproken over verschillende aspecten van verordening nr. 2201/2003³⁰ betreffende de bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen in huwelijkszaken en inzake de ouderlijke verantwoordelijkheid. Om te beginnen heeft het Hof geoordeeld dat een beslissing van een gerecht van een lidstaat waarbij een kind in een gesloten instelling voor therapeutische en opvoedkundige hulpverlening in een andere lidstaat wordt geplaatst, waarbij het kind voor zijn eigen bescherming voor bepaalde tijd zijn vrijheid wordt ontnomen, binnen de materiële werkingsfeer van verordening nr. 2201/2003 valt. Vervolgens was het Hof van oordeel dat de in artikel 56, lid 2, van de verordening bedoelde instemming vóór de beslissing tot plaatsing van een kind moet worden gegeven door een onder het publiekrecht vallende bevoegde autoriteit. Het heeft gepreciseerd dat wanneer het onzeker is of in de aangezochte lidstaat geldig instemming is verleend, omdat het niet mogelijk was met zekerheid te bepalen welke autoriteit de bevoegde autoriteit in laatstbedoelde lidstaat was, dit achteraf kan worden rechtgezet om zeker te zijn dat het instemmingsvereiste van artikel 56 van de verordening ten volle in acht is genomen.

Ten aanzien van de uitvoerbaarheid van een beslissing van een gerecht van een lidstaat waarbij de gedwongen plaatsing van een kind in een gesloten instelling in een andere lidstaat wordt gelast, heeft het Hof geoordeeld dat een dergelijke beslissing vóór haar tenuitvoerlegging in de aangezochte lidstaat, aldaar uitvoerbaar moet worden verklaard. Om geen afbreuk te doen aan het nuttig effect van de verordening, moet het verzoek om uitvoerbaarverklaring met gepaste spoed worden behandeld, zonder dat de tegen een dergelijke beslissing van het gerecht van de aangezochte lidstaat ingestelde rechtsmiddelen schorsende werking kunnen hebben. Tot slot heeft het Hof geoordeeld dat de instemming met plaatsing slechts geldt voor de periode die is aangegeven in de beslissing van het gerecht van de verzoekende lidstaat, en dat bij verlenging van de beslissing opnieuw instemming moet worden gevraagd aan de verzoekende lidstaat. Zo kan ook een in een lidstaat gegeven plaatsingsbeslissing die in een andere lidstaat uitvoerbaar is verklaard, in laatstbedoelde lidstaat slechts ten uitvoer worden gelegd voor de in de plaatsingsbeslissing aangegeven periode.

In de zaak *ERSTE Bank Hungary* (arrest van 5 juli 2012, zaak C-527/10) had het Hof te bepalen of artikel 5, lid 1, van verordening nr. 1346/2000³¹ betreffende insolventieprocedures, dat betrekking heeft op de zakelijke rechten van derden op goederen die toebehoren aan de schuldenaar en die zich op

³⁰ Verordening (EG) nr. 2201/2003 van de Raad van 27 november 2003 betreffende de bevoegdheid en de erkenning en tenuitvoerlegging van beslissingen in huwelijkszaken en inzake de ouderlijke verantwoordelijkheid, en tot intrekking van verordening (EG) nr. 1347/2000 (PB L 338, blz. 1).

³¹ Verordening (EG) nr. 1346/2000 van de Raad van 29 mei 2000 betreffende insolventieprocedures (PB L 160, blz. 1).

het tijdstip waarop de procedure wordt geopend op het grondgebied van een andere lidstaat bevinden, ook van toepassing is in het geval dat het betrokken goed zich op het grondgebied bevond van een staat die pas na de inleiding van de procedure tegen de schuldenaar lid van de Europese Unie is geworden. Het Hof heeft er in de eerste plaats aan herinnerd dat in artikel 4 van de verordening het algemene beginsel is neergelegd dat het recht van de lidstaat waarin de insolventieprocedure wordt geopend, op de procedure en de gevolgen ervan van toepassing is. Met het oog op het behoud van het gewettigd vertrouwen en de rechtszekerheid van de rechtshandelingen in de andere lidstaten dan die waar de insolventieprocedure is ingeleid, voorziet de verordening in een aantal uitzonderingen op deze regel. Een van de uitzonderingen is opgenomen in artikel 5, lid 1, dat bepaalt dat de opening van een insolventieprocedure het zakelijke recht van een schuldeiser op aan de schuldenaar toebehorende goederen die zich op het tijdstip waarop de procedure wordt geopend op het grondgebied van een andere lidstaat bevinden, onverlet laat. Volgens het Hof dient artikel 5, lid 1, van de verordening te worden opgevat als een bepaling op basis waarvan — in afwijking van de regel dat het recht van de staat waar de procedure is ingeleid van toepassing is — het recht van de lidstaat op het grondgebied waarvan het goed in kwestie zich bevindt, kan worden toegepast op het zakelijke recht van een schuldeiser of van een derde op bepaalde goederen van de schuldenaar. Het Hof heeft geoordeeld dat deze bepaling ook van toepassing is op insolventieprocedures die zijn geopend vóór de toetreding van een nieuwe lidstaat tot de Unie, in het geval dat de goederen van de vennootschap die zich in staat van faillissement bevindt en haar zetel in een oude lidstaat heeft, welke goederen voorwerp van het betrokken zakelijke recht zijn, zich op de toetredingsdatum op het grondgebied van die nieuwe lidstaat bevonden.

In meerdere andere beslissingen had het Hof uitlegging te geven aan verordening nr. 44/2001³², onder meer in de zaak *G* (arrest van 15 maart 2012, zaak C-292/10), waarin het Hof heeft geoordeeld dat artikel 4, lid 1, daarvan aldus moet worden uitgelegd dat het niet in de weg staat aan de toepassing van artikel 5, punt 3, van deze verordening op een vordering uit hoofde van aansprakelijkheid wegens het beheer van een website, tegen een verweerder die vermoedelijk burger van de Unie is, maar die op een onbekende plaats verblijft, indien het aangezochte gerecht niet over afdoende aanwijzingen beschikt die de conclusie wettigen dat die verweerder daadwerkelijk buiten het grondgebied van de Europese Unie woont. Het Hof heeft ook geoordeeld dat het recht van de Unie aldus moet worden uitgelegd dat het er niet aan in de weg staat dat een verstekvonnis wordt gewezen tegen een verweerder aan wie — omdat zijn verblijfplaats niet kan worden bepaald — het gedinginleidend stuk openbaar is betekend naar nationaal recht, mits het aangezochte gerecht zich tevoren ervan heeft vergewist dat alle stappen die nodig zijn om de verweerder te vinden, met spoed en te goeder trouw zijn ondernomen. Voorts heeft het Hof in diezelfde beslissing en dit maal met betrekking tot verordening nr. 805/2004³³ gepreciseerd dat het recht van de Unie aldus moet worden uitgelegd dat het zich ertegen verzet dat een verstekvonnis dat is uitgesproken tegen een verweerder van wie het adres onbekend is, wordt gewaarmerkt als Europese executoriale titel in de zin van verordening nr. 805/2004.

In een andere beslissing, *Folien Fischer en Fofitec* (arrest van 25 oktober 2012, zaak C-133/11), heeft het Hof de strekking van artikel 5, punt 3, van verordening nr. 44/2001 gepreciseerd door te oordelen dat een vordering tot verkrijging van een negatieve verklaring voor recht die ertoe strekt het bestaan van aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad te ontkennen, binnen de werkingssfeer van deze bepaling valt.

³² Verordening (EG) nr. 44/2001 van de Raad van 22 december 2000 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (PB L 12, blz. 1).

³³ Verordening (EG) nr. 805/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 21 april 2004 tot invoering van een Europese executoriale titel voor niet-betwiste schuldvorderingen (PB L 143, blz. 15).

In de zaak *Trade Agency* (arrest van 6 september 2012, zaak C-619/10) had het Hof de gelegenheid om de gronden tot weigering van de erkenning en tenuitvoerlegging van verstekbeslissingen als bedoeld in artikel 34, punten 1 en 2, van verordening nr. 44/2001 uit te leggen.

Op grond van artikel 34, punt 2, kan het gerecht van de aangezochte lidstaat weigeren een tegen een verweerder gegeven verstekbeslissing te erkennen en ten uitvoer te leggen wanneer het gedinginleidend stuk niet of niet tijdig en op zodanige wijze als met het oog op zijn verdediging nodig was, is betekend. Overeenkomstig artikel 54 van genoemde verordening moet de lidstaat die om tenuitvoerlegging van een rechterlijke beslissing verzoekt, aan de aangezochte staat een certificaat verschaffen dat de datum van betekening van het gedinginleidend stuk vermeldt. Het Hof heeft eraan herinnerd dat de functie van het certificaat erin bestaat om in een eerste fase van de bij deze verordening ingevoerde procedure de uitvoerbaarverklaring van de in de lidstaat van herkomst gegeven beslissing te vergemakkelijken. Het aldus nagestreefde doel mag echter niet worden bereikt door op enige wijze af te doen aan het recht van verweer. De eerbiediging van dat recht veronderstelt dat de verweerder in voorkomend geval de mogelijkheid moet hebben in een procedure op tegenspraak op te komen tegen de verklaring van uitvoerbaarheid, wanneer hij van mening is dat een van de gronden voor niet-uitvoering van toepassing is. Wanneer de verweerder een dergelijk rechtsmiddel instelt, en daarbij te kennen geeft dat hij de betekening van het gedinginleidend stuk niet heeft ontvangen, is de rechter van de aangezochte lidstaat bevoegd om alle bewijzen autonoom te beoordelen en de overeenstemming tussen die bewijzen en de informatie in het certificaat na te gaan, teneinde te beoordelen of de niet-verschenen verweerder de betekening of kennisgeving van het gedinginleidend stuk heeft ontvangen en of die eventuele betekening of kennisgeving tijdig is gebeurd en op zodanige wijze als met het oog op zijn verdediging nodig was.

Het Hof heeft zich ook uitgesproken over de mogelijkheid voor de rechter om de openbare-ordeclausule in artikel 34, punt 1, van de verordening in te roepen, op grond dat de ten uitvoer te leggen beslissing het recht van de verweerder op een eerlijk proces schendt. Volgens het Hof kan de rechter van de aangezochte lidstaat op grond van deze clausule niet de tenuitvoerlegging weigeren van een bij verstek gegeven beslissing waarbij ten gronde uitspraak wordt gedaan op een geschil zonder onderzoek van het voorwerp en de gronden van de vordering en waarin geen enkel argument over de gegrondheid ervan wordt uiteengezet, tenzij hij op basis van alle relevante omstandigheden tot de conclusie komt dat deze beslissing een kennelijke en buitensporige schending vormt van het recht van de verweerder op een eerlijk proces.

Tot slot heeft het Hof met zijn beslissing in de zaak *Mühlleitner* (arrest van 6 september 2012, zaak C-190/11) geoordeeld dat de mogelijkheid voor een consument om een handelaar voor de nationale gerechten te dagen, krachtens artikel 15, lid 1, sub c, van verordening nr. 44/2001, niet veronderstelt dat het litigieuze contract op afstand is gesloten. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een consument zich naar de lidstaat van de handelaar begeeft om het contract te ondertekenen. Het Hof heeft benadrukt dat de voorwaarde die bepalend is voor de toepassing van deze regel, de voorwaarde is dat de commerciële of beroepsactiviteit gericht is op de woonplaats van de consument. In dit opzicht zijn zowel het op afstand contact opnemen, als het op afstand boeken van een goed of dienst of, a fortiori, het sluiten op afstand van een consumentenovereenkomst aanwijzingen dat de overeenkomst verband houdt met een dergelijke activiteit.

Politiële en justitiële samenwerking in strafzaken

Op dit gebied dient te worden gewezen op twee zaken over kaderbesluit 2002/584³⁴, die betrekking hebben op het Europese aanhoudingsbevel.

In een eerste beslissing, het arrest *West* (arrest van 28 juni 2012, zaak C-192/12 PPU), heeft het Hof zich moeten buigen over het begrip „uitvoerende lidstaat” in de zin van artikel 28, lid 2, van het kaderbesluit. Dit artikel bepaalt dat een persoon die op grond van een Europees aanhoudingsbevel aan de uitvaardigende lidstaat is overgeleverd, slechts met toestemming van de „uitvoerende lidstaat” aan een andere lidstaat dan de „uitvoerende staat” kan worden overgeleverd op grond van een Europees aanhoudingsbevel dat is uitgevaardigd wegens enig vóór de overlevering gepleegd feit. Het probleem in de zaak *West* was te bepalen welke de „uitvoerende lidstaat” was die toestemming moest geven voor een verdere overlevering, aangezien de gezochte persoon voorwerp van meerdere opeenvolgende verzoeken om overlevering was. Zich baserend op de door het kaderbesluit nagestreefde doelstelling om een ruimte van vrijheid, veiligheid en recht te creëren, en in lijn met het wederzijdse vertrouwen dat tussen de lidstaten moet bestaan, heeft het Hof geoordeeld dat artikel 28, lid 2, van het kaderbesluit aldus moet worden uitgelegd dat, wanneer een persoon voorwerp is geweest van meer dan één overlevering tussen lidstaten krachtens opeenvolgende Europese aanhoudingsbevelen, de verdere overlevering van deze persoon aan een andere lidstaat dan die welke hem als laatste heeft overgeleverd uitsluitend onderworpen is aan toestemming van de lidstaat die tot die laatste overlevering is overgegaan.

In een tweede zaak, *Lopes Da Silva Jorge* (arrest van 5 september 2012, zaak C-42/11), heeft het Hof uitlegging gegeven aan artikel 4, punt 6, van het kaderbesluit, dat bepaalt dat de tenuitvoerlegging van het Europees aanhoudingsbevel kan worden geweigerd wanneer de persoon die wordt gezocht met het oog op de tenuitvoerlegging van zijn straf, verblijft in of onderdaan of ingezetene is van de uitvoerende lidstaat en deze staat zich ertoe verbindt die straf of maatregel overeenkomstig zijn nationale recht zelf ten uitvoer te leggen. Het Hof moest zich uitspreken over de verenigbaarheid van een Franse regeling ter omzetting hiervan, die voor staatsburgers van de andere lidstaten die in Frankrijk verbleven of woonden, absoluut en automatisch de mogelijkheid uitsloot om hun straf in die lidstaat te ondergaan. Op grond van het verbod van discriminatie op grond van nationaliteit, dat is neergelegd in artikel 18 VWEU, heeft het Hof geoordeeld dat een lidstaat het voordeel van de niet-uitvoering van een Europees aanhoudingsbevel met het oog op de tenuitvoerlegging op zijn eigen grondgebied van een in een andere lidstaat uitgesproken gevangenisstraf, niet aan uitsluitend zijn eigen staatsburgers kan voorbehouden.

Concurrentie

Op het gebied van de mededinging heeft het Hof dit jaar meerdere arresten gewezen die de aandacht verdienen.

Wat mededingingsregelingen en onderling afgestemde feitelijke gedragingen betreft, wordt in de eerste plaats gewezen op de zaak *Toshiba Corporation e.a.* (arrest van 14 februari 2012, zaak C-17/10), over de toepassing van de mededingingsregels van de Unie op een mededingingsregeling die haar gevolgen vóór de toetreding van een staat tot de Europese Unie in dat land had gesorteerd. Het Hof heeft geoordeeld dat artikel 81 EG en artikel 3, lid 1, van verordening nr. 1/2003 aldus moeten worden uitgelegd dat zij in het kader van een procedure die na 1 mei 2004 is ingeleid, niet

³⁴ Kaderbesluit 2002/584/JBZ van de Raad van 13 juni 2002 betreffende het Europees aanhoudingsbevel en de procedures van overlevering tussen de lidstaten (PB L 190, blz. 1).

van toepassing zijn op een mededingingsregeling die gedurende bepaalde periodes vóór 1 mei 2004 gevolgen heeft gehad op het grondgebied van een op die datum tot de Unie toegetreden staat. Wanneer de Commissie voorts op grond van hoofdstuk III van verordening nr. 1/2003 een kartelprocedure inleidt, verliest de mededingingsautoriteit van de betrokken lidstaat niet op grond van artikel 11, lid 6, van verordening nr. 1/2003, gelezen in samenhang met artikel 3, lid 1, van deze verordening, de bevoegdheid om krachtens het nationale mededingingsrecht een sanctie op te leggen wegens de mededingingsversturende gevolgen die de betrokken mededingingsregeling gedurende bepaalde periodes vóór de toetreding van deze staat tot de Europese Unie op het grondgebied daarvan heeft gehad. Ten aanzien van de toepassing van het ne bis in idem-beginsel heeft het Hof nader aangegeven dat dit beginsel niet eraan in de weg staat dat de nationale mededingingsautoriteit van de betrokken lidstaat aan de ondernemingen die aan een mededingingsregeling hebben deelgenomen, geldboeten oplegt als straf voor de gevolgen die deze mededingingsregeling vóór de toetreding van deze staat tot de Europese Unie op het grondgebied van deze lidstaat heeft gehad, wanneer de geldboeten die de Europese Commissie aan de leden van het kartel heeft opgelegd bij een beschikking die vóór de vaststelling van de beschikking van deze nationale mededingingsautoriteit is gegeven, niet als straf voor deze gevolgen bedoeld was.

In de tweede plaats heeft het Hof in de gevoegde zaken *Alliance One International en Standard Commercial Tobacco/Commissie en Commissie/Alliance One International e.a.* (arrest van 19 juli 2012, gevoegde zaken C-628/10 P en C-14/11 P) nadere invulling gegeven aan zijn rechtspraak over het vermoeden van de uitoefening van een beslissende invloed door een moedermaatschappij op haar 100 % gehouden dochteronderneming. Het heeft in dat verband geoordeeld dat, hoewel niets de Commissie belet om door middel van andere bewijselementen of een combinatie van dergelijke elementen het voormelde vermoeden aan te tonen dat een moedermaatschappij daadwerkelijk beslissende invloed op haar dochteronderneming uitoefent, het gelijkheidsbeginsel niettemin vereist dat de Commissie, wanneer zij een specifieke methode hanteert om vast te stellen of moedermaatschappijen waarvan de dochters aan één zelfde mededingingsregeling hebben deelgenomen, aansprakelijk moeten worden gesteld, zich — behoudens uitzonderlijke omstandigheden — op dezelfde criteria dient te baseren voor al deze moedermaatschappijen. Daarnaast reiken de rechten van verdediging van de Commissie niet zo ver dat deze instelling, wanneer zij van discriminatie wordt beschuldigd, tijdens de gerechtelijke procedure de rechtmatigheid van de bestreden beschikking kan verdedigen aan de hand van hangende het geding aangedragen bewijselementen waarmee de aansprakelijkheid van een moedermaatschappij wordt aangetoond, die niet in deze beschikking zijn vermeld. Het Hof heeft tevens gepreciseerd dat een moedermaatschappij en haar dochter, die zelf de moedermaatschappij van de inbreukmakende onderneming is, beide kunnen worden geacht om samen met deze laatste onderneming een economische eenheid te vormen. Het enkele feit dat deze moedermaatschappij en haar dochteronderneming in een bepaalde periode slechts gezamenlijke zeggenschap hebben uitgeoefend over de dochteronderneming die de inbreuk heeft gepleegd, staat er niet aan in de weg dat wordt vastgesteld dat een economische eenheid tussen deze ondernemingen bestaat, mits wordt aangetoond dat deze twee moedermaatschappijen daadwerkelijk een beslissende invloed hebben uitgeoefend op het commerciële beleid van de dochteronderneming die de inbreuk heeft gepleegd.

In de derde en laatste plaats wordt gewezen op het arrest *Otis e.a.* (arrest van 6 november 2012, zaak C-199/11), dat is te plaatsen in de context van een civiele vordering die door de Commissie is ingesteld bij de Belgische rechter, ter verkrijging van schadevergoeding voor de door de Unie geleden schade als gevolg van een mededingingsregeling in de liftensector, die een negatieve invloed kan hebben gehad op bepaalde opdrachten die door verschillende instellingen en organen van de Unie zijn geplaatst. Nadat aan het Hof prejudiciële vragen waren gesteld over de bevoegdheid van de Commissie en de eerbiediging van het recht op effectieve rechterlijke bescherming, heeft dit in de eerste plaats geoordeeld dat het Unierecht zich niet ertegen verzet dat de Europese Commissie

de Europese Unie vertegenwoordigt voor een nationale rechterlijke instantie waarbij een dergelijke vordering is ingesteld en dat de Commissie daartoe geen mandaat van deze instellingen of organen behoeft. Het Hof was in de tweede plaats van oordeel dat artikel 47 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie zich niet ertegen verzet dat de Europese Commissie namens de Europese Unie bij een nationale rechterlijke instantie een vordering instelt tot vergoeding van de schade die de Unie heeft geleden wegens een mededingingsregeling of onderling afgestemde feitelijke gedraging waarvan bij een beschikking van die instelling is vastgesteld dat zij in strijd is met artikel 81 EG of artikel 101 VWEU. Immers, na eraan te hebben herinnerd dat het recht op effectieve rechterlijke bescherming met name het recht op toegang tot een rechter en het beginsel van de procedurele gelijkheid omvat, heeft het Hof eerst en vooral opgemerkt dat de regel dat de nationale rechterlijke instanties gebonden zijn aan de vaststelling in een besluit van de Commissie dat een gedraging onrechtmatig is, niet met zich brengt dat partijen geen toegang tot een rechter hebben, nu het Unierecht voorziet in een stelsel van rechterlijk toezicht op de besluiten van de Commissie op mededingingsgebied dat alle waarborgen biedt die het Handvest van de grondrechten vereist. Ofschoon het voorts volgens het Hof juist is dat de nationale rechterlijke instanties gebonden zijn aan de vaststellingen van de Commissie ten aanzien van het bestaan van een mededingingsverstoring, neemt dit niet weg dat alleen zij bevoegd zijn te beoordelen of sprake is van schade en een direct causaal verband tussen die gedraging en de geleden schade. Ook als de Commissie de precieze gevolgen van de inbreuk in haar beschikking heeft moeten bepalen, staat het namelijk nog steeds aan de nationale rechterlijke instanties om per geval de schade te bepalen die is veroorzaakt aan elk van de personen die een schadevordering hebben ingesteld. Om die redenen is de Commissie niet rechter en partij in haar eigen zaak. Wat tot slot het beginsel van de procedurele gelijkheid betreft, heeft dit tot doel voor een evenwicht tussen de procespartijen te zorgen, door te garanderen dat elk aan de rechter overgelegd document kan worden gecontroleerd en bestreden door alle procespartijen. Het Hof heeft vastgesteld dat de Commissie echter niet de in de loop van de inbreukprocedure verzamelde informatie aan de nationale rechter had overgelegd. In ieder geval verbiedt het Unierecht volgens het Hof de Commissie om de in het kader van een mededingingsonderzoek verzamelde informatie voor een ander doel dan dat te gebruiken.

Op vervolgens het gebied van misbruik van een machtspositie werd het Hof in de zaak *Post Danmark* (arrest van 27 maart 2012, zaak C-209/10) de vraag voorgelegd naar de omstandigheden waarin een beleid van lage prijzen, dat door een onderneming met een machtspositie, in casu een gevestigde postonderneming, werd toegepast ten aanzien van bepaalde voormalige klanten van een concurrent, moet worden beschouwd als uitsluitingsmisbruik dat met artikel 82 EG in strijd is. In zijn arrest heeft het Hof geoordeeld dat artikel 82 EG een onderneming met een machtspositie meer bepaald verbiedt, praktijken toe te passen die leiden tot de uitsluiting van haar huidige of potentiële, even efficiënte concurrenten, en haar machtspositie te versterken met behulp van andere middelen dan die welke berusten op mededinging op basis van verdienste. Wat meer specifiek het gedrag in kwestie betrof, heeft het Hof geoordeeld dat artikel 82 EG aldus moet worden uitgelegd dat een beleid van lage prijzen dat ten aanzien van bepaalde belangrijke voormalige klanten van een concurrent door een onderneming met een machtspositie wordt gehanteerd, niet als uitsluitingsmisbruik kan worden aangemerkt op de enkele grond dat de door deze onderneming toegepaste prijs voor een van deze klanten lager is dan de gemiddelde totale kosten die aan de activiteit in kwestie kunnen worden toegerekend, maar hoger dan de daarop betrekking hebbende gemiddelde incrementele kosten, gedefinieerd als de kosten die op korte of middellange termijn zouden verdwijnen indien de onderneming de activiteit zou staken. Om te beoordelen of in dergelijke omstandigheden sprake is van mededingingsverstoring, moet worden onderzocht of dit prijsbeleid zonder objectieve rechtvaardiging tot daadwerkelijk of waarschijnlijk gevolg heeft dat deze concurrent, ten nadele van de mededinging en dus de belangen van de consument, wordt uitgesloten. Het Hof kwam ook tot het oordeel dat het feit dat een door een onderneming met een

machtspositie gehanteerd prijsbeleid kan worden gekwalificeerd als discriminatie op grond van prijzen, op zichzelf genomen niet op uitsluitingsmisbruik wijst. Daarnaast oordeelde het dat een onderneming met een machtspositie rechtvaardigingen kan aandragen voor praktijken die onder het verbod van artikel 82 EG zouden kunnen vallen. Daartoe kan zulk een onderneming meer in het bijzonder aantonen dat haar gedrag objectief gezien noodzakelijk is, of dat de uitsluiting die daarvan het gevolg is, kan worden gecompenseerd, of zelfs geneutraliseerd, door voordelen op het vlak van efficiëntie die ook de verbruiker ten goede komen.

De andere zaak over misbruik van een machtspositie die moet worden opgemerkt, de zaak *AstraZeneca/Commissie* (arrest van 6 december 2012, zaak C-457/10 P), was een hogere voorziening tegen een arrest van het Gerecht waarin een beschikking van de Commissie houdende vaststelling van aan farmabedrijf AstraZeneca toe te rekenen misbruik, in hoofdzaak werd bevestigd. De Commissie had de onderneming in haar beschikking een eerste misbruik verweten dat erin bestond dat opzettelijk misleidende verklaringen werden afgelegd voor de octrooibureaus in bepaalde lidstaten ter verkrijging of behoud van aanvullende beschermingscertificaten die de beschermingsduur per octrooi verlengden, dit om de fabrikanten van generieke producten van de markt te weren. Het tweede misbruik bestond in de intrekking van vergunningen voor het in de handel brengen van een geneesmiddel in bepaalde lidstaten, om zo de lancering van concurrerende generieke geneesmiddelen op de markt te verhinderen of te vertragen en om de parallelhandel te belemmeren.

Ten aanzien van met name het eerste misbruik, met betrekking tot de aanvullende beschermingscertificaten, heeft het Hof eraan herinnerd dat het Unierecht verbiedt een concurrent uit te schakelen en dus haar positie te versterken met behulp van andere middelen dan die welke berusten op mededinging op basis van verdienste. Het Hof kwam op dit punt tot de conclusie dat het Gerecht terecht had overwogen dat de gedragslijn die het farmabedrijf constant en stelselmatig heeft gevolgd en die hierin bestond dat zij tegenover de octrooibureaus misleidende verklaringen aflegde en zich niet transparant opstelde, waardoor zij bewust heeft getracht de octrooibureaus en de gerechtelijke autoriteiten te misleiden teneinde haar monopolie op de geneesmiddelenmarkt zo lang mogelijk te behouden, niet te verenigen was met mededinging op basis van verdienste. Ten aanzien van het tweede machtsmisbruik heeft het Hof vastgesteld dat het intrekken, zonder objectieve rechtvaardiging en na het verstrijken van het krachtens het Unierecht verleende exclusieve recht, van de vergunningen voor het in de handel brengen om de introductie van generieke producten en parallelimporten te belemmeren, evenmin met dergelijke mededinging strookte. Tot slot heeft het Hof ten aanzien van de aan de ondernemingen opgelegde geldboete geoordeeld dat het Gerecht geen blijk had gegeven van een onjuiste rechtsopvatting door tot de conclusie te komen dat de misbruiken als zware inbreuken moesten worden beschouwd bij gebreke van verzachtende of bijzondere omstandigheden. Bijgevolg was er geen aanleiding de geldboete te verlagen.

Op het gebied van concentraties zijn bij het Hof hogere voorzieningen ingesteld tegen twee arresten van het Gerecht over de transactie waarbij Vivendi Universal haar activa op het gebied van de boekenuitgeverij aan Lagardère had overgedragen, door middel van een holdingtransactie waarbij de bank Natexis Banques Populaires betrokken was. Een deel van de activa is vervolgens na toestemming van de Commissie doorverkocht aan de onderneming Wendel, in het kader van de tenuitvoerlegging van de verbintenissen die de onderneming Lagardère was aangegaan om goedkeuring voor de concentratie te verkrijgen.

In de eerste zaak, *Éditions Odile Jacob/Commissie* (arrest van 6 november 2012, zaak C-551/10 P), bevestigt het Hof de beslissing van het Gerecht tot verwerping van een beroep tegen de beschikking van de Commissie waarbij deze de concentratie met de gemeenschappelijke markt verenigbaar heeft verklaard. Meer bepaald heeft het Hof geoordeeld dat de omstandigheid dat de transactie

tot stand was gebracht vóór de aanmelding ervan bij de Commissie, zonder gevolg was voor de rechtmatigheid van genoemde beschikking. Hoewel een dergelijke omstandigheid ertoe kan leiden dat de bij het Unierecht voorziene sancties worden getroffen, met name dat een geldboete wordt opgelegd, kan zij niet de nietigverklaring van de beschikking van de Commissie met zich brengen, aangezien zij geen gevolgen heeft voor de verenigbaarheid van de betrokken concentratie met de gemeenschappelijke markt.

In de tweede zaak, *Commissie/Éditions Odile Jacob* (arrest van 6 november 2012, gevoegde zaken C-553/10 P en C-554/10 P), bevestigt het Hof het arrest van het Gerecht houdende nietigverklaring van de beschikking van de Commissie tot goedkeuring van de acquisitie door de onderneming Wendel van een deel van de na de concentratie door Lagardère gehouden activa. Het Hof heeft geoordeeld dat, wanneer de Commissie een concentratie verenigbaar met de gemeenschappelijke markt verklaart onder het voorbehoud dat de koper bepaalde verbintenissen nakomt, waaronder de verplichting om activa te verkopen en een lasthebber aan te stellen die erop moet toezien dat deze activa worden verkocht, moet een dergelijke lasthebber van meet af aan onafhankelijk van partijen zijn, en bovendien onafhankelijk van hen optreden, zodat het gebrek aan onafhankelijkheid volstaat om een beschikking van de Commissie nietig te verklaren. De vraag of deze lasthebber onafhankelijk heeft gehandeld, rijst enkel indien vooraf is vastgesteld dat hij daadwerkelijk onafhankelijk was van de partijen. Wanneer de Unierechter met recht vaststelt dat de lasthebber niet onafhankelijk is van de partijen, hoeft deze niet te onderzoeken of dit gebrek aan onafhankelijkheid ook uit het concrete handelen van deze lasthebber blijkt.

Wat tot slot de aan de lidstaten toe te rekenen mededingingsversturende maatregelen betreft, en meer bepaald steunmaatregelen, had de zaak *Commissie/EDF* (arrest van 5 juni 2012, zaak C-124/10 P) betrekking op de kwalificatie als staatssteun, door de Commissie, van het feit dat de Franse Republiek had afgezien van een belastingvordering op *Électricité de France*, een destijds volledig door haar gehouden overheidsonderneming. Het Hof moest onderzoeken of een lidstaat, die tegelijk belastingcrediteur en enig aandeelhouder is, zich kan beroepen op de toepassing van het criterium van de „particuliere investeerder in een markteconomie”, en dus aan de kwalificatie van staatssteun kan ontsnappen, wanneer hij tot een kapitaalverhoging bij deze onderneming overgaat door af te zien van een belastingvordering, dan wel of dit criterium van de hand moest worden gewezen, zoals de Commissie in die zaak had gedaan, gelet op de fiscale aard van de vordering en het feit dat de staat van zijn overheidsprerogatieven gebruikmaakt bij het afzien van deze vordering.

In zijn arrest heeft het Hof eraan herinnerd dat een maatregel pas als staatssteun kan worden gekwalificeerd, wanneer de begunstigde overheidsonderneming hetzelfde voordeel als het voordeel dat met staatsmiddelen ter beschikking is gesteld had kunnen genieten onder met normale marktvoorwaarden overeenkomende omstandigheden. Om te beoordelen of onder dergelijke omstandigheden hetzelfde voordeel zou zijn toegekend door een particuliere investeerder, heeft het Hof geoordeeld dat alleen rekening dient te worden gehouden met de voordelen en verplichtingen die de staat heeft in zijn hoedanigheid van aandeelhouder, en niet met die welke voortvloeien uit zijn hoedanigheid van overheid. Bijgevolg hangt de toepasselijkheid van het criterium van de particuliere investeerder uiteindelijk ervan af of de betrokken lidstaat een hem toebehorende onderneming een economisch voordeel toekent in zijn hoedanigheid van aandeelhouder, dan wel als overheid. Voorts heeft het Hof benadrukt dat de financiële situatie van de begunstigde overheidsonderneming niet afhangt van de vorm waarin dit voordeel, ongeacht de aard ervan, ter beschikking is gesteld, maar van het bedrag dat deze onderneming uiteindelijk verkrijgt. Het Hof heeft derhalve geoordeeld dat het criterium van de particuliere investeerder ook kan worden toegepast wanneer middelen van fiscale aard worden ingezet.

Het Hof heeft evenwel gepreciseerd dat een lidstaat, wanneer hij de toepasselijkheid van het criterium van de particuliere investeerder inroept, ondubbelzinnig en op basis van objectieve en controleerbare gegevens moet aantonen dat hij de maatregel in zijn hoedanigheid van aandeelhouder ten uitvoer heeft gelegd. Meer bepaald moet uit deze gegevens duidelijk blijken dat de betrokken lidstaat vóór of tegelijk met de toekenning van het economische voordeel heeft beslist om met de daadwerkelijk ten uitvoer gelegde maatregel te investeren in een door hem gecontroleerde overheidsonderneming. Wanneer de betrokken lidstaat de Commissie gegevens van het vereiste soort verstrekt, staat het aan de Commissie om een globale beoordeling te verrichten aan de hand van alle relevante gegevens waarmee kan worden bepaald of de lidstaat de betrokken maatregel heeft genomen in zijn hoedanigheid van aandeelhouder dan wel als overheid. Bijgevolg heeft het Hof geoordeeld dat bij de beoordeling of de Franse Republiek als aandeelhouder had gehandeld, rekening kon worden gehouden met het door haar nagestreefde doel.

Nog steeds binnen de sfeer van staatssteun betrof de zaak *Commissie/Spanje* (arrest van 11 december 2012, zaak C-610/10) de niet-uitvoering door het Koninkrijk Spanje van het arrest van het Hof waarin dit had vastgesteld dat deze lidstaat zijn verplichtingen niet was nagekomen door niet de maatregelen te nemen die nodig waren om te voldoen aan een beschikking van de Commissie waarbij deze steun onrechtmatig en met de gemeenschappelijke markt onverenigbaar was verklaard.

In zijn uitspraak over de vraag naar de terugvordering van de onrechtmatig en met de gemeenschappelijke markt onverenigbaar verklaarde steun, heeft het Hof eraan herinnerd dat wanneer de onderneming die steun heeft ontvangen, failliet is verklaard, het herstel van de vroegere toestand en de opheffing van de verstoring van de mededinging die uit de onrechtmatig verleende steun voortvloeit, in beginsel kunnen plaatsvinden door de vordering tot terugbetaling van die steun op de lijst van schuldvorderingen te doen opnemen. Met een dergelijke opneming van de vordering in de lijst van schuldvorderingen kan echter pas aan de terugvorderingsverplichting worden voldaan indien, wanneer de nationale autoriteiten niet het volledige steunbedrag kunnen terugkrijgen, de faillissementsprocedure leidt tot liquidatie van de onderneming die de onrechtmatige steun heeft ontvangen, dat wil zeggen tot het definitief stopzetten van haar activiteiten. Bijgevolg heeft het Hof geoordeeld dat wanneer de steunontvanger in staat van faillissement verkeert en een onderneming is opgericht om een deel van zijn activiteiten voort te zetten, de omstandigheid dat die activiteiten worden voortgezet zonder dat de betrokken steun volledig is terugbetaald, de verstoring van de mededinging als gevolg van het concurrentievoordeel dat die onderneming op de markt ten opzichte van haar concurrenten heeft genoten, kan doen voortduren. Een dergelijke nieuw opgerichte onderneming kan dus, indien dat voordeel ook voor haar blijft bestaan, gehouden zijn de betrokken steun terug te betalen. In dat geval volstaat het feit dat de vordering met betrekking tot dergelijke steun in de lijst van schuldvorderingen is opgenomen, op zich niet om de gecreëerde verstoring van de mededinging te doen ophouden.

Fiscale bepalingen

Op het gebied van de belasting over de toegevoegde waarde verdient het arrest *Belvedere Costruzioni* (arrest van 29 maart 2012, zaak C-500/10) vermelding. De zaak betrof de toepassing, op het gebied van de belasting over de toegevoegde waarde, van een Italiaanse uitzonderingsbepaling, op grond waarvan procedures die aanhangig zijn voor een belastinggerecht in derde aanleg automatisch worden beëindigd wanneer die procedures zijn aangevangen met een beroep dat meer dan tien jaar — en in de praktijk meer dan veertien jaar — voor de inwerkingtreding van die bepaling in eerste aanleg is ingesteld en de belastingdienst in eerste en in tweede aanleg in het ongelijk is gesteld. Deze automatische beëindiging heeft dan tot gevolg dat de rechterlijke beslissing in tweede aanleg kracht van gewijsde krijgt en de schuldvordering van de belastingdienst vervalt.

Het Hof heeft geoordeeld dat artikel 4, lid 3, VEU, en de artikelen 2 en 22 van de Zesde richtlijn (77/388) betreffende de harmonisatie van de wetgevingen der lidstaten inzake omzetbelasting³⁵, zich niet tegen een dergelijke regeling verzetten. Volgens het Hof kon de verplichting om een doeltreffende inning van de eigen middelen van de Unie te waarborgen, immers niet ingaan tegen de eerbiediging van het beginsel van rechterlijke behandeling binnen een redelijke termijn, dat de lidstaten ingevolge artikel 47, tweede alinea, van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie in acht moeten nemen bij de tenuitvoerlegging van het recht van de Unie, en waarvan de bescherming zich eveneens opdringt krachtens artikel 6, lid 1, van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens.

Vervoer

Op het gebied van luchtvervoer hebben drie arresten het Hof de gelegenheid geboden om uitlegging te geven aan meerdere bepalingen van verordening nr. 261/2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten³⁶.

Na het arrest *Sturgeon e.a.*³⁷ heeft het Hof in de gevoegde zaken *Nelson e.a. en TUI Travel e.a.* (arrest van 23 oktober 2012, gevoegde zaken C-581/10 en C-629/10) zijn rechtspraak kunnen bevestigen dat passagiers van langdurig vertrapte vluchten aanspraak kunnen maken op compensatie. Zo heeft het Hof geoordeeld dat de artikelen 5, 6 en 7 van verordening nr. 261/2004³⁸ aldus moeten worden uitgelegd dat passagiers van een vertrapte vlucht krachtens deze verordening recht op compensatie hebben wanneer zij wegens deze vlucht drie uur tijdverlies of meer lijden, dat wil zeggen wanneer zij drie uur na de door de luchtvervoerder oorspronkelijk geplande aankomsttijd of later hun eindbestemming bereiken. Passagiers hebben wegens een dergelijke vertraging evenwel geen recht op compensatie wanneer de luchtvervoerder kan aantonen dat de langdurige vertraging het gevolg is van buitengewone omstandigheden die ondanks het treffen van alle redelijke maatregelen niet konden worden voorkomen, dat wil zeggen van omstandigheden waarop de luchtvervoerder geen daadwerkelijke invloed kan uitoefenen. Daarnaast heeft het Hof opgemerkt dat het vereiste van compensatie van de passagiers van vertrapte vluchten verenigbaar is met het Verdrag van Montréal³⁹. Het Hof was tevens van oordeel dat deze verplichting noch met het rechtszekerheidsbeginsel noch met het evenredigheidsbeginsel in strijd was.

In twee zaken waarin op dezelfde dag arrest is gewezen, heeft het Hof nadere invulling kunnen geven aan het begrip „instapweigering”.

³⁵ Zesde richtlijn (77/388/EEG) van de Raad van 17 mei 1977 betreffende de harmonisatie van de wetgevingen der lidstaten inzake omzetbelasting — Gemeenschappelijk stelsel van belasting over de toegevoegde waarde: uniforme grondslag (PB L 145, blz. 1).

³⁶ Verordening (EG) nr. 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 11 februari 2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers bij instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten en tot intrekking van verordening (EEG) nr. 295/91 (PB L 46, blz. 1).

³⁷ Arrest van 19 november 2009, gevoegde zaken C-402/07 en C-432/07. Zie Jaarverslag 2009, blz. 29.

³⁸ Zie voorgaande voetnoot.

³⁹ Verdrag tot het brengen van eenheid in enige bepalingen inzake het internationale luchtvervoer, ondertekend te Montréal op 9 december 1999, in naam van de Europese Gemeenschap goedgekeurd bij besluit 2001/539/EG van 5 april 2001 (PB L 194, blz. 38).

In de zaak *Finnair* (arrest van 4 oktober 2012, zaak C-22/11) heeft het Hof geoordeeld dat het begrip „instapweigering” in de zin van de artikelen 2, sub j, en 4, van verordening nr. 261/2004⁴⁰ aldus dient te worden uitgelegd dat het niet enkel betrekking heeft op instapweigeringen die het gevolg zijn van overboekingen, maar ook op instapweigeringen om andere redenen, zoals operationele redenen. Volgens het Hof heeft de beperking van de strekking van het begrip „instapweigering” tot de gevallen van overboeking, in de praktijk tot gevolg dat de krachtens verordening nr. 261/2004 aan passagiers geboden bescherming aanzienlijk zou verminderen en bijgevolg zou ingaan tegen de in punt 1 van de considerans van die verordening vermelde doelstelling ervan, die erin bestaat de passagiers een hoog beschermingsniveau te bieden, wat grond oplevert voor een ruime uitlegging van hun rechten. Voorts heeft het Hof geoordeeld dat de artikelen 2, sub j, en 4, lid 3, van verordening nr. 261/2004 aldus moeten worden uitgelegd dat „buitengewone omstandigheden” die voor een luchtvaartmaatschappij aanleiding zijn om de op die omstandigheden volgende vluchten te reorganiseren, een „instapweigering” op die latere vluchten niet kunnen rechtvaardigen, en deze vervoerder niet kunnen bevrijden van zijn verplichting tot compensatie overeenkomstig artikel 4, lid 3, van die verordening van de passagier die hij niet aan boord heeft laten gaan van een van de na bedoelde omstandigheden gecharterde vluchten.

In de zaak *Rodríguez Cachafeiro en Martínez-Reboredo Varela-Villamor* (arrest van 4 oktober 2012, zaak C-321/11) kwam het Hof tot het oordeel dat artikel 2, sub j, van verordening nr. 261/2004⁴¹, gelezen in samenhang met artikel 3, lid 2, van deze verordening, aldus moet worden uitgelegd dat het begrip „instapweigering” het geval omvat waarin een luchtvaartmaatschappij bij één enkele vervoerovereenkomst die bestaat uit verschillende boekingen voor aansluitende vluchten waarvoor gelijktijdig is ingecheckt, bepaalde passagiers niet aan boord van een vlucht laat gaan, omdat de eerste vlucht van hun boeking een aan haar te wijten vertraging heeft opgelopen en zij verkeerdelijk heeft verwacht dat deze passagiers niet op tijd zouden aankomen voor de tweede vlucht.

Onderlinge aanpassing van de wetgeving

Aangezien de onderlinge aanpassing van de wetgeving op heel onderscheiden gebieden plaatsvindt, is het niet verbazingwekkend dat de rechtspraak die onder dit opschrift wordt vermeld zeer heterogeen is. Het Hof heeft zich bij twee gelegenheden uitgesproken over de rechtsbescherming van computerprogramma's door uitlegging te geven aan twee richtlijnen uit 1991⁴² en 2009⁴³ over deze bescherming, de ene over het voorwerp ervan en de andere over de uitputting van het exclusieve distributierecht van een kopie van een computerprogramma. De feiten die ten grondslag liggen aan de eerste zaak waarin uitspraak is gedaan (arrest van 2 mei 2012, *SAS Institute*, zaak C-406/10) waren voor de Britse rechter aanleiding om het Hof meerdere prejudiciële vragen te stellen. Aan de orde was namelijk de nadere afbakening van het voorwerp van de bescherming, door het auteursrecht, van computerprogramma's en, met name, of die bescherming zich uitstrekke tot de functionaliteit en de programmeertaal. Het Hof was om te beginnen van oordeel dat noch de functionaliteit van een computerprogramma, noch de programmeertaal en de indeling van gegevensbestanden die in het kader van een computerprogramma worden gebruikt om bepaalde functies van dat programma te kunnen benutten, een uitdrukkingwijze van dit programma vormen. Zij konden daarom geen auteursrechtelijke bescherming genieten. Het Hof heeft evenwel

⁴⁰ Zie voetnoot 37.

⁴¹ Zie voorgaande voetnoot.

⁴² Richtlijn 91/250/EEG van de Raad van 14 mei 1991 betreffende de rechtsbescherming van computerprogramma's (PB L 122, blz. 42).

⁴³ Richtlijn 2009/24/EG van het Europees Parlement en de Raad van 23 april 2009 betreffende de rechtsbescherming van computerprogramma's (PB L 111, blz. 16).

gepreciseerd dat indien een derde een gedeelte van de bron- of doelcode betreffende een voor een computerprogramma gebruikte programmeertaal of indeling van gegevensbestanden zou aanschaffen en met behulp van deze code soortgelijke elementen in zijn eigen computerprogramma zou creëren, deze handeling zou kunnen worden verboden door de auteur van het programma. Het Hof heeft vervolgens opgemerkt dat de koper van een softwarelicentie volgens richtlijn 91/250 het recht heeft om deze te observeren, te bestuderen en uit te testen teneinde vast te stellen welke ideeën en beginselen aan een element van het programma ten grondslag liggen, en dat dus elk met dit recht strijdig contractueel beding nietig is. Het Hof heeft tevens geoordeeld dat deze ideeën en beginselen mogen worden vastgesteld in het kader van verrichtingen die door de licentie zijn toegestaan. Bijgevolg kan de houder van een auteursrecht op een computerprogramma volgens het Hof niet op basis van de licentieovereenkomst beletten dat de verwerfer van deze licentie de werking van het programma observeert, bestudeert en uittest, teneinde vast te stellen welke ideeën en beginselen aan alle elementen van dit programma ten grondslag liggen, wanneer hij onder de licentie vallende handelingen verricht, dan wel voor het gebruik van het computerprogramma noodzakelijke handelingen waarbij dit programma wordt geladen en uitgevoerd, op voorwaarde dat hij geen afbreuk doet aan de exclusieve rechten van de houder van het auteursrecht op dit programma. Daarnaast is er volgens het Hof geen sprake van een inbreuk op het auteursrecht wanneer, zoals in de zaak die heeft geleid tot het arrest van 2 mei 2012, de rechtmatige verkrijger van de licentie geen toegang heeft gehad tot de broncode van het computerprogramma, maar zich ertoe heeft beperkt dat programma te bestuderen, te observeren en uit te testen, teneinde de functionaliteit ervan te kunnen reproduceren in een tweede programma. Het Hof heeft voorts vastgesteld dat de reproductie, binnen een computerprogramma of in een handleiding voor dit programma, van bepaalde gegevens in de handleiding van een ander computerprogramma dat door het auteursrecht wordt beschermd, een inbreuk op het auteursrecht op laatstgenoemde handleiding kan vormen, indien deze reproductie een uitdrukking van de eigen intellectuele schepping van de auteur van de gebruikshandleiding is. Op dat punt is het Hof van oordeel dat in de onderhavige zaak de trefwoorden, de syntaxis, de opdrachten of combinaties van opdrachten, de opties, de standaardinstellingen en de herhalingen bestaan uit woorden, cijfers of wiskundige concepten die, afzonderlijk beschouwd, geen intellectuele schepping van de auteur van het computerprogramma zijn, omdat zij geen uitdrukking geven aan de creatieve geest van de schepper. Daarom staat het volgens het Hof aan de verwijzende rechter om na te gaan of de beweerde reproductie in de hoofdzaak de uitdrukking vormt van de eigen intellectuele schepping van de auteur van de auteursrechtelijk beschermde gebruikshandleiding van het computerprogramma.

In de tweede zaak (arrest van 3 juli 2012, *UsedSoft*, zaak C-128/11), op prejudiciële verwijzing van het Bundesgerichtshof, heeft het Hof nader bepaald dat het beginsel van de uitputting van het distributierecht niet alleen van toepassing is wanneer de houder van het auteursrecht de kopieën van zijn software op een fysieke drager (cd-rom of dvd) in de handel brengt, maar ook wanneer hij deze als download distribueert op zijn website. Wanneer de houder van het auteursrecht zijn klant namelijk een kopie ter beschikking stelt — of dit nu in de vorm van een fysieke of een niet-fysieke kopie is — en tegelijkertijd tegen betaling een licentieovereenkomst sluit waarin aan de klant het recht op gebruik van deze kopie voor onbeperkte duur wordt toegekend, verkoopt deze houder deze kopie aan de klant en put hij daarmee zijn exclusief distributierecht uit. Een dergelijke transactie houdt immers de overdracht van het eigendomsrecht op deze kopie in. Ook als de licentieovereenkomst verdere overdracht verbiedt, kan de houder zich dus niet tegen de verdere verkoop van die kopie verzetten.

Het Hof heeft met name opgemerkt dat indien de toepassing van het beginsel van uitputting van het distributierecht zou worden beperkt tot kopieën van computerprogramma's die op een fysieke drager worden verkocht, de houder van het auteursrecht de wederverkoop van kopieën die van internet zijn gedownload zou kunnen controleren en bij iedere wederverkoop opnieuw een vergoeding zou

kunnen vragen, ofschoon die houder reeds bij de eerste verkoop van de betrokken kopie een passende vergoeding heeft kunnen ontvangen. Een dergelijke beperking van de wederverkoop van kopieën van computerprogramma's die van het internet worden gedownload, zou verder gaan dan noodzakelijk is voor het behoud van het specifieke voorwerp van de betrokken industriële eigendom. Bovendien strekt de uitputting van het distributierecht zich uit tot de verkochte kopie van het computerprogramma zoals die door de houder van het auteursrecht wordt verbeterd en bijgewerkt. Ook in geval van een overeenkomst voor software updates voor bepaalde tijd zijn immers de op basis van een dergelijke overeenkomst verbeterde, gewijzigde of aangevulde functies een onderdeel van de aanvankelijk gedownloade kopie en kunnen zij door de verkrijger zonder beperking in de tijd worden gebruikt.

Het Hof heeft evenwel benadrukt dat wanneer de door de eerste verkrijger verworven licentie geldt voor een aantal gebruikers dat groter is dan zijn behoeften, de uitputting van het distributierecht die verkrijger niet het recht verleent die licentie te splitsen en haar gedeeltelijk weder te verkopen. Bovendien heeft het gepreciseerd dat de eerste verkrijger van een fysieke of niet-fysieke kopie van een computerprogramma waarvoor het distributierecht van de houder van het auteursrecht is uitgeput, de op zijn computer gedownloade kopie onbruikbaar moet maken wanneer hij deze doorverkoopt. Indien hij deze zou blijven gebruiken, zou hij immers inbreuk maken op het exclusieve recht van de houder van het auteursrecht op de reproductie van zijn computerprogramma. Anders dan bij het exclusieve distributierecht, is het exclusieve reproductierecht niet uitgeput bij de eerste verkoop. Richtlijn 2009/24 staat echter wel reproductie toe die noodzakelijk is om de rechtmatige verkrijger in staat te stellen het computerprogramma voor het beoogde doel te gebruiken. Dergelijke reproducties mogen niet bij overeenkomst worden verboden.

In die context heeft het Hof op de prejudiciële vraag geantwoord dat elke latere verkrijger van een kopie waarvoor het distributierecht van de houder van het auteursrecht is uitgeput, in die zin een rechtmatige verkrijger is. Hij kan dus de hem door de eerste verkrijger verkochte kopie op zijn computer downloaden. Een dergelijke download moet worden gezien als de reproductie van een computerprogramma die noodzakelijk is om die nieuwe verkrijger in staat te stellen dat programma voor het beoogde doel te gebruiken. De nieuwe verkrijger van de gebruikslicentie kan dus, als rechtmatige verkrijger van de verbeterde en bijgewerkte kopie van het betrokken computerprogramma die kopie downloaden vanaf de website van de houder van het auteursrecht.

Nog steeds in het kader van het auteursrecht is bij het Hof een geding aanhangig gemaakt tussen de hoofdregisseur van een documentaire en de producent van deze film, over de uitvoering van het contract waarbij eerstbedoelde zijn auteursrechten en bepaalde exploitatierechten op bedoelde film heeft overgedragen aan laatstbedoelde. Hierin heeft het Hof zich uitgesproken over het begrip houder van auteursrechten en naburige rechten. Deze prejudiciële verwijzing van een Oostenrijkse rechter had betrekking op meerdere teksten van Unierecht, en meer bepaald de richtlijnen 92/100⁴⁴, 93/83⁴⁵, 93/98⁴⁶ en 2001/29⁴⁷.

⁴⁴ Richtlijn 92/100/EEG van de Raad van 19 november 1992 betreffende het verhuurrecht, het uitleenrecht en bepaalde naburige rechten op het gebied van intellectuele eigendom (PB L 346, blz. 61).

⁴⁵ Richtlijn 93/83/EEG van de Raad van 27 september 1993 tot coördinatie van bepaalde voorschriften betreffende het auteursrecht en naburige rechten op het gebied van de satellietomroep en de doorgifte via de kabel (PB L 248, blz. 15).

⁴⁶ Richtlijn 93/98/EEG van de Raad van 29 oktober 1993 betreffende de harmonisatie van de beschermingstermijn van het auteursrecht en van bepaalde naburige rechten (PB L 290, blz. 9).

⁴⁷ Richtlijn 2001/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2001 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij (PB L 167, blz. 10).

Het Hof heeft in deze zaak (arrest van 9 februari 2012, *Luksan*, C-277/10) geoordeeld dat de artikelen 1 en 2 van richtlijn 93/83 en de artikelen 2 en 3 van richtlijn 2001/29, junctis de artikelen 2 en 3 van richtlijn 2006/115⁴⁸ en artikel 2 van richtlijn 2006/116, aldus moeten worden uitgelegd dat de exploitatierechten van het cinematografische werk (reproductierecht, recht op uitzending per satelliet en elk ander recht van mededeling aan het publiek door middel van de beschikbaarstelling aan het publiek), van rechtswege rechtstreeks en oorspronkelijk toekomen aan de hoofdregisseur. Bijgevolg moeten deze bepalingen aldus worden uitgelegd dat zij zich verzetten tegen een nationale wettelijke regeling waarbij deze exploitatierechten van rechtswege en uitsluitend aan de producent van het betrokken werk worden toegekend. Het Hof heeft vervolgens aangegeven dat de artikelen 2 van richtlijn 93/83 en 2 en 3 van richtlijn 2001/29 niet aldus aan de hand van artikel 1, lid 4, van het verdrag van de Wereldorganisatie voor de intellectuele eigendom mogen worden uitgelegd, dat een lidstaat op grond van artikel 14 bis van de Berner Conventie voor de bescherming van werken van letterkunde en kunst in zijn nationale wetgeving de hoofdregisseur van een cinematografisch werk de in het hoofdgeding aan de orde zijnde exploitatierechten van het cinematografische werk zou kunnen ontzeggen door gebruik te maken van de hem bij dit verdragsartikel verleende bevoegdheid. Een dergelijke uitlegging eerbiedigt in de eerste plaats immers niet de bevoegdheden van de Unie op dit gebied, in de tweede plaats is zij niet verenigbaar met het door richtlijn 2001/29 beoogde doel en ten slotte voldoet zij niet aan de vereisten van artikel 17, lid 2, van het Handvest van de grondrechten ter bescherming van de intellectuele eigendom.

Het Hof heeft vervolgens geoordeeld dat het Unierecht de lidstaten de mogelijkheid laat om te voorzien in een vermoeden van overdracht van de exploitatierechten van het cinematografische werk (recht op uitzending per satelliet, reproductierecht en elk ander recht van mededeling aan het publiek door middel van de beschikbaarstelling aan het publiek) aan de producent van het cinematografische werk, mits dit vermoeden weerlegbaar is zodat de hoofdregisseur van dit werk anders kan bedingen.

Daarentegen heeft het Hof geoordeeld dat het recht op de in artikel 5, lid 2, sub b, van richtlijn 2001/29 bedoelde billijke compensatie van rechtswege rechtstreeks en oorspronkelijk moet toekomen aan de hoofdregisseur van het cinematografische werk in zijn hoedanigheid van auteur van dit werk.

Volgens het Hof laat het Unierecht de lidstaten niet de mogelijkheid om te voorzien in een vermoeden van overdracht van het aan de hoofdregisseur van het cinematografische werk toekomende recht op een billijke compensatie aan de producent van dit werk, ongeacht of dit vermoeden onweerlegbaar is dan wel dat daarvan kan worden afgeweken. Opdat er niet elk nuttig effect aan wordt ontnomen, legt immers artikel 5, lid 2, sub b, van richtlijn 2001/29 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij, aan de lidstaat die de uitzondering voor het kopiëren voor privégebruik in zijn nationale recht heeft ingevoerd, een resultaatsverplichting op die inhoudt dat die staat verplicht is om, binnen het kader van zijn bevoegdheden, te verzekeren dat de billijke compensatie die bedoeld is om de benadeelde houders van de rechten te compenseren voor het nadeel dat zij ondervinden, daadwerkelijk wordt geïnd. Het opleggen aan de lidstaten van deze resultaatsverplichting om de billijke compensatie ten gunste van houders van rechten te innen, blijkt echter begripsmatig onverenigbaar te zijn met de mogelijkheid voor een dergelijke houder om afstand te doen van deze billijke compensatie, en dus zeker met de mogelijkheid voor de lidstaten om te voorzien in een dergelijk vermoeden van overdracht.

⁴⁸ Richtlijn 2006/116/EG van het Europees Parlement en de Raad van 12 december 2006 betreffende de beschermingstermijn van het auteursrecht en van bepaalde naburige rechten (PB L 372, blz. 12).

In een andere zaak (arrest van 21 juni 2012, *Donner*, zaak C-5/11) had het Hof zich uit te spreken over de mogelijkheid om het vrij verkeer van goederen te beperken om redenen gelegen in de bescherming van het auteursrecht. Een Duits staatsburger was door het Landgericht München II veroordeeld wegens medeplichtigheid aan de onrechtmatige commerciële exploitatie van auteursrechtelijk beschermde werken. Volgens de vaststellingen van het Landgericht had de betrokken staatsburger tussen 2005 en 2008 in Duitsland auteursrechtelijk beschermde reproducties van meubilair verdeeld. Deze kopieën van werken waren afkomstig uit Italië, waar zij niet auteursrechtelijk beschermd waren tussen 2002 en 2007, of niet volledig werden beschermd ten tijde van de feiten, omdat deze bescherming volgens de Italiaanse rechtspraak niet dienstig kon worden ingeroepen tegen fabrikanten die deze reeds enige tijd reproduceerden en/of in de handel brachten. De reproducties werden aan in Duitsland woonachtige klanten aangeboden door middel van advertenties en folders in tijdschriften, direct mailing en een Duitstalige website.

De verkoper, die in Italië was gebaseerd, beval zijn kopers de diensten van een Italiaans transportbedrijf aan, waarvan de Duitse staatsburger in kwestie de bedrijfsleider was. Bij de aflevering van de waren aan de klanten in Duitsland verlangden de chauffeurs van het transportbedrijf de koopprijs voor de kopieën van de werken en de transportkosten. Vanuit juridisch oogpunt was de eigendom van de verkochte objecten in Italië aan de Duitse klanten overgedragen. De bevoegdheid om deze objecten daadwerkelijk in bezit te hebben, was daarentegen pas aan de klanten overgedragen, met medewerking van de vervoerder, bij de aflevering in Duitsland. Volgens het Landgericht had de distributie in de zin van het auteursrecht niet in Italië, maar in Duitsland plaatsgevonden, waar dit zonder toestemming van de houders van het auteursrecht verboden was.

Het Bundesgerichtshof, waarbij hogere voorziening werd ingesteld, wilde vernemen of de toepassing van het Duitse strafrecht in het onderhavige geval een ongerechtvaardigde beperking van het door het Unierecht gewaarborgde vrije goederenverkeer vormde.

Het Hof heeft in de eerste plaats opgemerkt dat de toepassing van het strafrecht in de onderhavige zaak vooronderstelt dat er op het nationale grondgebied een „distributie onder het publiek” in de zin van het Unierecht had plaatsgevonden⁴⁹. Het heeft dienaangaande vastgesteld dat een handelaar die zijn reclame richt op leden van het publiek in een bepaalde lidstaat en voor hen een specifieke wijze van levering en betaling creëert of beschikbaar stelt, of dit aan een derde toestaat, zodat deze leden van het publiek kopieën van in die lidstaat auteursrechtelijk beschermde werken kunnen laten leveren, in de lidstaat waar de levering plaatsvindt dergelijke distributie verricht. Het Hof heeft het aan de nationale rechter overgelaten om te beoordelen of er aanwijzingen zijn op basis waarvan de conclusie kan worden getrokken dat bedoelde handelaar dergelijke distributie onder het publiek heeft verricht.

In de tweede plaats heeft het Hof vastgesteld dat het in Duitsland met strafrechtelijke sancties verbonden verbod van distributie een beperking van het vrije goederenverkeer vormde. Een dergelijke beperking kan echter worden gerechtvaardigd uit hoofde van de bescherming van de industriële en commerciële eigendom. De beperking in kwestie berust immers op de dispariteit, tussen de verschillende lidstaten, van de praktische voorwaarden waaronder de respectievelijke auteursrechten worden beschermd. Deze dispariteit is onlosmakelijk verbonden met het bestaan van de exclusieve rechten. In de onderhavige zaak kan de bescherming van het verspreidingsrecht niet worden geacht te leiden tot een onevenredige of kunstmatige afscherming van de markten. De toepassing van het strafrecht kan immers noodzakelijk worden geacht voor de bescherming

⁴⁹ Zie voetnoot 47.

van het specifieke voorwerp van het auteursrecht, dat met name een exclusief exploitatierecht toekent. De beperking in kwestie blijkt dus gerechtvaardigd en evenredig aan het nagestreefde doel.

Het Hof heeft dan ook geantwoord dat het Unierecht zich er niet tegen verzette dat een lidstaat op grond van het nationale strafrecht vervolging instelt tegen de vervoerder wegens medeplichtigheid aan de illegale verspreiding van kopieën van auteursrechtelijk beschermde werken, wanneer zij in die lidstaat onder het publiek worden verspreid in het kader van specifiek op het publiek in die staat gerichte verkopen vanuit een andere lidstaat waar deze werken niet auteursrechtelijk zijn beschermd door een auteursrecht of waar de bescherming die zij genieten, niet rechtens afdwingbaar is jegens derden.

Het Hof heeft tweemaal de gelegenheid gehad om uitspraak te doen over het begrip mededeling aan het publiek in het kader van richtlijn 2006/115⁵⁰ die, anders dan bij privégebruik, de betaling van een vergoeding aan de houders van de exploitatierechten op de verspreide werken oplegt. De beide zaken betroffen de uitzending door beroepsbeoefenaren, een hotelexploitant in de ene zaak en een tandarts in de andere zaak, van fonogrammen in hun bedrijfsruimten. In de twee, op dezelfde dag geweest, arresten [arresten van 15 maart 2012, *SCF*, zaak C-135/10, en *Phonographic Performance (Ireland)*, zaak C-162/10] heeft het Hof zich gebogen over de criteria aan de hand waarvan moet worden bepaald of het werk aan het publiek wordt meegedeeld of niet.

Het Hof heeft er eerst aan herinnerd dat het reeds had geoordeeld dat het begrip „mededeling aan het publiek” een geïndividualiseerde beoordeling inhoudt en dat het bij een dergelijke beoordeling van belang is rekening te houden met meerdere elkaar aanvullende, niet-autonome en onderling afhankelijke criteria. Onderdeel van deze criteria is in de eerste plaats de niet te negeren rol die door de gebruiker wordt gespeeld. Deze gebruiker verricht immers een mededeling wanneer hij, met volledige kennis van de gevolgen van zijn gedrag, bewust zijn klanten toegang verleent tot een uitzending die het beschermde werk bevat. Het Hof heeft een aantal aan het begrip publiek inherente aspecten verduidelijkt. In dat verband moet het „publiek” bestaan uit een onbepaald aantal potentiële kijkers of luisteraars en een vrij groot aantal personen. Het Hof heeft hieraan toegevoegd dat het winstoogmerk van een „mededeling aan het publiek” ook een relevant criterium is. Aldus wordt verondersteld dat het publiek waaraan de mededeling wordt verricht, door de gebruiker als doelgroep is gekozen en bovendien op een of andere manier ontvankelijk is voor zijn mededeling en deze niet toevallig „opvangt”.

Ten aanzien van de omvang van het aantal potentiële kijkers of luisteraars heeft het Hof reeds geoordeeld dat de klanten van een hotel een voldoende groot aantal personen zijn, zodat zij moeten worden beschouwd als een publiek en dat de hotelexploitant bij de uitzending van fonogrammen een winstoogmerk heeft. Dat een hotelexploitant zijn gasten toegang verschaft tot de uitgezonden werken kan immers worden aangemerkt als een bijkomende dienst die van invloed is op de standing van dit hotel en dus ook op de prijzen van de kamers. Dit aanbod kan bovendien extra hotelgasten aantrekken die in deze bijkomende dienst zijn geïnteresseerd.

Bijgevolg is een dergelijke exploitant een „gebruiker” die uitgezonden fonogrammen „meedeelt aan het publiek” in de zin van het Unierecht.

⁵⁰ Richtlijn 2006/115/EG van het Europees Parlement en de Raad van 12 december 2006 betreffende het verhuurrecht, het uitleenrecht en bepaalde naburige rechten op het gebied van intellectuele eigendom (PB L 376, blz. 28). Deze richtlijn, die op 16 januari 2007 in werking is getreden, heeft richtlijn 92/100/EEG van de Raad van 19 november 1992 betreffende het verhuurrecht, het uitleenrecht en bepaalde naburige rechten op het gebied van intellectuele eigendom (PB L 346, blz. 61), gecodificeerd en ingetrokken.

Uit dien hoofde moet deze exploitant een billijke vergoeding betalen voor de doorgifte van een uitgezonden fonogram, naast de vergoeding die door de omroeporganisatie wordt betaald. Een hotelexploitant die in zijn gastenkamers een uitgezonden fonogram meedeelt, gebruikt dit fonogram namelijk op autonome wijze en geeft het door aan een bijkomend publiek dat verschilt van het publiek waarvoor de oorspronkelijke mededeling was bedoeld. Daarenboven haalt een hotelexploitant uit deze uitzending andere economische voordelen, los van die welke de omroeporganisatie of de producent van fonogrammen hebben verkregen.

Het Hof heeft tevens geoordeeld dat een hotelexploitant die zijn gastenkamers niet uitrust met televisie- en/of radiotoestellen waaraan hij een uitgezonden signaal doorgeeft, maar met andere afspelerapparatuur voor fonogrammen, en er fonogrammen in fysieke of digitale vorm beschikbaar stelt die door middel van zulke apparatuur kunnen worden afgespeeld of gehoord, een „gebruiker” is die fonogrammen „meedeelt aan het publiek” in de zin van het Unierecht. Bijgevolg moet hij een billijke vergoeding voor de doorgifte van deze fonogrammen betalen.

Bovendien stelt het Unierecht weliswaar een beperking aan het recht op een billijke vergoeding wanneer het om „privégebruik” gaat, maar de lidstaten mogen volgens het Hof een hotelexploitant die fonogrammen „meedeelt aan het publiek” niet vrijstellen van de verplichting om een dergelijke vergoeding te betalen.

In die context heeft het Hof verduidelijkt dat het voor de beoordeling of hotelexploitanten zich op de beperking ten aanzien van „privégebruik” kunnen beroepen er niet op aan komt of het gebruik door hotelgasten als privégebruik moet worden aangemerkt, maar wel of het gebruik door de hotelexploitant zelf als privégebruik kan worden beschouwd. Het „privégebruik” van een beschermd werk dat door de gebruiker ervan aan het publiek is meegedeeld, is evenwel een contradictio in terminis, aangezien een „publiek” zich per definitie „niet in de privésfeer” bevindt.

Aan de hand van diezelfde criteria en volgens diezelfde redenering heeft het Hof geoordeeld dat, anders dan een hotelexploitant, een tandarts die in zijn praktijk kosteloos fonogrammen uitzendt ten behoeve van zijn patiënten die deze uitzending buiten hun wil horen, geen „mededeling aan het publiek” in de zin van het Unierecht verricht.

Ook als een tandarts immers opzettelijk fonogrammen uitzendt, zijn patiënten normaliter een geheel van personen waarvan de samenstelling grotendeels stabiel is en maken zij dus een bepaald geheel van potentiële luisteraars uit, en geen personen in het algemeen. Aangaande het aantal personen voor wie hetzelfde fonogram door de tandarts hoorbaar wordt gemaakt, heeft het Hof vastgesteld dat het aantal personen vrij beperkt en zelfs onbeduidend is in het geval van patiënten van een tandarts, aangezien de kring van personen die tegelijk in zijn praktijk aanwezig zijn, doorgaans zeer beperkt is. Hoewel de patiënten elkaar volgen, neemt dit bovendien niet weg dat deze beurtelings aanwezig zijn en in de regel niet dezelfde fonogrammen, met name de via de radio uitgezonden fonogrammen, horen. Tot slot vindt een dergelijke uitzending niet met een winst oogmerk plaats. De patiënten van een tandarts gaan immers uitsluitend voor tandverzorging naar een particuliere tandartspraktijk en daarbij is een uitzending van fonogrammen geen aan tandverzorging inherent aspect. Zij horen toevallig en buiten hun wil bepaalde fonogrammen, afhankelijk van hun aankomsttijdstip in de praktijk en hun wachttijd alsook van de aard van de behandeling. In die omstandigheden is het Hof tot de conclusie gekomen dat niet kan worden verondersteld dat de normale kring van patiënten van een tandarts ontvankelijk is voor de betrokken uitzending en dat de producenten van fonogrammen op grond van een dergelijke uitzending geen recht op een vergoeding hebben.

Het Hof heeft zich ook bij meerdere gelegenheden gebogen over de vraag naar oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten, met name in drie zaken (arresten van 15 maart 2012, *Pereničová en Perenič*, zaak C-453/10; 26 april 2012, *Invitel*, zaak C-472/10, en 14 juni 2012, *Banco Español de Crédito*, zaak C-618/10), naar aanleiding van prejudiciële vragen over de verenigbaarheid van de nationale wetgevingen met het Unierecht in twee daarvan en de bevoegdheden van de nationale rechter in de derde.

In een eerste zaak heeft een Slowaakse rechter het Hof verzocht om aan de hand van de bepalingen van richtlijn 93/13⁵¹ bedingen in een tussen particulieren gesloten kredietovereenkomst te analyseren, om na te gaan of de bepalingen van deze richtlijn hem toestaan de nietigheid vast te stellen van een consumentenovereenkomst waarin oneerlijke bedingen zijn opgenomen, wanneer dit voor de consument de gunstigste oplossing is. Volgens de verwijzende rechter is een nietigverklaring van die kredietovereenkomst in haar geheel wegens het oneerlijke karakter van bepaalde bedingen, voor de verzoekers gunstiger dan het behoud van de geldigheid van de bedingen in die overeenkomst die niet oneerlijk zijn. In het eerste geval zijn de betrokken consumenten immers uitsluitend verplicht verdragingsrente te betalen, tegen een rentevoet van 9 %, en niet alle kosten van het verstrekte krediet, die veel hoger zijn dan die verdragingsrente.

In zijn arrest heeft het Hof er om te beginnen aan herinnerd dat de doelstelling van de richtlijn erin bestaat om in consumentenovereenkomsten opgenomen oneerlijke bedingen te verwijderen, zo mogelijk met behoud van de geldigheid van de overeenkomst in haar geheel, en niet de nietigverklaring van alle overeenkomsten met dergelijke bedingen. Ten aanzien van de criteria die moeten worden gehanteerd om te beoordelen of een overeenkomst inderdaad zonder de oneerlijke bedingen kan voortbestaan, heeft het Hof opgemerkt dat een objectieve benadering moet worden gekozen, in die zin dat de situatie waarin een van de partijen bij de overeenkomst zich bevindt, in casu de consument, niet als doorslaggevend criterium voor het verdere lot van de overeenkomst kan worden beschouwd. Bijgevolg verzet genoemde richtlijn zich ertegen dat de beoordeling van de vraag of een overeenkomst met een of meerdere oneerlijke bedingen kan voortbestaan zonder die bedingen, uitsluitend baseert op de voor de consument eventueel gunstige gevolgen van de nietigverklaring van die overeenkomst in haar geheel.

Niettemin heeft het Hof vastgesteld dat deze richtlijn slechts een gedeeltelijke en minimale harmonisering van de nationale wettelijke regelingen inzake oneerlijke bedingen tot stand heeft gebracht, waarbij aan de lidstaten de mogelijkheid is gelaten om de consument een hoger beschermingsniveau te waarborgen dan dat waarin de richtlijn voorziet. Bijgevolg verbiedt deze richtlijn een lidstaat niet om, binnen de grenzen van het Unierecht, te voorzien in een nationale regeling op grond waarvan een overeenkomst tussen een verkoper en een consument die een of meerdere oneerlijke bedingen bevat, in haar geheel nietig kan worden verklaard wanneer blijkt dat zulks de consument een betere bescherming biedt.

Ten slotte heeft het Hof geantwoord dat een handelspraktijk, waarbij in een kredietovereenkomst een lager werkelijk jaarlijks rentepercentage is opgegeven dan het daadwerkelijke, moet worden aangemerkt als „misleitend” in de zin van de richtlijn betreffende oneerlijke handelspraktijken⁵²,

⁵¹ Richtlijn 93/13/EEG van de Raad van 5 april 1993 betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten (hierna: „richtlijn over oneerlijke bedingen”) (PB L 95, blz. 29).

⁵² Richtlijn 2005/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van 11 mei 2005 betreffende oneerlijke handelspraktijken van ondernemingen jegens consumenten op de interne markt en tot wijziging van richtlijn 84/450/EEG van de Raad, richtlijnen 97/7/EG, 98/27/EG en 2002/65/EG van het Europees Parlement en de Raad en van verordening (EG) nr. 2006/2004 van het Europees Parlement en de Raad („richtlijn betreffende oneerlijke handelspraktijken”) (PB L 149, blz. 22).

indien zij de gemiddelde consument ertoe brengt of kan brengen een besluit over een transactie te nemen dat hij anders niet had genomen. Hoewel deze omstandigheid volgens het Hof mede in aanmerking kan worden genomen voor de vaststelling dat bedingen in een overeenkomst oneerlijk zijn krachtens de richtlijn over oneerlijke bedingen, kan zij naar haar aard echter niet automatisch en op zich de oneerlijkheid van deze bedingen aantonen. Voor de kwalificatie van de betrokken bedingen moeten immers alle relevante omstandigheden van het geval worden onderzocht. Ook de vaststelling dat een handelspraktijk oneerlijk is, heeft geen directe gevolgen voor de vraag of de overeenkomst in haar geheel geldig is.

Een andere zaak, die aan het Hof is voorgelegd in het kader van een prejudiciële verwijzing van een Hongaarse rechter, heeft geleid tot een arrest (arrest van 26 april 2012, *Invitel*, zaak C-472/10) over de verenigbaarheid met het Unierecht van een nationale regeling over oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten.

De Hongaarse consumentenbeschermingsautoriteit heeft de bevoegdheid om de rechter te vragen om nietigverklaring van een oneerlijk beding in een consumentenovereenkomst, indien het gebruik van een dergelijk beding door een verkoper een groot aantal consumenten treft of aanzienlijke schade veroorzaakt. Volgens de Hongaarse regelgeving is de door de rechter uitgesproken nietigverklaring van een oneerlijk beding in het kader van een dergelijk beroep in het algemeen belang (collectieve claims), toepasselijk op elke consument die een overeenkomst met een verkoper heeft gesloten waarin dit beding voorkomt.

Bij deze Hongaarse autoriteit was een groot aantal klachten van consumenten binnengekomen over een aanbieder van vaste telecommunicatiediensten die in zijn algemene voorwaarden eenzijdig een beding had opgenomen, waarin hij het recht kreeg om achteraf kosten in rekening te brengen wanneer facturen per acceptgiro werden betaald. Bovendien bevatten deze overeenkomsten geen enkele bepaling die de berekeningswijze van die extra kosten preciseert.

Van oordeel dat het beding in kwestie een oneerlijk contractueel beding was, heeft de autoriteit de Hongaarse rechter gevraagd de nietigheid ervan vast te stellen en de terugbetaling te gelasten van de onterecht geïnde bedragen die als kosten in rekening waren gebracht.

Een Hongaarse regionale rechtbank waarbij het geding aanhangig was gemaakt, heeft het Hof gevraagd of de nationale bepaling krachtens welke alle betrokken consumenten voordeel konden trekken uit de rechtsgevolgen van de nietigverklaring van een oneerlijk beding na een beroep in het algemeen belang, met de richtlijn over oneerlijke bedingen verenigbaar was⁵³.

In zijn arrest heeft het Hof er om te beginnen aan herinnerd dat bedoelde richtlijn de lidstaten ertoe verplicht te voorzien in de mogelijkheid voor personen of organisaties die een legitiem belang hebben bij de bescherming van de consument, om zich tot de rechter te wenden teneinde te doen vaststellen of de bedingen die zijn opgesteld met het oog op een algemeen gebruik, oneerlijk zijn en, in voorkomend geval, een verbod op het gebruik ervan te verkrijgen. Het Hof heeft in dit verband evenwel gepreciseerd dat de richtlijn niet beoogt de sancties te harmoniseren die van toepassing zijn in geval van een erkenning van het oneerlijke karakter van een beding in het kader van acties die door deze personen of organisaties worden ingesteld.

Vervolgens heeft het Hof opgemerkt dat de daadwerkelijke verwezenlijking van het afschrikkend doel van acties in het algemeen belang vereist dat de bedingen die in het kader van een dergelijke

⁵³ Zie voetnoot 51.

actie tegen de betrokken verkoper oneerlijk worden verklaard, noch de consumenten die in voorkomend geval partij zijn bij de procedure binden, noch hen die dit niet zijn, maar met die verkoper een overeenkomst hebben gesloten waarop dezelfde algemene voorwaarden van toepassing zijn. In die context heeft het Hof benadrukt dat acties in het algemeen belang die de verwijdering van oneerlijke bedingen beogen, ook kunnen worden ingesteld voordat zij in overeenkomsten worden gebruikt.

In die omstandigheden heeft het Hof geconstateerd dat de litigieuze Hongaarse regelgeving juist past binnen het stramien van bedoelde richtlijn, krachtens welke de lidstaten erop moeten toezien dat er doeltreffende en geschikte middelen bestaan om een eind te maken aan het gebruik van oneerlijke bedingen. Bijgevolg is deze regelgeving met de richtlijn verenigbaar.

Het Hof heeft hier vervolgens aan toegevoegd dat de nationale rechters verplicht zijn om, ook voor de toekomst, alle gevolgen te verbinden aan de vaststelling van de nietigheid in het kader van een verbodsactie, zodat het oneerlijke beding de consumenten die een overeenkomst met een dergelijk beding hebben gesloten waarop dezelfde algemene voorwaarden van toepassing zijn, niet bindt.

Wat tot slot de beoordeling van het oneerlijke karakter van het hem voorgelegde beding betreft, heeft het Hof geantwoord dat dit tot de bevoegdheid van de nationale rechter behoort. In het kader van die beoordeling zal de Hongaarse rechter met name moeten nagaan of, in het licht van alle bedingen in de overeenkomst en de toepasselijke nationale regelgeving, de redenen waarom of de wijze waarop de met de te verstrekken dienst verbonden kosten worden aangepast, op een duidelijke en begrijpelijke manier zijn gespecificeerd en of de consumenten het recht hebben om de overeenkomst te beëindigen.

De derde zaak over oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten heeft haar oorsprong in Spanje, waar bij de rechters verzoeken aanhangig kunnen worden gemaakt teneinde de betaling te doen gelasten van een vervallen en opeisbare geldschuld van niet meer dan 30 000 EUR, wanneer het bedrag van die schuld naar behoren is bewezen. Wanneer een dergelijk verzoek overeenkomstig de vereisten wordt ingediend, moet de schuldenaar binnen een termijn van 20 dagen zijn schuld betalen, dan wel zich tegen de betaling verzetten en zijn zaak in het kader van een gewone civiele procedure berecht zien. De Spaanse regelgeving verleent de rechters waarbij een betalingsbevelprocedure aanhangig worden gemaakt echter niet de bevoegdheid om ambtshalve de nietigheid van oneerlijke bedingen in een overeenkomst tussen de handelaar en een consument vast te stellen. Het oneerlijke karakter van de bedingen in een dergelijke overeenkomst mag dus alleen worden geanalyseerd wanneer de consument zich tegen de betaling verzet.

Wanneer daarnaast een Spaanse rechter wel bevoegd is de nietigheid van een oneerlijk beding in een consumentenovereenkomst vast te stellen, kan hij de overeenkomst ingevolge de nationale regelgeving aanvullen door de inhoud van dat beding zodanig te herzien dat het oneerlijke karakter verdwijnt.

Een particulier had met een Spaanse bank een leenovereenkomst voor een bedrag van 30 000 EUR gesloten voor de aanschaf van een auto. Hoewel de litigieuze overeenkomst in 2014 zou aflopen, beschouwde de lenende bank deze als voor die datum beëindigd, omdat in 2008 zeven termijnen nog niet waren afgelost. Daarop had de bank de rechtbank in eerste aanleg aangezocht met een verzoek om een betalingsbevel ter zake van de onbetaalde maandelijkse aflossingen, vermeerderd met de tussen partijen overeengekomen rente en kosten. De rechter heeft ambtshalve verklaard dat het beding over de moratoire interesten van rechtswege nietig was, omdat het oneerlijk was, nu de rentevoet op 29 % was vastgesteld. Hij heeft de nieuwe rentevoet op 19 % vastgesteld,

onder verwijzing naar de wettelijke rente en de moratoire interesten. Voorts heeft hij de kredietinstelling gelast het bedrag van de interesten opnieuw te berekenen.

In het kader van de procedure in appel tegen deze beslissing heeft de Spaanse rechter het Hof gevraagd of de richtlijn over oneerlijke bedingen⁵⁴ zich verzet tegen een regeling van een lidstaat zoals die in het hoofdgeding, op grond waarvan een rechter die om een betalingsbevel is verzocht, niet ambtshalve kan nagaan of een beding in een consumentenovereenkomst oneerlijk is. Daarnaast wilde de Spaanse rechter vernemen of de Spaanse regelgeving krachtens welke rechters niet alleen oneerlijke bedingen terzijde kunnen schuiven, maar ook de inhoud ervan kunnen herzien, met diezelfde richtlijn verenigbaar is. In zijn arrest heeft het Hof in de eerste plaats vastgesteld dat de nationale rechter ambtshalve dient te beoordelen of een contractueel beding in een consumentenovereenkomst oneerlijk is, zodra hij over de daartoe noodzakelijke gegevens over de feiten en het recht beschikt. Het Hof heeft opgemerkt dat de Spaanse regelgeving de rechter die om een betalingsbevel is verzocht, niet de mogelijkheid biedt om, zelfs indien hij daartoe over de nodige gegevens ten aanzien van het recht en van de feiten beschikt, ambtshalve na te gaan of bedingen in een overeenkomst tussen een handelaar en een consument oneerlijk zijn. In die omstandigheden heeft het Hof geoordeeld dat een dergelijke procedurele regeling afbreuk doet aan de doeltreffendheid van de door de richtlijn over oneerlijke bedingen nagestreefde bescherming van de consument. Het Hof heeft tot slot de conclusie getrokken dat de Spaanse procedurele regeling niet met genoemde richtlijn verenigbaar is, aangezien zij in door handelaren tegen consumenten ingestelde procedures de toepassing van de bescherming die de richtlijn deze laatste beoogt toe te kennen, onmogelijk of uiterst moeilijk maakt. Het Hof heeft er in de tweede plaats evenwel aan herinnerd dat een oneerlijk beding in een tussen een handelaar en een consument gesloten overeenkomst, laatstgenoemde volgens deze richtlijn niet bindt en dat de overeenkomst die een dergelijk beding bevat, verbindend blijft indien de overeenkomst zonder dit oneerlijke beding kan voortbestaan. Het Hof heeft dan ook vastgesteld dat genoemde richtlijn zich tegen de Spaanse regelgeving verzet, doordat zij de nationale rechter de mogelijkheid biedt om, wanneer hij de nietigheid van een oneerlijk beding in een overeenkomst tussen een handelaar en een consument vaststelt, de inhoud van dat beding te herzien.

Het Hof heeft geoordeeld dat wanneer aan de nationale rechter een dergelijke mogelijkheid wordt toegekend, dit het afschrikkende effect op handelaren als gevolg van de niet-toepassing van dergelijke oneerlijke bedingen ten aanzien van de consument, teniet kan doen. Daardoor kan met deze mogelijkheid geen even doeltreffende bescherming van de consument worden verzekerd als die welke voortvloeit uit de niet-toepassing van deze bedingen. Indien immers de nationale rechter de inhoud van oneerlijke bedingen in dergelijke overeenkomsten zou kunnen herzien, zouden de handelaren in de verleiding blijven om die bedingen te gebruiken in de wetenschap dat, ook al mochten deze ongeldig worden verklaard, de overeenkomst niettemin door de nationale rechter zou kunnen worden aangevuld, waarmee het belang van die handelaren dus zou zijn gediend.

Wanneer de nationale rechters dus vaststellen dat sprake is van een oneerlijk beding, hebben zij een dergelijk beding slechts buiten toepassing te laten, opdat het geen dwingende gevolgen heeft voor de consument, maar zijn zij niet bevoegd om de inhoud van een dergelijk beding te herzien. De overeenkomst waarin het beding is opgenomen, moet immers in beginsel — zonder andere wijzigingen dan de schrapping van de oneerlijke bedingen — voortbestaan, voor zover volgens de regels van intern recht een dergelijk behoud van de overeenkomst rechtens mogelijk is.

⁵⁴ Zie voetnoot 51.

Op een geheel ander gebied lag aan de zaak over de genetisch gemodificeerde organismen die het Hof te behandelen had (arrest van 6 september 2012, *Pioneer Hi Bred Italia*, zaak C-36/11), een geding bij een Italiaanse rechter ten grondslag, over de toelating van de teelt van genetisch gemodificeerde organismen (hierna: „GGO's”).

Op verzoek van de onderneming Monsanto Europe was op grond van richtlijn 90/220⁵⁵ een beschikking van de Commissie vastgesteld, waarbij toestemming werd gegeven voor het in de handel brengen van inteeltlijnen en hybriden die zijn afgeleid van maïslijn MON 810. Deze onderneming had, met name krachtens het bepaalde in verordening nr. 1829/2003⁵⁶, de MON 810-maïsrasen als „bestaande producten” aangemeld bij de Commissie, waarop de Commissie de opneming van 17 uit MON 810-maïs verkregen rassen in de gemeenschappelijke lijst had goedgekeurd. De onderneming Monsanto Europe had echter niet binnen de voorgeschreven termijn een kennisgeving bij de bevoegde nationale instantie ingediend overeenkomstig richtlijn 2001/18⁵⁷, maar op een later tijdstip om verlenging van de vergunning voor het in de handel brengen van MON 810-maïsrasen krachtens verordening nr. 1829/2003 verzocht.

Een onderneming die als hoofdactiviteit het wereldwijd produceren en verhandelen van conventionele en genetisch gemodificeerde zaden heeft, had het voornemen om MON 810-maïsrasen uit de gemeenschappelijke lijst te gaan telen. Zij heeft dan ook het bevoegde Italiaanse ministerie krachtens de relevante nationale regeling verzocht om een vergunning voor de teelt van deze rassen. Het ministerie heeft in een nota meegedeeld dat haar vergunningsaanvraag voor de teelt van reeds in de gemeenschappelijke lijst opgenomen genetisch gemodificeerde maïshybriden niet kon worden behandeld „zolang de regio's geen voorschriften [hadden] vastgesteld die de co-existentie van conventionele, organische en genetisch gemodificeerde teelten [konden] waarborgen, zoals voorzien in de circulaire van het Mipaaf [ministerie voor Landbouw-, Voedings- en Bosbouwbeleid] van 31 maart 2006”.

In haar beroep tot nietigverklaring van deze nota is deze onderneming opgekomen tegen het vereiste van een nationale vergunning voor het in de handel brengen van producten zoals de in de gemeenschappelijke lijst opgenomen GGO's. Voorts is zij opgekomen tegen de uitlegging van artikel 26 bis van richtlijn 2001/18 volgens welke de teelt van GGO's in Italië niet is toegestaan, zolang de regio's geen normatieve instrumenten hebben vastgesteld om de co-existentie van genetisch gemodificeerde, conventionele en organische teelten te waarborgen.

In deze context heeft de Consiglio di Stato de behandeling van de zaak geschorst en het Hof de een prejudiciële vraag gesteld over de regeling van de nationale vergunning voor de teelt van GGO's.

Het Hof heeft geoordeeld dat de teelt van GGO's zoals de MON 810-maïsrasen niet afhankelijk mag worden gesteld van een nationale vergunningsprocedure, wanneer het gebruik van en de handel in deze rassen op grond van verordening nr. 1829/2003 zijn toegestaan en deze rassen zijn opgenomen in de gemeenschappelijke rassenlijst van landbouwgewassen die is vastgesteld

⁵⁵ Richtlijn 90/220/EEG van de Raad van 23 april 1990 inzake de doelbewuste introductie van genetisch gemodificeerde organismen in het milieu (PB L 117, blz. 15).

⁵⁶ Verordening (EG) nr. 1829/2003 van het Europees Parlement en de Raad van 22 september 2003 inzake genetisch gemodificeerde levensmiddelen en diervoeders (PB L 268, blz. 1).

⁵⁷ Richtlijn 2001/18/EG van het Europees Parlement en de Raad van 12 maart 2001 inzake de doelbewuste introductie van genetisch gemodificeerde organismen in het milieu en tot intrekking van richtlijn 90/220/EEG van de Raad (PB L 106, blz. 1).

bij richtlijn 2002/53⁵⁸ betreffende de gemeenschappelijke rassenlijst van landbouwgewassen, zoals gewijzigd bij verordening nr. 1829/2003. Zowel verordening nr. 1829/2003 als richtlijn 2002/53 strekt er immers toe het vrije gebruik van en de vrije handel in genetisch gemodificeerde organismen op het gehele grondgebied van de Unie mogelijk te maken wanneer zij overeenkomstig de verordening zijn toegelaten en krachtens de richtlijn in de gemeenschappelijke lijst zijn opgenomen. Bovendien was het Hof van oordeel dat de in de beide teksten opgenomen voorwaarden om respectievelijk een vergunning te verkrijgen of in de gemeenschappelijke lijst te worden opgenomen, tegemoetkomen aan de vereisten inzake de bescherming van de gezondheid en het milieu.

Het Hof heeft vervolgens verduidelijkt dat een lidstaat niet op grond van artikel 26 bis van richtlijn 2001/18 op algemene wijze kan bepalen dat dergelijke GGO's niet op zijn grondgebied mogen worden geteeld zolang geen co-existentiemaatregelen zijn getroffen om de onbedoelde aanwezigheid van GGO's in andere gewassen te voorkomen. Een uitlegging van dit artikel op grond waarvan de lidstaten een dergelijk verbod zouden kunnen uitvaardigen, zou in strijd zijn met de bij verordening nr. 1829/2003 ingestelde regeling die verzekert dat producten die op het niveau van de Gemeenschap zijn toegelaten en in de gemeenschappelijke lijst zijn opgenomen, onmiddellijk in het vrije verkeer kunnen worden gebracht nadat zij in het kader van de toelatings- en de opnameprocedure aan de vereisten inzake de bescherming van de gezondheid en het milieu zijn getoetst. Volgens het Hof zijn beperkingen, of zelfs geografisch beperkte verboden, op grond van artikel 26 bis van richtlijn 2001/18 dus slechts mogelijk wanneer zij voortvloeien uit co-existentiemaatregelen die daadwerkelijk met inachtneming van het doel ervan zijn vastgesteld.

Op een niet met het vorige verwant gebied heeft de Audiencia Provincial de Barcelona (Spanje) het Hof gevraagd naar de mogelijkheid voor de lidstaten om op grond van richtlijn 2002/20⁵⁹ („machtigingsrichtlijn”), aan de gebruikers van het telecommunicatienet een vergoeding te vragen voor rechten om op het gemeentelijke publieke domein faciliteiten te installeren die nodig zijn voor de levering van telecommunicatiediensten aan gebruikers van het telecommunicatienet. In zijn arrest (arrest van 12 juli 2012, *Vodafone España en France Telecom España*, gevoegde zaken C-55/11, C-57/11 en C-58/11) heeft het Hof om te beginnen vastgesteld dat de lidstaten in het kader van de toepassing van de machtigingsrichtlijn geen andere heffingen of vergoedingen voor de levering van elektronischecommunicatienetwerken en -diensten kunnen opleggen dan die waarin deze richtlijn voorziet. Volgens het Hof zijn de lidstaten in deze context meer bepaald bevoegd om vergoedingen op te leggen voor rechten om faciliteiten op, boven of onder openbare of particuliere eigendom te installeren. Het Hof heeft in dit verband gepreciseerd dat het begrip installatie van faciliteiten op, boven of onder openbare of particuliere eigendom in deze richtlijn niet is omschreven en hierin evenmin is bepaald wie de vergoeding voor de rechten om deze faciliteiten te installeren verschuldigd is. Het Hof heeft evenwel opgemerkt dat volgens richtlijn 2002/21⁶⁰ de rechten om faciliteiten te installeren op, boven of onder openbare of particuliere eigendom — dat wil zeggen fysieke infrastructuur — worden verleend aan de onderneming die gemachtigd is om openbare telecommunicatienetwerken aan te bieden en dus uit hoofde daarvan gemachtigd is om de noodzakelijke faciliteiten op, onder of boven de grond te installeren. Bijgevolg mag de vergoeding voor de rechten om faciliteiten te installeren slechts worden opgelegd aan de houder van die rechten,

⁵⁸ Richtlijn 2002/53/EG van de Raad van 13 juni 2002 betreffende de gemeenschappelijke rassenlijst van landbouwgewassen (PB L 193, blz. 1).

⁵⁹ Richtlijn 2002/20/EG van het Europees Parlement en de Raad van 7 maart 2002 betreffende de machtiging voor elektronischecommunicatienetwerken en -diensten („machtigingsrichtlijn”) (PB L 108, blz. 21).

⁶⁰ Richtlijn 2002/21/EG van het Europees Parlement en de Raad van 7 maart 2002 inzake een gemeenschappelijk regelgevingskader voor elektronischecommunicatienetwerken en -diensten (PB L 108, blz. 33).

dat wil zeggen de eigenaar van de op, boven of onder openbare of particuliere eigendom geïnstalleerde infrastructuur in kwestie.

In die omstandigheden heeft het Hof geoordeeld dat het Unierecht de lidstaten niet toestaat deze vergoeding op te leggen aan marktdeelnemers die niet de eigenaar van deze faciliteiten zijn, maar hiervan gebruikmaken om mobiele telefoniediensten te leveren. Het heeft vervolgens vastgesteld dat aangezien artikel 13 van de machtigingsrichtlijn, over de inning van de vergoeding, onvoorwaardelijk en nauwkeurig is verwoord, particulieren zich rechtstreeks op dit artikel kunnen beroepen om op te komen tegen de toepassing van een beslissing van een overheidsinstantie die met deze bepaling in strijd is.

Tot slot heeft het Bundesgerichtshof het Hof verzocht om verduidelijking van het begrip „informatie die concreet is”, dat is opgenomen in richtlijn 2003/6⁶¹, die, om de integriteit van de financiële markten in de Europese Unie te waarborgen en het vertrouwen van de beleggers in deze markten te vergroten, handel met voorwetenschap verbiedt en emittenten van financiële instrumenten verplicht om voorwetenschap die rechtstreeks op hen betrekking heeft, zo snel mogelijk openbaar te maken. „Voorwetenschap” is gedefinieerd als niet openbaar gemaakte informatie die concreet is en die rechtstreeks of middellijk betrekking heeft op een of meer financiële instrumenten of op emittenten ervan en die, indien zij openbaar zou worden gemaakt, een aanzienlijke invloed zou kunnen hebben op de koers van deze financiële instrumenten of van daarvan afgeleide financiële instrumenten. In richtlijn 2003/124⁶² is een nauwkeurigere definitie gegeven van het begrip „informatie die concreet is”. Zo moet de informatie met name betrekking hebben op een situatie die bestaat of waarvan redelijkerwijze mag worden aangenomen dat zij zal ontstaan, of op een gebeurtenis die heeft plaatsgevonden of waarvan redelijkerwijze mag worden aangenomen dat zij zal plaatsvinden.

De prejudiciële verwijzing van de Duitse rechter was te plaatsen in het kader van een geding tussen een Duits staatsburger en de vennootschap Daimler AG over de schade die hij stelt te hebben geleden door de volgens hem te late openbaarmaking door deze vennootschap van informatie over het vervroegde aftreden van de voorzitter van het bestuur. De koers van het aandeel van deze vennootschap was sterk gestegen na de bekendmaking van het besluit van de raad van commissarissen van de vennootschap Daimler dat de voorzitter van zijn bestuur zijn post aan het einde van het jaar zou verlaten en zou worden vervangen. De betrokken Duitse staatsburger had zijn aandelen in Daimler korte tijd daarvoor verkocht.

De nationale rechter vroeg zich met name af of er reeds vóór het besluit van de raad van commissarissen sprake kan zijn van concrete informatie over het vertrek van de voorzitter van het bestuur, nu hij de voorzitter van de raad van commissarissen van zijn voorgenomen vertrek in kennis had gesteld en daarna ook de overige leden van de raad van commissarissen en die van het bestuur zijn ingelicht.

Het Hof heeft geantwoord (arrest van 28 juni 2012, *Geltl*, zaak C-19/11) dat in het geval van een in de tijd gespreid proces dat erop is gericht een bepaalde situatie of gebeurtenis te doen plaatsvinden, niet alleen deze situatie of gebeurtenis maar ook tussenstappen van dit proces die verband

⁶¹ Richtlijn 2003/6/EG van het Europees Parlement en de Raad van 28 januari 2003 betreffende handel met voorwetenschap en marktmanipulatie (marktmisbruik) (PB L 96, blz. 16).

⁶² Richtlijn 2003/124/EG van de Commissie van 22 december 2003 tot uitvoering van richtlijn 2003/6/EG van het Europees Parlement en de Raad wat de definitie en openbaarmaking van voorwetenschap en de definitie van marktmanipulatie betreft (PB L 339, blz. 70).

houden met de verwezenlijking van deze situatie of gebeurtenis, concrete informatie in de zin van deze bepalingen kunnen zijn. Een tussenstap van een in de tijd gespreid proces kan immers zelf een situatie of een gebeurtenis zijn volgens de gebruikelijke betekenis van deze termen. Deze uitlegging geldt niet uitsluitend voor tussenstappen die reeds bestaan of hebben plaatsgevonden. Zij heeft eveneens betrekking op tussenstappen waarvan redelijkerwijze mag worden aangenomen dat zij zullen bestaan of zullen plaatsvinden.

Elke andere uitlegging zou afbreuk kunnen doen aan de doelstelling van genoemde richtlijn om de integriteit van de financiële markten van de Unie te waarborgen en het vertrouwen van de beleggers in deze markten te vergroten. Indien immers zou worden uitgesloten dat informatie over een tussenstap van een in de tijd gespreid proces kan worden geacht concreet te zijn, zou dit immers de verplichting om deze informatie openbaar te maken tenietdoen, hoewel deze informatie volkomen specifiek zou zijn en de wezenlijke bestanddelen van voorwetenschap aanwezig zouden zijn. In een dergelijke situatie kunnen bepaalde personen die over deze informatie beschikken, een voordeel hebben ten opzichte van de andere beleggers en hiervan profiteren ten nadele van degenen die hiervan niet op de hoogte zijn.

Ten aanzien van het begrip „situatie [...] waarvan redelijkerwijze mag worden aangenomen dat zij zal ontstaan, dan wel [...] een gebeurtenis [...] waarvan redelijkerwijze mag worden aangenomen dat zij zal plaatsvinden” heeft het Hof geoordeeld dat dit betrekking heeft op een toekomstige situatie of gebeurtenis waarvan het op basis van een globale beoordeling van de reeds beschikbare gegevens reëel is te veronderstellen dat zij zal ontstaan of plaatsvinden. Bijgevolg hoeft niet te worden aangetoond dat de mate van waarschijnlijkheid van de bedoelde situatie of gebeurtenis groot is. De omvang van de invloed van deze situatie of gebeurtenis op de koers van de betrokken financiële instrumenten is evenmin van belang voor de uitlegging van dit begrip.

Merken

In een zaak over het merkenrecht (arrest van 19 juni 2012, *Chartered Institute of Patent Attorneys*, zaak C-307/10) heeft het Hof zich gebogen over de vereisten waaraan moet zijn voldaan voor de identificatie van waren of diensten waarvoor merkbescherming wordt gevraagd.

In het Verenigd Koninkrijk was een aanvraag tot inschrijving van een benaming als nationaal merk ingediend. Om de diensten waarop deze inschrijving betrekking had te omschrijven, heeft de aanvrager algemene begrippen gebruikt, die precies overeenstemden met de opschriften van de hoofdklassen van de betrokken diensten. De voor merkinschrijvingen bevoegde autoriteit had deze aanvraag afgewezen op basis van de nationale bepalingen ter omzetting van richtlijn 2008/95⁶³. Zij was tot de conclusie gekomen dat de aanvraag niet enkel betrekking had op diensten van de door de aanvrager gepreciseerde aard, maar tevens op alle andere diensten die tot de betrokken klasse behoren. De benaming in kwestie miste bijgevolg elk onderscheidend vermogen en was beschrijvend. Bovendien bestond er geen bewijs dat het betrokken woordteken voorafgaand aan de datum van de inschrijvingsaanvraag door gebruik onderscheidend vermogen had verkregen met betrekking tot de diensten in kwestie. Evenmin had de aanvrager verzocht om die diensten van zijn merkaanvraag uit te sluiten.

De High Court of Justice, waarbij door de aanvrager hoger beroep was ingesteld tegen de beslissing tot weigering van de inschrijving, heeft het Hof vragen gesteld over de vereisten van

⁶³ Richtlijn 2008/95/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2008 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten (PB L 299, blz. 25).

duidelijkheid en nauwkeurigheid waaraan moet zijn voldaan voor de identificatie van waren of diensten waarvoor merkbescherming wordt gevraagd en over de mogelijkheid om daartoe de algemene benamingen van de klassen voor de officiële indeling van de waren en diensten te gebruiken.

In zijn arrest heeft het Hof in de eerste plaats benadrukt dat bedoelde richtlijn aldus moet worden uitgelegd dat zij oplegt dat de waren of diensten waarvoor de merkbescherming wordt gevraagd, door de aanvrager voldoende duidelijk en nauwkeurig worden omschreven, zodat de bevoegde autoriteiten en de marktdeelnemers louter op basis daarvan de omvang van de merkbescherming kunnen bepalen. De bevoegde autoriteiten moeten zich namelijk een duidelijk en nauwkeurig beeld kunnen vormen van de waren of de diensten waarop een merk betrekking heeft, teneinde te kunnen voldoen aan hun verplichtingen met betrekking tot het vooronderzoek van de inschrijvingsaanvragen en de publicatie en de instandhouding van een adequaat en nauwkeurig merkenregister. De marktdeelnemers moeten zich voorts ervan kunnen vergewissen, welke inschrijvingen er precies zijn verricht of welke aanvragen hun feitelijke of potentiële concurrenten precies hebben ingediend, en moeten aldus relevante informatie over de rechten van derden kunnen ontvangen.

In de tweede plaats heeft het Hof geoordeeld dat de richtlijn niet in de weg staat aan het gebruik van de algemene benamingen van de hoofdklassen van de classificatie van Nice voor de omschrijving van de waren en diensten waarvoor de merkbescherming wordt gevraagd. Deze omschrijving moet evenwel voldoende duidelijk en nauwkeurig zijn, opdat de bevoegde autoriteiten en de marktdeelnemers de omvang van de gevraagde bescherming kunnen bepalen. In die context heeft het Hof opgemerkt dat sommige van de algemene benamingen die in de officiële klassen voorkomen, op zich voldoende duidelijk en nauwkeurig zijn, terwijl andere te algemeen zijn en waren of diensten omvatten die te sterk uiteenlopen om verenigbaar te zijn met de herkomstaanduidende functie van het merk. Bijgevolg staat het aan de bevoegde autoriteiten om op basis van de waren of diensten waarvoor de aanvrager de merkbescherming vraagt, een beoordeling van geval tot geval te verrichten, teneinde te bepalen of deze benamingen voldoen aan de vereisten van duidelijkheid en nauwkeurigheid.

Tot slot heeft het Hof gepreciseerd dat de aanvrager van een nationaal merk die voor de omschrijving van de waren of diensten waarvoor hij merkbescherming vraagt, gebruikmaakt van alle algemene benamingen van een specifieke hoofdklasse, nader moet toelichten of zijn aanvraag betrekking heeft op alle in de alfabetische lijst van deze klasse opgenomen waren of diensten, dan wel op slechts bepaalde van deze waren of diensten. In het geval dat de aanvraag slechts betrekking heeft op bepaalde van deze waren of diensten, is de aanvrager verplicht nader toe te lichten welke tot deze klasse behorende waren of diensten worden bedoeld.

Het staat dus aan de verwijzende rechter om te bepalen of de aanvrager bij het gebruik van alle algemene benamingen van een klasse van de classificatie van Nice, in zijn aanvraag nader heeft toegelicht of deze betrekking had op alle diensten van deze klasse of niet.

Economisch en monetair beleid

Na op 3 augustus 2012 te zijn aangezocht door de Supreme Court van Ierland, heeft het Hof, in algemene vergadering en volgens de versnelde procedure, in zijn arrest *Pringle* van 27 november 2012 (zaak C-370/12) geoordeeld dat het Unierecht zich niet ertegen verzet dat de lidstaten die de euro als munt hebben, het Verdrag tot instelling van het Europees Stabieliteitsmechanisme (hierna: „ESM-verdrag”) sluiten en ratificeren.

Met gebruikmaking van de vereenvoudigde verdragsherzieningsprocedure die bij het Verdrag van Lissabon is ingevoerd⁶⁴, heeft de Europese Raad op 25 maart 2011 besluit 2011/199⁶⁵ vastgesteld, dat erin voorziet dat aan het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) een nieuwe bepaling⁶⁶ wordt toegevoegd, krachtens welke de lidstaten die de euro als munt hebben, een stabiliteitsmechanisme kunnen instellen dat geactiveerd wordt indien dat onontbeerlijk is om de stabiliteit van de eurozone in haar geheel te waarborgen. De staten binnen de eurozone hebben vervolgens op 2 februari 2012 het ESM-verdrag gesloten.

Gevraagd naar de geldigheid van besluit 2011/199, heeft het Hof eraan herinnerd dat de vereenvoudigde herzieningsprocedure slechts kan worden toegepast op het interne beleid en optreden van de Unie en geen uitbreiding van de door de Verdragen aan de Unie toegedeelde bevoegdheden mag inhouden.

Ten aanzien van de eerste van die voorwaarden heeft het Hof om te beginnen geoordeeld dat de litigieuze wijziging geen afbreuk deed aan de exclusieve bevoegdheid die op het gebied van het monetair beleid voor de lidstaten die de euro als munt hebben, aan de Unie is toegekend. Immers, terwijl het hoofddoel van het monetair beleid van de Unie de handhaving van prijsstabiliteit is, streeft het ESM-verdrag een duidelijk ander doel na, namelijk de stabiliteit van de eurozone in haar geheel. Op basis van het enkele feit dat deze economische beleidsmaatregel indirecte gevolgen kan hebben voor de stabiliteit van de euro, kan hij niet gelijk worden gesteld aan een monetaire beleidsmaatregel. Bovendien is het ESM-verdrag een aanvulling op het nieuwe regelingskader ter versterking van de economische governance van de Unie, waarbij een nauwere coördinatie en een nauwer toezicht op het economisch en het begrotingsbeleid van de lidstaten wordt ingesteld. Met de invoering van het ESM-verdrag wordt de beheersing van financiële crises beoogd die zich, ondanks eventueel preventief optreden op basis van het nieuwe regelgevingskader, niettemin zouden kunnen voordoen. Het ESM-verdrag valt bijgevolg onder het economische beleid en niet het monetaire beleid. De litigieuze wijziging doet evenmin afbreuk aan de bevoegdheid die aan de Unie is toegekend op het gebied van de coördinatie van het economisch beleid van de lidstaten. Daar de bepalingen van het VEU en VWEU geen specifieke bevoegdheid verlenen om een stabiliteitsmechanisme vast te stellen zoals dat wat in besluit 2011/199 is voorzien, zijn de lidstaten die de euro als munt hebben bevoegd om onderling een overeenkomst te sluiten over de instelling van een stabiliteitsmechanisme. Bovendien wordt met de stringente voorwaarden die de litigieuze wijziging van het VWEU verbindt aan de verlening van financiële bijstand door het ESM-verdrag, beoogd te verzekeren dat dit mechanisme, in de werking ervan, het recht van de Unie eerbiedigt, daaronder begrepen de maatregelen die de Unie in het kader van de coördinatie van het economisch beleid van de lidstaten heeft genomen.

Ten aanzien van de tweede voorwaarde voor toepassing van de vereenvoudigde herzieningsprocedure heeft het Hof geoordeeld dat de wijziging van het VWEU geen rechtsgrondslag creëert om de Unie tot een optreden in staat te stellen dat vóór de inwerkingtreding van de wijziging van het VWEU niet mogelijk was en dus de door de Verdragen aan de Unie toegekende bevoegdheden niet verruimt.

⁶⁴ Artikel 48, lid 6, VEU.

⁶⁵ Besluit 2011/199/EU van de Europese Raad van 25 maart 2011 tot wijziging van artikel 136 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie met betrekking tot een stabiliteitsmechanisme voor de lidstaten die de euro als munt hebben (PB L 91, blz. 1).

⁶⁶ Het nieuwe lid 3 van artikel 136 VWEU.

Het Hof heeft bovendien geoordeeld dat noch de diverse bepalingen van het VEU en het VWEU die door de Supreme Court worden genoemd, noch het beginsel van effectieve rechterlijke bescherming zich verzetten tegen de sluiting van een verdrag als het ESM-verdrag.

Het Hof heeft met name vastgesteld dat de „no bail out“-clausule⁶⁷, volgens welke de Unie of een lidstaat niet aansprakelijk is voor de verbintenissen van een andere lidstaat en deze niet overneemt, beoogt te verzekeren dat de lidstaten een gezond begrotingsbeleid in acht nemen door te garanderen dat de lidstaten bij het aangaan van schulden onderworpen blijven aan de marktlogica. Bijgevolg verbiedt deze clausule niet de verlening van financiële bijstand door een of meer lidstaten aan een lidstaat die aansprakelijk blijft voor zijn eigen verbintenissen ten aanzien van zijn schuldeisers, mits de aan die bijstand verbonden voorwaarden die lidstaat stimuleren om een gezond begrotingsbeleid te voeren. Bovendien is de toekenning van nieuwe taken aan de Commissie, aan de Europese Centrale Bank en aan het Hof van Justitie bij het ESM-verdrag, niet onverenigbaar met de bevoegdheden die hun bij de Verdragen zijn toebedeeld⁶⁸. Tot slot geven de lidstaten geen uitvoering aan het recht van de Unie wanneer zij een stabiliteitsmechanisme instellen waarvoor het VEU en het VWEU de Unie geen enkele bevoegdheid verleent, zodat het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie⁶⁹, dat aan eenieder een effectieve rechterlijke bescherming waarborgt, niet van toepassing is.

Sociale politiek

Op het terrein van de sociale politiek verdienen twee arresten vermelding, het ene over de jaarlijkse vakantie en het andere over het verbod van discriminatie op grond van leeftijd.

Op het gebied van de jaarlijkse vakantie met behoud van loon heeft de zaak *Dominguez* (arrest van 24 januari 2012, zaak C-282/10) het Hof de gelegenheid geboden om uitlegging te geven aan artikel 7, lid 1, van richtlijn 2003/88 betreffende een aantal aspecten van de organisatie van de arbeidstijd⁷⁰. Het Hof heeft in de eerste plaats geoordeeld dat artikel 7, lid 1, van richtlijn 2003/88 aldus moet worden uitgelegd dat het in de weg staat aan nationale bepalingen of praktijken volgens welke het recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon slechts ontstaat als de werknemer tijdens de referentieperiode minimaal tien dagen of een maand heeft gewerkt. Immers, de lidstaten mogen in hun interne regeling weliswaar de voorwaarden voor de uitoefening en de tenuitvoerlegging van het recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon vastleggen, maar zij mogen het bestaan van dit recht niet van enigerlei voorwaarde afhankelijk stellen. In de tweede plaats heeft het Hof verduidelijkt dat het in geval van een geding tussen particulieren waarin het nationale recht in strijd is met artikel 7 van richtlijn 2003/88, omdat dit voor het hebben van recht op jaarlijkse vakantie met behoud van loon de afwezigheid van de werknemer wegens een ongeval op weg naar of van het werk niet gelijkstelt aan afwezigheid wegens een arbeidsongeval, aan de nationale rechter staat om met inachtneming van het gehele interne recht, inzonderheid het relevante arbeidsrecht, en onder toepassing van de daarin erkende uitleggingsmethoden, teneinde de volle werking van artikel 7 van richtlijn 2003/88 te verzekeren en tot een oplossing te komen die in overeenstemming is met de daarmee nagestreefde doelstelling, na te gaan of hij tot een uitlegging van dat recht kan komen op grond waarvan de afwezigheid van de werknemer wegens een ongeval op weg naar of van het werk kan worden gelijkgesteld met een van de gevallen bedoeld

⁶⁷ Artikel 125 VWEU.

⁶⁸ Artikel 13 VEU.

⁶⁹ Artikel 47 van het Handvest van de grondrechten.

⁷⁰ Richtlijn 2003/88/EG van het Europees Parlement en de Raad van 4 november 2003 betreffende een aantal aspecten van de organisatie van de arbeidstijd (PB L 299, blz. 9).

in het nationale arbeidsrecht. Indien een dergelijke uitlegging niet mogelijk is, dient de nationale rechter na te gaan of, gelet op de hoedanigheid rechtens van verweerders in het hoofdgeding, de rechtstreekse werking van artikel 7, lid 1, van richtlijn 2003/88 jegens hen kan worden ingeroepen⁷¹. Wanneer de nationale rechter het door artikel 7 van richtlijn 2003/88 voorgeschreven resultaat niet kan bereiken, kan de partij die benadeeld is doordat het nationale recht niet met het recht van de Unie strookt, zich niettemin beroepen op de rechtspraak die voortvloeit uit het arrest *Francoovich en Bonifaci/Italië*, om in voorkomend geval vergoeding van de geleden schade te verkrijgen. In de derde plaats heeft het Hof geoordeeld dat artikel 7, lid 1, van richtlijn 2003/88 aldus moet worden uitgelegd dat het niet in de weg staat aan een nationale bepaling op grond waarvan, afhankelijk van de oorzaak van de afwezigheid van de werknemer die met ziekteverlof is, de jaarlijkse vakantie met behoud van loon langer is dan of even lang als de door deze richtlijn gewaarborgde minimumduur van vier weken.

In de zaak *Commissie/Hongarije* (arrest van 6 november 2012, zaak C-286/12) was een nationale regeling aan de orde die rechters, officieren van justitie en notarissen die de leeftijd van 62 jaar hebben bereikt, verplicht hun ambt neer te leggen. Om te beginnen heeft het Hof voor de toepassing van artikel 2, lid 1, van richtlijn 2000/78⁷² geoordeeld dat deze regeling een ongelijke behandeling in het leven roept tussen degenen die deze beroepen uitoefenen en die de leeftijd van 62 jaar hebben bereikt, en degenen die diezelfde beroepen op jongere leeftijd uitoefenen, aangezien bij de eersten hun ambt van rechtswege eindigt op grond van hun leeftijd. Volgens het Hof is deze discriminatie niet gerechtvaardigd, omdat een dergelijke regeling niet een geschikt of noodzakelijk middel is om de legitieme doelstellingen ervan te bereiken. Het is juist dat krachtens artikel 6, lid 1, van richtlijn 2000/78 de doelstelling van het eenvormig maken, in het kader van de beroepen die onder de openbare dienst vallen, van de maximumleeftijd waarop de werkzaamheden moeten worden beëindigd, een legitieme doelstelling kan zijn. Echter, bepalingen die de leeftijd waarop het ambt moet worden neergelegd, abrupt en aanzienlijk verlagen, zonder te voorzien in overgangsmaatregelen ter bescherming van het gewettigd vertrouwen van de betrokkenen, gaan verder dan voor het bereiken van deze doelstelling noodzakelijk is. Ook de doelstelling om een meer evenwichtige leeftijdstructuur in te voeren om zo de toegang van jonge juristen tot het beroep van rechter, officier van justitie of notaris te vergemakkelijken, kan een legitieme doelstelling van het werkgelegenheidsbeleid en de arbeidsmarkt zijn. Bepalingen die ogenschijnlijk tot positieve effecten op de korte termijn leiden, maar die afbreuk kunnen doen aan de mogelijkheid om tot een werkelijk evenwichtige „leeftijdstructuur” op de middellange en de lange termijn te komen, zijn echter niet geschikt om deze doelstelling te bereiken. Bijgevolg heeft het Hof geoordeeld dat Hongarije de krachtens de artikelen 2 en 6, lid 1, van richtlijn 2000/78 op hem rustende verplichtingen niet is nagekomen.

Milieu

Net als in de voorgaande jaren had het Hof van Justitie zich bij meerdere gelegenheden uit te spreken over vragen over het door de Europese Unie gevoerde milieubeschermingsbeleid.

Om te beginnen had het Hof de gelegenheid om op het gebied van de regelgeving rond afval, in de zaak *Interseroh Scrap and Metals Trading* (arrest van 29 maart 2012, zaak C-1/11), uitspraak te doen over de reikwijdte van het recht op bescherming van zakengeheimen wat betreft de informatie die bij de overbrenging van niet-gevaarlijk afval aanwezig moet zijn. Het Hof heeft geoordeeld

⁷¹ Arrest van 19 november 1991, gevoegde zaken C-6/90 en C-9/90.

⁷² Richtlijn 2000/78/EG van de Raad van 27 november 2000 tot instelling van een algemeen kader voor gelijke behandeling in arbeid en beroep (PB L 303, blz. 16).

dat artikel 18, lid 4, van verordening nr. 1013/2006⁷³, dat erin voorziet dat de begeleidende informatie bij de overbrenging van bepaalde afvalstoffen vertrouwelijk wordt behandeld wanneer de communautaire of nationale regelgeving dit vereist, een tussenhandelaar die een overbrenging van afval organiseert, niet toestaat om — anders dan bij verordening nr. 1013/2006 is voorzien — de identiteit van de producent van het afval aan de ontvanger van de overbrenging niet bekend te maken, zelfs al zou het niet bekend maken ervan nodig zijn ter bescherming van de zakengeheimen van de tussenhandelaar. Het Hof heeft bovendien geoordeeld dat artikel 18, lid 1, van verordening nr. 1013/2006 een tussenhandelaar, in geval van een onder die bepaling vallende overbrenging van afvalstoffen, verplicht vakje 6 in te vullen van het begeleidende document bij de overbrenging, waarin hij de naam van de producent moet vermelden, en dit document te overhandigen aan de ontvanger, zonder dat de omvang van die verplichting kan worden beperkt door een recht op bescherming van zakengeheimen. Zo de verplichting om de identiteit van de producent van afvalstoffen aan de ontvanger van een overbrenging mee te delen de bescherming van de zakengeheimen van tussenhandelaren al mocht aantasten, kan een dergelijke vaststelling er immers niet toe leiden dat een bepaling van afgeleid recht die duidelijk en onvoorwaardelijk is, een beperkte draagwijdte krijgt.

Vervolgens zijn in meerdere zaken preciseringen gegeven ten aanzien van de omvang van het recht op informatie en inspraak van het publiek op milieugebied.

In de zaak *Solvay* (arrest van 16 februari 2012, zaak C-182/10) heeft het Hof uitspraak gedaan over de tenuitvoerlegging van richtlijn 85/337⁷⁴ betreffende de milieueffectbeoordeling, van richtlijn 92/43⁷⁵ en van het Verdrag van Aarhus⁷⁶ op het punt van door een wetgevende instantie goedgekeurde infrastructuurprojecten, en de regels die van toepassing zijn op de projecten die de natuurlijke kenmerken van een beschermd gebied aantasten, maar waarvoor een dringende reden van algemeen belang wordt aangevoerd.

Om te beginnen heeft het Hof bevestigd dat projecten die aan de dubbele voorwaarde voldoen dat zij in detail zijn aangenomen via een specifieke wet en dat zij zo zijn aangenomen dat de doelstellingen van richtlijn 85/337 en het Verdrag van Aarhus via de wetgevingsprocedure worden bereikt, niet buiten de werkingssfeer van die richtlijn en dat verdrag vallen. Daarna heeft het eraan herinnerd dat de vraag of een wetgevingshandeling aan die voorwaarden voldoet, moet worden voorgelegd aan een rechterlijke instantie of een bij wet ingesteld onafhankelijk en onpartijdig orgaan. Wanneer dit niet mogelijk is, staat het aan elke op grond van haar bevoegdheid aangezochte nationale rechterlijke instantie deze toetsing te verrichten en in voorkomend geval daar als gevolg aan te verbinden dat die wet buiten toepassing wordt gelaten.

⁷³ Verordening (EG) nr. 1013/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 14 juni 2006 betreffende de overbrenging van afvalstoffen (PB L 190, blz. 1), zoals gewijzigd bij verordening nr. 308/2009 van de Commissie van 15 april 2009 houdende wijziging, met het oog op aanpassing aan de technische en wetenschappelijke vooruitgang, van de bijlagen III A en VI van verordening nr. 1013/2006 van het Europees Parlement en de Raad betreffende de overbrenging van afvalstoffen (PB L 97, blz. 8).

⁷⁴ Richtlijn 85/337/EEG van de Raad van 27 juni 1985 betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten (PB L 175, blz. 40), zoals gewijzigd bij richtlijn 2003/35/EG van het Europees Parlement en de Raad van 26 mei 2003 (PB L 156, blz. 17).

⁷⁵ Richtlijn van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (PB L 206, blz. 7).

⁷⁶ Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak bij besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden, goedgekeurd namens de Europese Gemeenschap bij besluit 2005/370/EG van de Raad van 17 februari 2005 (PB L 124, blz. 1).

Wat vervolgens richtlijn 92/43 betreft, heeft het Hof geoordeeld dat deze een nationale instantie, ook wanneer het daarbij om een wetgevende instantie gaat, niet in staat stelt toestemming te geven voor een plan of een project zonder de zekerheid te hebben verkregen dat het de natuurlijke kenmerken van het betrokken beschermd gebied niet zal aantasten. Bedoelde richtlijn voorziet immers niet in een bijzondere regel voor plannen of projecten die worden goedgekeurd door een wetgevende instantie. Deze moeten dus aan de beoordelingsprocedure van artikel 6, lid 3, van richtlijn 92/43 worden onderworpen.

Tot slot heeft het Hof, nog steeds ten aanzien van richtlijn 92/43, de voorwaarden verduidelijkt waaronder een dwingende reden van groot algemeen belang krachtens artikel 6, lid 4, van die richtlijn de realisering kan rechtvaardigen van een project dat de natuurlijke kenmerken van een beschermd gebied aantast. Het Hof heeft geoordeeld dat het belang dat de realisering van een project in een dergelijk geval kan rechtvaardigen, zowel „openbaar” als „groot” moet zijn, wat impliceert dat het zo groot is dat het kan worden afgewogen tegen de door diezelfde richtlijn nagestreefde doelstelling van instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna. Werken met het oog op de vestiging of de uitbreiding van een onderneming vervullen die voorwaarden dus in beginsel slechts in uitzonderlijke omstandigheden. Het valt niet uit te sluiten dat daarvan sprake is wanneer een project weliswaar particulier van aard is, maar zowel door zijn aard zelf als door het economische en sociale kader ervan, werkelijk van groot openbaar belang is, én wordt aangetoond dat er geen alternatieve oplossingen zijn. De verwezenlijking van een infrastructuur bestemd om er een administratief centrum te vestigen, kan in beginsel niet worden beschouwd als een dwingende reden van groot openbaar belang, in voorkomend geval van sociale of economische aard, in de zin van deze bepaling, die de verwezenlijking van een plan of project dat de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied zal aantasten, kan rechtvaardigen.

De zaak *Flachglas Torgau* (arrest van 14 februari 2012, zaak C-204/09) betrof de grenzen die de lidstaten mogen stellen aan het recht van het publiek op milieu-informatie die een nationale instantie onder zich heeft, gehouden tegen het licht van richtlijn 2003/4⁷⁷. In zijn beslissing heeft het Hof eerst geoordeeld dat de lidstaten erin mogen voorzien dat ministeries het publiek de toegang tot milieu-informatie ontzeggen, voor zover deze een rol spelen in de wetgevingsprocedure, onder meer door wetsontwerpen of adviezen over te leggen. Wanneer de wetgevingsprocedure evenwel is beëindigd, kan het ministerie dat daaraan heeft deelgenomen zich niet meer op deze uitzondering beroepen, daar aan het goede verloop van die procedure in beginsel geen afbreuk meer kan worden gedaan door de terbeschikkingstelling van de milieu-informatie. Daarentegen is het niet uitgesloten dat het ministerie de toezending van de informatie om andere, in het Unierecht erkende redenen kan weigeren. Zo mogen de lidstaten erin voorzien dat een verzoek om milieu-informatie wordt afgewezen, wanneer de openbaarmaking ervan afbreuk doet aan de vertrouwelijkheid van de handelingen van overheidsinstanties, voor zover deze vertrouwelijkheid „naar nationaal recht” is voorzien. Het Hof heeft geoordeeld dat deze laatste voorwaarde als vervuld kan worden beschouwd, wanneer er in het nationale recht van de betrokken lidstaat een regel bestaat die in algemene zin bepaalt dat de vertrouwelijkheid van de handelingen van de overheidsinstanties een reden tot weigering van toegang tot door hen gehouden milieu-informatie is, mits het begrip handelingen in het nationale recht duidelijk is afgebakend. Bovendien herinnert het Hof eraan dat een overheidsinstantie die zich op de vertrouwelijkheid van haar handelingen wil beroepen, voor elk specifiek geval de op het spel staande belangen moet afwegen.

⁷⁷ Richtlijn 2003/4/EG van het Europees Parlement en de Raad van 28 januari 2003 inzake de toegang van het publiek tot milieu-informatie en tot intrekking van richtlijn 90/313/EEG van de Raad (PB L 41, blz. 26).

In de zaak *Inter-Environnement Bruxelles e.a.* (arrest van 22 maart 2012, zaak C-567/10) heeft het Hof verduidelijking gegeven aan het begrip „plannen en programma’s” bedoeld in richtlijn 2001/42⁷⁸, en de werkingssfeer van de regels over de beoordeling van de gevolgen voor het milieu die bij deze richtlijn zijn voorzien. Het Hof heeft om te beginnen gepreciseerd dat het begrip plannen en programma’s „die door wettelijke of bestuursrechtelijke bepalingen zijn voorgeschreven”, ook betrekking heeft op bestemmingsplannen die niet verplicht door de bevoegde overheid hoeven te worden vastgesteld. Vervolgens heeft het Hof geoordeeld dat een nationale procedure voor de gehele of gedeeltelijke intrekking van een bestemmingsplan in beginsel binnen de werkingssfeer van richtlijn 2001/42 valt. Het Hof heeft echter ook aangegeven dat dit in beginsel niet het geval is, indien het ingetrokken besluit tot een hiërarchische orde van handelingen inzake ruimtelijke ordening behoort, mits deze besluiten bepalingen bevatten die de bestemming van de grond voldoende duidelijk aangeven, deze besluiten zelf het voorwerp van een milieubeoordeling zijn geweest en redelijkerwijs mag worden aangenomen dat in dit verband voldoende rekening is gehouden met de belangen die richtlijn 2001/42 beoogt te beschermen.

Tot slot zijn het Hof in de zaak *Inter-Environnement Wallonie et Terre wallonne* (arrest van 28 februari 2012, zaak C-41/11) vragen voorgelegd over de taken van de nationale rechter wat de nietigverklaring betreft, wanneer bij hem een beroep aanhangig wordt gemaakt dat is gericht tegen een nationale handeling die is vastgesteld zonder inachtneming van de in richtlijn 2001/42⁷⁹ neergelegde verplichting om vooraf een milieubeoordeling van bepaalde plannen en programma’s uit te voeren, terwijl bedoelde nationale handeling de omzetting van een andere milieurichtlijn is, in casu „nitratenrichtlijn” 91/676⁸⁰. In zijn beslissing heeft het Hof er om te beginnen aan herinnerd dat een nationale rechterlijke instantie waarbij beroep wordt ingesteld tot nietigverklaring van een nationale handeling die een „plan” of „programma” is in de zin van richtlijn 2001/42 en is vastgesteld zonder inachtneming van de in deze richtlijn neergelegde verplichting om vooraf een milieubeoordeling uit te voeren, alle in haar nationale recht beschikbare algemene en bijzondere maatregelen dient te treffen om het verzuim van een dergelijke beoordeling te herstellen, met inbegrip van de eventuele opschorting of nietigverklaring van het bestreden plan of programma. Het Hof heeft evenwel geoordeeld dat de verwijzende rechterlijke instantie, gelet op de specifieke omstandigheden van de aan haar voorgelegde zaak, uitzonderlijk een nationaal voorschrift mocht toepassen op grond waarvan zij bepaalde gevolgen van een nietig verklaarde nationale handeling kon handhaven, wanneer met deze nationale handeling naar behoren uitvoering wordt gegeven aan richtlijn 91/676, de intussen vastgestelde en in werking getreden nieuwe nationale handeling ter uitvoering van de richtlijn de uit de nietigverklaring van de bestreden handeling voortvloeiende nadelige gevolgen voor het milieu niet kan voorkomen, de nietigverklaring van deze bestreden handeling tot gevolg zou hebben dat er met betrekking tot de uitvoering van richtlijn 91/676 een voor het milieu nadeliger rechtsvacuüm ontstaat, in die zin dat deze nietigverklaring zou resulteren in een lager niveau van bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen en aldus zou indruisen tegen de wezenlijke doelstelling van deze richtlijn, en een uitzonderlijke handhaving van de gevolgen van een dergelijke handeling slechts de periode betreft die absoluut noodzakelijk is om de maatregelen vast te stellen waarmee de geconstateerde onregelmatigheid kan worden verholpen.

⁷⁸ Richtlijn 2001/42/EG van het Europees Parlement en de Raad van 27 juni 2001 betreffende de beoordeling van de gevolgen voor het milieu van bepaalde plannen en programma’s (PB L 197, blz. 30).

⁷⁹ Zie vorige voetnoot.

⁸⁰ Richtlijn 91/676/EEG van de Raad van 12 december 1991 inzake de bescherming van water tegen verontreiniging door nitraten uit agrarische bronnen (PB L 375, blz. 1).

Europese ambtenaren

In zijn beslissing *Italië/Commissie* (arrest van 27 november 2012, zaak C-566/10 P) heeft het Hof zich uitgesproken over de regeling van het taalgebruik in publicaties in het *Publicatieblad van de Europese Unie* (hierna: „PBEU”) van aankondigingen van vergelijkende onderzoeken met het oog op de rekrutering van ambtenaren voor de Europese instellingen die door het Europees Bureau voor personeelsselectie (hierna: „EPSO”)⁸¹ bekend worden gemaakt. De Italiaanse Republiek had bij het Gerecht een beroep ingesteld strekkende tot nietigverklaring van aankondigingen van vergelijkende onderzoeken die uitsluitend in het Duits, het Frans en het Engels waren gepubliceerd⁸². Voor de toelating en het verloop van de toegangstesten werden een grondige kennis van een van de officiële talen van de Unie als hoofdtaal en een voldoende kennis van het Duits, het Engels of het Frans als tweede taal, die moest verschillen van de hoofdtaal, vereist. Daarnaast was bepaald dat de oproepen, de correspondentie tussen het EPSO en de kandidaten en de toegangstesten uitsluitend in het Duits, het Engels of het Frans zouden verlopen. In diezelfde voorwaarden was voorzien voor de toelating tot het schriftelijke examen, en het verloop daarvan. Daar het Gerecht dit beroep had verworpen⁸³, heeft de Italiaanse Republiek hogere voorziening ingesteld bij het Hof van Justitie.

Het Hof heeft er in eerste instantie aan herinnerd dat de regeling van het taalgebruik van de Europese Unie de 23 huidige talen van de Unie als officiële talen en werktalen van de Unie definieert, dat het PBEU in alle officiële talen moet verschijnen⁸⁴ en dat volgens het Statuut van de ambtenaren van de Unie een aankondiging van een algemeen vergelijkend onderzoek in het PBEU bekend moet worden gemaakt⁸⁵. De combinatie van die regels houdt dus in dat de litigieuze vergelijkende onderzoeken volledig in alle officiële talen bekend hadden moeten worden gemaakt.

In tweede instantie heeft het Hof de keuze van de tweede taal voor deelname aan het vergelijkend onderzoek onderzocht. Het was van oordeel dat de vereisten van specifieke talenkennis die in een aankondiging van vergelijkend onderzoek worden vastgelegd, gerechtvaardigd kunnen zijn door het belang van de dienst, dat een objectief doel kan zijn. Het Hof heeft gepreciseerd dat het belang van de dienst objectief gerechtvaardigd moet zijn en het vereiste niveau van talenkennis evenredig moet zijn aan de werkelijke behoeften van de dienst. Bovendien dient volgens artikel 27, eerste alinea, van het Ambtenarenstatuut de aanwerving van ambtenaren erop te zijn gericht de instelling de medewerking te verzekeren van ambtenaren die uit een oogpunt van bekwaamheid, prestatievermogen en onkreukbaarheid aan de hoogste eisen voldoen. Aangezien deze doelstelling het best wordt bereikt wanneer de kandidaten het selectie-examen mogen afleggen in hun moedertaal of in de tweede taal die zij naar eigen bevinden het best beheersen, staat het in dit verband aan de instellingen om het legitieme doel dat beperking van het aantal talen van de vergelijkende onderzoeken rechtvaardigt, af te wegen tegen het doel, de kandidaten te vinden die uit het oogpunt van bekwaamheid aan de hoogste eisen voldoen. Het Hof heeft derhalve het arrest

⁸¹ European Personnel Selection Office (Europees Bureau voor personeelsselectie), opgericht bij besluit 2002/620/EG van het Europees Parlement, de Raad, de Commissie, het Hof van Justitie, de Rekenkamer, het Economisch en Sociaal Comité, het Comité van de Regio's en de Europese Ombudsman van 25 juli 2002 (PB L 197, blz. 53).

⁸² Vergelijkende onderzoeken EPSO/AD/94/07, EPSO/AST/37/07 en EPSO/AD/95/07.

⁸³ Arrest van 13 september 2010, *Italië/Commissie* (gevoegde zaken T-166/07 en T-285/07).

⁸⁴ Verordening nr. 1 tot regeling van het taalgebruik in de Europese Economische Gemeenschap (PB 1958, nr. 17, blz. 401).

⁸⁵ Verordening (EEG, Euratom, EGKS) nr. 259/68 van de Raad van 29 februari 1968 tot vaststelling van het Statuut van de ambtenaren van de Europese Gemeenschappen en de regeling welke van toepassing is op de andere personeelsleden van deze Gemeenschappen, alsmede van bijzondere maatregelen welke tijdelijk op de ambtenaren van de Commissie van toepassing zijn (PB L 56, blz. 1).

van het Gerecht vernietigd en de litigieuze aankondigingen van vergelijkend onderzoek nietig verklaard.

Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid

Op het gebied van het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid verdienen vier in 2012 gegeven beslissingen de aandacht.

Wat de beperkende maatregelen ten aanzien van de Islamitische Republiek Iran ter voorkoming van nucleaire proliferatie betreft, is bij het Hof hogere voorziening ingesteld door Melli Bank, een Britse bank die geheel in handen is van Bank Melli Iran, een door de Iraanse Staat gecontroleerde Iraanse bank. Deze hogere voorziening (arrest van 13 maart 2012, *Melli Bank/Raad*, zaak C-380/09 P) strekte tot vernietiging van het arrest van het Gerecht⁸⁶ houdende verwerping van het beroep van Melli Bank tot nietigverklaring van besluit 2008/475/EG⁸⁷, voor zover dit op haar betrekking had. Enkele maanden daarvoor was bij het Hof hogere voorziening ingesteld (arrest van 16 november 2011, *Bank Melli Iran/Raad*, zaak C-548/09 P)⁸⁸ door Bank Melli Iran, de moeder van Melli Bank, dat strekte tot vernietiging van het arrest van het Gerecht⁸⁹ houdende verwerping van haar beroep tot nietigverklaring van datzelfde besluit 2008/475/EG, voor zover dit op haar betrekking had. Het Hof heeft de hogere voorziening afgewezen en dus het besluit tot bevrozing van de tegoeden van Melli Bank Iran bevestigd.

In de onderhavige zaak *Melli Bank/Raad* heeft het Hof geoordeeld dat het Gerecht geen blijk had gegeven van een onjuiste rechtsopvatting door te oordelen dat artikel 7, lid 2, sub d, van verordening nr. 423/2007 betreffende beperkende maatregelen ten aanzien van Iran⁹⁰, de Raad verplichtte de tegoeden te bevrozen van een entiteit die „eigendom is van of onder zeggenschap staat van” een entiteit waarvan is vastgesteld dat zij zich bezighoudt met nucleaire proliferatie. Bijgevolg hoefde de bevrozing van de tegoeden van Melli Bank — waarvan 100 % wordt gehouden door Bank Melli Iran, een entiteit waarvan is vastgesteld dat zij zich bezighoudt met nucleaire proliferatie — niet te worden gemotiveerd aan de hand van het feit dat Melli Bank zich zelf met deze proliferatie bezighield. Voorts kan de bevrozing van tegoeden die wordt toegepast op een entiteit die volledig wordt gehouden door een entiteit die wordt geacht zich bezig te houden met nucleaire proliferatie, niet het vermoeden van onschuld schenden. De vaststelling van maatregelen inzake bevrozing van tegoeden krachtens artikel 7, lid 2, sub d, van verordening nr. 423/2007 veronderstelt juist geen zelfstandig optreden van een dergelijke entiteit en vereist dus niet dat zij de voorschriften van deze verordening heeft geschonden.

Bovendien heeft het Gerecht volgens het Hof terecht geoordeeld dat de bevrozing van de tegoeden van Melli Bank met het evenredigheidsbeginsel in overeenstemming was, daar deze geschikt en noodzakelijk was voor het bereiken van het legitieme doel van de handhaving van de internationale vrede en veiligheid. Wanneer de tegoeden worden bevroren van een entiteit ten aanzien waarvan is vastgesteld dat zij zich bezighoudt met nucleaire proliferatie, bestaat er een

⁸⁶ Arrest van 9 juli 2009, *Melli Bank/Raad*, gevoegde zaken T-246/08 en T-332/08.

⁸⁷ Meer bepaald punt 4 van tabel B van de bijlage bij 2008/475/EG: Besluit van de Raad van 23 juni 2008 houdende uitvoering van artikel 7, lid 2, van verordening (EG) nr. 423/2007 betreffende beperkende maatregelen ten aanzien van Iran (PB L 163, blz. 29).

⁸⁸ Jaarverslag 2011, blz. 66.

⁸⁹ Arrest van 14 oktober 2009, *Bank Melli Iran/Raad*, zaak T-390/08.

⁹⁰ Verordening (EG) nr. 423/2007 van de Raad van 19 april 2007 betreffende beperkende maatregelen ten aanzien van Iran (PB L 103, blz. 1).

niet verwaarloosbaar risico dat zij druk uitoefent op de entiteiten die zij in eigendom heeft of waarover zij zeggenschap heeft om het effect van de tegen haar genomen maatregelen te omzeilen. In die omstandigheden is de bevrozing van de tegoeden van de entiteiten die eigendom zijn van of waarover zeggenschap wordt uitgeoefend door een entiteit die zich bezighoudt met nucleaire proliferatie, noodzakelijk en geschikt om de effectiviteit van de genomen maatregelen te verzekeren en te garanderen dat deze maatregelen niet worden omzeild. Het Hof heeft tevens de conclusie van het Gerecht bevestigd dat er geen geschikte alternatieve maatregelen zijn om hetzelfde doel te bereiken. Gelet op het fundamentele belang van de handhaving van de internationale vrede en veiligheid, zijn de beperkingen van de vrijheid om een economische activiteit uit te oefenen en van het eigendomsrecht van een bank, die het gevolg waren van maatregelen inzake de bevrozing van tegoeden, niet onevenredig uit het oogpunt van de nagestreefde doelstellingen.

Tot slot heeft het Hof er ook aan herinnerd dat de resoluties van de Veiligheidsraad enerzijds en de gemeenschappelijke standpunten van de Raad en de verordeningen van de Raad anderzijds tot afzonderlijke rechtsorden behoren. De handelingen in het kader van de Verenigde Naties en van de Unie worden immers vastgesteld door organen die over autonome bevoegdheden beschikken, die hun zijn verleend door hun basishandvesten, namelijk de verdragen waarbij zij zijn opgericht. Bij de uitwerking van communautaire maatregelen ter uitvoering van een resolutie van de Veiligheidsraad waarop een gemeenschappelijk standpunt betrekking heeft, moet de Unie evenwel naar behoren rekening houden met de bewoordingen en de doelstellingen van de betrokken resolutie. Ook dient rekening te worden gehouden met de tekst en het doel van een resolutie van de Veiligheidsraad bij de uitlegging van de verordening ter uitvoering van deze resolutie.

In de zaak *Tay Za/Raad* (arrest van 13 maart 2012, zaak C-376/10 P) werd het Hof in het kader van een hogere voorziening verzocht om zich uit te spreken over de voorwaarden waaronder een door de Raad ingevoerde sanctieregeling ten aanzien van een derde land, gericht kan zijn tegen natuurlijke personen en over hoe nauw de band tussen deze personen en het heersende regime moet zijn. Dienaangaande heeft het Hof eraan herinnerd dat, teneinde als krachtens de artikelen 60 EG en 301 EG tegen derde landen getroffen beperkende maatregelen te kunnen worden vastgesteld, de ten aanzien van natuurlijke personen genomen maatregelen uitsluitend tegen de leiders van deze landen en de met deze leiders geassocieerde personen dienen te zijn gericht. Het Hof heeft verduidelijkt dat het met zijn oordeel in het arrest *Kadi*⁹¹, dat de tegen een derde land genomen beperkende maatregelen niet konden zijn gericht tegen personen die „anderszins” een band met dit land hadden, een beperking wilde aanbrengen ten aanzien van de categorie natuurlijke personen die door gerichte beperkende maatregelen kunnen worden getroffen, namelijk tot personen van wie het overduidelijk is dat zij een nauwe band met het betrokken land hebben, dat wil zeggen de leiders van derde landen en de personen die met deze leiders worden geassocieerd. Het Hof kwam dus tot het oordeel dat de toepassing van dergelijke maatregelen op natuurlijke personen om de enkele reden dat zij deel uitmaken van de familie van personen die met de leiders van het betrokken derde land worden geassocieerd, ongeacht hun persoonlijk gedrag, niet strookt met het Unierecht. Bijgevolg had de maatregel houdende bevrozing van de tegoeden en de economische middelen van Pye Phyto Tay Za enkel kunnen worden vastgesteld op basis van duidelijke en concrete gegevens waaruit bleek dat hij profijt trok uit het economisch beleid van de leiders van Myanmar.

⁹¹ Arrest van 3 september 2008, *Kadi en Al Barakaat International Foundation/Raad en Commissie*, gevoegde zaken C-402/05 P en C-415/05 P.

In de zaak *Parlement/Raad* (arrest van 19 juli 2012, zaak C-130/10) was door het Europees Parlement bij het Hof beroep ingesteld tot nietigverklaring van verordening nr. 1286/2009 tot wijziging van verordening nr. 881/2002 tot vaststelling van bepaalde specifieke beperkende maatregelen tegen sommige personen en entiteiten die banden hebben met Usama bin Laden, het Al-Qa'idanetwerk en de Taliban⁹².

Ter ondersteuning van zijn beroep gaf het Parlement primair te kennen dat de bestreden verordening ten onrechte was gebaseerd op artikel 215 VWEU, terwijl de juiste rechtsgrondslag artikel 75 VWEU was. Derhalve heeft het Hof, om te bepalen of artikel 215, lid 2, VWEU gezien het doel en de inhoud van de bestreden verordening de juiste rechtsgrondslag voor die verordening was, de bewoordingen van genoemd artikel, de context waarin het moet worden geplaatst en de doelstellingen die het nastreefde ten opzichte van die van artikel 75 VWEU onderzocht.

Na dit onderzoek heeft het Hof geoordeeld dat artikel 215, lid 2, VWEU de rechtsgrondslag kan vormen voor door de Unie genomen beperkende maatregelen, daaronder begrepen maatregelen ter bestrijding van het terrorisme, jegens natuurlijke personen, rechtspersonen dan wel niet-statelijke groepen of entiteiten, wanneer het besluit om die maatregelen te nemen onder het optreden van de Unie in het kader van het GBVB valt. De bestrijding van het terrorisme en de financiering ervan kan immers stellig worden gerekend tot de doelstellingen die worden nagestreefd met de ruimte van vrijheid, veiligheid en recht, zoals deze met name blijken uit artikel 3, lid 2, VEU, doch de doelstelling van bestrijding van het internationale terrorisme en de financiering ervan, met het oog op de handhaving van de vrede en de veiligheid op internationaal niveau, beantwoordt aan de doelstellingen van de verdragsbepalingen betreffende het externe optreden van de Unie, zoals neergelegd in artikel 21, lid 2, sub c, VEU. Het optreden van de Unie in het kader van het GBVB, alsmede de maatregelen die voor de toepassing van dit beleid in het kader van het externe optreden van de Unie worden vastgesteld, en met name de beperkende maatregelen in de zin van artikel 215, lid 2, VWEU, kunnen de bestrijding van het terrorisme tot doel hebben. Hieruit volgt dat artikel 215, lid 2, VWEU de juiste rechtsgrondslag voor verordening nr. 1286/2009 is. Genoemde verordening, die waarborgen bevat met betrekking tot de eerbiediging van de grondrechten van de op de lijst opgenomen personen, kan bijgevolg worden vastgesteld op basis van artikel 215, lid 2, VWEU en niet artikel 75 VWEU. Het verschil tussen de artikelen 75 VWEU en 215 VWEU, wat de betrokkenheid van het Parlement betreft, vloeit voort uit een door de auteurs van het Verdrag van Lissabon gemaakte keuze om het Parlement met betrekking tot het optreden van de Unie in het kader van het GBVB een beperktere rol toe te kennen. Bovendien is de verplichting om de grondrechten te eerbiedigen overeenkomstig artikel 51, lid 1, van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie gericht tot alle instellingen, organen en instanties van de Unie.

Daarnaast leidt de omstandigheid dat het VEU niet langer in gemeenschappelijke standpunten maar in besluiten op het gebied van het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid voorziet, er niet toe dat de vóór de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon vastgestelde gemeenschappelijke standpunten ophouden te bestaan. De gemeenschappelijke standpunten die niet zijn ingetrokken, nietig verklaard of gewijzigd na de inwerkingtreding van het Verdrag

⁹² Verordening (EU) nr. 1286/2009 van de Raad van 22 december 2009 tot wijziging van verordening (EG) nr. 881/2002 tot vaststelling van bepaalde specifieke beperkende maatregelen tegen sommige personen en entiteiten die banden hebben met Usama bin Laden, het Al-Qa'idanetwerk en de Taliban (PB L 346, blz. 42).

van Lissabon, zoals gemeenschappelijk standpunt 2002/402⁹³, kunnen voor de toepassing van artikel 215 VWEU worden geacht overeen te komen met besluiten die zijn vastgesteld overeenkomstig hoofdstuk 2, titel V, van het VEU, waarnaar dat artikel verwijst.

Vervolgens zijn bij het Hof, dit keer met betrekking tot beperkende maatregelen ten aanzien van personen en entiteiten in het kader van de bestrijding van het terrorisme, twee hogere voorzieningen ingesteld door respectievelijk Stichting Al-Aqsa, een Nederlandse stichting, en het Koninkrijk der Nederlanden. Deze twee hogere voorzieningen (arrest van 15 november 2012, *Al-Aqsa/Raad en Nederland/Al-Aqsa*, gevoegde zaken C-539/10 P en C-550/10 P) strekten tot vernietiging van het arrest van het Gerecht⁹⁴ houdende nietigverklaring van meerdere maatregelen van de Raad waarbij Stichting Al-Aqsa was opgenomen in de lijst van personen en entiteiten van wie de tegoeden waren bevroren.

Om te beginnen heeft het Hof de hogere voorziening van Stichting Al-Aqsa niet-ontvankelijk verklaard, omdat deze uitsluitend betrekking had op de wijziging van bepaalde overwegingen in het arrest van het Gerecht.

Ten aanzien van de hogere voorziening van het Koninkrijk der Nederlanden heeft het Hof vervolgens vastgesteld dat het Gerecht, met zijn oordeel dat er na de intrekking van de Sanctieregeling⁹⁵ geen „grondslag” in het nationale recht meer bestond die de handhaving van Stichting Al-Aqsa op de litigieuze lijst rechtens genoegzaam rechtvaardigde, blijk had gegeven van een onjuiste rechtsopvatting. De enige reden voor die intrekking was immers te voorkomen dat er een overlap zou zijn tussen de nationale maatregel tot bevroering van tegoeden, die bij de Sanctieregeling was opgelegd, en de maatregel tot bevroering van tegoeden die op het niveau van de Unie bij verordening nr. 2580/2001⁹⁶ was voorgeschreven, na de opneming van Stichting Al-Aqsa in de lijst. Het Hof heeft het arrest van Gerecht dan ook vernietigd. Na deze vernietiging heeft het Hof zelf definitief uitspraak gedaan op het aanvankelijke beroep dat door Stichting Al-Aqsa bij het Gerecht was ingesteld en dat strekte tot nietigverklaring van de besluiten van de Raad waarbij de tegoeden zijn bevroren.

Om te beginnen heeft het Hof geconstateerd dat de Raad over welbepaalde inlichtingen of dossier-elementen beschikte, die aantonen dat ten aanzien van Stichting Al-Aqsa door een bevoegde Nederlandse instantie een beslissing is genomen die beantwoordt aan de in het Unierecht vastgestelde criteria. Het Hof heeft in die context benadrukt dat een dergelijke verwijzing naar de nationale beslissing overeenkomstig het Unierecht impliceert dat er ernstig en geloofwaardig bewijs is dat een persoon betrokken is bij terroristische activiteiten, waarvan de nationale instanties menen dat het betrouwbaar is. Vervolgens heeft het Hof geoordeeld dat de Raad niet had verzaakt aan zijn plicht om de redenen voor de bevroering van de tegoeden opnieuw te onderzoeken. Het heeft vastgesteld dat de intrekking van de Sanctieregeling niet volstond om het behoud van Stichting Al-Aqsa op de lijst met het Unierecht onverenigbaar te verklaren. Er zijn immers geen aanwijzingen

⁹³ Gemeenschappelijk standpunt 2002/402/GBVB van de Raad van 27 mei 2002 betreffende beperkende maatregelen tegen Usama bin Laden, leden van de organisatie Al-Qa'ida en de Taliban, en andere personen, groepen, ondernemingen en entiteiten die banden met hen hebben, en tot intrekking van de gemeenschappelijke standpunten 96/746/GBVB, 1999/727/GBVB, 2001/154/GBVB en 2001/771/GBVB (PB L 139, blz. 4).

⁹⁴ Arrest van 9 september 2010, *Al-Aqsa/Raad*, zaak T-348/07.

⁹⁵ Sanctieregeling terrorisme, gericht tegen Stichting Al-Aqsa en vastgesteld door het Koninkrijk der Nederlanden.

⁹⁶ Verordening (EG) nr. 2580/2001 van de Raad van 27 december 2001 inzake specifieke beperkende maatregelen tegen bepaalde personen en entiteiten met het oog op de strijd tegen het terrorisme (PB L 344, blz. 58, rectificatie PB 2010, L 52, blz. 58).

die de Raad hadden kunnen doen vaststellen dat Stichting Al-Aqsa haar medewerking aan de financiering van terroristische activiteiten had opgeschort of beëindigd, onafhankelijk van het feit dat zij dergelijke medewerking door de bevrozing van haar tegoeden nog maar moeilijk, of zelfs helemaal niet meer, kon verlenen. Tot slot was het Hof van oordeel dat de besluiten van de Raad het recht van eigendom van Stichting Al-Aqsa niet aantasten. Aangezien de bevrozing van tegoeden een conservatoire maatregel is, strekt deze er niet toe de betrokkenen hun eigendom te ontnemen. Daar het door de Unie nagestreefde doel, te weten de strijd tegen de financiering van het terrorisme, niet op even doeltreffende wijze kan worden bereikt met minder belastende alternatieve maatregelen, voldoen de beperkingen die door de Raad zijn opgelegd aan het recht van eigendom van Stichting Al-Aqsa, aan het vereiste van de noodzaak. Gezien het belang van deze strijd, zijn deze beperkingen niet onevenredig ten opzichte van de nagestreefde doelen. Bijgevolg heeft het Hof het aanvankelijk door Stichting Al-Aqsa ingestelde beroep verworpen.

C — Samenstelling van het Hof van Justitie

(Protocollaire rangorde op 28 november 2012)

Eerste rij, van links naar rechts:

Eerste advocaat-generaal N. Jääskinen; kamerpresidenten L. Bay Larsen en R. Silva de Lapuerta; vicepresident van het Hof K. Lenaerts; president van het Hof V. Skouris; kamerpresidenten A. Tizzano, M. Ilešič, T. von Danwitz en A. Rosas.

Tweede rij, van links naar rechts:

Rechtens U. Lõhmus en E. Juhász; kamerpresidenten E. Jarašiūnas, J. Malenovský, G. Arestis en M. Berger; advocaat-generaal J. Kokott; rechtens A. Borg Barthet en E. Levits.

Derde rij, van links naar rechts:

Rechtens J.-J. Kasel en A. Arabadjiev; advocaten-generaal Y. Bot en E. Sharpston; rechter A. Ó Caoimh; advocaat-generaal P. Mengozzi; rechtens J.-C. Bonichot, C. Toader en M. Safjan.

Vierde rij, van links naar rechts:

Advocaten-generaal N. Wahl en M. Wathelet; rechter C. G. Fernlund; advocaat-generaal P. Cruz Villalón; rechtens D. Šváby, A. Prechal, J. L. da Cruz Vilaça en C.Vajda; griffier A. Calot Escobar.

1. Leden van het Hof van Justitie

(in volgorde van hun ambtsaanvaarding)

Vassilios Skouris

geboren in 1948; diploma rechten van de vrije universiteit te Berlijn (1970); doctor in het staatsrecht en het administratief recht van de universiteit van Hamburg (1973); hoogleraar aan de universiteit van Hamburg (1972-1977); hoogleraar publiekrecht aan de universiteit van Bielefeld (1978); hoogleraar publiekrecht aan de universiteit van Thessaloniki (1982); minister van Binnenlandse Zaken (in 1989 en in 1996); lid van het bestuurscomité van de universiteit van Kreta (1983-1987); directeur van het centrum voor internationaal en Europees economisch recht te Thessaloniki (1997-2005); voorzitter van de Griekse vereniging voor Europees recht (1992-1994); lid van het Grieks nationaal comité voor het onderzoek (1993-1995); lid van het hoog comité voor de selectie van Griekse ambtenaren (1994-1996); lid van de wetenschappelijke raad van de Academie voor Europees recht te Trier (sinds 1995); lid van het bestuurscomité van de Griekse nationale school voor de magistratuur (1995-1996); lid van de wetenschappelijke raad van het ministerie van Buitenlandse Zaken (1997-1999); voorzitter van de Griekse economische en sociale raad in 1998; rechter in het Hof van Justitie sedert 8 juni 1999; president van het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Koen Lenaerts

geboren in 1954; licentiaat en doctor in de rechten van de Katholieke Universiteit Leuven; Master of Laws, Master in Public Administration van Harvard University; assistent (1979-1983), vervolgens hoogleraar Europees recht aan de Katholieke Universiteit Leuven (sinds 1983); referendaris bij het Hof van Justitie (1984-1985); professor aan het Europacollege te Brugge (1984-1989); advocaat aan de balie te Brussel (1986-1989); gasthoogleraar („visiting professor”) aan de Harvard Law School (1989); rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 25 september 1989 tot en met 6 oktober 2003; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003; vicepresident van het Hof sedert 9 oktober 2012.

Antonio Tizzano

geboren in 1940; hoogleraar recht van de Europese Unie aan de universiteit La Sapienza, Rome; hoogleraar aan de universiteiten Istituto Orientale (1969-1979) en Federico II te Napels (1979-1992) en aan de universiteiten van Catania (1969-1977) en Mogadishu (1967-1972); advocaat bij het Italiaanse Hof van Cassatie; juridisch adviseur bij de permanente vertegenwoordiging van de Italiaanse Republiek bij de Europese Gemeenschappen (1984-1992); lid van de Italiaanse delegatie bij de onderhandelingen over de toetreding van het Koninkrijk Spanje en de Portugese Republiek tot de Europese Gemeenschappen, over de Europese Akte en over het Verdrag betreffende de Europese Unie; auteur van talrijke publicaties, waaronder commentaren op de Europese Verdragen en de wettelijke regelingen van de Europese Unie; oprichter en sinds 1996 directeur van het tijdschrift *Il Diritto dell'Unione Europea*; lid van directie- of redactiecomités van een aantal juridische tijdschriften; rapporteur bij talrijke internationale congressen; conferenties en cursussen bij verschillende internationale instellingen, waaronder de Academie voor Internationaal Recht te Den Haag (1987); lid van de groep onafhankelijke deskundigen die is aangewezen om de financiën van de Commissie van de Europese Gemeenschappen te onderzoeken (1999); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie van 7 oktober 2000 tot en met 3 mei 2006; rechter in het Hof van Justitie sedert 4 mei 2006.

José Narciso da Cunha Rodrigues

geboren in 1940; diverse ambten bij de rechterlijke macht (1964-1977); verschillende regeringsopdrachten met betrekking tot het verrichten en coördineren van studies betreffende de herziening van de rechterlijke organisatie; gemachtigde van de regering bij de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (1980-1984); deskundige in de Stuurgroep Mensenrechten van de Raad van Europa (1980-1985); lid van de commissie voor de herziening van de wetboeken van strafrecht en strafvordering; procureur-generaal (Procurador-Geral da República) (1984-2000); lid van het Comité van toezicht van het Europees Bureau voor fraudebestrijding (OLAF) (1999-2000); rechter in het Hof van Justitie van 7 oktober 2000 tot 8 oktober 2012.

Allan Rosas

geboren in 1948; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Turku (Finland); hoogleraar recht aan de universiteit van Turku (1978-1981) en aan de Åbo Akademi (Turku/Åbo) (1981-1996); directeur van het instituut voor de mensenrechten van deze universiteit (1985-1995); verschillende nationale en internationale academische verantwoordelijke functies; lid van wetenschappelijke genootschappen; coördinatie van verscheidene nationale en internationale onderzoeksprojecten en -programma's met name op het gebied van Europees recht, internationaal recht, rechten van de mens en grondrechten, constitutioneel recht en vergelijkend bestuursrecht; vertegenwoordiger van de Finse regering als lid of adviseur van Finse delegaties naar diverse internationale conferenties en bijeenkomsten; expert inzake het Finse juridische leven, onder meer in juridische commissies van de regering en het parlement van Finland, alsmede bij de Verenigde Naties, de Unesco, de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en de Raad van Europa; sinds 1995 juridisch hoofdadviseur bij de Juridische Dienst van de Europese Commissie, belast met externe betrekkingen; sinds maart 2001 adjunct-directeur-generaal van de Juridische Dienst van de Europese Commissie; rechter in het Hof van Justitie sedert 17 januari 2002.

Rosario Silva de Lapuerta

geboren in 1954; licentiaat in de rechten van de Universidad Complutense de Madrid; advocaat van de Staat (Abogado del Estado) te Malaga; advocaat van de Staat (Abogado del Estado) in de juridische dienst van het ministerie van Vervoer, Toerisme en Communicatie, vervolgens in de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Zaken; hoofdadvocaat van de Staat (Abogado del Estado-Jefe) in de juridische dienst van de Staat, belast met de procedures voor het Hof van Justitie, en adjunct-directeur-generaal van de dienst communautaire en internationale juridische bijstand van de algemene advocatuur van de Staat (Abogacía General del Estado) (ministerie van Justitie); lid van de reflectiegroep van de Commissie over de toekomst van het communautaire rechterlijk systeem; hoofd van de Spaanse delegatie van de groep „Amis de la Présidence” voor de hervorming van het communautaire rechterlijk systeem in het Verdrag van Nice en van de ad-hocgroep „Hof van Justitie” van de Raad; hoogleraar gemeenschapsrecht aan de diplomaten school te Madrid; mededirecteur van het tijdschrift *Noticias de la Unión Europea*; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Juliane Kokott

geboren in 1957; rechtenstudie aan de universiteiten van Bonn en Genève; LL.M. van de American University, Washington DC; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Heidelberg (1985) en van Harvard University (1990); gasthoogleraar aan de University of California, Berkeley (1991); hoogleraar Duits en buitenlands publiekrecht, internationaal recht en Europees recht aan de universiteiten van Augsburg (1992), Heidelberg (1993) en Düsseldorf (1994); plaatsvervangend rechter voor de Duitse regering in het Internationaal Hof voor Conciliatie en Arbitrage van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE); vicevoorzitter van de federale wetenschappelijke stuurgroep globale milieuveranderingen (WBGU, 1996); hoogleraar volkenrecht, internationaal economisch recht en Europees recht aan de universiteit van St. Gallen (1999); directeur van het instituut voor Europees en internationaal economisch recht van de universiteit van St. Gallen (2000); adjunct-directeur van het Master of Business Law-programma van de universiteit van St. Gallen (2001); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2003.

Konrad Hermann Theodor Schiemann

geboren in 1937; rechtenstudie aan de universiteit van Cambridge; Barrister (1964-1980); Queen's Counsel (1980-1986); rechter in de High Court of England and Wales (1986-1995); Lord Justice of Appeal (1995-2003); Bencher sinds 1985 en Treasurer in 2003 van de Honourable Society of the Inner Temple; rechter in het Hof van Justitie van 8 januari 2004 tot 8 oktober 2012.

Endre Juhász

geboren in 1944; diploma rechten van de universiteit van Szeged, Hongarije (1967); toegangsexamen bij de Hongaarse balie (1970); studie van de derde cyclus rechtsvergelijking aan de universiteit van Straatsburg, Frankrijk (1969, 1970, 1971, 1972); ambtenaar bij de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Handel (1966-1974), directeur wetgeving (1973-1974); eerste handelsattaché bij de ambassade van Hongarije te Brussel, verantwoordelijk voor communautaire aangelegenheden (1974-1979); directeur bij het ministerie van Buitenlandse Handel (1979-1983); eerste handelsattaché, vervolgens handelsadviseur bij de ambassade van Hongarije te Washington DC, Verenigde Staten (1983-1989); directeur-generaal bij het ministerie van Handel en bij het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen (1989-1991); hoofdonderhandelaar voor de associatieovereenkomst tussen de Republiek Hongarije en de Europese Gemeenschappen en hun lidstaten (1990-1991); secretaris-generaal van het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen, hoofd van de dienst Europese aangelegenheden (1992); staatssecretaris bij het ministerie van Internationale Economische Betrekkingen (1993-1994); staatssecretaris, voorzitter van de dienst Europese aangelegenheden, ministerie van Industrie en Handel (1994); buitengewoon en gevolmachtigd ambassadeur, hoofd van de diplomatieke missie van de Republiek Hongarije bij de Europese Unie (januari 1995-mei 2003); hoofdonderhandelaar voor de toetreding van de Republiek Hongarije tot de Europese Unie (juli 1998-april 2003); minister zonder portefeuille voor de coördinatie van de Europese integratie (sinds mei 2003); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

George Arestis

geboren in 1945; diploma rechten van de universiteit van Athene (1968); M. A. Comparative Politics and Government van de universiteit van Kent te Canterbury (1970); uitoefening van het beroep van advocaat te Cyprus (1972-1982); benoeming tot rechter bij de arrondissementsrechtbank (1982); bevordering tot president van de arrondissementsrechtbank (1995); administratief president van de arrondissementsrechtbank van Nicosia (1997-2003); rechter in het Hooggerechtshof van Cyprus (2003); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Anthony Borg-Barthet U.O.M.

geboren in 1947; doctor in de rechtsgeleerdheid van de koninklijke universiteit van Malta (1973); in Maltese overheidsdienst getreden als regeringsnotaris (Notary to Government) in 1975; adviseur van de Republiek in 1978, hoofdadviseur van de Republiek in 1979, adjunct-procureur-generaal in 1988 en benoemd tot procureur-generaal door de president van Malta in 1989; deeltijds docent burgerlijk recht aan de universiteit van Malta (1985-1989); lid van de raad van de universiteit van Malta (1998-2004); lid van de commissie voor rechtsbedeling (1994-2004); lid van de raad van gouverneurs van het centrum voor arbitrage van Malta (1998-2004); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Marko Ilešič

geboren in 1947; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Ljubljana; specialisatie rechtsvergelijking aan de universiteiten van Straatsburg en Coimbra; rechtersexamen; hoogleraar burgerlijk recht, handelsrecht en internationaal privaatrecht; vicedecaan (1995-2001) en decaan (2001-2004) van de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van Ljubljana; auteur van vele juridische publicaties; honorair rechter en kamerpresident in de arbeidsrechtbank te Ljubljana (1975-1986); president van de rechtbank voor sportaangelegenheden van Slovenië (1978-1986); president van de arbitragekamer van de Beurs van Ljubljana; arbiter bij de Kamer van Koophandel van Joegoslavië (tot 1991) en van Slovenië (sinds 1991); arbiter bij de Internationale Kamer van Koophandel te Parijs; rechter bij de beroepscommissie van de UEFA en van de FIFA; voorzitter van het verbond van verenigingen van Sloveense juristen (1993-2005); lid van de International Law Association, van het International Maritime Committee en van verscheidene andere internationale juridische verenigingen; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Jiří Malenovský

geboren in 1950; doctor in de rechtsgeleerdheid van de Karelsuniversiteit te Praag (1975); hoofdassistent (1974-1990), vicedecaan (1989-1991) en hoofd van het departement internationaal recht en Europees recht (1990-1992) aan de Masaryk-universiteit te Brno; rechter in het Tsjechoslowaaks Constitutioneel Hof (1992); ambassadeur bij de Raad van Europa (1993-1998); voorzitter van het Comité van afgevaardigden van de ministers van de Raad van Europa (1995); directeur-generaal bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1998-2000); voorzitter van de Tsjechische en Slowaakse afdeling van de International Law Association (1999-2001); rechter in het Constitutioneel Hof (2000-2004); lid van de raad wetgeving (1998-2000); lid van het Permanent Hof van Arbitrage te Den Haag (sinds 2000); hoogleraar internationaal publiekrecht aan de Masaryk-universiteit te Brno (2001); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Uno Lõhmus

geboren in 1952; doctor in de rechtsgeleerdheid (1986); lid van de balie (1977-1998); gasthoogleraar strafrecht aan de universiteit van Tartu; rechter in het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (1994-1998); president van het Hooggerechtshof van Estland (1998-2004); lid van de juridische commissie van de grondwet; adviseur bij de werkgroep voor opstelling van het strafwetboek; lid van de werkgroep voor opstelling van het wetboek van strafvordering; auteur van verscheidene publicaties over de rechten van de mens en het constitutioneel recht; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Egils Levits

geboren in 1955; diploma's rechten en politieke wetenschappen van de universiteit van Hamburg; wetenschappelijk medewerker aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van Kiel; adviseur van het Letse parlement op het gebied van internationaal recht, constitutioneel recht en wetshervorming; ambassadeur van de Republiek Letland in Duitsland en in Zwitserland (1992-1993), in Oostenrijk, in Zwitserland en in Hongarije (1994-1995); vice-eerste minister en minister van Justitie, waarnemend voor de minister van Buitenlandse Zaken (1993-1994); bemiddelaar bij het Hof voor Conciliatie en Arbitrage van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) (sinds 1997); lid van het Permanent Hof van Arbitrage (sinds 2001); in 1995 benoemd tot rechter in het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, herbenoemd in 1998 en 2001; vele publicaties op het gebied van constitutioneel recht en administratief recht, wetshervorming en gemeenschapsrecht; rechter in het Hof van Justitie sedert 11 mei 2004.

Aindrias Ó Caoimh

geboren in 1950; bachelor burgerlijk recht van de National University of Ireland, University College Dublin (1971); Barrister (King's Inns, 1972); diploma hogere studies Europees recht van het University College Dublin (1977); Barrister bij de Ierse balie (1972-1999); docent Europees recht (King's Inns, Dublin); Senior Counsel (1994-1999); vertegenwoordiger van de Ierse regering in tal van zaken voor het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen; rechter in het Ierse Hooggerechtshof (sinds 1999); Benchet van de Honourable Society of King's Inns (sinds 1999); vicevoorzitter van de Ierse vereniging voor Europees recht; lid van de International Law Association (Ierse afdeling); zoon van Andreas O'Keefe (Aindrias Ó Caoimh), rechter in het Hof van Justitie (1974-1985); rechter in het Hof van Justitie sedert 13 oktober 2004.

Lars Bay Larsen

geboren in 1953; diploma politieke wetenschappen (1976) en licentiaat in de rechten (1983) van de universiteit van Kopenhagen; ambtenaar bij het ministerie van Justitie (1983-1985); docent (1984-1991), vervolgens geassocieerd hoogleraar (1991-1996) familierecht aan de universiteit van Kopenhagen; afdelingshoofd bij de Deense vereniging van advocaten (Advokatsamfund) (1985-1986); diensthoofd (1986-1991) bij het ministerie van Justitie; toegelaten tot de balie (1991); afdelingshoofd (1991-1995), hoofd van het departement politie (1995-1999), hoofd van het juridisch departement (2000-2003) van het ministerie van Justitie; vertegenwoordiger van Denemarken in het Comité K-4 (1995-2000), de Centrale Groep van Schengen (1996-1998) en de Europol Management Board (1998-2000); rechter in het Deense Hooggerechtshof (2003-2006); rechter in het Hof van Justitie sedert 11 januari 2006.

Eleanor Sharpston

geboren in 1955; studie economie, talen en rechten aan het King's College, Cambridge (1973-1977); assistent en onderzoeker aan het Corpus Christi College, Oxford (1977-1980); toegelaten tot de balie (Middle Temple, 1980); Barrister (1980-1987 en 1990-2005); referendaris bij advocaat-generaal, vervolgens rechter Sir Gordon Slynn (1987-1990); hoogleraar Europees recht en rechtsvergelijking (Director of European Legal Studies) aan het University College London (1990-1992); docent (Lecturer) aan de faculteit der rechtsgeleerdheid (1992-1998), vervolgens geassocieerd docent (Affiliated Lecturer) (1998-2005) aan de universiteit van Cambridge; Fellow of King's College, Cambridge (1992-2010); Emeritus Fellow of King's College, Cambridge (sinds 2011); geassocieerd hoogleraar en onderzoeker (Senior Research Fellow) aan het Centre for European Legal Studies van de universiteit van Cambridge (1998-2005); Queen's Counsel (1999); Bencher of Middle Temple (2005); Honorary Fellow of Corpus Christi College, Oxford (2010); LL.D (h.c.) Glasgow (2010) en Nottingham Trent (2011); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 11 januari 2006.

Paolo Mengozzi

geboren in 1938; hoogleraar internationaal recht en titularis van de Jean Monnetleerstoel voor het recht van de Europese Gemeenschappen aan de universiteit van Bologna; doctor honoris causa van de universiteit Carlos III te Madrid; gasthoogleraar aan de universiteiten Johns Hopkins (Bologna Center), St. Johns (New York), Georgetown, Paris II, Georgia (Athens) en het Institut Universitaire International (Luxemburg); coördinator van het Pallas-programma European Business Law van de Radboud Universiteit Nijmegen; lid van het Raadgevend Comité van de Commissie van de Europese Gemeenschappen inzake overheidsopdrachten; onderstaatssecretaris voor Industrie en Handel tijdens het Italiaanse voorzitterschap van de Raad; lid van de reflectiegroep van de Europese Gemeenschap over de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en directeur van de in 1997 aan de WTO gewijde leergang van het studiecentrum van de Haagse Academie voor Internationaal Recht; rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 4 maart 1998 tot en met 3 mei 2006; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 4 mei 2006.

Yves Bot

geboren in 1947; diploma van de faculteit rechtsgeleerdheid te Rouen; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit Paris II Panthéon-Assas; geassocieerd hoogleraar aan de faculteit rechtsgeleerdheid te Le Mans; substituut en vervolgens eerste substituut bij het parket van Le Mans (1974-1982); officier van justitie (Procureur de la République) bij de rechtbank van eerste aanleg te Dieppe (1982-1984); adjunct-officier van justitie bij de rechtbank van eerste aanleg te Straatsburg (1984-1986); officier van justitie bij de rechtbank van eerste aanleg te Bastia (1986-1988); advocaat-generaal bij het hof van beroep te Caen (1988-1991); officier van justitie bij de rechtbank van eerste aanleg te Le Mans (1991-1993); bijzonder adviseur bij de minister van Staat, Grootzegelbewaarder (Garde des Sceaux) (1993-1995); officier van justitie bij de rechtbank van eerste aanleg te Nanterre (1995-2002); officier van justitie bij de rechtbank van eerste aanleg te Parijs (2002-2004); procureur-generaal bij het hof van beroep te Parijs (2004-2006); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2006.

Ján Mazák

geboren in 1954; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit Pavol Jozef Safarik, Košice (1978); hoogleraar burgerlijk recht (1994) en gemeenschapsrecht (2004); directeur van het instituut voor gemeenschapsrecht van de faculteit rechtsgeleerdheid van Košice (2004); rechter bij de regionale rechtbank van Košice (1980); vicepresident (1982) en president (1990) van de rechtbank van de stad Košice; lid van de Slowaakse orde van advocaten (1991); juridisch adviseur bij het Constitutioneel Hof (1993-1998); viceminister van Justitie (1998-2000); president van het Constitutioneel Hof (2000-2006); lid van de Commissie van Venetië (2004); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie van 7 oktober 2006 tot 8 oktober 2012.

Jean-Claude Bonichot

geboren in 1955; licentiaat in de rechten van de universiteit van Metz, diploma van het Institut d'Études Politiques te Parijs, oud-leerling van de École nationale d'administration; rapporteur (1982-1985), regerings-commissaris (1985-1987 en 1992-1999); assessor (1999-2000); president van de zesde onderafdeling van de afdeling rechtspraak (2000-2006) van de Franse Raad van State; referendaris bij het Hof van Justitie (1987-1991); directeur van het kabinet van de minister van Arbeid, Werkgelegenheid en Beroepsopleiding, vervolgens directeur van het kabinet van de minister van Staat, minister van Ambtenarenzaken en Bestuurshervorming (1991-1992); hoofd van de juridische missie van de Franse Raad van State bij de nationale ziekenkas voor werknemers (2001-2006); geassocieerd hoogleraar aan de universiteit van Metz (1988-2000), vervolgens aan de universiteit Paris I Panthéon-Sorbonne (sinds 2000); auteur van talrijke publicaties op het gebied van administratief recht, gemeenschapsrecht en Europees recht op het gebied van de rechten van de mens; oprichter en voorzitter van het redactiecomité van het *Bulletin de jurisprudence de droit de l'urbanisme*, medeoprichter en lid van het redactiecomité van het *Bulletin juridique des collectivités locales*, voorzitter van de wetenschappelijke raad van de onderzoeksgroep over de instellingen en het recht inzake ruimtelijke ordening, stedenbouw en habitat; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2006.

Thomas von Danwitz

geboren in 1962; studies te Bonn, Genève en Parijs; staatsexamen in de rechtsgeleerdheid (1986 en 1992); doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Bonn (1988); internationaal diploma overheids-administratie van de École nationale d'administration (1990); doceerbevoegdheid aan de universiteit van Bonn (1996); hoogleraar Duits publiekrecht en Europees recht (1996-2003), decaan van de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van de Ruhr, Bochum (2000-2001); hoogleraar Duits publiekrecht en Europees recht aan de universiteit van Keulen (2003-2006); directeur van het instituut voor publiekrecht en bestuurswetenschappen (2006); gasthoogleraar aan de Fletcher School of Law and Diplomacy (2000), de universiteit François Rabelais (Tours, 2001-2006) en de universiteit Paris I Panthéon-Sorbonne (2005-2006); doctor honoris causa van de universiteit François Rabelais (Tours, 2010); rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2006.

Verica Trstenjak

geboren in 1962; examen in de rechtsgeleerdheid (1987), doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Ljubljana (1995); hoogleraar (sinds 1996) rechts- en staatstheorie (rechtsleer) en privaatrecht; onderzoeker; doctoraalstudies aan de universiteit van Zürich, het instituut voor rechtsvergelijking van de universiteit van Wenen, het Max Planck Instituut voor internationaal privaatrecht te Hamburg en de Vrije Universiteit Amsterdam; gasthoogleraar aan de universiteit van Wenen, de universiteit van Freiburg (Duitsland) en de Bucerius Law School te Hamburg; hoofd van de juridische dienst (1994-1996) en staatssecretaris bij het ministerie van Wetenschap en Technologie (1996-2000); secretaris-generaal van de regering (2000); sinds 2003 lid van de werkgroep voor het Europees Burgerlijk Wetboek (Study Group on European Civil Code); verantwoordelijke voor het onderzoeksproject Humboldt (Humboldt Stiftung); publicatie van meer dan honderd juridische artikelen en diverse boeken over Europees recht en privaatrecht; prijs van de vereniging van Sloveense juristen „jurist van het jaar 2003”; lid van de redactieraad van diverse juridische tijdschriften; secretaris-generaal van de vereniging van Sloveense juristen; lid van diverse verenigingen van juristen, waaronder de Gesellschaft für Rechtsvergleichung; rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 7 juli 2004 tot en met 6 oktober 2006; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie van 7 oktober 2006 tot 28 november 2012.

Alexander Arabadjiev

geboren in 1949; rechtenstudie aan de universiteit St. Clemens van Ohrid te Sofia; rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Blagoevgrad (1975-1983); rechter in het regionale hof te Blagoevgrad (1983-1986); rechter in het Hooggerechtshof (1986-1991); rechter in het Constitutioneel Hof (1991-2000); lid van de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens (1997-1999); lid van de Europese Conventie over de toekomst van Europa (2002-2003); kamerlid (2001-2006); waarnemer bij het Europees Parlement; rechter in het Hof van Justitie sedert 12 januari 2007.

Camelia Toader

geboren in 1963; licentiaat in de rechten (1986), doctor in de rechtsgeleerdheid (1997) van de universiteit van Boekarest; rechter-stagiair in de rechtbank van eerste aanleg te Buftea (1986-1988); rechter in de rechtbank van eerste aanleg van de 5e sector van Boekarest (1988-1992); toegelaten tot de balie van Boekarest (1992); docent (1992-2005) en sinds 2005 hoogleraar burgerlijk recht en Europees contractenrecht aan de universiteit van Boekarest; verschillende doctorale en onderzoeksstudies aan het Max Planck Instituut voor internationaal privaatrecht te Hamburg (tussen 1992 en 2004); hoofd van de afdeling Europese integratie bij het ministerie van Justitie (1997-1999); rechter in het Hoge Hof van Cassatie en Justitie (1999-2007); gasthoogleraar aan de universiteit van Wenen (2000 en 2001); opleider gemeenschapsrecht aan het nationaal instituut voor de magistratuur (2003 en 2005-2006); lid van het redactiecomité van verschillende juridische tijdschriften; sinds 2010 geassocieerd lid van de Internationale Academie voor Rechtsvergelijking en honorair onderzoeker bij het centrum voor Europeesrechtelijke studies van het instituut voor juridisch onderzoek van de Roemeense academie; rechter in het Hof van Justitie sedert 12 januari 2007.

Jean-Jacques Kasel

geboren in 1946; doctor in de rechtsgeleerdheid, bijzondere licentie in het administratief recht van de ULB (1970); diploma van het IEP te Parijs (Ecofin, 1972); advocaat-stagiair; juridisch adviseur van de Banque de Paris et des Pays-Bas (1972-1973); gezantschapsattaché, vervolgens gezantschapssecretaris bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1973-1976); voorzitter van werkgroepen van de raad van ministers (1976); eerste ambassadesecretaris (Parijs), assistent permanent vertegenwoordiger bij de OESO (contactpersoon bij de Unesco, 1976-1979); kabinetschef van de vicevoorzitter van de regering (1979-1980); voorzitter van de EPS-werkgroepen (Azië, Afrika, Latijns-Amerika); adviseur, vervolgens adjunct-kabinetschef van de voorzitter van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1981); directeur begroting en statuut van het secretariaat-generaal van de Raad van ministers (1981-1984); bijzonder adviseur bij de permanente vertegenwoordiging bij de Europese Gemeenschappen (1984-1985); voorzitter van het begrotingscomité; gevolmachtigd minister, directeur Politieke en Culturele Zaken (1986-1991); diplomatiek adviseur van de eerste minister (1986-1991); ambassadeur in Griekenland (1989-1991, niet-resident), voorzitter van het politiek comité (1991); ambassadeur, permanent vertegenwoordiger bij de Europese Gemeenschappen (1991-1998); voorzitter van het Coreper (1997); ambassadeur (Brussel, 1998-2002); permanent vertegenwoordiger bij de NAVO (1998-2002); hofmaarschalk en kabinetschef van Z.K.H. de Groothertog (2002-2007); rechter in het Hof van Justitie sedert 15 januari 2008.

Marek Safjan

geboren in 1949; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Warschau (1980); doctor met doceerbevoegdheid in de rechtswetenschappen van de universiteit van Warschau (1990); gewoon hoogleraar rechten (1998); directeur van het instituut voor burgerlijk recht van de universiteit van Warschau (1992-1996); vicerector van de universiteit van Warschau (1994-1997); secretaris-generaal van de Poolse afdeling van de Henri Capitant-vereniging van vrienden van de Franse rechtscultuur (1994-1998); vertegenwoordiger van Polen bij het Comité voor bio-ethiek van de Raad van Europa (1991-1997); rechter in het Constitutioneel Hof (1997-1998), vervolgens president van dat Hof (1998-2006); lid van de Internationale Academie voor Rechtsvergelijking (sinds 1994) en vicevoorzitter daarvan (sinds 2010), lid van de Internationale Vereniging voor Recht, Ethiek en Wetenschap (sinds 1995), lid van het Poolse Helsinki-comité; lid van de Poolse academie voor kunsten en letteren; medaille Pro Merito, uitgereikt door de secretaris-generaal van de Raad van Europa (2007); auteur van talrijke publicaties op het gebied van burgerlijk recht, medisch recht en Europees recht; doctor honoris causa van de European University Institute (2012); rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2009.

Daniel Šváby

geboren in 1951; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Bratislava; rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Bratislava; rechter voor burgerrechtelijke zaken in het hof van beroep te Bratislava, en vicepresident van dat hof; lid van de afdeling burgerlijk recht en familierecht bij het instituut voor rechtsgeleerdheid van het ministerie van Justitie; tijdelijk rechter voor handelsrechtzaken in het Hoogerechtshof; lid van de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens (Straatsburg); rechter in het Constitutioneel Hof (2000-2004); rechter in het Gerecht van eerste aanleg van 12 mei 2004 tot en met 6 oktober 2009; rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2009.

Maria Berger

geboren in 1956; studie rechten en economie (1975-1979), doctor in de rechtsgeleerdheid; assistent en docent aan het instituut voor publiekrecht en politieke wetenschappen van de universiteit van Innsbruck (1979-1984); administrateur bij het bondsministerie van Wetenschap en Onderzoek, later adjunct-eenheidshoofd (1984-1988); voor EU-vraagstukken bevoegd ambtenaar bij de bondskanselarij (1988-1989); hoofd van de dienst Europese integratie van de bondskanselarij (voorbereiding van de toetreding van de Republiek Oostenrijk tot de Europese Unie) (1989-1992); directeur bij de Toezichthoudende Autoriteit van de EVA te Genève en te Brussel (1993-1994); vicevoorzitter van de Donau-Universität te Krems (1995-1996); lid van het Europees Parlement (november 1996-januari 2007 en december 2008-juli 2009) en lid van de Commissie Juridische zaken; plaatsvervangend lid van de Europese Conventie over de toekomst van Europa (februari 2002-juli 2003); gemeenteraadslid van de stad Perg (september 1997-september 2009); bondsminister van Justitie (januari 2007-december 2008); rechter in het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2009.

Niilo Jääskinen

geboren in 1958; licentiaat in de rechten (1980), magister in de rechtsgeleerdheid (1982), doctoraat van de universiteit van Helsinki (2008); docent aan de universiteit van Helsinki (1980-1986); referendaris bij en tijdelijk rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Rovaniemi (1983-1984); juridisch adviseur (1987-1989), vervolgens hoofd van de afdeling Europees recht (1990-1995) bij het ministerie van Justitie; juridisch adviseur bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1989-1990); adviseur en secretaris voor Europese zaken bij de grote commissie van het Finse parlement (1995-2000); tijdelijk rechter (juli 2000-december 2002), vervolgens rechter (januari 2003-september 2009) in het Administratief Hoogerechtshof; verantwoordelijke voor juridische en institutionele vraagstukken tijdens de onderhandelingen voor de toetreding van de Republiek Finland tot de Europese Unie; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2009.

Pedro Cruz Villalón

geboren in 1946; diploma rechten (1963-1968) en doctor in de rechtsgeleerdheid (1975) van de universiteit van Sevilla; studie van de derde cyclus aan de universiteit van Freiburg im Breisgau (1969-1971); universitair docent politiek recht aan de universiteit van Sevilla (1978-1986); titularis van de leerstoel staatsrecht aan de universiteit van Sevilla (1986-1992), referendaris bij het Constitutioneel Hof (1986-1987); magistraat bij het Constitutioneel Hof (1992-1998); president van het Constitutioneel Hof (1998-2001); Fellow aan het Wetenschappelijk kolleg te Berlijn (2001-2002); titularis van de leerstoel staatsrecht aan de Universidad Autónoma de Madrid (2002-2009); verkozen lid van de Spaanse Raad van State (2004-2009); auteur van tal van publicaties; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 14 december 2009.

Alexandra (Sacha) Prechal

geboren in 1959; rechtenstudie aan de Rijksuniversiteit Groningen (1977-1983); doctor in de rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam (1995); universitair docent aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Limburg te Maastricht (1983-1987); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1987-1991); universitair docent aan het Europa Instituut van de faculteit rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam (1991-1995); hoogleraar Europees recht aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Tilburg (1995-2003); hoogleraar Europees recht aan het departement rechtsgeleerdheid van de Universiteit Utrecht en lid van het bestuur van het Europa Instituut-Universiteit Utrecht (sinds 2003), lid van de redactie van meerdere landelijke en internationale juridische tijdschriften; auteur van een groot aantal publicaties; lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen; rechter in het Hof van Justitie sedert 10 juni 2010.

Egidijus Jarašiūnas

geboren in 1952; diploma rechten van de universiteit van Vilnius (1974-1979); doctor in de rechtsgeleerdheid van de rechtenacademie van Litouwen (1999), advocaat aan de balie van Litouwen (1979-1990); lid van de Opperste Raad (parlement) van de Republiek Litouwen (1990-1992), vervolgens lid van het Seimas (parlement) van de Republiek Litouwen en lid van het comité voor staat en recht (1992-1996); rechter in het Constitutioneel Hof van de Republiek Litouwen (1996-2005), vervolgens adviseur van de president van het Constitutioneel Hof van de Republiek Litouwen (sinds 2006); assistent aan de leerstoel constitutioneel recht van de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit Mykolas Romeris (1997-2000), vervolgens geassocieerd hoogleraar (2000-2004) en hoogleraar (sinds 2004) aan voormelde leerstoel en tot slot hoofd van die leerstoel constitutioneel recht (2005-2007); decaan van de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit Mykolas Romeris (2007-2010); lid van de Commissie van Venetië (2006-2010); ondertekenaar van de akte van 11 maart 1990 tot herstel van de onafhankelijkheid van Litouwen; auteur van talrijke juridische publicaties; rechter in het Hof van Justitie sedert 6 oktober 2010.

Carl Gustav Fernlund

geboren in 1950; diploma rechten van de universiteit van Lund (1975); griffier van de districtsrechtbank te Landskrona (1976-1978); assessor in het administratief hof van beroep (1978-1982); plaatsvervangend rechter in het administratief hof van beroep (1982); juridisch adviseur bij het permanent comité voor de grondwet van het Zweedse parlement (1983-1985); juridisch adviseur bij het ministerie van Financiën (1985-1990); directeur van de afdeling inkomstenbelasting van natuurlijke personen bij het ministerie van Financiën (1990-1996); directeur van de afdeling accijnzen bij het ministerie van Financiën (1996-1998); belastingadviseur bij de permanente vertegenwoordiging van het Koninkrijk Zweden bij de Europese Unie (1998-2000); directeur-generaal juridische zaken bij het departement belastingen en douane van het ministerie van Financiën (2000-2005); rechter in het administratief hooggerechtshof (2005-2009); president van het administratief hof van beroep te Göteborg (2009-2011); rechter in het Hof van Justitie sedert 6 oktober 2011.

José Luís da Cruz Vilaça

geboren in 1944; diploma rechtsgeleerdheid en master economische politiek van de universiteit van Coimbra; doctor in de internationale economie (universiteit Paris I Panthéon Sorbonne); verplichte militaire dienst, vervuld bij het ministerie van Marine (juridische dienst, 1969-1972); hoogleraar aan de katholieke universiteit en aan de universiteit Nova van Lissabon; voormalig hoogleraar aan de universiteit van Coimbra en aan de universiteit Lusíada van Lissabon (directeur van het instituut voor Europese studies); lid van de Portugese regering (1980-1983): staatssecretaris bij het ministerie van Binnenlandse Zaken, bij het voorzitterschap van de raad van ministers en bij Europese Zaken; lid van het Portugese parlement, vicevoorzitter van de groep van de christendemocraten; advocaat-generaal bij het Hof van Justitie (1986-1988); president van het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen (1989-1995); advocaat bij de balie van Lissabon, gespecialiseerd in Europees recht en mededingingsrecht (1996-2012); lid van de reflectiegroep inzake de toekomst van het rechterlijke stelsel van de Europese Gemeenschappen „groep Due” (2000); voorzitter van de Raad van discipline van de Europese Commissie (2003-2007); voorzitter van de Portugese vereniging voor Europees recht (sedert 1999); rechter in het Hof van Justitie sedert 8 oktober 2012.

Melchior Wathelet

geboren in 1949; licentiaat in de rechten en licentiaat in de economische wetenschappen (universiteit van Luik); Master of Laws (Harvard University, Verenigde Staten); doctor honoris causa (université de Paris-Dauphine); hoogleraar Europees recht aan de universiteit van Leuven en aan de universiteit van Luik; volksvertegenwoordiger (1977-1995); staatssecretaris, minister en minister-president van het Waalse Gewest (1980-1988); vice-eersteminister, minister van Justitie en Middenstand (1988-1992); vice-eersteminister, minister van Justitie en Economische Zaken (1992-1995); vice-eersteminister, minister van Landsverdediging (1995); burgemeester van Verviers (1995); rechter in het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1995-2003); juridisch adviseur, vervolgens advocaat (2004-2012); minister van staat (2009-2012); advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 8 oktober 2012.

Christopher Vajda

geboren in 1955; gediplomeerde in de rechten van de universiteit te Cambridge; bijzonder licentiaat in het Europees recht van de Vrije Universiteit van Brussel (grote onderscheiding); toegelaten tot de balie van Engeland en Wales (Gray's Inn, 1979); barrister (1979-2012); toegelaten tot de balie van Noord-Ierland (1996); Queen's Counsel (1997); bencher of Gray's Inn (2003); recorder of the Crown Court (2003-2012); penningmeester van de United Kingdom Association for European Law (2001-2012); bijdrage aan *European Community Law of Competition* (Bellamy & Child, 3e tot en met 6e druk); rechter in het Hof van Justitie sedert 8 oktober 2012.

Nils Wahl

geboren in 1961; licentiaat in de rechtsgeleerdheid, universiteit van Stockholm (1987); doctor in de rechtsgeleerdheid, universiteit van Stockholm (1995); geassocieerd hoogleraar en titularis van de Jean Monnetleerstoel voor Europees recht (1995); hoogleraar Europees recht, universiteit van Stockholm (2001); advocaat-stagiair (1987-1989); algemeen directeur van een educatieve stichting (1993-2004); voorzitter van Nätverket för europarättslig forskning (Zweedse vereniging voor de studie van het gemeenschapsrecht) (2001-2006); lid van Rådet för konkurrensfrågor (raad voor mededingingsvraagstukken) (2001-2006); rechter-plaatsvervanger in Hovrätten över Skåne och Blekinge (hof van beroep, 2005); rechter in het Gerecht van 7 oktober 2006 tot 28 november 2012, advocaat-generaal bij het Hof van Justitie sedert 28 november 2012.

Alfredo Calot Escobar

geboren in 1961; licentiaat in de rechten van de universiteit van Valencia (1979-1984); marktanalist bij de raad van Kamers van Koophandel van de autonome gemeenschap van Valencia (1986); jurist-vertaler bij het Hof van Justitie (1986-1990); jurist-reviser bij het Hof van Justitie (1990-1993); administrateur bij de dienst Pers en Voorlichting van het Hof van Justitie (1993-1995); administrateur bij het secretariaat van de institutionele commissie van het Europees Parlement (1995-1996); medewerker van de griffier van het Hof van Justitie (1996-1999); referendaris bij het Hof van Justitie (1999-2000); hoofd van de Spaanse vertaalafdeling van het Hof van Justitie (2000-2001); directeur en vervolgens directeur-generaal Vertaling van het Hof van Justitie (2001-2010); griffier van het Hof van Justitie sedert 7 oktober 2010.

2. Wijzigingen in de samenstelling van het Hof van Justitie in 2012

Plechtige zitting van 8 oktober 2012

Zijn benoemd tot rechters in het Hof van Justitie, bij besluiten van 25 april 2012 en 20 juni 2012 en voor de periode van 7 oktober 2012 tot 6 oktober 2018, de heer José Luís da Cruz Vilaça, ter vervanging van de heer José Narciso da Cunha Rodrigues, en de heer Christopher Vajda, ter vervanging van de heer Konrad Schiemann.

Bij besluiten van 25 april 2012 en 20 juni 2012 hebben de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten, voor de periode van 7 oktober 2012 tot 6 oktober 2018, de mandaten van de advocaten-generaal bij het Hof Yves Bot en Paolo Mengozzi verlengd. Bij besluit van 25 april 2012 is de heer Melchior Wathelet benoemd tot advocaat-generaal bij het Hof voor de periode van 7 oktober 2012 tot 6 oktober 2018, ter vervanging van de heer Ján Mazák.

Plechtige zitting van 28 november 2012

Op deze dag is een plechtige zitting van het Hof van Justitie gehouden ter gelegenheid van de neerlegging van haar ambt en het vertrek van mevrouw Verica Trstenjak, alsook de ambtsaanvaarding van de heer Nils Wahl.

3. Protocollaire rangorde

van 1 januari 2012 tot en met 10 oktober 2012

V. SKOURIS, president van het Hof
 A. TIZZANO, president van de Eerste kamer
 J. N. CUNHA RODRIGUES, president van de Tweede kamer
 K. LENAERTS, president van de Derde kamer
 J.-C. BONICHOT, president van de Vierde kamer
 J. MAZÁK, eerste advocaat-generaal
 J. MALENOVSKÝ, president van de Zevende kamer
 U. LÖHMUS, president van de Zesde kamer
 M. SAFJAN, president van de Vijfde kamer
 A. PRECHAL, president van de Achtste kamer
 A. ROSAS, rechter
 R. SILVA de LAPUERTA, rechter
 J. KOKOTT, advocaat-generaal
 K. SCHIEMANN, rechter
 E. JUHÁSZ, rechter
 G. ARESTIS, rechter
 A. BORG BARTHET, rechter
 M. ILEŠIČ, rechter
 E. LEVITS, rechter
 A. Ó CAOIMH, rechter
 L. BAY LARSEN, rechter
 E. SHARPSTON, advocaat-generaal
 P. MENGOZZI, advocaat-generaal
 Y. BOT, advocaat-generaal
 T. von DANWITZ, rechter
 V. TRSTENJAK, advocaat-generaal
 A. ARABADJIEV, rechter
 C. TOADER, rechter
 J.-J. KASEL, rechter
 D. ŠVÁBY, rechter
 M. BERGER, rechter
 N. JÄÄSKINEN, advocaat-generaal
 P. CRUZ VILLALÓN, advocaat-generaal
 E. JARAŠIŪNAS, rechter
 C. G. FERNLUND, rechter

 A. CALOT ESCOBAR, griffier

van 11 oktober 2012 tot en met 28 november 2012

V. SKOURIS, president van het Hof
 K. LENAERTS, vicepresident van het Hof
 A. TIZZANO, president van de Eerste kamer
 R. SILVA de LAPUERTA, president van de Tweede kamer
 M. ILEŠIČ, president van de Derde kamer
 L. BAY LARSEN, president van de Vierde kamer
 T. von DANWITZ, president van de Vijfde kamer
 N. JÄÄSKINEN, eerste advocaat-generaal
 A. ROSAS, president van de Tiende kamer
 G. ARESTIS, president van de Zevende kamer
 J. MALENOVSKÝ, president van de Negende kamer
 M. BERGER, president van de Zesde kamer
 E. JARAŠIŪNAS, president van de Achtste kamer
 J. KOKOTT, advocaat-generaal
 E. JUHÁSZ, rechter
 A. BORG BARTHET, rechter
 U. LÖHMUS, rechter
 E. LEVITS, rechter
 A. Ó CAOIMH, rechter
 E. SHARPSTON, advocaat-generaal
 P. MENGOZZI, advocaat-generaal
 Y. BOT, advocaat-generaal
 J.-C. BONICHOT, rechter
 A. ARABADJIEV, rechter
 C. TOADER, rechter
 J.-J. KASEL, rechter
 M. SAFJAN, rechter
 D. ŠVÁBY, rechter
 P. CRUZ VILLALÓN, advocaat-generaal
 A. PRECHAL, rechter
 C. G. FERNLUND, rechter
 J. L. DA CRUZ VILAÇA, rechter
 M. WATHELET, advocaat-generaal
 C. VAJDA, rechter

 A. CALOT ESCOBAR, griffier

**van 29 november 2012 tot en met
31 december 2012**

V. SKOURIS, president van het Hof
K. LENAERTS, vicepresident van het Hof
A. TIZZANO, president van de Eerste kamer
R. SILVA de LAPUERTA, president van de Tweede kamer
M. ILEŠIČ, president van de Derde kamer
L. BAY LARSEN, president van de Vierde kamer
T. von DANWITZ, president van de Vijfde kamer
N. JÄÄSKINEN, eerste advocaat-generaal
A. ROSAS, president van de Tiende kamer
G. ARESTIS, president van de Zevende kamer
J. MALENOVSKÝ, president van de Negende kamer
M. BERGER, president van de Zesde kamer
E. JARAŠIŪNAS, president van de Achtste kamer
J. KOKOTT, advocaat-generaal
E. JUHÁSZ, rechter
A. BORG BARTHET, rechter
U. LÖHMUS, rechter
E. LEVITS, rechter
A. Ó CAOIMH, rechter
E. SHARPSTON, advocaat-generaal
P. MENGOZZI, advocaat-generaal
Y. BOT, advocaat-generaal
J.-C. BONICHOT, rechter
A. ARABADJIEV, rechter
C. TOADER, rechter
J.-J. KASEL, rechter
M. SAFJAN, rechter
D. ŠVÁBY, rechter
P. CRUZ VILLALÓN, advocaat-generaal
A. PRECHAL, rechter
C. G. FERNLUND, rechter
J. L. DA CRUZ VILAÇA, rechter
M. WATHELET, advocaat-generaal
C. VAJDA, rechter
N. Wahl, advocaat-generaal

A. CALOT ESCOBAR, griffier

4. Gewezen leden van het Hof van Justitie

Pilotti Massimo, rechter (1952-1958), president van 1952 tot 1958
Serrarens Petrus, rechter (1952-1958)
Van Kleffens Adrianus, rechter (1952-1958)
Rueff Jacques, rechter (1952-1959 en 1960-1962)
Riese Otto, rechter (1952-1963)
Lagrange Maurice, advocaat-generaal (1952-1964)
Delvaux Louis, rechter (1952-1967)
Hammes Charles Léon, rechter (1952-1967), president van 1964 tot 1967
Roemer Karl, advocaat-generaal (1953-1973)
Catalano Nicola, rechter (1958-1962)
Rossi Rino, rechter (1958-1964)
Donner Andreas Matthias, rechter (1958-1979), president van 1958 tot 1964
Trabucchi Alberto, rechter (1962-1972), vervolgens advocaat-generaal (1973-1976)
Lecourt Robert, rechter (1962-1976), president van 1967 tot 1976
Strauss Walter, rechter (1963-1970)
Gand Joseph, advocaat-generaal (1964-1970)
Monaco Riccardo, rechter (1964-1976)
Mertens de Wilmars Josse J., rechter (1967-1984), president van 1980 tot 1984
Pescatore Pierre, rechter (1967-1985)
Dutheillet de Lamothe Alain Louis, advocaat-generaal (1970-1972)
Kutscher Hans, rechter (1970-1980), president van 1976 tot 1980
Mayras Henri, advocaat-generaal (1972-1981)
O'Dalaigh Cearbhall, rechter (1973-1974)
Sørensen Max, rechter (1973-1979)
Reischl Gerhard, advocaat-generaal (1973-1981)
Warner Jean-Pierre, advocaat-generaal (1973-1981)
Mackenzie Stuart Alexander J., rechter (1973-1988), president van 1984 tot 1988
O'Keefe Aindrias, rechter (1974-1985)
Touffait Adolphe, rechter (1976-1982)
Capotorti Francesco, rechter (1976), vervolgens advocaat-generaal (1976-1982)
Bosco Giacinto, rechter (1976-1988)
Koopmans Thymen, rechter (1979-1990)
Due Ole, rechter (1979-1994), president van 1988 tot 1994
Everling Ulrich, rechter (1980-1988)
Chloros Alexandros, rechter (1981-1982)
Rozès Simone, advocaat-generaal (1981-1984)
VerLoren van Themaat Pieter, advocaat-generaal (1981-1986)
Slynn Sir Gordon, advocaat-generaal (1981-1988), vervolgens rechter (1988-1992)
Grévisse Fernand, rechter (1981-1982 en 1988-1994)
Bahlmann Kai, rechter (1982-1988)
Galmot Yves, rechter (1982-1988)
Mancini G. Federico, advocaat-generaal (1982-1988), vervolgens rechter (1988-1999)
Kakouris Constantinos, rechter (1983-1997)

Darmon Marco, advocaat-generaal (1984-1994)
Joliet René, rechter (1984-1995)
Lenz Carl Otto, advocaat-generaal (1984-1997)
O'Higgins Thomas Francis, rechter (1985-1991)
Schockweiler Fernand, rechter (1985-1996)
Da Cruz Vilaça José Luís, advocaat-generaal (1986-1988)
De Carvalho Moithinho de Almeida José Carlos, rechter (1986-2000)
Mischo Jean, advocaat-generaal (1986-1991 en 1997-2003)
Rodríguez Iglesias Gil Carlos, rechter (1986-2003), president van 1994 tot 2003
Diez de Velasco Manuel, rechter (1988-1994)
Zuleeg Manfred, rechter (1988-1994)
Van Gerven Walter, advocaat-generaal (1988-1994)
Tesauro Giuseppe, advocaat-generaal (1988-1998)
Jacobs Francis Geoffrey, advocaat-generaal (1988-2006)
Kapteyn Paul Joan George, rechter (1990-2000)
Murray John L., rechter (1991-1999)
Gulmann Claus Christian, advocaat-generaal (1991-1994), vervolgens rechter (1994-2006)
Edward David Alexander Ogilvy, rechter (1992-2004)
Elmer Michael Bendik, advocaat-generaal (1994-1997)
Hirsch Günter, rechter (1994-2000)
Cosmas Georges, advocaat-generaal (1994-2000)
La Pergola Antonio Mario, rechter (1994 en 1999-2006), advocaat-generaal (1995-1999)
Puissochet Jean-Pierre, rechter (1994-2006)
Léger Philippe, advocaat-generaal (1994-2006)
Ragnemalm Hans, rechter (1995-2000)
Fennelly Nial, advocaat-generaal (1995-2000)
Sevón Leif, rechter (1995-2002)
Wathelet Melchior, rechter (1995-2003)
Jann Peter, rechter (1995-2009)
Ruiz-Jarabo Colomer Dámaso, advocaat-generaal (1995-2009)
Schintgen Romain, rechter (1996-2008)
Ioannou Krateros, rechter (1997-1999)
Alber Siegbert, advocaat-generaal (1997-2003)
Saggio Antonio, advocaat-generaal (1998-2000)
O'Kelly Macken Fidelma, rechter (1999-2004)
Von Bahr Stig, rechter (2000-2006)
Colneric Ninon, rechter (2000-2006)
Geelhoed Leendert A., advocaat-generaal (2000-2006)
Stix-Hackl Christine, advocaat-generaal (2000-2006)
Timmermans Christiaan Willem Anton, rechter (2000-2010)
Da Cunha Rodrigues José Narciso, rechter (2000-2012)
Poiaraes Pessoa Maduro Luís Miguel, advocaat-generaal (2003-2009)
Makarczyk Jerzy, rechter (2004-2009)
Klučka Ján, rechter (2004-2009)
Kūris Pranas, rechter (2004-2010)
Schiemann Konrad Hermann Theodor, rechter (2004-2012)

Lindh Pernilla, rechter (2006-2011)
Mazák Ján, advocaat-generaal (2006-2012)
Trstenjak Verica, advocaat-generaal (2006-2012)

Presidenten

Pilotti Massimo (1952-1958)
Donner Andreas Matthias (1958-1964)
Hammes Charles Léon (1964-1967)
Lecourt Robert (1967-1976)
Kutscher Hans (1976-1980)
Mertens de Wilmars Josse J. (1980-1984)
Mackenzie Stuart Alexander John (1984-1988)
Due Ole (1988-1994)
Rodríguez Iglésias Gil Carlos (1994-2003)

Griffiers

Van Houtte Albert (1953-1982)
Heim Paul (1982-1988)
Giraud Jean-Guy (1988-1994)
Grass Roger (1994-2010)

D — Gerechtelijke statistieken van het Hof van Justitie

Algemene werkzaamheden van het Hof van Justitie

1. Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken (2008-2012)

Aanhangig gemaakte zaken

2. Aard van de procedures (2008-2012)
3. Onderwerp van het beroep (2012)
4. Beroepen wegens niet-nakoming (2008-2012)

Afgedane zaken

5. Aard van de procedures (2008-2012)
6. Arresten, beschikkingen, adviezen (2012)
7. Rechtsprekende formatie (2008-2012)
8. Bij arrest, advies of beschikking van gerechtelijke aard afgedane zaken (2008-2012)
9. Onderwerp van het beroep (2008-2012)
10. Onderwerp van het beroep (2012)
11. Beroepen wegens niet-nakoming: uitspraak (2008-2012)
12. Procesduur (arresten en beschikkingen van gerechtelijke aard) (2008-2012)

Aanhangige zaken op 31 december

13. Aard van de procedures (2008-2012)
14. Rechtsprekende formatie (2008-2012)

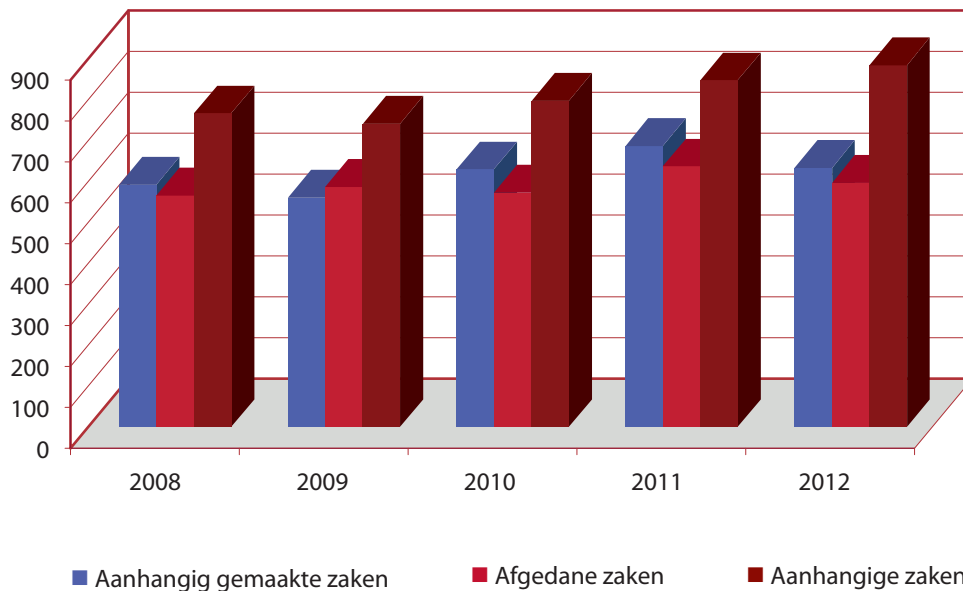
Diversen

15. Versnelde procedures (2008-2012)
16. Prejudiciële spoedprocedures (2008-2012)
17. Korte gedingen (2012)

Algemene ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2012)

18. Binnengekomen zaken en arresten
19. Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per jaar)
20. Prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per rechterlijke instantie)
21. Beroepen wegens niet-nakoming

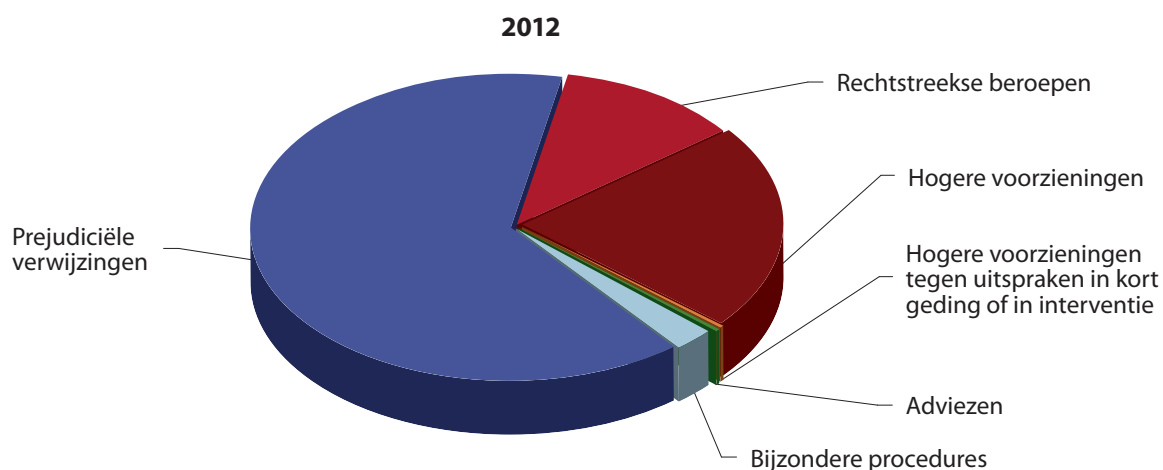
1. *Werkzaamheden van het Hof van Justitie — Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken (2008-2012)*¹

	2008	2009	2010	2011	2012
Aanhangig gemaakte zaken	593	562	631	688	632
Afgedane zaken	567	588	574	638	595
Aanhangige zaken	768	742	799	849	886

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

2. *Aanhangig gemaakte zaken — Aard van de procedures (2008-2012)*¹

	2008	2009	2010	2011	2012
Prejudiciële verwijzingen	288	302	385	423	404
Rechtstreekse beroepen	210	143	136	81	73
Hogere voorzieningen	78	105	97	162	136
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie	8	2	6	13	3
Adviezen	1	1			1
Bijzondere procedures ²	8	9	7	9	15
Totaal	593	562	631	688	632
Verzoeken in kort geding	3	2	2	3	

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

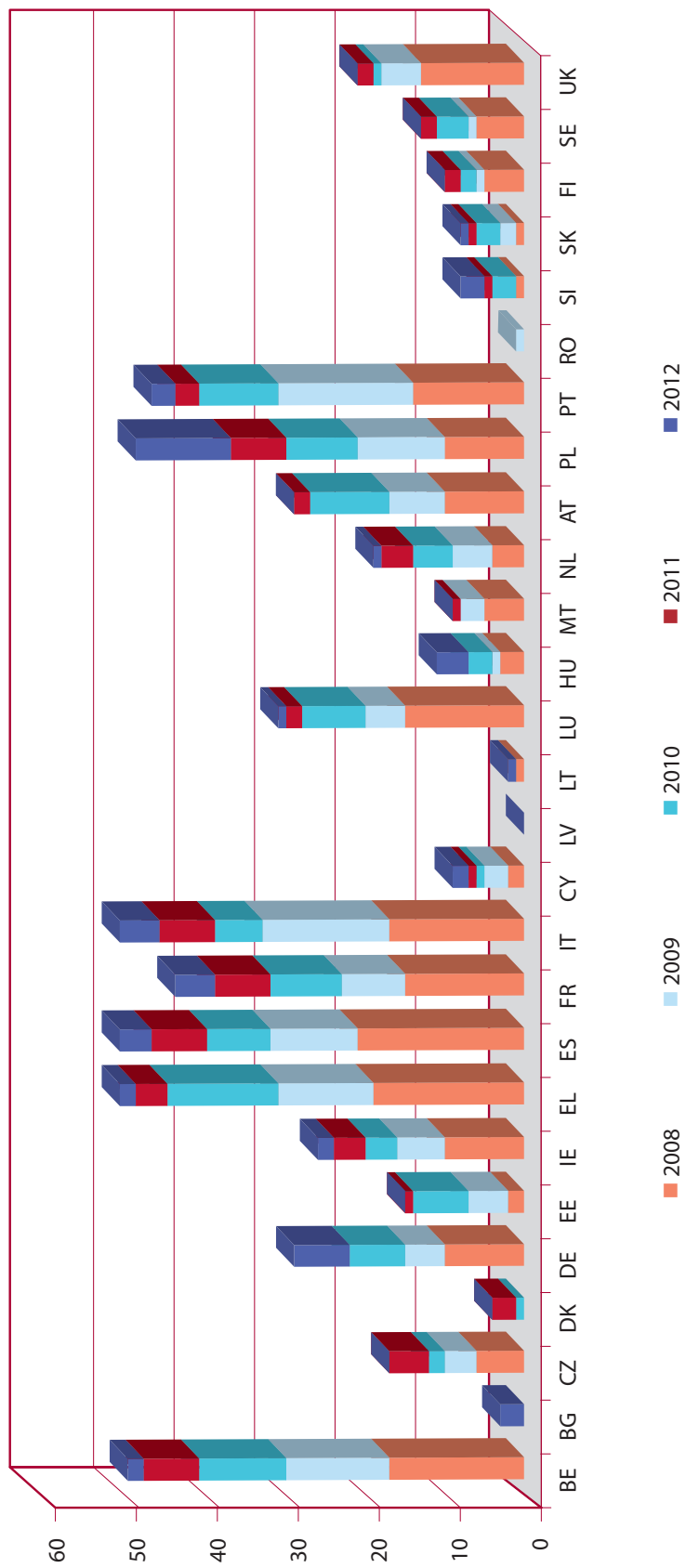
² Als „bijzondere procedures” worden beschouwd: rechtsbijstand, begroting van kosten, rectificatie, verzet tegen een bij verstek gewezen arrest, derdenverzet, uitlegging, herziening, onderzoek van een voorstel van de eerste advocaat-generaal om een beslissing van het Gerecht te heroverwegen, derdenbeslag, zaken over immunititeit.

3. Aanhangig gemaakte zaken — Onderwerp van het beroep (2012)¹

	Rechtstreekse beroepen	Prejudiciële verwijzingen	Hogere voorzieningen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie	Totaal	Bijzondere procedures
Beginselen van het recht van de Unie		21			21	
Burgerschap van de Unie		11			11	
Consumentenbescherming	1	22	1		24	
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief		11	2		13	
Economisch en monetair beleid	1	1	1		3	
Economische, sociale en territoriale samenhang		2	3		5	
Energie	3				3	
Extern optreden van de Europese Unie	2	1			3	1
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude, ...)	1	1			2	
Fiscale bepalingen	2	57	1		60	
Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid			4		2	6
Gemeenschappelijk visserijbeleid	2		1		3	
Handelspolitiek	1	1	5		7	
Harmonisatie van wetgevingen	6	30			36	
Industriebeleid	4	12			16	
Institutioneel recht	3	3	15		21	4
Intellectuele en industriële eigendom		16	43		59	
Landbouw	1	15	5		21	
Mededinging		6	23	1	30	
Milieu	14	19	5		38	
Ondernemingsrecht		4			4	
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte		2			2	
Overheidsopdrachten	3	8	1		12	
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	1	56			57	
Sociale politiek	2	34	2		38	
Sociale zekerheid van migrerende werknemers		8			8	
Steuemaatregelen van de staten	5	3	20		28	
Toegang tot documenten			3		3	
Vervoer	10	11			21	
Vrij verkeer van goederen	2	1			3	
Vrij verkeer van kapitaal	2	9			11	
Vrij verkeer van personen	1	21			22	
Vrij verrichten van diensten	2	8			10	
Vrijheid van vestiging		10			10	
VWEU	69	404	135	3	611	5
Ambtenarenstatuut	4		1		5	
Procedure						11
Diversen	4		1		5	11
TOTAAL-GENERAAL	73	404	136	3	616	16

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

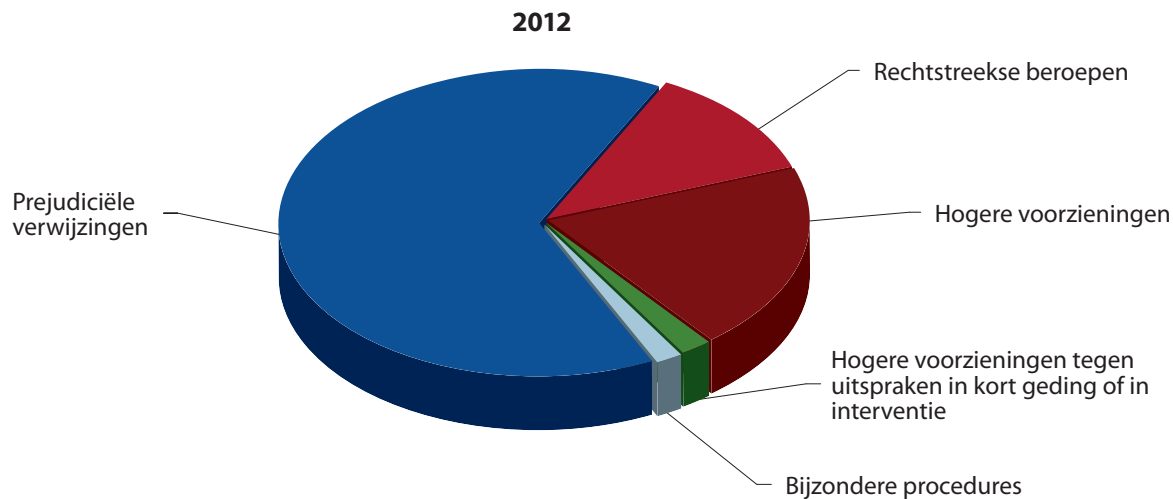
4. Aanhangig gemaakte zaken — Beroepen wegens niet-nakoming (2008-2012)¹

	2008	2009	2010	2011	2012
België	17	13	11	7	2
Bulgarije					3
Tsjechië	6	4	2	5	
Denemarken			1	3	
Duitsland	10	5	7		7
Estland	2	5	7	1	
Ierland	10	6	4	4	2
Griekenland	19	12	14	4	2
Spanje	21	11	8	7	4
Frankrijk	15	8	9	7	5
Italië	17	16	6	7	5
Cyprus	2	3	1	1	2
Letland					
Litouwen	1				1
Luxemburg	15	5	8	2	1
Hongarije	3	1	3		4
Malta	5	3		1	
Nederland	4	5	5	4	1
Oostenrijk	10	7	10	2	
Polen	10	11	9	7	12
Portugal	14	17	10	3	3
Roemenië		1			
Slovenië	1		3	1	3
Slowakije	1	2	3	1	1
Finland	5	1	2	2	
Zweden	6	1	4	2	
Verenigd Koninkrijk	13	5	1	2	
Totaal	207	142	128	73	58

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

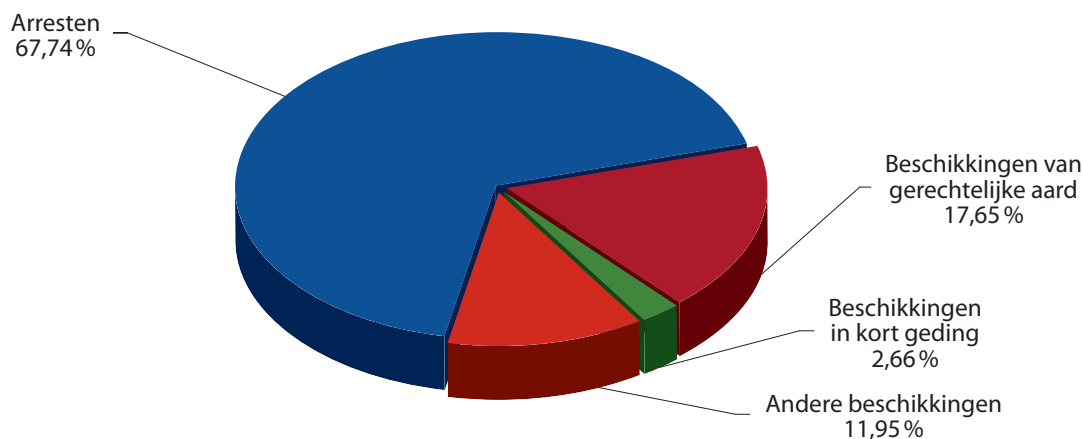
5. Afdane zaken — Aard van de procedures (2008-2012)¹

	2008	2009	2010	2011	2012
Prejudiciële verwijzingen	301	259	339	388	386
Rechtstreekse beroepen	181	215	139	117	70
Hogere voorzieningen	69	97	84	117	117
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie	8	7	4	7	12
Adviezen		1		1	
Bijzondere procedures	8	9	8	8	10
Totaal	567	588	574	638	595

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

6. Afdane zaken — Arresten, beschikkingen, adviezen (2012)¹

	Arresten	Beschikkingen van gerechtelijke aard ²	Beschikkingen in kort geding ³	Andere beschikkingen ⁴	Adviezen	Totaal
Prejudiciële verwijzingen	249	41		36		326
Rechtstreekse beroepen	56		1	13		70
Hogere voorzieningen	52	44	1	14		111
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie			12			12
Adviezen						
Bijzondere procedures		8				8
Totaal	357	93	14	63		527

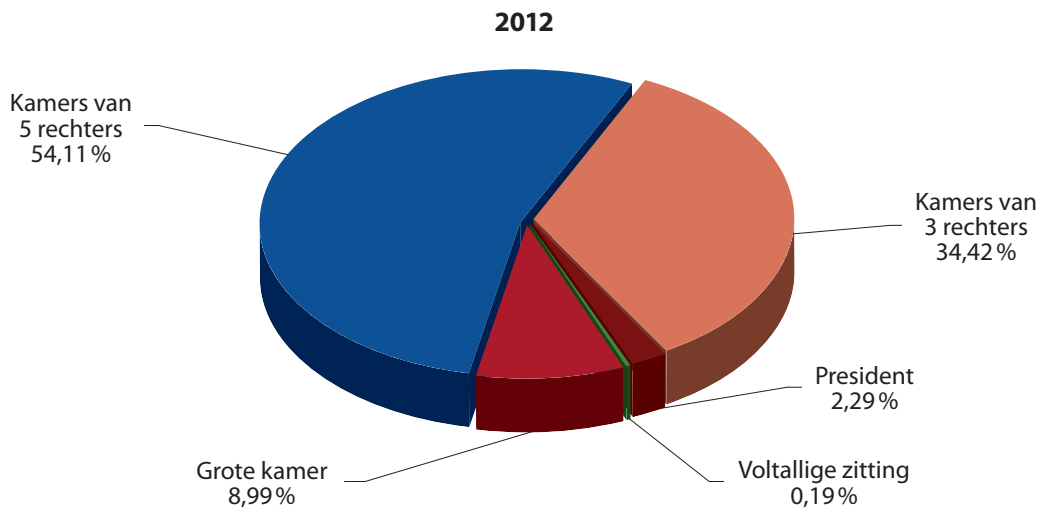
¹ De cijfers (netto-cijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknochtheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

² Beschikkingen waardoor een procedure anders wordt beëindigd dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

³ Beschikkingen op verzoeken op grond van de artikelen 278 VWEU en 279 VWEU (voorheen artikelen 242 EG en 243 EG), artikel 280 VWEU (voorheen artikel 244 EG) of de overeenkomstige bepalingen van het EGA-Verdrag, of beschikkingen op hogere voorziening tegen een beschikking in kort geding of in interventie.

⁴ Beschikkingen waardoor een procedure wordt beëindigd door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

7. Afdane zaken — Rechtsprekende formatie (2008-2012)¹

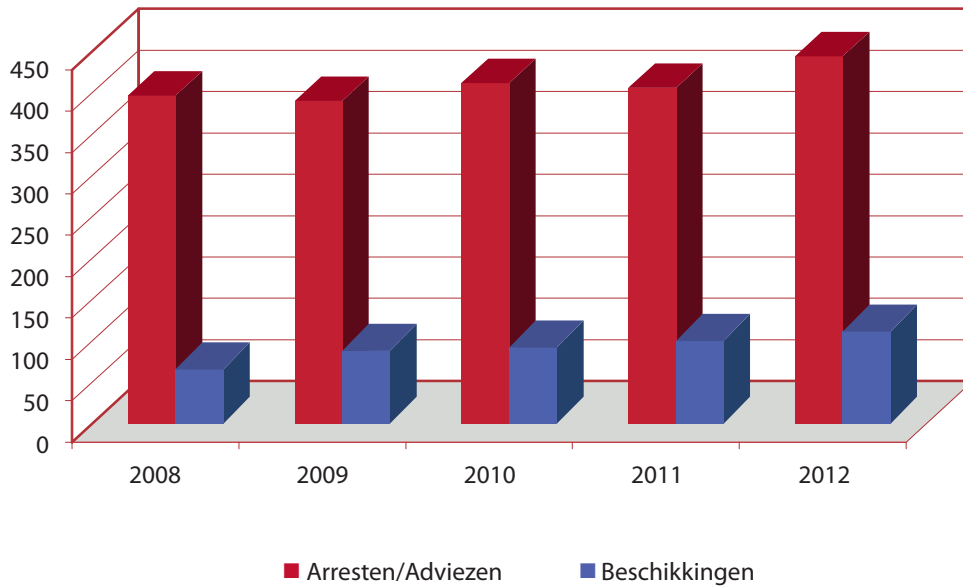

	2008			2009			2010			2011			2012		
	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal
Voltallige zitting										1		1	1		1
Grote kamer	66		66	41		41	70	1	71	62		62	47		47
Kamers van 5 rechters	259	13	272	275	8	283	280	8	288	290	10	300	275	8	283
Kamers van 3 rechters	65	59	124	96	70	166	56	76	132	91	86	177	83	97	180
President		7	7		5	5		5	5		4	4		12	12
Totaal	390	79	469	412	83	495	406	90	496	444	100	544	406	117	523

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² Beschikkingen waardoor een procedure anders wordt beëindigd dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

8. *Bij arrest, advies of beschikking van gerechtelijke aard afgedane zaken (2008-2012)*^{1 2}

	2008	2009	2010	2011	2012
Arresten/Adviezen	390	412	406	444	406
Beschikkingen	79	83	90	100	117
Totaal	469	495	496	544	523

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² Beschikkingen waardoor een procedure anders wordt beëindigd dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

9. *Bij arrest, advies of beschikking van gerechtelijke aard afgedane zaken — Onderwerp van het beroep (2008-2012)¹*

	2008	2009	2010	2011	2012
Beginnelsen van het recht van de Unie	4	4	4	15	7
Begroting van de Gemeenschappen ²			1		
Burgerschap van de Unie	7	3	6	7	8
Consumentenbescherming ³			3	4	9
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	8	5	15	19	19
Economisch en monetair beleid	1	1	1		3
Economische, sociale en territoriale samenhang					3
Eigen middelen van de Gemeenschappen ²		10	5	2	
Energie	4	4	2	2	
EVO-Verdrag		1			
Executieverdrag	1	2			
Extern optreden van de Europese Unie	8	8	10	8	5
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude, ...) ²			1	4	3
Fiscale bepalingen	38	44	66	49	64
Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid	2	2	2	4	9
Gemeenschappelijk douanetarief ⁴	5	13	7	2	
Gemeenschappelijk visserijbeleid	6	4	2	1	
Handelspolitiek	1	5	2	2	8
Harmonisatie van wetgevingen	21	32	15	15	12
Industriebeleid	12	6	9	9	8
Institutioneel recht	15	29	26	20	27
Intellectuele en industriële eigendom	22	31	38	47	46
Justitie en Binnenlandse Zaken	1				
Landbouw	54	18	15	23	22
Mededinging	23	28	13	19	30
Milieu ³			9	35	27
Milieu en consumenten ³	43	60	48	25	1
Ondernemingsrecht	17	17	17	8	1
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport					1
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte					1
Onderzoek, voorlichting, onderwijs, statistieken			1		
Overheidsopdrachten				7	12
Regionaal beleid	1	3	2		
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)				1	
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	4	26	24	23	37
Sociale politiek	25	33	36	36	28
Sociale zekerheid van migrerende werknemers	5	3	6	8	8
Steenmaatregelen van de staten	28	10	16	48	10
Toegang tot documenten				2	5
Toerisme					1

>>>

	2008	2009	2010	2011	2012
Toetreding van nieuwe staten		1		1	2
Vervoer ⁴	4	9	4	7	14
Volksgezondheid				3	1
Voorrechten en immuniteiten	2				
Vrij verkeer van goederen	12	13	6	8	7
Vrij verkeer van kapitaal	9	7	6	14	21
Vrij verkeer van personen	27	19	17	9	18
Vrij verrichten van diensten	8	17	30	27	29
Vrijheid van vestiging	29	13	17	21	6
EG-Verdrag/VWEU	445	481	482	535	513
EU-Verdrag	6	1	4	1	
EGKS-Verdrag	2			1	
Ambtenarenstatuut	11	8	4		
Procedure	5	5	6	5	7
Voorrechten en immuniteiten				2	3
Diversen	16	13	10	7	10
TOTAAL-GENERAAL	469	495	496	544	523

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

² De rubrieken „Begroting van de Gemeenschappen” en „Eigen middelen van de Gemeenschappen” zijn voor de zaken die na 1 december 2009 aanhangig zijn gemaakt, samengebracht in de rubriek „Financiële bepalingen”.

³ De rubriek „Milieu en consumenten” is voor de vanaf 1 december 2009 aanhangig gemaakte zaken in twee afzonderlijke rubrieken gesplitst.

⁴ De rubrieken „Gemeenschappelijk douanetarief” en „Douane-unie” zijn voor de vanaf 1 december 2009 aanhangig gemaakte zaken in één rubriek samengebracht.

10. *Bij arrest, advies of beschikking van gerechtelijke aard afgedane zaken — Onderwerp van het beroep (2012)*¹

	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal
Beginnelsen van het recht van de Unie	2	5	7
Burgerschap van de Unie	8		8
Consumentenbescherming ⁴	7	2	9
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief ⁵	17	2	19
Economisch en monetair beleid	1	2	3
Economische, sociale en territoriale samenhang	1	2	3
Extern optreden van de Europese Unie	4	1	5
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude, ...) ³	3		3
Fiscale bepalingen	59	5	64
Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid	6	3	9
Handelspolitiek	7	1	8
Harmonisatie van wetgevingen	9	3	12
Industriebeleid	8		8
Institutioneel recht		14	27
Intellectuele en industriële eigendom	29	17	46
Landbouw	20	2	22
Mededinging	20	10	30
Milieu ⁴	26	1	27
Milieu en consumenten ⁴	1		1
Ondernemingsrecht	1		1
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport	1		1
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte	1		1
Overheidsopdrachten	9	3	12
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	33	4	37
Sociale politiek	26	2	28
Sociale zekerheid van migrerende werknemers	8		8
Steenmaatregelen van de staten	7	3	10
Toegang tot documenten	3	2	5
Toerisme	1		1
Toetreding van nieuwe staten	2		2
Vervoer	14		14
Volksgezondheid	1		1
Vrij verkeer van goederen	7		7
Vrij verkeer van kapitaal	18	3	21
Vrij verkeer van personen	12	6	18
Vrij verrichten van diensten	14	15	29
Vrijheid van vestiging	6		6
EG-Verdrag/VWEU	405	108	513

>>>

	Arresten/ Adviezen	Beschikkingen ²	Totaal
Procedure		7	7
Voorrechten en immunititeiten	1	2	3
Diversen	1	9	10
TOTAAL-GENERAAL	406	117	523

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

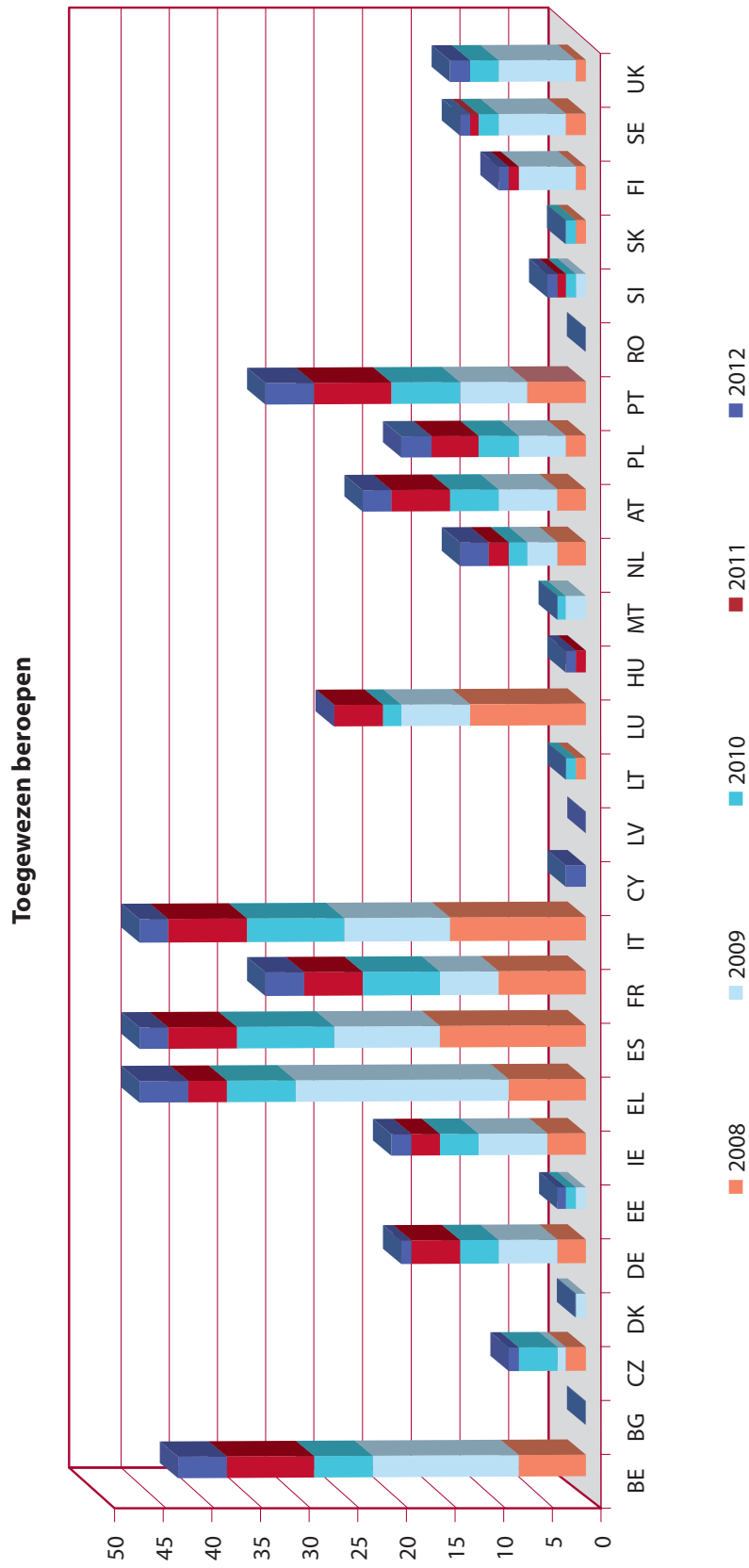
² Beschikkingen waardoor een procedure anders wordt beëindigd dan door doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht.

³ De rubrieken „Begroting van de Gemeenschappen” en „Eigen middelen van de Gemeenschappen” zijn voor de zaken die na 1 december 2009 aanhangig zijn gemaakt, samengebracht in de rubriek „Financiële bepalingen”.

⁴ De rubriek „Milieu en consumenten” is voor de vanaf 1 december 2009 aanhangig gemaakte zaken in twee afzonderlijke rubrieken gesplitst.

⁵ De rubrieken „Gemeenschappelijk douanetarief” en „Douane-unie” zijn voor de vanaf 1 december 2009 aanhangig gemaakte zaken in één rubriek samengebracht.

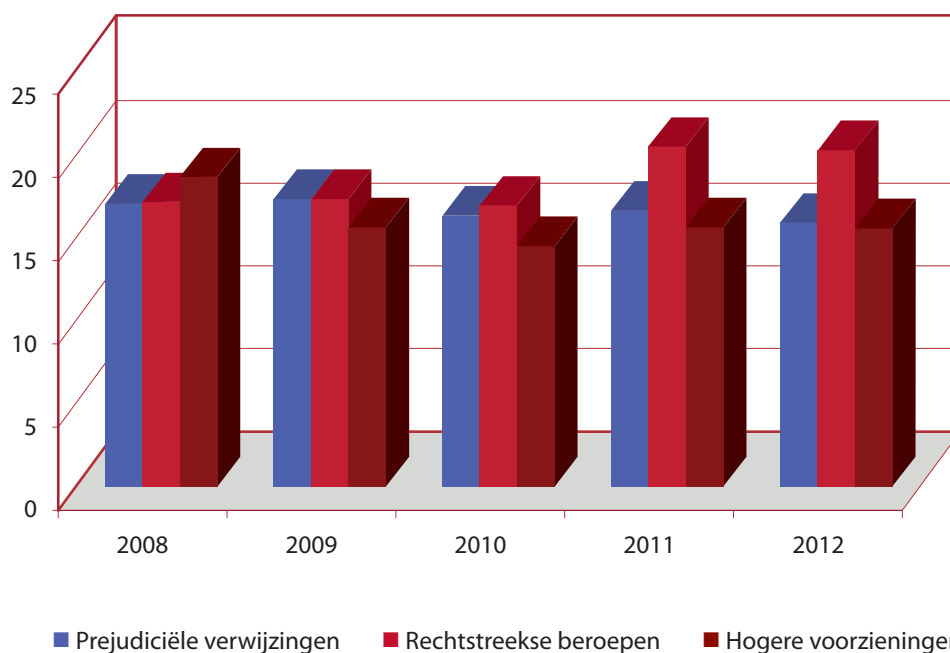
11. Afdane zaken — Beroepen wegens niet-nakoming: uitspraak (2008-2012)¹

	2008		2009		2010		2011		2012	
	Toewijzing	Verwerping	Toewijzing	Verwerping	Toewijzing	Verwerping	Toewijzing	Verwerping	Toewijzing	Verwerping
België	7		15	1	6	1	9	1	5	1
Bulgarije										
Tsjechië	2		1		4				1	
Denemarken			1							
Duitsland	3	3	6	2	4	2	5		1	2
Estland			1		1				1	
Ierland	4		7		4		3		2	
Griekenland	8	1	22		7		4		5	
Spanje	15	1	11		10	2	7	1	3	
Frankrijk	9	1	6		8	2	6		4	
Italië	14	1	11	4	10		8	1	3	
Cyprus								1	2	
Letland										
Litouwen	1				1					
Luxemburg	12		7		2		5			
Hongarije							1	1	1	
Malta			2		1	1		1		
Nederland	3		3		2	1	2		3	1
Oostenrijk	3		6		5		6		3	
Polen	2		5		4	1	5		3	
Portugal	6		7	1	7	1	8	1	5	
Roemenië								1		
Slovenië			1		1		1		1	
Slowakije	1				1			1		1
Finland	1	1	6	1			1		1	
Zweden	2	1	7		2		1		1	
Verenigd Koninkrijk	1		8	1	3	1			2	
Totaal	94	9	133	10	83	12	72	9	47	5

¹ De cijfers (netto-cijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknoctheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

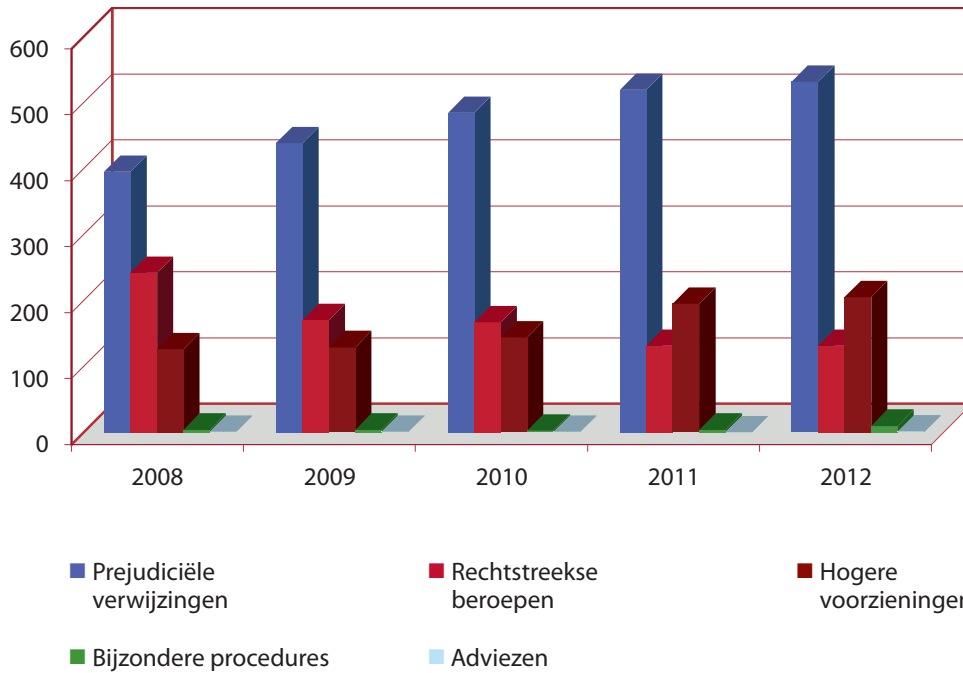
12. *Afgedane zaken — Procesduur (2008-2012)*¹ (arresten en beschikkingen van gerechtelijke aard)

	2008	2009	2010	2011	2012
Prejudiciële verwijzingen	16,8	17,1	16,1	16,4	15,7
Prejudiciële spoedprocedures	2,1	2,5	2,1	2,5	1,9
Rechtstreekse beroepen	16,9	17,1	16,7	20,2	19,7
Hogere voorzieningen	18,4	15,4	14,3	15,4	15,3

¹ Van de berekening van de procesduur zijn uitgesloten: zaken waarin een tussenarrest is geweest of een maatregel van instructie is gelast; adviezen; bijzondere procedures (te weten: rechtsbijstand, begroting van kosten, rectificatie, verzet tegen een bij verstek gewezen arrest, derdenverzet, uitlegging, herziening, het onderzoek van een voorstel van de eerste advocaat-generaal om een beslissing van het Gerecht te heroverwegen, derdenbeslag en zaken over immuniteit); zaken die eindigen met een beschikking tot doorhaling, afdoening zonder beslissing of verwijzing naar het Gerecht; kortgedingprocedures en hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie.

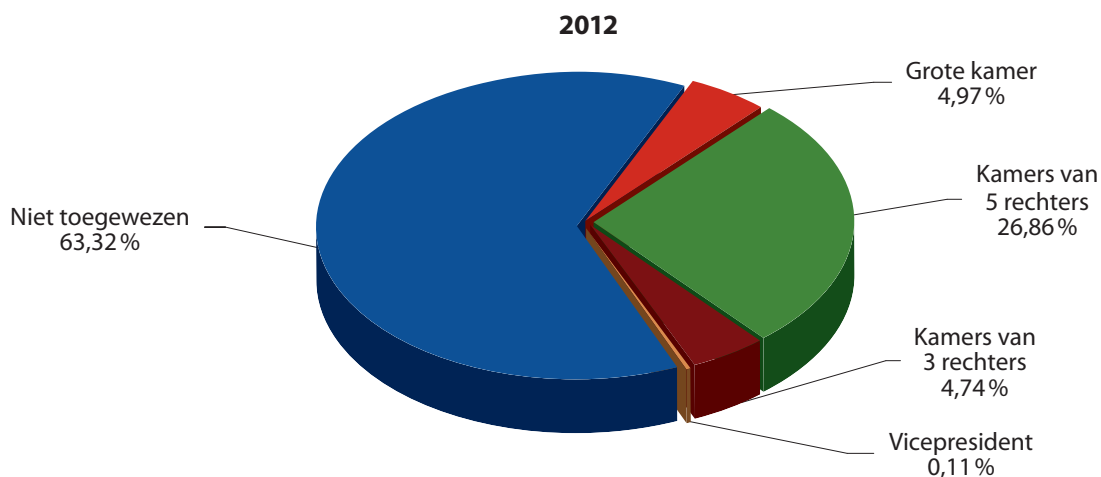
13. Op 31 december aanhangige zaken — Aard van de procedures (2008-2012)¹

	2008	2009	2010	2011	2012
Prejudiciële verwijzingen	395	438	484	519	537
Rechtstreekse beroepen	242	170	167	131	134
Hogere voorzieningen	126	129	144	195	205
Bijzondere procedures	4	4	3	4	9
Adviezen	1	1	1		1
Totaal	768	742	799	849	886

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

14. Op 31 december aanhangige zaken — Rechtsprekende formatie (2008-2012)¹

	2008	2009	2010	2011	2012
Niet toegewezen	524	490	519	617	561
Voltallige zitting			1		
Grote kamer	40	65	49	42	44
Kamers van 5 rechters	177	169	193	157	238
Kamers van 3 rechters	19	15	33	23	42
President	8	3	4	10	
Vicepresident					1
Totaal	768	742	799	849	886

¹ De cijfers (brutocijfers) hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

15. Diversen — Versnelde procedures (2008-2012)¹

	2008		2009		2010		2011		2012	
	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping
Rechtstreekse beroepen						1			1	
Prejudiciële verwijzingen	2	6	1	3	4	7	2	6	1	3
Hogere voorzieningen				1				5		
Bijzondere procedures				1						
Totaal	2	6	1	5	4	8	2	11	2	3

16. Diversen — Prejudiciële spoedprocedures (2008-2012)²

	2008		2009		2010		2011		2012	
	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping	Toegewezen	Verwerping
Landbouw		1								
Politiële en justitiële samenwerking in strafzaken	2	1		1						
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	1	1	2		5	1	2	3	4	1
Totaal	3	3	2	1	5	1	2	3	4	1

17. Diversen — Korte gedingen (2012)¹

	Aanhangig gemaakte korte gedingen	Hogere voorzienin- gen tegen uitspra- ken in kort geding of in interventie	Uitspraak	
			Verwerping	Toegewezen
Extern optreden van de Europese Unie			1	
Mededinging		1	1	
Institutioneel recht			8	
Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid		2	3	
Intellectuele eigendom			1	
TOTAAL-GENERAAL		3	14	

¹ De cijfers (nettocijfers) hebben betrekking op het aantal zaken na de voegingen wegens verknochtheid (een aantal gevoegde zaken = één zaak).

18. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2012) — Aanhangig gemaakte zaken en arresten

Jaar	Aanhangig gemaakte zaken ¹							Arresten/ Adviezen ²
	Rechtstreekse beroepen	Prejudiciële verwijzingen	Hogere voorzieningen	Hogere voor- zieningen te- gen uitspraken in kort geding of in interventie	Verzoeken om advies	Totaal	Verzoeken in kort geding	
1953	4					4		
1954	10					10		2
1955	9					9	2	4
1956	11					11	2	6
1957	19					19	2	4
1958	43					43		10
1959	46				1	47	5	13
1960	22				1	23	2	18
1961	24	1			1	26	1	11
1962	30	5				35	2	20
1963	99	6				105	7	17
1964	49	6				55	4	31
1965	55	7				62	4	52
1966	30	1				31	2	24
1967	14	23				37		24
1968	24	9				33	1	27
1969	60	17				77	2	30
1970	47	32				79		64
1971	59	37				96	1	60
1972	42	40				82	2	61
1973	131	61				192	6	80
1974	63	39				102	8	63
1975	61	69			1	131	5	78
1976	51	75			1	127	6	88
1977	74	84				158	6	100
1978	146	123			1	270	7	97
1979	1 218	106				1 324	6	138
1980	180	99				279	14	132
1981	214	108				322	17	128
1982	217	129				346	16	185
1983	199	98				297	11	151
1984	183	129				312	17	165
1985	294	139				433	23	211
1986	238	91				329	23	174
1987	251	144				395	21	208
1988	193	179				372	17	238
1989	244	139				383	19	188

>>>

Jaar	Aanhangig gemaakte zaken ¹							Arresten/ Adviezen ²
	Rechtstreekse beroepen	Prejudiciële verwijzingen	Hogere voorzieningen	Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie	Verzoeken om advies	Totaal	Verzoeken in kort geding	
1990	221	141	15	1		378	12	193
1991	140	186	13	1	2	342	9	204
1992	251	162	24	1	2	440	5	210
1993	265	204	17			486	13	203
1994	125	203	12	1	3	344	4	188
1995	109	251	46	2		408	3	172
1996	132	256	25	3		416	4	193
1997	169	239	30	5		443	1	242
1998	147	264	66	4		481	2	254
1999	214	255	68	4		541	4	235
2000	197	224	66	13	2	502	4	273
2001	187	237	72	7		503	6	244
2002	204	216	46	4		470	1	269
2003	277	210	63	5	1	556	7	308
2004	219	249	52	6	1	527	3	375
2005	179	221	66	1		467	2	362
2006	201	251	80	3		535	1	351
2007	221	265	79	8		573	3	379
2008	210	288	77	8	1	584	3	333
2009	143	302	104	2	1	552	2	377
2010	136	385	97	6		624	2	370
2011	81	423	162	13		679	3	371
2012	73	404	136	3	1	617		357
Totaal	8 755	7 832	1 416	101	20	18 124	355	9 365

¹ Brutocijfers; exclusief bijzondere procedures.

² Nettocijfers.

**19. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2012) —
Aanhangig gemaakte prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per jaar)⁷**

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Andere ¹	Totaal	
1961																		1											1	
1962																		5												5
1963															1			5												6
1964											2						4													6
1965					4					2							1													7
1966																	1													1
1967	5				11					3					1		3												23	
1968	1				4					1	1					2													9	
1969	4				11					1					1														17	
1970	4				21					2	2					3													32	
1971	1				18					6	5				1		6												37	
1972	5				20					1	4					10													40	
1973	8				37					4	5				1		6												61	
1974	5				15					6	5					7											1		39	
1975	7			1	26					15	14				1		4										1		69	
1976	11				28					8	12					14										1			75	
1977	16			1	30					14	7					9										5			84	
1978	7			3	46					12	11					38										5			123	
1979	13			1	33					18	19				1		11									8			106	
1980	14			2	24					14	19					17										6			99	
1981	12			1	41					17	11				4		17									5			108	
1982	10			1	36					39	18					21										4			129	
1983	9			4	36					15	7					19										6			98	
1984	13			2	38					34	10					22										9			129	
1985	13				40					45	11				6		14									8			139	
1986	13			4	18				2	1	5				1		16									8			91	
1987	15			5	32				2	17	1				3		19									9			144	
1988	30			4	34				1	38	28				2		26									16			179	

>>>

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Andere ¹	Totaal		
1989	13			2	47		1	2	2	28	10				1			18			1						14		139		
1990	17			5	34		4	2	6	21	25				4			9			2						12		141		
1991	19			2	54		2	3	5	29	36				2			17			3						14		186		
1992	16			3	62		1	5	15	15	22				1			18			1						18		162		
1993	22			7	57		1	5	7	22	24				1			43			3						12		204		
1994	19			4	44		2	13	36	46					1			13			1						24		203		
1995	14			8	51		3	10	10	43	58				2			19	2		5						6	20	251		
1996	30			4	66		4	6	24	70					2			10	6		6						3	4	21	256	
1997	19			7	46		1	2	9	10	50				3			24	35		2						6	7	18	239	
1998	12			7	49		3	5	55	16	39				2			21	16		7						2	6	24	264	
1999	13			3	49		2	3	4	17	43				4			23	56		7						4	5	22	255	
2000	15			3	47		2	3	5	12	50				2			12	31		8						5	4	26	224	
2001	10			5	53		1	4	4	15	40				2			14	57		4						3	4	21	237	
2002	18			8	59			7	3	8	37				4			12	31		3						7	5	14	216	
2003	18			3	43		2	4	8	9	45				4			28	15		1						4	4	22	210	
2004	24			4	50		1	18	8	21	48				1	2		28	12		1						4	5	22	249	
2005	21			1	4	51	2	11	10	17	18				2	3		36	15	1	2						4	11	12	221	
2006	17			3	77		1	14	17	24	34			1	1	4		20	12	2	3						1	5	2	10	251
2007	22	1		2	5	59	2	8	14	26	43			1		2		19	20	7	3	1					1	5	6	16	265
2008	24			1	6	71	2	1	9	17	39			3	3	4	6	34	25	4	1						4	7	14	288	
2009	35	8	5	3	59	2		11	11	28	29			1	4	3	10	24	15	10	3	1	2	1	2	1	2	5	28	1	302
2010	37	9	3	10	71		4	6	22	33	49			3	2	9	6	24	15	8	10	17	1	5	6	6	29			385	
2011	34	22	5	6	83	1	7	9	27	31	44			10	1	2	13	22	24	11	11	14	1	3	12	4	26			423	
2012	28	15	7	8	68	5	6	1	16	15	65			5	2	8	18	44	23	6	14	13		9	3	8	16			404	
Totaal	713	55	27	149	1 953	12	68	161	287	862	1 165	2	25	13	83	64	2 833	410	49	102	46	4	20	79	99	547	2	7 832			

¹ Zaak C-265/00, Campina Melkunie (Benelux-Gerechtshof/Cour de justice Benelux).
Zaak C-196/09, Miles e.a. (Kamer van Beroep van de Europese scholen).

20. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2012) — Aanhangig gemaakte prejudiciële verwijzingen (per lidstaat en per rechterlijke instantie)

			Totaal
België	Grondwettelijk Hof	25	
	Hof van Cassatie	88	
	Raad van State	66	
	Andere rechters	534	713
Bulgarije	Върховен административен съд	10	
	Върховен касационен съд	1	
	Andere rechters	44	55
Tsjechië	Nejvyššího soudu		
	Nejvyšší správní soud	14	
	Ústavní soud		
	Andere rechters	13	27
Denemarken	Højesteret	32	
	Andere rechters	117	149
Duitsland	Bundesgerichtshof	163	
	Bundesverwaltungsgericht	105	
	Bundesfinanzhof	285	
	Bundesarbeitsgericht	25	
	Bundessozialgericht	74	
	Staatsgerichtshof des Landes Hessen	1	
	Andere rechters	1 300	1 953
Estland	Riigikohus	4	
	Andere rechters	8	12
Ierland	Supreme Court	22	
	High Court	20	
	Andere rechters	26	68
Griekenland	Άρειος Πάγος	10	
	Συμβούλιο της Επικρατείας	50	
	Andere rechters	101	161
Spanje	Tribunal Supremo	47	
	Audiencia Nacional	1	
	Juzgado Central de lo Penal	7	
	Andere rechters	232	287
Frankrijk	Cour de cassation	100	
	Conseil d'État	80	
	Andere rechters	682	862
Italië	Corte suprema di Cassazione	111	
	Corte Costituzionale	1	
	Consiglio di Stato	86	
	Andere rechters	967	1 165
Cyprus	Ανώτατο Δικαστήριο	2	
	Andere rechters		2

>>>

			Totaal
Letland	Augstākā tiesa	18	
	Satversmes tiesa		
	Andere rechters	7	25
Litouwen	Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas	1	
	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas	3	
	Lietuvos vyriausiasis administracinis Teismas	5	
	Andere rechters	4	13
Luxemburg	Cour supérieure de justice	10	
	Cour de cassation	12	
	Conseil d'État	13	
	Cour administrative	10	
	Andere rechters	38	83
Hongarije	Legfelsőbb Bíróság	3	
	Fővárosi Ítéletábla	2	
	Szegedi Ítéletábla	1	
	Andere rechters	58	64
Malta	Qorti Kostituzzjonali		
	Qorti ta' l- Appel		
	Andere rechters	2	2
Nederland	Raad van State	88	
	Hoge Raad der Nederlanden	221	
	Centrale Raad van Beroep	50	
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	142	
	Tariefcommissie	34	
	Andere rechters	298	833
	Oostenrijk	Verfassungsgerichtshof	5
Oberster Gerichtshof		92	
Oberster Patent- und Markensenat		4	
Bundesvergabeamt		24	
Verwaltungsgerichtshof		69	
Vergabekontrollsenat		4	
Andere rechters		212	410
Polen	Sąd Najwyższy	5	
	Naczelny Sąd Administracyjny	19	
	Trybunał Konstytucyjny		
	Andere rechters	25	49
Portugal	Supremo Tribunal de Justiça	3	
	Supremo Tribunal Administrativo	47	
	Andere rechters	52	102
Roemenië	Inalta Curte de Casatie si Justitie	6	
	Curtea de Apel	21	
	Andere rechters	19	46

>>>

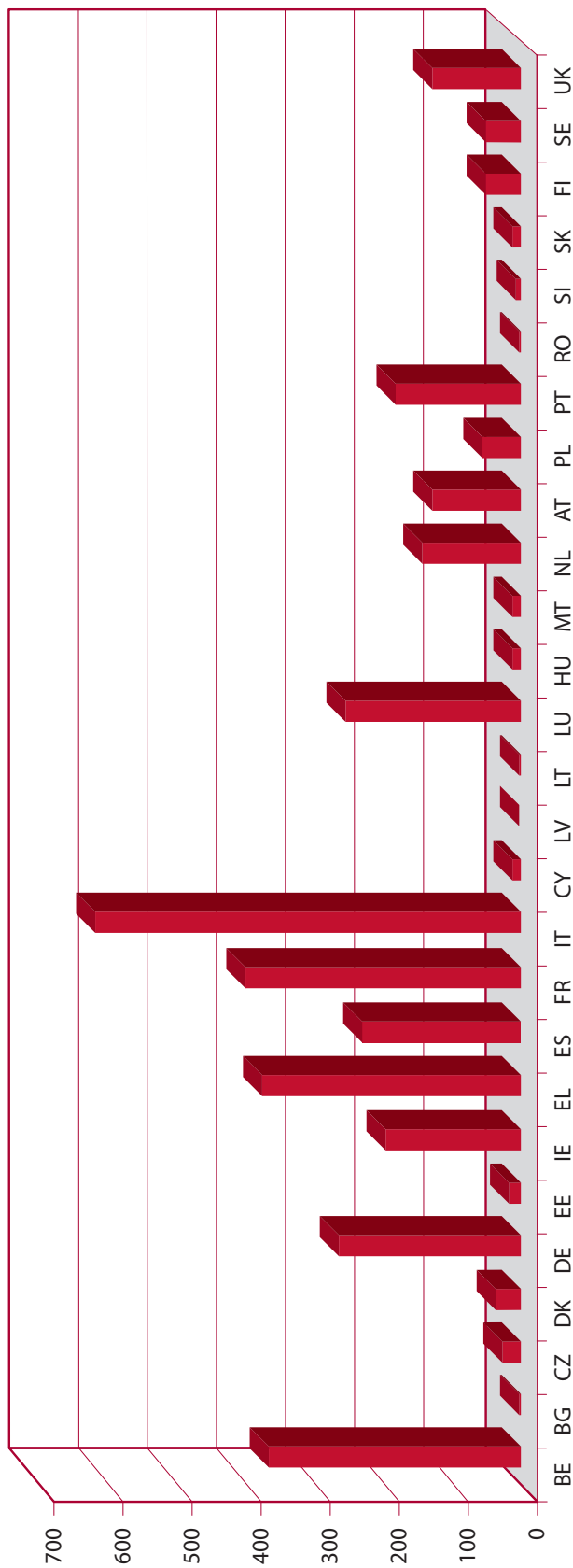
			Totaal
Slovenië	Vrhovno sodišče	1	
	Ustavno sodišče		
	Andere rechters	3	4
Slowakije	Ústavný Súd		
	Najvyšší súd	8	
	Andere rechters	12	20
Finland	Korkein hallinto-oikeus	40	
	Korkein oikeus	13	
	Andere rechters	26	79
Zweden	Högsta Domstolen	16	
	Marknadsdomstolen	5	
	Regeringsrätten	24	
	Andere rechters	54	99
Verenigd Koninkrijk	House of Lords	40	
	Supreme Court	3	
	Court of Appeal	70	
	Andere rechters	434	547
Andere	Cour de justice Benelux/Benelux-Gerechtshof ¹	1	
	Kamer van Beroep van de Europese scholen ²	1	2
Totaal			7 832

¹ Zaak C-265/00, Campina Melkunie.

² Zaak C-196/09, Miles e.a.

**21. Ontwikkeling van de gerechtelijke werkzaamheden (1952-2012) —
Aanhangig gemaakte beroepen wegens niet-nakoming**

1952-2012

	BE	BG	CZ	DK	DE	EE	IE	EL	ES	FR	IT	CY	LV	LT	LU	HU	MT	NL	AT	PL	PT	RO	SI	SK	FI	SE	UK	Totaal
1952-2012	373	3	27	38	272	18	202	385	238	410	633	10	3	261	13	14	144	133	59	188	1	9	11	52	52	131	3 680	

Hoofdstuk II

Het Gerecht

A — Werkzaamheden van het Gerecht in 2012

door Marc Jaeger, president

In 2012 is in de lijn van de vorige twee jaren duidelijk gebleken dat de perioden waarin het Gerecht kan rekenen op een stabiele en volledige samenstelling, zeldzaam zijn geworden. Het betreft een fenomeen waarmee de rechterlijke instantie voortaan rekening moet houden bij haar werking en werkmethoden. Hoewel E. Moavero Milanesi en E. Cremona hun ambt hadden neergelegd op respectievelijk 15 november 2011 en 22 maart 2012, zijn zij pas op 17 september en 8 oktober 2012 vervangen door respectievelijk G. Berardis en E. Buttigieg. Tevens is N. Wahl, die sinds 28 november 2012 advocaat-generaal bij het Hof van Justitie is, tot op heden niet vervangen. Het vertrek van leden is weliswaar onvermijdelijk bij een rechterlijke instantie die binnenkort 28 rechters telt (rekening houdend met de aanstaande toetreding van de Republiek Kroatië), maar het is duidelijk dat dit niet bijdraagt tot een optimale organisatie van de rechtsbedeling. Aldus is het van fundamenteel belang dat het tijdpad voor de benoeming van leden na een dergelijk vertrek — in het bijzonder bij de driejaarlijkse gedeeltelijke vervangingen — een continuïteit in de behandeling van de zaken mogelijk maakt in een context waarin de efficiënte rechtsbedeling een vaste prioriteit is van de rechterlijke instantie.

Ondanks deze ongunstige omstandigheden kan het Gerecht zich er statistisch gezien over verheugen dat het erin is geslaagd om de grote kwantitatieve sprong voorwaarts van 2011 te consolideren. Zo werden in 2012 688 zaken afgedaan (hetgeen met uitzondering van 2011 het beste resultaat is sinds de oprichting van de rechterlijke instantie) en in 322 zaken werd een pleitzitting georganiseerd. Deze nieuwe productiviteitsdrempel wat de rechtsbedeling betreft — die zijn oorsprong vindt in de talrijke interne hervormingen die de voorbije jaren zijn doorgevoerd en die hebben geleid tot gecumuleerde efficiëntiewinst — heeft een historische verlaging¹ van het aantal aanhangige zaken (met 71 zaken, een daling van meer dan 5 %) mogelijk gemaakt, dankzij een tijdelijke daling van het aantal aanhangig gemaakte zaken, te weten 617 zaken dit jaar (een daling met bijna 15 %). Gelet op de globaal stijgende tendens van het aantal zaken de laatste tien jaar, kan deze daling evenwel niet duurzaam worden geacht, zodat het Gerecht zich nog meer moet inspannen om de gerechtelijke achterstand weg te werken, met het oog op de verdere verlaging van de procesduur bij deze instantie (de gemiddelde procesduur bedroeg in 2012 24,8 maanden, dus 1,9 maanden minder dan in 2011).

Met dat doel voor ogen heeft het Gerecht een grondige hervorming van zijn Reglement voor de procesvoering ondernomen, die — overeenkomstig artikel 254, vijfde alinea, VWEU — ter goedkeuring aan de Raad zal worden voorgelegd in de loop van 2013. Hoe noodzakelijk deze modernisering van de procedureregels ook mag zijn, zij zal gevolgen sorteren die vooraf niet meetbaar zijn en die pas op middellange termijn merkbaar zullen zijn, na een vrij lange periode van toepassing van de nieuwe bepalingen. Hieruit volgt dat de geplande hervorming op zich niet zal volstaan voor de grote productiviteitsstijging die onontbeerlijk is om de procesduur voldoende en permanent te verminderen, in het bijzonder met betrekking tot volumineuze en ingewikkelde gedingen. Naast deze hervorming is dus dringend extra personeel nodig, in afwachting van een eventuele structurele evolutie van de rechterlijke instantie.

¹ In de laatste tien jaar is het aantal aanhangige zaken voortdurend gestegen, behalve in de jaren 2005 en 2006 (wegens de overdracht van bevoegdheden aan het Gerecht voor ambtenarenzaken).

Zoals zal blijken uit het hierna volgende overzicht, waren er in 2012 diverse ontwikkelingen in de rechtspraak, waarvan een belangrijk deel betrekking had op geschillen op het gebied van het mededingingsrecht, staatssteun en intellectuele eigendom. De verschillende gebieden waarop het Gerecht actief is, zullen worden behandeld volgens de verschillende taken van de rechter: wettigheidstoetsing (I), hogere voorzieningen (II) en korte gedingen (III).

I. Wettigheidstoetsing

Ontvankelijkheid van beroepen krachtens artikel 263 VWEU

1. Handelingen waartegen beroep kan worden ingesteld

In het arrest van 1 februari 2012, *Waals Gewest/Commissie* (T-237/09, nog niet gepubliceerd), diende het Gerecht zich uit te spreken over de vraag of beroep kan worden ingesteld tot nietigverklaring van een impliciete afwijzende beschikking die voortvloeit uit de motivering van een handeling. Het Gerecht brengt om te beginnen in herinnering dat, ongeacht de overwegingen waarop een bezwarende handeling berust, alleen het dispositief rechtsgevolgen kan hebben en derhalve bezwarend kan zijn, en dat de in de motivering van een beschikking geformuleerde beoordelingen als zodanig niet vatbaar zijn voor beroep tot nietigverklaring en door de Unierechter slechts op de rechtmatigheid ervan kunnen worden getoetst, voor zover zij als motivering van een bezwarende handeling noodzakelijk zijn ter ondersteuning van het dispositief van die handeling. Het Gerecht heeft daaraan evenwel toegevoegd dat, zelfs al wordt een door de adressaat geformuleerd verzoek niet uitdrukkelijk in het dispositief van de bestreden beschikking afgewezen, toch uit de beschikking — gelezen tegen de achtergrond van de belangrijkste overwegingen ervan — kan blijken dat de instelling die de handeling heeft verricht, betreffende dat verzoek uitdrukkelijk een standpunt heeft ingenomen en het heeft afgewezen. In dat geval heeft de beschikking bindende rechtsgevolgen die op dit punt bezwarend zijn voor de adressaat.

2. Handeling die geen uitvoeringsmaatregelen met zich brengt

Het Gerecht diende zich uit te spreken over het begrip „handeling die geen uitvoeringsmaatregelen met zich brengt” in de zin van artikel 263, vierde alinea, VWEU. In de eerste plaats in de zaak *Iberdrola/Commissie* (arrest van 8 maart 2012, T-221/10, nog niet gepubliceerd) betoogde de verzoevende partij met haar beroep tegen de beschikking van de Commissie, waarbij de door de Spaanse wetgeving ingevoerde regeling die belastingafschrijving van financiële goodwill voor verwerving van deelnemingen in buitenlandse ondernemingen toelaat onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt werd verklaard, dat zij niet behoefde te bewijzen dat zij door die beschikking individueel werd geraakt, aangezien deze een regelgevingshandeling vormde die haar rechtstreeks raakte en die geen uitvoeringsmaatregelen met zich bracht.

Het Gerecht wees erop dat artikel 6, lid 2, van de bestreden beschikking het bestaan vermeldde van „nationale maatregelen die [worden] genomen om deze beschikking ten uitvoer te leggen, [...] [totdat] de steun die uit hoofde van de [litigieuze] regeling is verleend volledig is teruggevorderd”. Vervolgens bekleemtoonde het Gerecht dat het bestaan op zich van deze terugvorderingsmaatregelen, die uitvoeringsmaatregelen vormden, rechtvaardigde dat de bestreden beschikking werd aangemerkt als een handeling die uitvoeringsmaatregelen met zich bracht, waarbij deze maatregelen door de adressaten ervan voor de nationale rechter konden worden aangevochten. Voorts waren de uitvoeringsmaatregelen van de bestreden beschikking niet beperkt tot die terugvorderingsmaatregelen, maar omvatten zij tevens alle maatregelen die betrekking hadden op de uitvoering van de beschikking inzake onverenigbaarheid, waaronder met name de maatregel tot

afwijzing van een verzoek om voor het belastingvoordeel in aanmerking te komen, welke afwijzing de verzoekende partij eveneens kon betwisten voor de nationale rechter. Het Gerecht wees derhalve de stelling van de verzoekende partij af dat de bestreden beschikking geen uitvoeringsmaatregelen met zich bracht en deze ook niet nodig waren om de rechtsgevolgen ervan in het leven te roepen, aangezien zij automatisch belette dat de toepassing van de litigieuze regeling werd voortgezet door de begunstigen en het Koninkrijk Spanje.

In de tweede plaats betrof de zaak *Eurofer/Commissie* (beschikking van 4 juni 2012, T-381/11, nog niet gepubliceerd) een besluit van de Commissie tot vaststelling van een voor de hele Unie geldende overgangsregeling voor de geharmoniseerde kosteloze toewijzing van broeikasgasemissierechten overeenkomstig artikel 10 bis van richtlijn 2003/87/EG².

Het Gerecht kwam weliswaar tot de slotsom dat dit besluit een regelgevingshandeling in de zin van artikel 263 VWEU was, daar het algemene strekking had en geen wetgevingshandeling was, maar oordeelde dat het niet kon worden geacht geen uitvoeringsmaatregelen met zich te brengen. Aangezien het bestreden besluit de lidstaten en de Commissie verplichtte om verschillende uitvoeringsmaatregelen te nemen met het oog op de vaststelling door de lidstaten van de definitieve jaarlijkse hoeveelheid kosteloos toegewezen emissierechten voor elke betrokken installatie, was het Gerecht immers van oordeel dat het besluit uitvoeringsmaatregelen met zich bracht in de zin van artikel 263, vierde alinea, VWEU. Aan deze conclusie wordt niet afgedaan door het door deze bepaling nagestreefde doel, te weten een natuurlijke of rechtspersoon in staat stellen beroep in te stellen tegen handelingen van algemene strekking die geen wetgevingshandelingen zijn, die hem rechtstreeks raken en die geen uitvoeringsmaatregelen met zich brengen, waarbij aldus wordt voorkomen dat hij het recht zou moeten overtreden om toegang te krijgen tot een rechter. Het Gerecht merkt in dit verband op dat de situatie van ondernemingen die lid zijn van een vereniging die de belangen van de Europese staalindustrie behartigt, in het kader van het door deze laatste ingestelde beroep tegen het bestreden besluit niet onder deze doelstelling valt. Die ondernemingen kunnen immers, zonder het bestreden besluit vooraf te moeten overtreden, in beginsel opkomen tegen de ter uitvoering van het bestreden besluit genomen nationale maatregelen en in dat verband de onwettigheid ervan opwerpen voor de nationale rechters, die artikel 267 VWEU kunnen toepassen alvorens uitspraak te doen.

3. Rechtstreeks geraakt zijn

In de zaak *ADEDY e.a./Raad* (beschikking van 27 november 2012, T-541/10, nog niet gepubliceerd) diende het Gerecht uitspraak te doen op een beroep dat onder meer door een Grieks verbond van vakverenigingen was ingesteld tegen twee besluiten van de Raad die tot de Helleense Republiek waren gericht en betrekking hadden op het buitensporige overheidstekort. De verzoekende partijen klaagden dat de bestreden besluiten een zeker aantal bepalingen bevatten die de financiële belangen en arbeidsomstandigheden van Griekse ambtenaren raakten.

Het Gerecht wijst erop dat in artikel 263, vierde alinea, VWEU is bepaald dat een natuurlijke persoon of rechtspersoon enkel beroep tot nietigverklaring kan instellen tegen drie categorieën handelingen: ten eerste handelingen die tot hem zijn gericht, ten tweede handelingen die hem rechtstreeks en individueel raken, en ten derde regelgevingshandelingen die hem rechtstreeks raken en die geen uitvoeringshandelingen met zich brengen. Dienaangaande herinnert het Gerecht eraan

² Richtlijn 2003/87/EG van het Europees Parlement en de Raad van 13 oktober 2003 tot vaststelling van een regeling voor de handel in broeikasgasemissierechten binnen de Gemeenschap en tot wijziging van richtlijn 96/61/EG van de Raad (PB L 275, blz. 32).

dat volgens de rechtspraak betreffende artikel 230, vierde alinea, EG een natuurlijke of rechtspersoon slechts rechtstreeks wordt geraakt door de beschikking waartegen beroep is ingesteld als aan twee cumulatieve voorwaarden is voldaan: enerzijds moet de bestreden maatregel rechtstreeks gevolgen hebben voor zijn rechtspositie, en anderzijds mag hij degenen tot wie hij is gericht en die met de uitvoering ervan zijn belast, geen enkele beoordelingsbevoegdheid laten, omdat de uitvoering zuiver automatisch en alleen op grond van de regeling van de Unie gebeurt, zonder dat daarvoor nadere regels moeten worden toegepast. Deze rechtspraak blijft van toepassing op artikel 263, vierde alinea, VWEU, aangezien de in deze bepaling gestelde voorwaarde van rechtstreeks geraakt zijn, niet is gewijzigd.

Na een onderzoek van de verschillende bepalingen van de bestreden besluiten tegen de achtergrond van deze voorwaarden, oordeelde het Gerecht dat de bepaling volgens welke de aan de ambtenaren betaalde bonussen dienden te worden verlaagd, niet rechtstreeks gevolgen kon hebben voor de rechtspositie van de verzoekende partijen, aangezien zij weliswaar de betrokken lidstaat verplichtte een begrotingsdoelstelling te verwezenlijken, namelijk een bepaald bedrag te besparen op jaarbasis door de aan ambtenaren betaalde bonussen te verlagen, maar noch de wijze van uitvoering van deze verlaging, noch de betrokken categorieën ambtenaren vastlegde. Voor deze punten beschikten de nationale autoriteiten over een aanzienlijke beoordelingsmarge. Hetzelfde gold volgens het Gerecht voor de bepaling die de betrokken staat verplichtte om binnen een bepaalde termijn een wet vast te stellen tot hervorming van het pensioenstelsel met de bedoeling de betaalbaarheid ervan op middellange en lange termijn te garanderen. Aangezien voor de uitvoering ervan een nationale wet moest worden vastgesteld en de nationale autoriteiten een aanzienlijke beoordelingsmarge werd gelaten om de inhoud van deze wet te bepalen, op voorwaarde dat deze de betaalbaarheid op middellange en lange termijn van het pensioenstelsel garandeerde, raakte deze bepaling de verzoekende partijen niet rechtstreeks in de zin van artikel 263, vierde alinea, VWEU. Enkel deze wet kon hun rechtspositie eventueel rechtstreeks raken. Wat de bepaling betreft die voorzag in een beperking van de vervanging van met pensioen gaande werknemers in de overheidssector, was het Gerecht van oordeel dat deze een algemene maatregel voor de organisatie en het bestuur van de overheid vormde en de rechtspositie van de verzoekende partijen niet rechtstreeks raakte. Indien de werking van de overheidsdiensten door deze bepaling achteruitging en de arbeidsomstandigheden van de verzoekende partijen erdoor verslechterden, raakte deze omstandigheid immers niet hun rechtspositie, maar uitsluitend hun feitelijke positie.

4. Vertegenwoordiging door een advocaat

Volgens artikel 19, derde en vierde alinea, van het Statuut van het Hof van Justitie van de Europese Unie, dat krachtens artikel 53, eerste alinea, van dit Statuut van toepassing is op de procedure voor het Gerecht, moeten particulieren worden vertegenwoordigd door een advocaat die bevoegd is om op te treden voor een rechterlijke instantie van een lidstaat of van een andere staat die partij is bij de Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte³.

In de zaak *Cañas/Commissie* (beschikking van 26 maart 2012, T-508/09, niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld) was het verzoekschrift gezamenlijk ondertekend door twee advocaten, waarvan de ene was ingeschreven bij de balie te Lausanne (Zwitserland) en de andere bij dezelfde balie en bij de balie te Parijs (Frankrijk). Daar deze laatste met volledige bevoegdheid tot beide balies was toegelaten, oordeelde het Gerecht dat het verzoekschrift was ingediend door een advocaat die bevoegd was om op te treden voor een rechterlijke instantie van een lidstaat. Aangezien deze advocaat evenwel tijdens de procedure was vervangen door een derde advocaat, een

³ Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte van 2 mei 1992 (PB 1994, L 1, blz. 3).

Zwitsers staatsburger die bij de balie te Parijs was ingeschreven op de lijst van buitenlandse advocaten, heeft de Commissie het Gerecht verzocht om te bevestigen dat deze Zwitserse advocaat de verzoekende partij voor het Gerecht mocht vertegenwoordigen, gelet op het mogelijke gevaar van omzeiling van de regels inzake de bevoegdheid van de advocaten om op te treden voor de rechterlijke instanties van de Unie, in het bijzonder op grond van bilaterale overeenkomsten tussen een lidstaat en een derde land. Het Gerecht merkt in dit verband op dat richtlijn 98/5/EG⁴, gelezen in samenhang met bijlage III bij de Overeenkomst tussen de EG en Zwitserland over het vrije verkeer van personen⁵, de lidstaten weliswaar de mogelijkheid biedt om Zwitserse advocaten die zich permanent op hun grondgebied vestigen, te verplichten om samen te werken met een lokale advocaat wat de vertegenwoordiging van een cliënt in rechte betreft, maar dat het Franse recht geen dergelijke verplichting oplegt. Aangezien de betrokken advocaat bovendien een legitimatiebewijs heeft overgelegd waaruit bleek dat hij bevoegd was om voor een rechterlijke instantie van een lidstaat op te treden, kwam het Gerecht tot de slotsom dat deze advocaat de verzoekende partij voor het Gerecht mocht vertegenwoordigen.

Het Gerecht heeft zich ten slotte uitgesproken over de mogelijkheid voor de eerste advocaat, die enkel bij de balie te Lausanne was ingeschreven, om zich te beroepen op zijn recht op het vrij verrichten van diensten om de verzoekende partij in de hoofdprocedure te vertegenwoordigen. Het Gerecht herinnerde eraan dat artikel 5 van richtlijn 77/249/EEG⁶, waarop Zwitserse advocaten zich konden beroepen, bepaalde dat voor het uitoefenen van de werkzaamheden betreffende de vertegenwoordiging van een cliënt in rechte een lidstaat een advocaat die diensten verricht de verplichting kon opleggen, samen te werken met een advocaat die bij het betrokken gerecht de praktijk uitoefent of met een „avoué” of „procuratore” die bij dat gerecht de praktijk uitoefent. Het Gerecht oordeelde dat was voldaan aan deze verplichting zolang de verzoekende partij ook werd vertegenwoordigd door een advocaat die met volledige bevoegdheid was toegelaten tot de balie te Parijs.

5. Hoedanigheid van verwerende partij

In de zaak *Elti/Delegatie van de Europese Unie in Montenegro* (beschikking van 4 juni 2012, T-395/11, nog niet gepubliceerd) was bij het Gerecht beroep ingesteld tegen een besluit van het hoofd van de delegatie van de Europese Unie in Montenegro houdende afwijzing van verzoeksters offerte voor de opdracht voor het leveren van uitrusting voor de digitalisering van de openbare omroep van dit land. Deze zaak heeft het Gerecht in de gelegenheid gesteld om te verduidelijken dat een delegatie van de Unie in een derde land niet als een orgaan of instantie van de Unie in de zin van artikel 263, lid 1, VWEU kan worden beschouwd.

⁴ Richtlijn 98/5/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 februari 1998 ter vergemakkelijking van de permanente uitoefening van het beroep van advocaat in een andere lidstaat dan die waar de beroepskwalificatie is verworven (PB L 77, blz. 36).

⁵ Overeenkomst tussen de Europese Gemeenschap en haar lidstaten, enerzijds, en de Zwitserse Bondsstaat, anderzijds, over het vrije verkeer van personen, ondertekend op 21 juni 1999 (PB 2002, L 114, blz. 6).

⁶ Richtlijn 77/249/EEG van de Raad van 22 maart 1977 tot vergemakkelijking van de daadwerkelijke uitoefening door advocaten van het vrij verrichten van diensten (PB L 78, blz. 17).

Dienaangaande stelt het Gerecht dat uit artikel 221 VWEU, besluit 2010/427/EU⁷, en de artikelen 51, tweede alinea, 59, 60 bis en 85 van het Financieel Reglement⁸ volgt dat de rechtspositie van de delegaties van de Unie wordt gekenmerkt door zowel een organieke als een functionele afhankelijkheid van de Europese Dienst voor extern optreden (EDEO), waardoor zij niet als een orgaan of instantie van de Unie in de zin van artikel 263 VWEU kunnen worden beschouwd.

Verder worden handelingen die zijn vastgesteld krachtens een delegatie van bevoegdheden in de regel toegerekend aan de delegerende instelling, die de betrokken handeling in rechte moet verdedigen. Dit geldt te meer bij de delegatie van tekeningsbevoegdheid en in het geval van subdelegatie. In het kader van een procedure met betrekking tot een opdracht voor leveringen zijn de handelingen van het hoofd van een delegatie van de Unie, handelend als gesubdelegeerd ordonnateur van de Commissie, dus geen handelingen waarvoor voormelde delegatie als verwerende partij kan worden beschouwd, en deze moeten in casu aan de Commissie worden toegerekend. Bijgevolg kon de delegatie van de Unie in Montenegro niet als een orgaan of instantie van de Unie worden beschouwd en werd het beroep dat in casu tegen deze delegatie was ingesteld, niet-ontvankelijk verklaard.

Mededingingsregels die van toepassing zijn op ondernemingen

1. Algemene opmerkingen

a) Verzoeken om inlichtingen

In de zaken die hebben geleid tot het arrest van 22 maart 2012, *Slovak Telekom/Commissie* (T-458/09 en T-171/10, nog niet gepubliceerd), heeft het Gerecht zich kunnen uitspreken over de omvang van de bevoegdheid van de Commissie om ondernemingen te verzoeken om inlichtingen op grond van artikel 18 van verordening (EG) nr. 1/2003⁹. Het betrof twee beschikkingen van de Commissie waarbij deze de verzoekende partij gelaste inlichtingen over haar werkzaamheden mee te delen, niet alleen voor de periode na de toetreding van de Slowaakse Republiek tot de Unie, maar ook voor de periode ervoor. Het Gerecht merkt op dat voor de onderzoeksbevoegdheden waarin artikel 18, lid 1, van verordening nr. 1/2003 voorziet, slechts het vereiste geldt dat de gevraagde inlichtingen noodzakelijk zijn voor de verificatie van de vermoedens van een inbreuk die het onderzoek rechtvaardigen, hetgeen de Commissie dient te beoordelen. Hieruit volgt dat de Commissie een onderneming inlichtingen mag vragen over een periode waarin de mededingingsregels van de Unie niet op deze onderneming van toepassing waren, wanneer dergelijke inlichtingen noodzakelijk blijken om een eventuele schending van die regels vast te stellen vanaf het ogenblik waarop zij op deze onderneming van toepassing zijn. In deze context heeft het Gerecht het betoog van de verzoekende partij afgewezen volgens hetwelk er in casu geen enkel verband was tussen de gestelde inbreuk en de gevraagde inlichtingen. Het Gerecht merkte op dit punt op dat die inlichtingen de Commissie in staat konden stellen de betrokken markten af te bakenen, uit te maken of de verzoekende partij een machtspositie bezat op deze markten of de zwaarte van de inbreuk te bepalen. Bepaalde gegevens uit de periode vóór 1 mei 2004 konden bovendien noodzakelijk zijn

⁷ Besluit 2010/427/EU van de Raad van 26 juli 2010 tot vaststelling van de organisatie en werking van de Europese dienst voor extern optreden (PB L 201, blz. 30).

⁸ Verordening (EG, Euratom) nr. 1605/2002 van de Raad van 25 juni 2002 houdende het Financieel Reglement van toepassing op de algemene begroting van de Europese Gemeenschappen (PB L 248, blz. 1).

⁹ Verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 [EG] en 82 [EG] (PB 2003, L 1, blz. 1).

voor de Commissie om de economische context vast te stellen waarin het gelaakte gedrag moest worden geplaatst.

b) Verificatiebevoegdheden van de Commissie

— Bijstand van een advocaat

In het arrest van 27 september 2012, *Koninklijke Wegenbouw Stevin/Commissie* (T-357/06, nog niet gepubliceerd), brengt het Gerecht in herinnering dat bepaalde rechten van de verdediging, zoals het recht op rechtsbijstand, weliswaar reeds in het voorafgaande onderzoek moeten worden geëerbiedigd, maar erop moet worden toegezien dat de eerbiediging van deze rechten geen afbreuk doet aan het nuttige effect van de verificaties, zodat de Commissie haar taak, te waken over de inachtneming van de verdragsbepalingen inzake mededinging, kan vervullen. In deze context moeten de algemene beginselen van het recht van de Unie inzake de rechten van de verdediging worden afgewogen tegen het nuttige effect van de verificatiebevoegdheden van de Commissie. Meer bepaald moet worden voorkomen dat documenten mogelijk wordt vernietigd of worden zoekgemaakt. Aldus kan een externe advocaat of een interne jurist weliswaar aanwezig zijn, maar een dergelijke aanwezigheid kan geen voorwaarde vormen voor de rechtmatigheid van de verificatie. Indien een onderneming het wenst, in het bijzonder wanneer zij op de plaats van verificatie niet over een jurist beschikt, kan zij dus advies inwinnen bij een advocaat en hem vragen, zich zo spoedig mogelijk ter plaatse te begeven. Om te voorkomen dat de uitoefening van dit recht op bijstand door een advocaat het goede verloop van de verificatie in het gedrang brengt, moeten de met de verificatie belaste personen alle ruimten van de onderneming onmiddellijk kunnen binnengaan, de inspectiebeschikking ter kennis van de onderneming kunnen brengen en in de kantoren van hun keuze kunnen plaatsnemen, zonder dat zij hoeven te wachten. Die personen moeten tevens in staat worden gesteld, het telefoon- en internetverkeer van de onderneming te controleren. Voor het overige kan de tijd die de Commissie een onderneming moet gunnen om contact te kunnen opnemen met haar advocaat, alvorens zij overgaat tot de verificaties, hoe dan ook slechts uiterst kort en tot het strikte minimum beperkt zijn.

In dit verband is het Gerecht van oordeel dat de Commissie de rechten van verdediging van een onderneming geenszins schendt door niet in te gaan op het verzoek van deze laatste, de met de verificatie belaste personeelsleden van de Commissie in een wachtkamer te doen wachten tot de aankomst van haar externe advocaten, alvorens hen toe te laten tot haar kantoren. De weigering van die onderneming om de inspecteurs van de Commissie toegang te verschaffen tot haar gebouwen zolang haar advocaten niet zijn gearriveerd, moet derhalve worden aangemerkt als een weigering zich aan de verificatiebeschikking te onderwerpen.

— Omvang

In het reeds aangehaalde arrest *Koninklijke Wegenbouw Stevin/Commissie* had het Gerecht tevens de gelegenheid om uitspraak te doen over de omvang van de verificatiebevoegdheden van de Commissie. Het Gerecht herinnert eerst eraan dat de ondernemingen verplicht zijn, actief mee te werken aan de onderzoeksmaatregelen die tijdens het vooronderzoek worden getroffen en wijst vervolgens in het bijzonder op het belang van het recht al hun ruimten, terreinen en vervoermiddelen te betreden in deze context. Dit recht is immers van het grootste belang voor zover dit de Commissie in staat moet stellen, het bewijs van inbreuken op de mededingingsregels te verzamelen op de plaats waar het zich normalerwijze bevindt, dat wil zeggen in de bedrijfsruimten van de onderneming.

Aldus is het Gerecht van oordeel dat het enkele feit dat de advocaten van een onderneming de Commissie de toegang tot het bureau van een van de directeurs van deze onderneming ontzeggen, volstaat om te kunnen vaststellen dat deze laatste heeft geweigerd zich volledig aan de verificatiebeschikking te onderwerpen. De Commissie hoeft daarbij niet aan te tonen dat de door deze weigering veroorzaakte vertraging ertoe heeft kunnen leiden dat documenten zijn vernietigd of zoekgemaakt.

In de arresten van 14 november 2012, *Nexans France en Nexans/Commissie* (T-135/09, nog niet gepubliceerd) en *Prysmian en Prysmian Cavi e Sistemi Energia/Commissie* (T-140/09, nog niet gepubliceerd), die dezelfde problematiek betroffen, heeft het Gerecht niettemin gepreciseerd dat de Commissie, wanneer zij een inspectie verricht in de gebouwen van een onderneming, verplicht is om haar opsporingen te beperken tot de activiteiten van deze onderneming die betrekking hebben op de sectoren die zijn vermeld in de beschikking waarbij de inspectie wordt gelast. Wanneer zij daarentegen na onderzoek vaststelt dat een document of informatie niet binnen deze sectoren valt, mag zij dit materiaal niet gebruiken voor het onderzoek. Het Gerecht wijst er in dit verband op dat de Commissie, indien zij niet aan een dergelijke beperking onderworpen was, in de praktijk de mogelijkheid zou hebben om, telkens wanneer zij over een aanwijzing beschikt op grond waarvan zij kan vermoeden dat een onderneming in een specifiek domein van haar activiteiten inbreuk heeft gemaakt op de mededingingsregels, een inspectie uit te voeren met betrekking tot alle activiteiten van deze onderneming, wat onverenigbaar is met de bescherming van de privésfeer van rechtspersonen die in een democratische samenleving als fundamenteel recht wordt gewaarborgd. In casu moest de Commissie derhalve over voldoende ernstige aanwijzingen beschikken die het verrichten van een inspectie in verzoeksters' gebouwen rechtvaardigden en die betrekking hadden op al hun activiteiten in verband met stroomkabels en met deze kabels verband houdende apparatuur, teneinde de litigieuze inspectiebeschikkingen vast te stellen.

c) Redelijke termijn

In het arrest van 5 juni 2012, *Imperial Chemical Industries/Commissie* (T-214/06, nog niet gepubliceerd), heeft het Gerecht, waarbij een middel ontleend aan de buitensporige duur van de administratieve en de gerechtelijke procedure was opgeworpen, geoordeeld dat de volledige rechtsmacht waarover het beschikte met betrekking tot geldboeten wegens schending van de mededingingsregels, hem in staat stelde uitspraak te doen op het verzoek van de verzoekende partij tot verlaging, om die reden, van het bedrag van de geldboete die haar door de Commissie was opgelegd. Het Gerecht heeft erop gewezen dat een dergelijke mogelijkheid in casu gerechtvaardigd was om redenen van proceseconomie en om een dergelijke schending van het beginsel van de redelijke termijn direct en doeltreffend te verhelpen.

Eerst brengt het Gerecht in herinnering dat de redelijkheid van een termijn moet worden beoordeeld met inachtneming van de specifieke omstandigheden van elke zaak, met name het belang ervan voor de betrokkene, de complexiteit van de zaak en het gedrag van de betrokkene en van de bevoegde autoriteiten. Vervolgens was het Gerecht evenwel van oordeel dat de door de verzoekende partij bekritiseerde duur van de gerechtelijke procedure — vijf jaar en negen maanden in totaal — weliswaar aanzienlijk was, maar te verklaren viel door de omstandigheden en de complexiteit van de zaak. Gelet op het feit dat de verzoekende partij geen argumenten had aangevoerd over het belang dat de zaak voor haar had, alsook op het feit dat de zaak niet door de aard ervan of door het belang ervan voor verzoekende partij tot bijzondere spoed noopte, oordeelde het Gerecht aldus dat deze duur de verlaging van het toegepaste boetebedrag niet kon rechtvaardigen.

d) Sancties

— Berekening van de geldboeten

In de zaak *Telefónica en Telefónica de España/Commissie* (arrest van 29 maart 2012, T-336/07, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld) kon het Gerecht een nadere precisering geven van de criteria die bij de berekening van geldboeten in aanmerking moeten worden genomen. In dit verband herinnert het Gerecht eraan dat volgens de richtsnoeren voor de berekening van geldboeten die uit hoofde van artikel 15, lid 2, van verordening nr. 17, respectievelijk artikel 65, lid 5, [KS] worden opgelegd¹⁰, de Commissie bij de beoordeling van de zwaarte van de inbreuk de concrete weerslag op de markt slechts moet onderzoeken wanneer blijkt dat deze weerslag meetbaar is. In deze context is de omvang van de geografische markt slechts een van de drie criteria die relevant zijn voor de algehele beoordeling van de zwaarte van de inbreuk. Bovendien is die omvang geen zelfstandig criterium in die zin dat enkel inbreuken die het merendeel van de lidstaten treffen, als „zeer zwaar” zouden kunnen worden gekwalificeerd. De Commissie kan derhalve een inbreuk als „zeer zwaar” kwalificeren, zelfs al is de omvang van de betrokken geografische markt beperkt tot het grondgebied van een enkele lidstaat.

Het Gerecht wijst bovendien met klem erop dat de Commissie bij de beoordeling van de zwaarte van een inbreuk met het oog op de vaststelling van het bedrag van de geldboete ervoor moet zorgen dat haar optreden een afschrikkende werking heeft, vooral met betrekking tot inbreuken die bijzonder schadelijk zijn voor de verwezenlijking van de doelstellingen van de Unie. De afschrikkende werking moet tegelijk specifiek en algemeen zijn, in die zin dat zij een individuele inbreuk bestraft, maar de geldboete ook deel uitmaakt van een algemeen beleid gericht op de eerbiediging door ondernemingen van de mededingingsregels.

Aangezien de verhoging van het bedrag van een geldboete wegens de duur van de inbreuk geschiedt door toepassing van een bepaald percentage op het uitgangsbetrag dat op basis van de zwaarte van de gehele inbreuk wordt bepaald, en dus reeds de uiteenlopende intensiteit van de inbreuk weerspiegelt, dient voor de verhoging van dit bedrag wegens de duur van de inbreuk een variatie in de intensiteit van de inbreuk in de betrokken periode niet in aanmerking te worden genomen. Hoewel ten slotte niet is uitgesloten dat onder bepaalde voorwaarden een nationaal rechtskader of een gedrag van de nationale autoriteiten verzachtende omstandigheden kunnen vormen, kan de goedkeuring of het gedogen van de inbreuk door de nationale autoriteiten niet in aanmerking worden genomen wanneer de betrokken ondernemingen over de nodige middelen beschikken om zich nauwkeurige en correcte juridische adviezen te verschaffen.

— Geldboeten en dwangsommen

In het arrest van 27 juni 2012, *Microsoft/Commissie* (T-167/08, nog niet gepubliceerd), preciseert het Gerecht dat, hoewel een geldboete het gevolg is van een inbreuk op de artikelen 101 VWEU of 102 VWEU en een dwangsom het gevolg is van een beschikking waarbij wordt gelast de betrokken inbreuk te beëindigen en waarbij in voorkomend geval gedragsmaatregelen worden opgelegd, beide maatregelen niettemin betrekking hebben op het gedrag van de onderneming in het verleden en afschrikkende werking moeten hebben om herhaling of voortzetting van de inbreuk te voorkomen. Gelet op deze gemeenschappelijke kenmerken en doelstellingen, is er geen reden voor een onderscheid in de precisie van wat een onderneming moet doen of nalaten om de mededingingsregels in acht te nemen, alvorens jegens haar een beschikking houdende oplegging

¹⁰ PB 1998, C 9, blz. 3.

van een geldboete of een beschikking houdende oplegging van een definitieve dwangsom kan worden genomen.

— Bevelen gericht aan ondernemingen — Grenzen

In het reeds aangehaalde arrest *Microsoft/Commissie* herinnert het Gerecht eraan dat de Commissie weliswaar bevoegd is een inbreuk op de mededingingsregels vast te stellen en de betrokken partijen te gelasten hieraan een einde te maken, maar dat het niet haar taak is de partijen haar keuze uit de verschillende mogelijke handelwijzen die in overeenstemming zijn met het Verdrag of met een beschikking houdende vaststelling van gedragsmaatregelen op te leggen. Wanneer de onderneming een van deze mogelijke handelwijzen heeft gekozen, is het derhalve voor de Commissie niet mogelijk een inbreuk vast te stellen of een dwangsom op te leggen op grond dat zij de voorkeur gaf aan een andere mogelijkheid.

2. Bijdragen op het gebied van artikel 101 VWEU

a) Begrip „besluiten van ondernemersverenigingen”

In de zaak *MasterCard e.a./Commissie* (arrest van 24 mei 2012, T-111/08, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld) was bij het Gerecht beroep ingesteld tot nietigverklaring van een beschikking van de Commissie waarbij de multilaterale fall-back afwikkelingsvergoedingen (hierna: „MFA's”) die worden toegepast binnen het systeem voor met MasterCard-kaarten uitgevoerde betalingen, in strijd met het mededingingsrecht werden verklaard. De MFA's komen overeen met een deel van de prijs van een transactie met een betaalkaart dat ten bate van de uitgevende bank wordt afgehouden. De kosten van de MFA's worden aan de handelaren toegerekend in het algemene kader van de kosten die hun worden aangerekend voor het gebruik van betaalkaarten door de financiële instelling die hun transacties beheert.

Het arrest dat in deze zaak is geweest, bood het Gerecht de mogelijkheid om het begrip „besluiten van ondernemersverenigingen” in de zin van artikel [101 VWEU] te verduidelijken. In dit verband stelt het Gerecht dat dit begrip dient te voorkomen dat ondernemingen enkel en alleen vanwege de vorm waarin zij hun marktgedrag coördineren, aan de toepassing van de mededingingsregels ontsnappen. Juist om de effectiviteit van dit beginsel te verzekeren, ziet artikel [101], lid 1, [VWEU] niet alleen op rechtstreekse vormen van gedragscoördinatie tussen ondernemingen (overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen), maar ook op geïnstitutionaliseerde vormen van samenwerking, waarin zij via een collectieve structuur of een gemeenschappelijk orgaan handelen. In deze context is het bestaan van gemeenschappelijke belangen, of een gemeenschappelijk belang, een relevante beoordelingsfactor.

Het Gerecht wijst in het bijzonder op het bestaan van gemeenschappelijke belangen tussen de betalingsorganisatie MasterCard en de financiële instellingen, wat de vaststelling van de MFA's op een hoog niveau betreft. Het Gerecht komt dan ook tot de slotsom dat, ondanks de wijzigingen sinds de toetreding van MasterCard Inc. tot de beurs, de betalingsorganisatie MasterCard nog steeds een geïnstitutionaliseerde vorm van afstemming van de gedragingen van de deelnemende financiële instellingen was. Bijgevolg kon de Commissie de beslissingen die door de organen van de betalingsorganisatie MasterCard zijn genomen tot vaststelling van de MFA's, terecht blijven kwalificeren als besluiten van een ondernemersvereniging.

b) Beperkingen van de mededinging

— Nevenrestrictie

In het reeds aangehaalde arrest *MasterCard e.a./Commissie* wees het Gerecht het betoog af dat de MFA's objectief noodzakelijk waren voor de werking van het MasterCard-betaalsysteem. Volgens dat betoog zouden de financiële instellingen zonder de inning van die vergoedingen ertoe zijn gebracht andere soorten betaalkaarten aan hun klanten voor te stellen of de voordelen voor de kaarthouders in te perken, hetgeen de levensvatbaarheid van het MasterCard-systeem in het geding zou hebben gebracht. Het Gerecht verwees naar de belangrijke inkomsten en andere commerciële voordelen dan de MFA's die deze instellingen halen uit hun activiteit van uitgifte van betaalkaarten, en wees die redenering af op grond dat, zelfs indien in een systeem dat zonder MFA's functioneert, kon worden verwacht dat de aan de kaarthouders toegekende voordelen of de winstgevendheid van de kaartuitgifte zouden afnemen, redelijkerwijs kon worden geconcludeerd dat een dergelijke afname niet zou volstaan om de levensvatbaarheid van het MasterCard-systeem in het gedrang te brengen.

— Gevolgen

In de reeds aangehaalde zaak *MasterCard e.a./Commissie* voerden de verzoekende partijen onder meer aan dat de omstandigheid dat de MFA's een weerslag op de vergoeding voor aan de handelaar verleende diensten hadden, geen gevolgen voor de mededinging tussen acquirers had, op grond dat zij op dezelfde wijze op alle acquirers van toepassing waren. Op dit punt heeft het Gerecht geoordeeld dat, indien werd erkend dat de MFA's een minimum voor de vergoeding voor aan de handelaar verleende diensten vastleggen en daar waar de Commissie terecht mocht vaststellen dat een MasterCard-systeem dat zonder MFA's functioneert economisch haalbaar zou zijn, daaruit noodzakelijkerwijs volgde dat zij mededingingsbeperkende gevolgen hadden. In vergelijking met een acquiringmarkt die zonder hen functioneert, verminderden de MFA's immers de druk die handelaren op de banken konden uitoefenen tijdens hun onderhandelingen over de vergoeding voor aan de handelaar verleende diensten, door de mogelijkheden van een prijsdaling tot beneden een bepaalde drempel te beperken.

— Potentiële concurrentie

In de zaken *E.ON Ruhrgas en E.ON/Commissie* (arrest van 29 juni 2012, T-360/09, nog niet gepubliceerd) en *GDF Suez/Commissie* (arrest van 29 juni 2012, T-370/09, nog niet gepubliceerd) diende het Gerecht uitspraak te doen op beroepen tot nietigverklaring van de beschikking van de Commissie waarbij een geldboete van 553 miljoen EUR was opgelegd aan elk van de verzoekende energiebedrijven wegens schending van het mededingingsrecht van de Unie door het sluiten van een overeenkomst tot verdeling van de Franse en de Duitse aardgasmarkt. Deze overeenkomst was gesloten in 1975, toen Ruhrgas AG (thans E.ON Ruhrgas AG, deel uitmakend van de groep E.ON) en Gaz de France (GDF) (die thans deel uitmaakt van de groep GDF Suez) hadden besloten om tezamen een gaspijpleiding aan te leggen door Duitsland om Russisch gas in te voeren in Duitsland en Frankrijk. Volgens de Commissie hadden de ondernemingen in het kader van de betrokken overeenkomst afgesproken om geen via deze pijpleiding getransporteerd gas te verkopen op de nationale markt van de andere partij. Deze zaken boden het Gerecht de gelegenheid om zich uit te spreken over de omstandigheden waarin een onderneming kan worden beschouwd als een potentiële concurrent in het kader van de toepassing van artikel [101], lid 1, [VWEU].

In dit verband wijst het Gerecht erop dat bij het onderzoek van de mededingingsvoorwaarden op een bepaalde markt niet enkel moet worden afgegaan op de bestaande mededinging tussen

de ondernemingen die reeds op de betrokken markt aanwezig zijn, maar ook op de potentiële mededinging. Om na te gaan of een onderneming als potentiële concurrent op een bepaalde markt kan worden aangemerkt, kan het voornemen van die onderneming om tot deze markt toe te treden weliswaar eventueel relevant zijn, maar de beoordeling moet toch steeds hoofdzakelijk berusten op haar capaciteit om tot deze markt toe te treden. Bij een nationale markt die wordt gekenmerkt door het bestaan van feitelijke territoriale monopolies, is de omstandigheid dat er op deze markt geen wettelijk monopolie bestaat, irrelevant. Om te bepalen of er op een markt potentiële concurrentie bestaat, moet de Commissie immers de reële en concrete mogelijkheden voor de betrokken ondernemingen om elkaar te beconcurreren onderzoeken of de mogelijkheid dat een nieuwe concurrent tot de markt kan toetreden en daar met de gevestigde ondernemingen kan concurreren. Dit onderzoek van de Commissie moet op objectieve grondslag plaatsvinden, zodat de omstandigheid dat deze mogelijkheden zijn uitgesloten vanwege een monopolie dat direct op de nationale regelgeving is terug te voeren, of indirect op de feitelijke situatie als gevolg van de tenuitvoerlegging daarvan, zonder invloed is. De zuiver theoretische mogelijkheid van een markttoetreding door een onderneming volstaat voorts niet om het bestaan van een dergelijke concurrentie aan te tonen.

In casu heeft het Gerecht vastgesteld dat de situatie op de Duitse markt tot 24 april 1998, die werd gekenmerkt door het bestaan van feitelijke territoriale monopolies, kon leiden tot het ontbreken van elke niet alleen daadwerkelijke, maar ook potentiële concurrentie op deze markt. De omstandigheid dat er in Duitsland geen wettelijk monopolie bestond, was hierbij irrelevant. Het Gerecht heeft daaruit afgeleid dat de Commissie niet had aangetoond dat sprake was van potentiële concurrentie tussen E.ON en GDF Suez op de Duitse gasmarkt tussen 1 januari 1980 en 24 april 1998, waaraan de overeenkomst tussen hen afbreuk had kunnen doen.

c) Berekening van de geldboete

— Medewerking

i) Draagwijdte

In het arrest van 27 september 2012, *Nynäs Petroleum en Nynas Belgium/Commissie* (T-347/06, nog niet gepubliceerd), preciseert het Gerecht dat, volgens punt 3, zesde streepje, van de richtsnoeren voor de berekening van geldboeten, de Commissie het basisbedrag van de geldboete kan verminderen wegens daadwerkelijke medewerking van de onderneming in het kader van de procedure, buiten de werkingssfeer van de mededeling inzake medewerking van 2002. De Commissie kan evenwel aan een onderneming die tijdens een procedure inzake schending van de mededingingsregels heeft meegewerkt, slechts dan op grond van deze richtsnoeren een vermindering van de geldboete toekennen, indien de mededeling inzake medewerking van 2002 niet van toepassing is. Deze mededeling is niet van toepassing op verticale of binnen de werkingssfeer van artikel [102 VWEU] vallende kartels. In deze omstandigheden en aangezien in casu de betrokken inbreuk wel degelijk binnen de werkingssfeer van de mededeling inzake medewerking van 2002 viel, was het Gerecht van oordeel dat punt 3, zesde streepje, van de richtsnoeren voor de berekening van geldboeten niet kon worden toegepast op de verzoekende partijen.

ii) Gevolgen

In het arrest van 27 september 2012, *Kuwait Petroleum e.a./Commissie* (T-370/06, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), merkt het Gerecht op dat, volgens punt 27 van de mededeling inzake medewerking van 2002 in kartelzaken, de Commissie de uiteindelijke situatie van elke onderneming die om vermindering van een geldboete verzoekt, aan het einde van de

administratieve procedure zal beoordelen, wanneer zij haar beschikking vaststelt. Volgens het Gerecht vloeit daaruit voort dat het aan de Commissie staat de waarde van de door een onderneming verstrekte inlichtingen te beoordelen aan het einde van de administratieve procedure en dat de Commissie niet kan worden verweten te oordelen dat zij een onderneming niet kan belonen voor het afleggen van verklaringen die haar op een bepaald tijdstip in de procedure doorslaggevend hadden geleken, maar die in het verdere verloop van de administratieve procedure onbruikbaar zijn gebleken, aangezien de onderneming op die verklaringen was teruggekomen.

— Verzwarende omstandigheden

i) Rol van leider of aanstichter van de inbreuk

In het arrest van 27 september 2012, *Shell Petroleum e.a./Commissie* (T-343/06, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), oordeelt het Gerecht dat in beginsel niets zich ertegen verzet dat de Commissie zich baseert op een eenmalige gebeurtenis om vast te stellen dat een onderneming de aanstichter van een kartel was, mits evenwel op basis van dit ene element met zekerheid kan worden vastgesteld dat die onderneming andere ondernemingen onder druk heeft gezet of heeft aangemoedigd om het kartel op te zetten of zich erbij aan te sluiten.

Verder brengt het Gerecht in het reeds aangehaalde arrest *Koninklijke Wegenbouw Stevin/Commissie* in herinnering dat de rechter van de Unie weliswaar een onderscheid maakt tussen de rol van aanstichter en die van leider, maar niettemin oordeelt dat hij bij de uitoefening van zijn volledige rechtsmacht de door de Commissie bepaalde verhoging van de geldboete in stand kan laten, ook al heeft deze voor een van de twee rollen onvoldoende bewijzen aangedragen. Gelet op het gewicht van onderzoeksters leidersrol was het Gerecht in casu van oordeel dat de toegepaste verhoging van de geldboete niet hoefde te worden verlaagd.

ii) Recidive

Het reeds aangehaalde arrest *Shell Petroleum e.a./Commissie* bood het Gerecht de gelegenheid om op dit punt een nadere precisering te geven in het geval van soortgelijke inbreuken die achtereenvolgens door twee dochterondernemingen van eenzelfde moedermaatschappij worden gemaakt. Aangezien het mededingingsrecht van de Unie erkent dat verschillende vennootschappen die tot eenzelfde groep behoren, eenzelfde economische eenheid vormen indien de betrokken vennootschappen niet zelfstandig hun marktgedrag bepalen, kan de Commissie volgens het Gerecht op goede gronden oordelen dat er sprake is van recidive wanneer een van de dochterondernemingen van de moedermaatschappij eenzelfde soort inbreuk maakt als die waarvoor een andere dochteronderneming eerder was gestraft. Aangezien het evenwel gaat om een mogelijkheid en niet om een verplichting, kan uit het enkele feit dat de Commissie een moedermaatschappij in een vroegere beschikking niet aansprakelijk heeft gesteld, niet worden afgeleid dat zij verplicht is in een latere beschikking dezelfde beslissing te nemen.

In casu oordeelde het Gerecht dat, daar de dochteronderneming waarop de vroegere beschikking betrekking had en die waarop de nieuwe beschikking van de Commissie zag, beide indirect voor 100 % in handen waren van dezelfde moedermaatschappijen, de omstandigheid dat de Commissie in de vroegere beschikking ervoor had gekozen de inbreuk toe te rekenen aan eerstgenoemde dochteronderneming en niet aan haar moedermaatschappijen, niet betekende dat de rechtspraak inzake recidive niet kon worden toegepast in de nieuwe beschikking. Dat een van de moedermaatschappijen niet langer bestond, betekende voorts niet dat geen beroep kon worden gedaan op de regels inzake recidive voor de onderneming die is blijven bestaan. Ten slotte diende de Commissie geen elementen te verstrekken op basis waarvan kon worden vastgesteld dat deze

moedermaatschappij daadwerkelijk beslissende invloed had uitgeoefend op het inbreukmakende gedrag van haar dochteronderneming die de in de vroegere beschikking aan de orde zijnde inbreuk had gemaakt, aangezien deze dochteronderneming op het tijdstip van de inbreuken voor 100 % gezamenlijke eigendom van bovengenoemde moedermaatschappijen was.

d) Toerekening van het inbreukmakend gedrag — Hoofdelijke veroordeling

In de zaak *Ballast Nedam/Commissie* (arrest van 27 september 2012, T-361/06, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld) oordeelt het Gerecht dat een onderneming die met haar dochteronderneming één enkele onderneming vormt, niet kan betogen dat de verlaging door de Unierechter van het bedrag van de aan haar dochteronderneming opgelegde geldboete tot gevolg heeft dat ook de geldboete die haar als moedermaatschappij van de groep hoofdelijk is opgelegd, moet worden verlaagd, wanneer de beslissing tot verlaging van het bedrag van de geldboete voortvloeit uit het feit dat de Commissie de rechten van verdediging van de dochteronderneming heeft geschonden.

e) Volledige rechtsmacht

— Ouder element

In het reeds aangehaalde arrest *Shell Petroleum e.a./Commissie* herinnert het Gerecht eraan dat, naast het eenvoudige wettigheidstoezicht op de sanctie, de Unierechter op basis van zijn volledige rechtsmacht bevoegd is om zijn beoordeling in de plaats te stellen van die van de Commissie, en dus om de opgelegde geldboete of dwangsom in te trekken, te verlagen of te verhogen. Dit houdt dus overeenkomstig de eisen van het in artikel 47 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie¹¹ neergelegde beginsel van een doeltreffende voorziening in rechte, in dat de Unierechter een toetsing in feite en in rechte verricht en dat hij het bewijs kan beoordelen, de betrokken beslissing nietig kan verklaren en de hoogte van de geldboeten kan wijzigen. In het kader van die toetsingsbevoegdheid met volledige rechtsmacht staat het bijgevolg aan het Gerecht om op de datum waarop het zijn beslissing neemt, te beoordelen of de betrokken ondernemingen een geldboete is opgelegd waarvan het bedrag de zwaarte van de in geding zijnde inbreuk passend weergeeft. In beginsel kan het Gerecht bij de uitoefening van zijn toetsingsbevoegdheid met volledige rechtsmacht rekening houden met de omstandigheid dat een onderneming niet heeft meegewerkt, en dus het bedrag van de haar wegens schending van de artikelen [101 VWEU] of [102 VWEU] opgelegde geldboete verhogen. Volgens het Gerecht kan dit het geval zijn wanneer een onderneming, in antwoord op een verzoek in die zin van de Commissie, opzettelijk of uit onachtzaamheid heeft nagelaten om tijdens de administratieve procedure voor de vaststelling van de geldboete beslissende elementen over te leggen waarover zij bij de vaststelling van de bestreden beschikking beschikte of had kunnen beschikken. In dit geval mag het Gerecht weliswaar rekening houden met dergelijke elementen, maar dit neemt niet weg dat de onderneming die deze slechts in de contentieuze procedure vermeldt, en daardoor afbreuk doet aan het doel en het goede verloop van de administratieve procedure, het risico neemt dat deze omstandigheid door het Gerecht in aanmerking wordt genomen bij de vaststelling van een passende geldboete.

— Later element

In dit verband merkt het Gerecht in het reeds aangehaalde arrest *Imperial Chemical Industries/Commissie* op dat een middel betreffende de totale duur van de procedure waarbij de verzoekende

¹¹ PB 2010, C 83, blz. 389.

partij betrokken is, niet niet-ontvankelijk kan worden verklaard omdat het te laat is aangevoerd, ook al is het pas ter terechtzitting opgeworpen. Het Gerecht is immers van oordeel dat de totale duur van de procedure een nieuw feitelijk gegeven vormt dat overeenkomstig artikel 48, lid 2, van zijn Reglement voor de procesvoering rechtvaardigt dat dit middel in de loop van het geding wordt voorgedragen.

— Methode — Richtsnoeren niet bindend voor het Gerecht

In de reeds aangehaalde arresten *E.ON Ruhrgas en E.ON/Commissie en GDF Suez/Commissie* herinnert het Gerecht eraan dat het niet gebonden is aan de berekeningen van de Commissie of aan haar richtsnoeren inzake geldboeten wanneer het op grond van zijn volledige rechtsmacht uitspraak doet, maar zijn eigen beoordeling moet maken, rekening houdend met alle omstandigheden van het concrete geval. Volgens het Gerecht zou de toepassing van de door de Commissie gehanteerde methode in casu hebben geleid tot een onevenredige verlaging van het bedrag van de opgelegde geldboete, vergeleken met de omvang van de geconstateerde onjuistheid. Terwijl de door de Commissie begane onjuistheid slechts betrekking had op de Franse markt en op ongeveer een vijfde van de duur van de inbreuk, zou de toepassing van de methode van de Commissie immers hebben geleid tot een verlaging van het bedrag van de boete van meer dan 50 %. Aldus wees het Gerecht erop dat het niet gebonden was aan die methode, en oordeelde het dat, in het licht van onder meer de duur en de ernst van de inbreuk, het uiteindelijke bedrag van de aan elke onderneming opgelegde geldboete moest worden vastgesteld op 320 miljoen EUR.

3. Bijdragen op het gebied van artikel 102 VWEU

a) Machtspositie

In de zaak die heeft geleid tot het reeds aangehaalde arrest *Telefónica en Telefónica de España/Commissie*, was bij het Gerecht beroep ingesteld tot nietigverklaring van de beschikking waarbij de Commissie verzoeksters, ondernemingen van de Telefónica-groep (de Spaanse historische telecomoperator), een geldboete van ongeveer 151 miljoen EUR had opgelegd wegens misbruik van machtspositie op de Spaanse markt voor breedbandinternettoegang. Volgens de Commissie hadden verzoeksters hun machtspositie op de Spaanse markt voor breedbandtoegangsdiensten op groothandelniveau misbruikt op regionaal en nationaal niveau tussen september 2001 en december 2006.

Het Gerecht herinnert eraan dat het eventuele bestaan van mededinging op de markt weliswaar relevant is voor de vraag of er sprake is van een machtspositie, maar dat het bestaan van mededinging, hoe levendig ook, op een bepaalde markt het bestaan van een machtspositie op diezelfde markt niet uitsluit, aangezien deze positie in wezen wordt gekenmerkt door het vermogen van de betrokken onderneming om haar handelwijze te bepalen zonder in haar marktstrategie rekening met die mededinging te hoeven houden, en zonder schadelijke gevolgen van die houding te ondervinden. Het Gerecht brengt tevens in herinnering dat het vermogen om regelmatige prijsverhogingen door te voeren, weliswaar ontegenzeggelijk een element vormt dat op het bestaan van een machtspositie kan wijzen, maar daarvoor geenszins onontbeerlijk is, aangezien de onafhankelijkheid op prijsgebied die een onderneming met een machtspositie bezit, meer te maken heeft met het vermogen om de prijzen te bepalen zonder rekening te hoeven houden met de reactie van concurrenten, afnemers en leveranciers, dan met het vermogen de prijzen te verhogen.

b) Misbruikpraktijken

— Prijssqueeze

In dezelfde zaak had de Commissie verzoeksters veroordeeld op grond dat zij onbillijke prijzen hadden opgelegd aan hun concurrenten, in die zin dat zij de marge tussen de eindgebruikerstarieven voor breedbandtoegang en de groothandelstarieven voor breedbandtoegang op regionaal en nationaal niveau hadden uitgehouden.

Het Gerecht herinnert eraan dat bij ontbreken van enige objectieve rechtvaardiging de prijs-squeeze op zich misbruik in de zin van artikel [102 VWEU] kan vormen. De prijs-squeeze is het gevolg van het verschil tussen de prijzen voor de diensten op groothandelniveau en de prijzen voor de eindgebruikersdiensten, en niet van het niveau van deze prijzen als zodanig. Een dergelijke prijs-squeeze kan niet alleen het gevolg zijn van abnormaal lage prijzen op de eindgebruikersmarkt, maar ook van abnormaal hoge prijzen op de groothandelsmarkt. Voor de beoordeling van de rechtmatigheid van het door een onderneming met een machtspositie gevoerde prijsbeleid, dient in beginsel te worden uitgegaan van prijscriteria die gebaseerd zijn op de kosten en de strategie van de onderneming met de machtspositie. In het bijzonder kan bij een in een prijs-squeeze resulterende tariefpraktijk aan de hand van dergelijke toetsingscriteria worden nagegaan of die onderneming voldoende efficiënt zou zijn geweest om haar retaildiensten zonder verlies aan te bieden aan de eindgebruikers indien zij vooraf haar eigen groothandelsprijzen voor de intermediaire diensten had moeten betalen.

— Mogelijk effect op de mededinging

In deze zaak wijst het Gerecht er eveneens op dat het voor de vaststelling van schending van artikel [102] VWEU volstaat aan te tonen dat de als misbruik aangemerkte gedraging van de onderneming met een machtspositie ingaat tegen de mededinging, of anders gezegd dat de gedraging een beperking van de mededinging tot gevolg heeft of kan hebben. De tariefpraktijk moet dus een mededingingsverstoring effect op de markt hebben, maar daarbij is niet vereist dat dit effect concreet is en het volstaat in dit verband dat er een mogelijk mededingingsverstoring effect wordt aangetoond dat de concurrenten die minstens even efficiënt zijn als de onderneming met een machtspositie, van de betrokken markt kan verdrijven.

— Begrip „opzettelijk of uit onachtzaamheid inbreuk maken”

In het reeds aangehaalde arrest *Telefónica en Telefónica de España/Commissie* had het Gerecht de gelegenheid te verduidelijken dat is voldaan aan de voorwaarde dat een inbreuk opzettelijk of uit onachtzaamheid is gepleegd, wanneer de betrokken onderneming niet onkundig kan zijn van het mededingingsverstoring karakter van haar gedrag, ongeacht of zij zich ervan bewust is dat zij de mededingingsregels van het Verdrag schendt. Een onderneming is zich bewust van het mededingingsverstoring karakter van haar gedrag, wanneer zij kennis droeg van de feiten die de vaststelling van een machtspositie op de betrokken markt, alsook de kwalificatie door de Commissie als een misbruik van die positie rechtvaardigen.

In dit verband lijkt het voor een met overleg te werk gaande ondernemer geen twijfel dat het bezit van belangrijke marktaandelen van zodanig belang is dat hij, wat zijn eventueel marktgedrag betreft, noodzakelijkerwijze daarmee rekening moet houden. Een historische operator die eigenaar is van de enige infrastructuur van betekenis voor de levering van groothandelsproducten in de telecommunicatiesector, kan niet onkundig zijn van het feit dat hij een machtspositie heeft op de relevante markten. Bijgevolg zijn de marktaandelen van een dergelijke onderneming zo

omvangrijk dat slechts onvoldoende bestudering van de structuur der markten waarop zij optrad of een weigering die structuren in haar overwegingen te betrekken, bij haar de overtuiging kon doen postvatten dat zij geen machtspositie innam.

— Compatibiliteit

In de zaak die heeft geleid tot het reeds aangehaalde arrest *Microsoft/Commissie*, was bij het Gerecht beroep ingesteld tot nietigverklaring van de beschikking van de Commissie waarbij Microsoft Corp. een dwangsom was opgelegd op grond dat de door Microsoft geëiste vergoeding voor het verlenen van toegang aan haar concurrenten tot de informatie inzake de compatibiliteit van haar eigen producten met die van deze concurrenten, onredelijk was.

Volgens het Gerecht waren de door de Commissie in de bestreden beschikking gehanteerde beoordelingscriteria, en met name het criterium inzake het innoverende karakter van de betrokken technologieën, van dien aard dat zij aangaven of de door Microsoft toegepaste vergoedingstarieven de intrinsieke dan wel de strategische waarde van een technologie weerspiegelden. Hieruit volgde dat toepassing van deze criteria objectief volstond om te beoordelen of de door Microsoft gevorderde vergoedingen redelijk waren. In de context van de toekenning van een recht op toegang tot en gebruik van de informatie inzake de compatibiliteit onder redelijke en niet-discriminerende voorwaarden waarbij elke vergoeding op grond van strategische waarde verboden is, heeft de Commissie het recht om het innoverende karakter van deze technologieën te beoordelen aan de hand van de bestanddelen van het innoverende karakter, namelijk de hoedanigheden nieuw en niet voor de hand liggend, waarbij deze laatste hoedanigheid onder het begrip uitvinderswerkzaamheid valt. De beoordeling van het innoverende karakter van technologieën tegen de achtergrond van de begrippen nieuwheid en uitvinderswerkzaamheid doet geen afbreuk aan de waarde van de intellectuele-eigendomsrechten, de zakengeheimen of andere vertrouwelijke informatie in het algemeen, en stelt a fortiori een innoverend karakter ook niet als voorwaarde om aan te nemen dat een product of een informatie onder een dergelijk recht valt of een zakengeheim vormt.

4. Ontwikkelingen op het gebied van concentraties

In de zaak *Electrabel/Commissie* (arrest van 12 december 2012, T-332/09, nog niet gepubliceerd) was bij het Gerecht beroep ingesteld door de Belgische onderneming Electrabel tegen de beschikking van de Commissie waarbij haar een geldboete van 20 miljoen EUR werd opgelegd wegens de voortijdige totstandbrenging van een concentratie in strijd met artikel 7, lid 1, van verordening (EEG) nr. 4064/89¹². Deze onderneming had in feite uitsluitende zeggenschap verkregen over de Compagnie nationale du Rhône (CNR). Op 23 december 2003 had Electrabel aandelen verkregen waarmee zij haar belang in het kapitaal van CNR bracht op 49,95 % en haar stemrecht in CNR op 47,92 %, maar zij had pas op 9 augustus 2007 de Commissie om haar standpunt verzocht over de verkrijging van een dergelijke zeggenschap. Nadat de Commissie erop had gewezen dat die zeggenschap wel degelijk verkregen was, had Electrabel de concentratie officieel aangemeld. Bij een eerste beschikking van 29 april 2008 had de Commissie zich weliswaar niet daartegen verzet en had zij de concentratie verenigbaar met de gemeenschappelijke markt verklaard, maar zij had de vraag naar de exacte datum waarop Electrabel in feite uitsluitende zeggenschap over CNR had verkregen, in het midden gelaten. Van oordeel dat de relevante datum 23 december 2003 was, heeft zij evenwel daarna de bestreden beschikking vastgesteld.

¹² Verordening (EEG) nr. 4064/89 van de Raad van 21 december 1989 betreffende de controle op concentraties van ondernemingen (gerectificeerde versie, PB 1990, L 257, blz. 13).

Het Gerecht diende de geldigheid van de door de Commissie verrichte analyse van het bestaan van een concentratie te onderzoeken en herinnert in dit verband eraan dat het onderzoek door de Commissie van de omstandigheden van de totstandbrenging van een concentratie integraal door de Unierechter mag worden getoetst. Dienaangaande wijst het Gerecht erop dat, overeenkomstig punt 14 van de mededeling betreffende het begrip concentratie¹³, zelfs een minderheidsaandeelhouder kan worden geacht de uitsluitende zeggenschap over een onderneming te bezitten, indien deze aandeelhouder zeer waarschijnlijk een meerderheid in de aandeelhoudersvergadering van die onderneming zal krijgen omdat het bezit van de overige aandelen sterk versnipperd is. Of in een bepaald geval al dan niet sprake is van uitsluitende zeggenschap, wordt vastgesteld op grond van bewijs omtrent de aanwezigheid van aandeelhouders in voorgaande jaren. Indien, gezien het aantal aandeelhouders dat de aandeelhoudersvergadering bijwoont, een minderheidsaandeelhouder een stabiele meerderheid van stemmen in deze vergadering heeft, wordt de betrokken minderheidsaandeelhouder geacht de uitsluitende zeggenschap te bezitten. Volgens het Gerecht was dit in casu het geval, daar verzoekster niet de vaststelling van de Commissie had kunnen weerleggen dat zij op 23 december 2003 zeer waarschijnlijk een meerderheid in de aandeelhoudersvergaderingen zou hebben verkregen, zelfs zonder dat zij in het bezit was van de meerderheid van de stemrechten.

Verder was het Gerecht van oordeel dat de Commissie geen blijk had gegeven van een onjuiste opvatting door een verjaringstermijn van vijf jaar in aanmerking te nemen, daar de aan verzoekster verweten inbreuk, te weten de voortijdige totstandbrenging van een concentratie, een inbreuk vormde die de mededingingsvoorwaarden aanzienlijk kon wijzigen en die niet als puur formeel of procedureel kon worden gekwalificeerd in de zin van artikel 1, lid 1, sub a, van verordening (EEG) nr. 2988/74¹⁴.

Ten slotte heeft het Gerecht met betrekking tot de bepaling van het bedrag van de geldboete geoordeeld dat de Commissie niet kon worden verweten dat zij in casu de beginselen en de methoden gepreciseerd in de richtsnoeren voor de berekening van geldboeten bij inbreuken op de artikelen [101 VWEU] en [102 VWEU], niet heeft gevolgd bij het vaststellen van de hoogte van de geldboete. Haar standpunt moest tot stand komen binnen het kader van artikel 14, lid 3, van verordening nr. 4064/89, volgens hetwelk bij de bepaling van de hoogte van de boete de aard en de zwaarte van de inbreuk in aanmerking moeten worden genomen.

Staatssteun

1. Ontvankelijkheid

In het arrest van 20 september 2012, *Frankrijk/Commissie* (T-154/10, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), oordeelt het Gerecht dat het feit dat een lidstaat verschillende maanden vóór de vaststelling van een besluit van de Commissie heeft besloten om de bij dat besluit als bestaande steun aangemerkte maatregel op te heffen, niet leidt tot de niet-ontvankelijkheid van het tegen dat besluit ingestelde beroep. Het Gerecht diende uitspraak te doen in het kader van een beroep tegen een besluit van de Commissie waarbij een steunmaatregel die door de Franse Republiek ten uitvoer zou zijn gelegd in de vorm van een uit de status van overheidsinstelling

¹³ Mededeling van de Commissie betreffende het begrip „concentratie” in verordening nr. 4064/89 (PB 1998, C 66, blz. 5).

¹⁴ Verordening (EEG) nr. 2988/74 van de Raad van 26 november 1974 inzake de verjaring van het recht van vervolging en van tenuitvoerlegging op het gebied van het vervoers- en het mededingingsrecht van de Europese Economische Gemeenschap (PB L 319, blz. 1).

voortvloeiende impliciete onbeperkte garantie ten gunste van La Poste, onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt werd verklaard.

Het Gerecht wijst erop dat een besluit van de Commissie waarin wordt vastgesteld dat er sprake is van staatssteun ten gunste van een onderneming in de vorm van een onbeperkte garantie en waarin deze onverenigbaar met de interne markt wordt verklaard, noodzakelijkerwijs bestemd is om bindende rechtsgevolgen in het leven te roepen en derhalve een voor beroep vatbare handeling vormt in de zin van artikel 263 VWEU. In casu is het weliswaar juist dat de Franse regering, om haar moverende redenen en zonder enige dwang van de Commissie, verschillende maanden vóór de vaststelling van het besluit van de Commissie heeft besloten om de bij dat besluit als bestaande steun aangemerkte maatregel op te heffen, maar dit neemt niet weg dat de Franse Republiek juridisch gezien verplicht was uitvoering te geven aan het bestreden besluit. Volgens het Gerecht kon het feit dat er bij de uitvoering van dat besluit sprake kon zijn van een samenloop van de door de Commissie verdedigde belangen en die van deze lidstaat, niet beletten dat deze laatste een beroep tot nietigverklaring instelde tegen dat besluit. Een dergelijk beletsel zou immers ertoe leiden dat de lidstaten worden benadeeld naargelang zij er al dan niet een eigen belang bij hebben kunnen vinden om aan een besluit van de Commissie te voldoen, en zou volstrekt subjectief zijn.

In de zaak *Ryanair/Commissie* (arrest van 28 maart 2012, T-123/09, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld) verzocht verzoekster het Gerecht om nietigverklaring van twee beschikkingen van de Commissie betreffende de lening van 300 miljoen EUR die in 2008 door de Italiaanse Staat aan de luchtvaartmaatschappij Alitalia — Compagnia Aera Italiana SpA was verstrekt. Terwijl de eerste van deze beschikkingen, waarbij deze maatregel onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt werd verklaard en de terugvordering ervan bij Alitalia werd gelast, een formele onderzoeksprocedure beëindigde, was de tweede beschikking, waarbij de verkoop van de activa van die maatschappij niet werd aangemerkt als staatssteun op voorwaarde dat de Italiaanse autoriteiten bepaalde verbintenissen volledig zouden nakomen, vastgesteld op grond van artikel 4, lid 3, van verordening (EG) nr. 659/1999¹⁵, zonder dat een formele onderzoeksprocedure was ingeleid.

Met betrekking tot deze tweede beschikking herinnert het Gerecht eraan dat de rechtmatigheid van een beschikking om geen bezwaar te maken, afhangt van het antwoord op de vraag of er twijfel bestond over de verenigbaarheid van de steun met de gemeenschappelijke markt. Het Gerecht beklemtoont dat, aangezien bij dergelijke twijfel een formele onderzoeksprocedure moet worden ingeleid waaraan de in artikel 1, sub h, van verordening nr. 659/1999 bedoelde belanghebbenden mogen deelnemen, ervan uit moet worden gegaan dat elke belanghebbende in de zin van laatstbedoelde bepaling door een dergelijke beschikking rechtstreeks en individueel wordt geraakt. Wie door de procedurele waarborgen van artikel [108], lid 2, [VWEU] en artikel 6, lid 1, van verordening nr. 659/1999 wordt beschermd, kan de naleving daarvan immers slechts afdwingen indien hij de beschikking om geen bezwaar te maken kan betwisten voor de rechter van de Unie. Volgens artikel 1, sub h, van verordening nr. 659/1999 moet onder belanghebbende met name iedere persoon, onderneming of ondernemersvereniging worden verstaan waarvan de belangen door de toekenning van steun kunnen worden aangetast, en in het bijzonder de ondernemingen die met de begunstigde van de steun concurreren.

Het Gerecht trekt conclusies uit het arrest van het Hof van 24 mei 2011, *Commissie/Kronoply en Kronotex* (C-83/09 P, nog niet gepubliceerd), en preciseert dat een verzoeker die om nietigverklaring van een beschikking om geen bezwaar te maken verzoekt, in wezen het feit aan de orde stelt

¹⁵ Verordening (EG) nr. 659/1999 van de Raad van 22 maart 1999 tot vaststelling van nadere bepalingen voor de toepassing van artikel [88 EG] (PB L 83, blz. 1).

dat de Commissie de beschikking betreffende de betrokken steun heeft vastgesteld zonder de formele onderzoeksprocedure in te leiden, waardoor zijn procedurele rechten zijn geschonden. Om ervoor te zorgen dat zijn vordering tot nietigverklaring wordt toegewezen, kan de verzoeker elk middel aanvoeren waaruit blijkt dat de Commissie bij de beoordeling van de gegevens en de elementen waarover zij tijdens de inleidende fase van het onderzoek van de aangemelde maatregel beschikte, twijfels had moeten koesteren over de verenigbaarheid van deze maatregel met de gemeenschappelijke markt.

Hetzelfde geldt evenwel niet met betrekking tot de beschikking waarbij de steunmaatregel onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt werd verklaard. Een beschikking waarbij een procedure op grond van artikel [108], lid 2, [VWEU] wordt afgesloten, raakt de ondernemingen die de klacht hebben ingediend naar aanleiding waarvan de procedure is ingeleid en die zijn gehoord in hun opmerkingen die in aanzienlijke mate bepalend zijn geweest voor het verloop van de procedure, immers slechts individueel indien hun marktpositie wezenlijk is aangetast door de steunmaatregel waarop de beschikking betrekking heeft of wanneer zij erin slagen anderszins aan te tonen, onder verwijzing naar specifieke omstandigheden die hen op soortgelijke wijze individualiseren als de adressaat van de beschikking, dat zij individueel worden geraakt. Het Gerecht erkent in casu dat verzoekster een actieve rol heeft gespeeld in de procedure, maar oordeelt dat zij niet individueel werd geraakt.

2. Ten gronde

a) Begrip staatssteun

In het reeds aangehaalde arrest *Frankrijk/Commissie* preciseert het Gerecht dat met steun in de vorm van een zonder tegenprestatie verleende onbepaalde staatsgarantie in de regel aan de begunstigde een voordeel wordt toegekend, in die zin dat die garantie een verbetering van de financiële positie van de begunstigde ervan tot gevolg heeft door een verlichting van de lasten die normalerwijze op zijn budget drukken. In dit verband beklemtoont het Gerecht dat het begrip „steun” algemener is dan het begrip „subsidie”, aangezien het niet alleen positieve prestaties omvat, waaronder de eigenlijke subsidies, maar ook maatregelen van de staat die op diverse wijzen de normale exploitatiekosten van een onderneming verlagen en die dus, zonder subsidie in strikte zin te zijn, wel prestaties zijn die gelijksoortig van aard zijn en identieke effecten hebben. Met een onbepaalde staatsgarantie kan de begunstigde onder meer gunstigere kredietvoorwaarden verkrijgen dan die welke hij zou hebben genoten als hij enkel op zijn eigen verdiensten was beoordeeld, en kan hij bijgevolg de druk op zijn budget verminderen. In deze context is het Gerecht van oordeel dat, om vast te stellen dat een overheidsinstelling gunstigere kredietvoorwaarden en bijgevolg een financieel voordeel heeft genoten, de Commissie kan verwijzen naar de standpunten van de ratingbureaus en meer in het bijzonder naar de belangrijkste daarvan. Aangezien vaststaat dat de markt rekening houdt met de rating van belangrijke ratingbureaus om het aan een bepaalde onderneming toe te kennen krediet te evalueren, kan immers een betere rating door deze bureaus dan die welke zonder garantie zou zijn gegeven, een voordeel voor de overheidsinstelling opleveren.

In het arrest van 21 maart 2012, *Ierland e.a./Commissie* (T-50/06 RENV, T-56/06 RENV, T-60/06 RENV, T-62/06 RENV en T-69/06 RENV, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), verduidelijkt het Gerecht de onderlinge verhouding tussen de staatssteunregels en de regels die voortvloeien uit een harmonisatierichtlijn inzake de vrijstelling van accijnzen. Het merkt in dit verband op dat de regels inzake harmonisatie van de nationale belastingwetgevingen, met name die inzake accijnzen, en de staatssteunregels eenzelfde doel hebben, te weten de bevordering van de goede werking van de interne markt door met name te strijden tegen mededingingsverstoringen. Gelet

op het gemeenschappelijke doel ervan leidt de coherente uitvoering van deze verschillende regels onontkoombaar tot de conclusie dat het begrip „mededingingsverstoring” dezelfde draagwijdte en betekenis heeft inzake harmonisatie van de nationale belastingwetgevingen als inzake staatssteun. Voorts hebben de instellingen van de Unie, te weten de Commissie, die voorstellen doet, en de Raad, die beschikt, op grond van de regels inzake harmonisatie van de nationale belastingwetgevingen, met name die inzake accijnzen, die zijn vastgesteld in artikel [113 VWEU] en in richtlijn 92/81/EEG¹⁶, uitdrukkelijk de verantwoordelijkheid voor de beoordeling krachtens artikel 8, lid 4, van richtlijn 92/81 van het bestaan van een eventuele mededingingsverstoring om een lidstaat al dan niet te machtigen om een vrijstelling van de geharmoniseerde accijns toe te passen of te blijven toepassen, of voor de beoordeling van het bestaan van een eventuele oneerlijke mededinging of verstoring van de werking van de interne markt die een heronderzoek van een op grond van dit artikel reeds gegeven machtiging rechtvaardigt overeenkomstig artikel 8, lid 5, van richtlijn 92/81.

Het Gerecht wijst niettemin met klem erop dat voordelen slechts als steunmaatregelen in de zin van artikel [107], lid 1, [VWEU] kunnen worden aangemerkt, wanneer zij aan een autonoom en eenzijdig besluit van de betrokken lidstaat kunnen worden toegerekend. Dit was niet het geval bij de litigieuze accijnsvrijstellingen, welke gebaseerd waren op goedkeuringsbeschikkingen van de Raad na een voorstel van de Commissie overeenkomstig richtlijn 92/81, en derhalve moesten worden toegerekend aan de Unie. Zolang de goedkeuringsbeschikkingen van de Raad van kracht waren en noch door de Raad waren gewijzigd, noch door de Unierechter nietig waren verklaard, kon de Commissie bijgevolg die vrijstellingen niet aanmerken als staatssteun. Voorts had de Commissie, voor zover de procedurele verplichtingen van artikel [108 VWEU] voortvloeiden uit de kwalificatie van de betrokken maatregelen als staatssteun in de zin van artikel [107], lid 1, [VWEU], geen gegronde reden om de betrokken lidstaten te verwijten dat zij de litigieuze vrijstellingen die zij hadden verleend op grond van de goedkeuringsbeschikkingen van de Raad, bij haar niet hadden aangemeld. Het Gerecht was dan ook van oordeel dat de bestreden beschikking het rechtszekerheidsbeginsel en het beginsel van vermoeden van wettigheid van Unierechtshandelingen schond.

In de zaak *Frankrijk/Commissie* (arrest van 27 september 2012, T-139/09, nog niet gepubliceerd) was onder meer de vraag aan de orde of de maatregelen ter ondersteuning van de groente- en fruitmarkt in Frankrijk konden worden aangemerkt als staatssteun, gelet op het feit dat zij gedeeltelijk waren gefinancierd met vrijwillige bijdragen van de beroepsuitoefenaars van deze sector. Dienaangaande oordeelt het Gerecht dat het relevante criterium om vast te stellen of er sprake is van staatsmiddelen, ongeacht de oorsprong ervan, de mate is waarin het overheidsorgaan is tussengekomen bij de vaststelling van de betrokken maatregelen en van de financieringswijze ervan. Aan dat beginsel kan niet worden afgedaan door de loutere omstandigheid dat de bijdragen van de betrokken marktdeelnemers waarmee de maatregelen gedeeltelijk moeten worden gefinancierd, vrijwillig en niet verplicht van aard zijn. De mate van overheidstussenkomst betreffende die bijdragen kan immers groot zijn, zelfs indien deze niet verplicht zijn. De rol die de overheidsinstantie speelt in het kader van de vaststelling van de maatregelen die door een openbare instelling en door vrijwillige bijdragen van producentenorganisaties worden gefinancierd, dient door het Gerecht globaal te worden beoordeeld, zonder dat daarbij een onderscheid kan worden gemaakt naargelang van de financieringswijze ervan, aangezien de publieke en de private bijdragen zijn samengevloeid en opgegaan in één enkel actiefonds. Aangezien het in casu aan een onder staats-toezicht staande openbare instelling met een industrieel en commercieel karakter stond de litigieuze maatregelen en de wijze waarop deze werden gefinancierd vast te stellen, en de begunstigden van die maatregelen daarentegen alleen konden beslissen om al dan niet deel te nemen aan

¹⁶ Richtlijn 92/81/EEG van de Raad van 19 oktober 1992 betreffende de harmonisatie van de structuur van de accijns op minerale oliën (PB L 316, blz. 12).

de aldus vastgestelde regeling door de door deze instelling bepaalde sectorale bijdragen al dan niet te betalen, oordeelde het Gerecht dat die maatregelen steunmaatregelen van de staat waren in de zin van artikel [107], lid 1, [VWEU].

Ten slotte diende het Gerecht in het arrest van 7 maart 2012, *British Aggregates/Commissie* (T-210/02 RENV, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), de criteria te onderzoeken die gelden bij de beoordeling van de selectiviteit van een overheidsmaatregel. Het Gerecht herinnert eraan dat voor de vaststelling van de selectiviteit van een maatregel, moet worden nagegaan of deze maatregel binnen het kader van een bepaalde rechtsregeling bepaalde ondernemingen of bepaalde producties in de zin van artikel [107], lid 1, [VWEU] kan begunstigen ten opzichte van andere ondernemingen die, gelet op de doelstelling van de betrokken maatregel, zich in een feitelijk en juridisch vergelijkbare situatie bevinden. Het Gerecht merkt evenwel op dat een maatregel die weliswaar de begunstigde bevoordeelt, maar wordt gerechtvaardigd door de aard of de algemene opzet van het belastingstelsel waarvan hij deel uitmaakt, niet voldoet aan die voorwaarde. Voor deze beoordeling moet een onderscheid worden gemaakt tussen de doelstellingen van een specifiek belastingstelsel die buiten dat stelsel zijn gelegen, en de voor het bereiken van dergelijke doelstellingen noodzakelijke mechanismen die inherent zijn aan het belastingstelsel zelf, welke doelstellingen en mechanismen als basis- of hoofdbeginselen van het betrokken belastingstelsel een dergelijke rechtvaardiging kunnen ondersteunen, hetgeen door de lidstaat moet worden aangetoond. Voorts is ter beoordeling van de selectiviteit van het door de betrokken maatregel verschaft voordeel, de afbakening van het referentiekader des te belangrijker bij belastingmaatregelen, aangezien het bestaan van een voordeel slechts ten opzichte van een zogenoemde „normale” belasting kan worden vastgesteld. De kwalificatie van een nationale belastingmaatregel als „selectief” veronderstelt aldus dat allereerst wordt bepaald en onderzocht welke algemene of „normale” belastingregeling geldt in de betrokken lidstaat. Vervolgens moet worden beoordeeld en vastgesteld of het door de betrokken belastingmaatregel verschaft voordeel eventueel selectief is ten opzichte van die algemene belastingregeling door te bewijzen dat die maatregel van de algemene regeling afwijkt, voor zover zij differentiaties invoert tussen marktdeelnemers die, gelet op het doel van het belastingstelsel van de betrokken lidstaat, zich in een feitelijk en juridisch vergelijkbare situatie bevinden.

In casu was het Gerecht van oordeel dat de vraag of de betrokken regeling waarbij een milieuheffing op aggregaten in het Verenigd Koninkrijk werd ingevoerd, voorzag in een gunstigere behandeling van bepaalde ondernemingen of producties ten opzichte van andere ondernemingen of producties die zich in een feitelijk en juridisch vergelijkbare situatie bevonden, moest worden onderzocht in het licht van de milieudoelstelling van die regeling. In dit kader heeft het vastgesteld dat deze regeling leidde tot een verschil in fiscale behandeling tussen van de heffing vrijgestelde materialen en substitutieaggregaten ontstaan uit belaste materialen. Een dergelijk verschil kon volgens het Gerecht niet worden gerechtvaardigd door de aard of de algemene opzet van de betrokken belastingregeling, aangezien het duidelijk afweek van de logica van normale belasting die ten grondslag lag aan de litigieuze heffing en afbreuk kon doen aan de milieudoelstelling van deze heffing.

b) Diensten van algemeen economisch belang

In het arrest van 7 november 2012, *CBI/Commissie* (T-137/10, nog niet gepubliceerd), is het Gerecht verder ingegaan op de omstandigheden waarin maatregelen ter compensatie van verplichtingen van openbare dienst kunnen worden aangemerkt als staatssteun. In deze zaak ging het om subsidies die door de Belgische autoriteiten waren toegekend aan vijf algemene openbare ziekenhuizen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (België). Na een klacht die was ingediend door de verzoevende partij en door een andere vereniging over gestelde staatssteun, had de Commissie aan het

einde van het vooronderzoek waarin artikel [108], lid 3, [VWEU] voorziet, beslist om geen bezwaar te maken tegen de betrokken maatregelen. Deze beschikking was gebaseerd op het arrest van het Hof van 24 juli 2003, *Altmark Trans en Regierungspräsidium Magdeburg*¹⁷, volgens hetwelk de compensatie toegekend voor prestaties om verplichtingen van openbare dienst uit te voeren, geen staatssteun vormt mits aan bepaalde criteria wordt voldaan. Verzoekende partij, een vereniging naar Belgisch recht van negen particuliere ziekenhuizen, heeft tegen deze beschikking beroep tot nietigverklaring ingesteld op grond dat de Commissie, gelet op deze criteria, ernstige twijfel omtrent de verenigbaarheid van de onderzochte steunmaatregelen met de interne markt had moeten koesteren.

Het Gerecht merkt allereerst op dat, wanneer het met name de openbare dienst ter zake van ziekenhuiswerkzaamheden betreft, bij de toepassing van artikel [106], lid 2, [VWEU] ook rekening dient te worden gehouden met de omstandigheid dat de aan de orde zijnde openbare dienst geen commercieel belang heeft, daar hij zijn kwalificatie als dienst van algemeen economisch belang veeleer dankt aan de impact ervan op de commerciële en aan mededinging onderhevige sector dan aan een gesteld commercieel belang. Bij die toepassing moeten derhalve de verantwoordelijkheden van de lidstaten voor het bepalen van hun gezondheidsbeleid en voor de organisatie en verstrekking van gezondheidsdiensten en geneeskundige verzorging volledig worden geëerbiedigd. Overeenkomstig deze overwegingen organiseren de lidstaten hun nationaal gezondheidsstelsel aan de hand van de beginselen die zij zelf kiezen. Aangezien de door een lidstaat tot stand gebrachte organisatie van de gezondheidsdiensten nu eenmaal verplichtingen van openbare dienst voor particuliere marktdeelnemers omvat, moet daarmee rekening worden gehouden bij de beoordeling van de in die sector vastgestelde steunmaatregelen. In het bijzonder moeten, wanneer aan met eenzelfde openbare dienst belaste openbare en particuliere entiteiten verschillende eisen worden gesteld, deze verschillen duidelijk blijken uit de respectieve opdrachten van deze entiteiten om te kunnen nagaan of de subsidie verenigbaar is met het beginsel van gelijke behandeling.

Het Gerecht stelt vervolgens dat de lidstaten een ruime beoordelingsvrijheid hebben met betrekking tot de omschrijving van wat zij als dienst van algemeen economisch belang beschouwen en deze omschrijving kan door de Commissie alleen in geval van een kennelijke fout ter discussie worden gesteld. De toetsing door de Unierechter van overwegingen van de Commissie betreffende het bestaan van een opdracht van openbare dienst, moet betrekking hebben op de eerbiediging van een aantal minimumcriteria, met name dat er sprake is van een overheidshandeling waarbij de betrokken marktdeelnemers met een opdracht van diensten van algemeen economisch belang worden belast en dat die opdracht universeel en verplicht van aard is. In dit verband herinnert het Gerecht eraan dat de besluiten van een entiteit slechts als overheidshandelingen kunnen worden aangemerkt, indien de organen van die entiteit bestaan uit personen die het openbaar belang dienen te behartigen en de overheid doeltreffend toezicht kan uitoefenen op de besluiten. Die ruime beoordelingsmarge geldt ook voor de bepaling van de parameters voor de berekening van de compensatie voor een opdracht van diensten van algemeen economisch belang, waarbij die parameters echter zo duidelijk omschreven moeten zijn dat elk misbruik door de lidstaat van het begrip dienst van algemeen economisch belang wordt uitgesloten. Wanneer een lidstaat meerdere compensatiemaatregelen gebruikt, onderzoekt de Commissie de betrokken steunmaatregel niet volledig wanneer zij nalaat de parameters van financiering betreffende een van de maatregelen afzonderlijk te beoordelen.

¹⁷ C-280/00, Jurispr. blz. I-7747.

c) Begrip ernstige moeilijkheden

In het reeds aangehaalde arrest *Ryanair/Commissie* herinnert het Gerecht eraan dat het begrip „ernstige moeilijkheden”, dat bepalend is voor de verplichting van de Commissie om de formele onderzoeksprocedure inzake staatssteun in te leiden, een objectief begrip is. Hoewel de Commissie niet over een discretionaire bevoegdheid beschikt inzake het besluit om die procedure in te leiden wanneer zij vaststelt dat ernstige moeilijkheden bestaan, beschikt zij toch over een zekere beoordelingsmarge bij de vaststelling en het onderzoek van de omstandigheden van het geval, teneinde uit te maken of daaruit zulke moeilijkheden kunnen voortkomen. Overeenkomstig het oogmerk van artikel [108], lid 3, [VWEU] en de op haar rustende verplichting van behoorlijk bestuur, kan de Commissie met name een dialoog aangaan met de aanmeldende staat of met derden, teneinde de eventueel gerezen moeilijkheden in de inleidende fase van het onderzoek op te lossen. Deze mogelijkheid vooronderstelt echter dat de Commissie naargelang de uitkomst van de aange-gane dialoog haar standpunt kan aanpassen, zonder dat deze aanpassing a priori als bewijs van het bestaan van ernstige moeilijkheden dient te worden uitgelegd. Voorts is een door de Commissie tijdens de inleidende onderzoeksfase verricht ontoereikend of onvolledig onderzoek een aanwij-zing dat er ernstige moeilijkheden bestaan.

d) Criterium van de particuliere investeerder in een markteconomie

In de zaak *Corsica Ferries France/Commissie* (arrest van 11 september 2012, T-565/08, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld) was bij het Gerecht beroep ingesteld tegen de beschikking van de Commissie waarbij de herstructureringsmaatregelen van de Société nationale maritime Corse-Méditerranée (SNCM) door de Franse Republiek in 2002 verenigbaar met de gemeenschap-pelijke markt werden verklaard en de maatregelen van het in 2006 goedgekeurde privatiserings-plan van deze onderneming niet als staatssteun werden beschouwd. Verzoekster kwam onder meer op tegen de toepassing door de Commissie van de toets van de particuliere investeerder op de privatisering van deze onderneming voor een negatieve verkoopprijs van 158 miljoen EUR. Zij voerde onder meer aan dat de Commissie de aanvullende ontslagvergoedingen, die verder gaan dan de vergoedingen die strikt genomen op grond van de wet en de overeenkomsten verschuldigd zijn, niet in aanmerking had mogen nemen bij de berekening van de hypothetische kostprijs van vereffening van SNCM, daar een dergelijke aanpak niet kenmerkend was voor het gedrag van een particuliere investeerder, die zich laat leiden door het vooruitzicht van rendement op lange termijn.

Dienaangaande stelt het Gerecht dat in een markteconomie een voorzichtige particuliere inves-teerder enerzijds zijn aansprakelijkheid jegens alle bij de onderneming betrokken partijen en anderzijds de evolutie van de sociale, economische en het milieu betreffende context waarin hij opereert, in aanmerking moet nemen. In dit opzicht kan de betaling van aanvullende ontslagver-goedingen door een particuliere investeerder in beginsel een legitieme en nuttige praktijk zijn om een serene sociale dialoog te bevorderen en de reputatie van een vennootschap of van een con-cern hoog te houden. Bij het ontbreken van enige economische rationaliteit, zelfs op lange termijn, moet evenwel het ten laste nemen van kosten die verder gaan dan wat volgens de wet en de over-eenkomsten strikt verplicht is, dus als staatssteun in de zin van artikel [107], lid 1, [VWEU] worden beschouwd. In dit verband kan de bescherming van de reputatie van een lidstaat als algemene investeerder in een markteconomie, behoudens in geval van bijzondere omstandigheden en van een bijzonder overtuigende motivering, geen voldoende bewijs van de economische rationaliteit op lange termijn van het ten laste nemen van extra kosten zoals aanvullende ontslagvergoedingen vormen.

Het criterium van de particuliere investeerder vormde eveneens de hoofdproblematiek in de zaak *Nederland en ING Groep/Commissie* (arrest van 2 maart 2012, T-29/10 en T-33/10, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), waarin werd opgekomen tegen de beschikking van de Commissie over de verenigbaarheid met de gemeenschappelijke markt van steunmaatregelen die het Koninkrijk der Nederlanden in 2008 en 2009 heeft genomen ten behoeve van ING Groep NV in het kader van de financiële crisis in het najaar van 2008. Verzoekende partijen verweten de Commissie dat zij zich op het standpunt had gesteld dat de wijziging van de terugbetalingsvoorwaarden voor de kapitaalbreng door de uitgifte van 1 miljard ING-effecten die volledig door het Koninkrijk der Nederlanden waren onderschreven, additionele staatssteun ten bedrage van 2 miljard EUR vormde.

Het Gerecht oordeelde dat de Commissie niet ermee kon volstaan vast te stellen dat de wijziging van die terugbetalingsvoorwaarden ipso facto staatssteun vormde, zonder eerst te onderzoeken of deze wijziging ING Groep een voordeel verschafte dat een particuliere investeerder in dezelfde situatie als de Nederlandse Staat niet zou hebben toegekend. Pas na een dergelijk onderzoek, waarvoor inzonderheid de aanvankelijke terugbetalingsvoorwaarden dienen te worden vergeleken met de gewijzigde voorwaarden, kan de Commissie vaststellen of al dan niet sprake is van een additioneel voordeel in de zin van artikel [107], lid 1, [VWEU]. Het Gerecht was van oordeel dat in casu uit de bestreden beschikking niet bleek dat de Commissie een dergelijke vergelijking had gemaakt. Aangezien de Commissie alleen maar heeft aangegeven dat de wijziging van de terugbetalingsvoorwaarden voor de Nederlandse Staat een inkomstenderving meebracht, heeft zij geen onderzoek verricht om te bepalen in hoeverre een ingevolge de wijziging van de terugbetalingsvoorwaarden aan de Nederlandse Staat toegekend rendement tussen 15 % en 22 % niet strookte met hetgeen redelijkerwijs kon worden verwacht van een particuliere investeerder in een vergelijkbare situatie. Het Gerecht stelt dat de Commissie het begrip steun onjuist heeft opgevat door niet te beoordelen of de Nederlandse Staat, door in te stemmen met de wijziging van de terugbetalingsvoorwaarden, heeft gehandeld zoals een particuliere investeerder, inzonderheid gezien het feit dat vervroegde terugbetaling mogelijk was en de Nederlandse Staat gezien de marktomstandigheden op dat moment over een grotere zekerheid beschikte dat hij een bevredigende vergoeding zou ontvangen. Op die gronden heeft het Gerecht de bestreden beschikking nietig verklaard.

In de zaak *Land Burgenland en Oostenrijk/Commissie* (arrest van 28 februari 2012, T-268/08 en T-281/08, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld) diende het Gerecht uitspraak te doen over de toepassing van het criterium van de particuliere investeerder in het kader van de privatisering van een bank via een uitnodiging tot het uitbrengen van een overnamebod. Het ging om de keuze van de deelstaat Burgenland (Oostenrijk) om de Oostenrijkse bank Hypo Bank Burgenland AG te verkopen aan twee Oostenrijkse ondernemingen, hoewel hun prijsaanbieding duidelijk lager was dan die van een Oostenrijks-Oekraïens consortium. Nadat dit consortium bij de Commissie klacht had ingediend, heeft deze laatste het verschil tussen de beide in het kader van de aanbesteding uitgebrachte definitieve prijsaanbiedingen aangemerkt als met de gemeenschappelijke markt onverenigbare steun op grond dat de Oostenrijkse autoriteit niet was opgetreden als een verkoper in een markteconomie.

Zowel de deelstaat Burgenland als de Republiek Oostenrijk heeft bij het Gerecht beroep tegen die beschikking ingesteld. Het Gerecht bevestigt dat het passende criterium voor de vaststelling of de verkoop van een goed aan een particulier door een overheidsinstantie staatssteun vormt, het criterium van de particuliere marktdeelnemer in een markteconomie is. De concrete toepassing van dit criterium vereist in beginsel een complexe economische beoordeling. Het Gerecht erkent dat een volgens markteconomische principes handelende marktdeelnemer voor het lagere bod kon kiezen wanneer de verkoop aan de hoogste bieder duidelijk niet uitvoerbaar was, maar oordeelt in casu niettemin dat de Commissie tot de conclusie mocht komen dat noch het onzekere resultaat,

noch de waarschijnlijk langere duur van de procedure voor de autoriteit van toezicht op de financiële markten bij verkoop aan het consortium, de uitsluiting van dit laatste rechtvaardigde. Het Gerecht merkt in dit verband op dat de deelstaat Burgenland concreet had moeten aantonen dat de lengte van de procedure voor de autoriteit van toezicht op de financiële markten bij overdracht aan het consortium de privatiseringskansen aanzienlijk zou hebben beperkt.

3. Procedurele regels

a) Effect van cumulatie van steun met eerdere steun

Het arrest van 14 februari 2012, *Electrolux en Whirlpool Europe/Commissie* (T-115/09 en T-116/09, nog niet gepubliceerd), betreft twee beroepen tot nietigverklaring van de beschikking van de Commissie waarbij de herstructureringssteun van 31 miljoen EUR die door de Franse Republiek aan Fagor France SA (FagorBrandt) — een concurrent van verzoeksters — wordt verleend, verenigbaar met de gemeenschappelijke markt wordt verklaard onder bepaalde voorwaarden. De bestreden beschikking volgde op een eerdere beschikking waarbij een fiscale steunmaatregel die door de Italiaanse Republiek aan een dochteronderneming van deze onderneming was verleend, onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt werd verklaard en de terugvordering ervan werd gelast. Verzoeksters betoogden met name dat de Commissie had verzuimd het effect te onderzoeken van de cumulatie van de betrokken steun met de onverenigbare Italiaanse steun.

Het Gerecht preciseert dat uit het arrest van het Hof van 15 mei 1997, *TWD/Commissie*¹⁸, en uit punt 23 van de communautaire richtsnoeren inzake reddings- en herstructureringssteun aan ondernemingen in moeilijkheden¹⁹ volgt dat de Commissie, in het kader van haar onderzoek naar de verenigbaarheid van herstructureringssteun met de gemeenschappelijke markt, in beginsel moet onderzoeken wat het effect is van de cumulatie van die steun met eventuele eerdere steun die nog niet is teruggevorderd. Een dergelijk onderzoek vindt zijn rechtvaardiging in het feit dat de voordelen van de eerder toegekende onverenigbare, maar nog niet teruggevorderde, steun hun gevolgen blijven hebben voor de mededinging. Wanneer de Commissie de toekenning van de voorgenomen steun afhankelijk stelt van de voorwaarde dat een of meer eerdere steunbetalingen wordt/worden teruggevorderd, is zij evenwel niet gehouden het cumulatieve effect van die steunbetalingen op de mededinging te onderzoeken. In dat geval voorkomt het opleggen van die voorwaarde zelf dat het door de voorgenomen steun toegekende voordeel wordt gecumuleerd met het voordeel uit eerdere steunbetalingen, aangezien de uit de toekenning van die eerdere steun voortvloeiende negatieve effecten op de mededinging kunnen worden opgeheven door het terugvorderen van de bedragen — inclusief de rente daarover — van die steun. Wanneer de Commissie daarentegen de toekenning van de betrokken steun niet afhankelijk stelt van de terugvordering van de onverenigbare steun, moet zij noodzakelijkerwijs het effect van de cumulatie van die twee steunbetalingen onderzoeken.

b) Nuttig effect van de administratieve procedure

In het reeds aangehaalde arrest van 27 september 2012, *Frankrijk/Commissie*, had het Gerecht de gelegenheid eraan te herinneren dat de lidstaat die in afwijking van de verdragsregels steun heeft verstrekt of dit beoogt te doen, verplicht is met de Commissie samen te werken in het kader van de procedure waaraan hij deelneemt. Hij dient alle gegevens te verstrekken aan de hand waarvan deze instelling kan nagaan of aan de voorwaarden voor de gevraagde afwijking is voldaan. De

¹⁸ C-355/95 P, Jurispr. blz. I-2549.

¹⁹ PB 2004, C 244, blz. 2.

wettigheid van een beschikking betreffende steunmaatregelen moet dus worden beoordeeld aan de hand van de gegevens waarover de Commissie kon beschikken op het ogenblik waarop zij haar beschikking heeft vastgesteld. Aangezien het begrip staatssteun beantwoordt aan een objectieve situatie die wordt beoordeeld op de datum waarop de Commissie haar beschikking vaststelt, dient deze rechterlijke toetsing betrekking te hebben op de op deze datum verrichte beoordeling. Hieruit volgt dat, wanneer de betrokkenen geen andersluidende informatie hebben meegedeeld, de Commissie het recht heeft zich te baseren op de — eventueel zelfs onjuiste — feiten waarover zij beschikt ten tijde van de vaststelling van de eindbeschikking, voor zover zij de lidstaat heeft gelast de nodige informatie te verstrekken met betrekking tot die feitelijke gegevens.

In deze context wijst het Gerecht voorts erop dat evenzo blijkt uit artikel 13, lid 1, van verordening nr. 659/1999 dat na de formele onderzoeksprocedure naar onrechtmatige steun de Commissie de beschikking vaststelt op basis van de beschikbare informatie, met name die welke door de lidstaat is verstrekt in antwoord op verzoeken om inlichtingen van de Commissie. In casu kon de verzoekende lidstaat derhalve, gelet op het beginsel van het nuttig effect van de administratieve procedure, de inhoud van feitelijke opmerkingen die een belanghebbende derde tijdens de administratieve procedure heeft geformuleerd en die hem waren toegezonden, niet voor het eerst voor de rechter betwisten.

c) Bewijs van het bestaan van een voordeel dat steun vormt

In het reeds aangehaalde arrest van 20 september 2012, *Frankrijk/Commissie*, beklemtoont het Gerecht tevens dat de Commissie niet mag veronderstellen dat een onderneming een voordeel heeft gekregen dat staatssteun vormt door simpelweg uit te gaan van een negatief vermoeden dat is gebaseerd op het ontbreken van informatie die tot de tegengestelde conclusie kan leiden. De Commissie dient zich ten minste ervan te vergewissen dat de informatie waarover zij beschikt, ook al is deze fragmentarisch en onvolledig, een voldoende basis vormt om vast te stellen dat een onderneming een voordeel heeft gekregen dat staatssteun oplevert. Wat in het bijzonder het bewijs van het bestaan van een impliciete staatsgarantie betreft, kan dit worden afgeleid uit een reeks in dezelfde richting wijzende gegevens met een zekere betrouwbaarheid en samenhang, met name ontleend aan een uitlegging van de relevante bepalingen van het betrokken nationale recht, en kan dit in het bijzonder worden afgeleid uit de rechtsgevolgen die verbonden zijn aan de rechtsvorm van de begunstigde onderneming. Voor het bewijs dat een staat een impliciete financiële garantie — die per definitie niet expliciet in het nationale recht is geregeld — heeft verleend, kunnen uitleggingsnota's en -circulaires als relevant worden beschouwd.

Intellectuele eigendom

Met 210 afgedane zaken en 238 aanhangig gemaakte zaken vormden de geschillen inzake intellectuele eigendom een belangrijke bron van werkzaamheden voor het Gerecht. De navolgende uiteenzetting schetst slechts een beknopt beeld daarvan.

1. Gemeenschapsmerk

a) Absolute weigeringsgronden

In het arrest van 14 februari 2012, *Peeters Landbouwmachines/BHIM — Fors MW (BIGAB)* (T-33/11, nog niet gepubliceerd), is het Gerecht van oordeel dat de kwade trouw van de aanvrager in de zin van artikel 52, lid 1, sub b, van verordening nr. 207/2009 inzake het gemeenschapsmerk — een rechtvaardigingsgrond voor de weigering van inschrijving van het aangevraagde merk — globaal moet worden beoordeeld, met inachtneming van alle relevante factoren van het concrete geval.

Daartoe behoren onder meer het feit dat de aanvrager weet of behoort te weten dat een derde in ten minste één lidstaat een gelijk of overeenstemmend teken gebruikt voor dezelfde of een soortgelijke waar waardoor verwarring kan ontstaan met het teken waarvan inschrijving is aangevraagd, het oogmerk van de aanvrager om die derde het verdere gebruik van dit teken te beletten en de omvang van de bescherming die het teken van de derde en het aangevraagde teken genieten. Bij de globale beoordeling op grond van artikel 52, lid 1, sub b, van verordening nr. 207/2009 kan niettemin ook rekening worden gehouden met de oorsprong van het bestreden teken en met het gebruik ervan sinds zijn ontstaan, alsook met de commerciële logica waarin de aanvraag tot inschrijving van dit teken als gemeenschapsmerk past. Verder beklemtoont het Gerecht dat het oogmerk om de verkoop van een product te beletten, in bepaalde omstandigheden op kwade trouw van de aanvrager kan wijzen. Dat is met name het geval wanneer achteraf blijkt dat hij een teken als gemeenschapsmerk heeft doen inschrijven zonder de bedoeling er gebruik van te maken, maar enkel om een derde de toegang tot de markt te beletten.

Bovendien merkt het Gerecht op dat de omstandigheid dat de aanvrager weet of behoort te weten dat een derde in ten minste één lidstaat sedert lang een gelijk of overeenstemmend teken gebruikt voor dezelfde of een soortgelijke waar waardoor verwarring kan ontstaan met het aangevraagde teken, op zich niet volstaat als bewijs van de kwade trouw van de aanvrager. Zo kan niet worden uitgesloten dat, wanneer verschillende producenten op de markt gelijke of overeenstemmende tekens gebruiken voor dezelfde of soortgelijke waren waardoor verwarring kan ontstaan met het aangevraagde teken, de aanvrager een legitiem doel nastreeft met de inschrijving van dit teken. Dit kan met name het geval zijn wanneer de aanvrager op het moment van de indiening van de inschrijvingsaanvraag weet dat een derde onderneming gebruikmaakt van het merk waarvan inschrijving is aangevraagd, en zo bij haar cliëntèle de illusie doet ontstaan dat zij de onder dit merk verkochte waren officieel verdeelt, hoewel zij hiervoor geen toestemming heeft gekregen. Hieruit volgt dat de goede trouw van de merkaanvrager niet ter discussie kan worden gesteld op basis van het loutere feit dat diezelfde aanvrager houder is van andere merken en niet het initiatief heeft genomen de inschrijving ervan als gemeenschapsmerk te vragen. Ten slotte kan volgens het Gerecht bij de beoordeling of er sprake is van kwade trouw van de merkaanvrager, eveneens rekening worden gehouden met de mate van bekendheid die een teken geniet op het tijdstip van de indiening van de gemeenschapsmerkaanvraag, aangezien deze mate van bekendheid juist het belang van de aanvrager kan rechtvaardigen om een ruimere rechtsbescherming van zijn teken te waarborgen.

b) Relatieve weigeringsgronden

In de zaak *Dosenbach-Ochsner/BHIM — Sisma (Weergave van olifanten in rechthoek)* (arrest van 7 februari 2012, T-424/10, nog niet gepubliceerd) was bij het Gerecht beroep ingesteld tegen de beslissing van de vierde kamer van beroep van het Bureau voor harmonisatie binnen de interne markt (merken, tekeningen en modellen) (BHIM) houdende afwijzing van de vordering tot nietigverklaring die door de houder van een ouder internationaal en nationaal beeldmerk bestaande in de weergave van een olifant en van het oudere nationale woordmerk elefanten was ingesteld tegen het gemeenschapsbeeldmerk dat olifanten in een rechthoek weergeeft.

In antwoord op het middel ontleend aan de fonetische overeenstemming van de betrokken tekens oordeelt het Gerecht dat een fonetische vergelijking irrelevant is bij het onderzoek naar de overeenstemming van een beeldmerk zonder woordelementen met een ander merk. Een beeldmerk zonder woordelementen kan als zodanig immers niet worden uitgesproken. Hoogstens kan de visuele of begripsmatige inhoud ervan mondeling worden beschreven. Volgens het Gerecht valt een dergelijke beschrijving evenwel noodzakelijkerwijs samen met de visuele of de begripsmatige perceptie van het betrokken merk. De fonetische perceptie van een beeldmerk zonder

woordelementen hoeft derhalve niet autonoom te worden onderzocht en vergeleken met de fonetische perceptie van andere merken.

Verder werd het Gerecht in de zaak *You-Q/BHIM — Apple Corps (BEATLE)* (arrest van 29 maart 2012, T-369/10, niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld) verzocht om een uitspraak over de rechtmatigheid van de beslissing inzake de oppositieprocedure tegen de inschrijving van het gemeenschapsbeeldmerk BEATLE voor middelen voor vervoer van personen met beperkte mobiliteit. Apple Corps Ltd, een onderneming die was opgericht door de muziekgroep The Beatles, verzette zich tegen de door You-Q BV (voorheen Handicare Holding BV) ingediende aanvraag tot inschrijving van dat merk op grond van haar verschillende oudere communautaire en nationale merken, waaronder het woordmerk BEATLES en verschillende beeldmerken met de woorden „beatles” of „the beatles”. De kamer van beroep stelde zich op het standpunt dat het, gelet op de overeenstemming van de tekens, de reeds lang verworven aanzienlijke bekendheid van de oudere merken en de overlapping van het respectieve relevante publiek, waarschijnlijk was dat You-Q ongerechtvaardigd voordeel zou trekken uit de reputatie en de blijvende aantrekkingskracht van de oudere merken door het gebruik van het aangevraagde merk, en oordeelde dat er een ernstig gevaar bestond dat afbreuk werd gedaan aan die merken.

In het arrest van het Gerecht wordt deze analyse bevestigd. Het Gerecht geeft eerst aan dat, gelet op de overgelegde elementen en in het bijzonder de verkoop van platen van de muziekgroep The Beatles, de kamer van beroep kon oordelen dat de oudere merken BEATLES en THE BEATLES zeer bekend waren met betrekking tot geluidsopnamen, video-opnamen en films. Tevens kon de kamer van beroep zich op het standpunt stellen dat de oudere merken bekend waren met betrekking tot afgeleide producten zoals speelgoed en spellen, hoewel de bekendheid hiervoor minder groot was. Volgens het Gerecht kon de kamer van beroep eveneens op goede gronden oordelen dat de conflicterende tekens visueel, fonetisch en begripsmatig sterk overeenstemden. Tevens merkte de kamer terecht op dat er een overlapping bestond tussen het publiek waarop de conflicterende tekens betrekking hadden, aangezien de personen met beperkte mobiliteit deel uitmaakten van het grote publiek waarop de oudere merken betrekking hadden. Bijgevolg kon de kamer van beroep op goede gronden daaruit afleiden dat er, niettegenstaande het onderscheid tussen de betrokken waren, een band tussen deze tekens bestond. Door het bestaan van deze band werd het relevante publiek — zelfs bij ontbreken van verwarringsgevaar — ertoe gebracht de waarden van de oudere merken over te dragen op de waren waarop het aangevraagde merk was aangebracht, waardoor verzoekster dit merk op de markt kon invoeren zonder grote risico's te nemen en zonder de kosten van het op de markt brengen van een pas gecreëerd merk te moeten dragen. Derhalve was het Gerecht van oordeel dat de kamer van beroep geen blijk had gegeven van een onjuiste opvatting door zich op het standpunt te stellen dat het waarschijnlijk was dat verzoekster door gebruik van het litigieuze merk ongerechtvaardigd voordeel zou hebben getrokken uit de reputatie en de blijvende aantrekkingskracht van de oudere merken.

c) Procedurele kwesties

In het arrest van 8 maart 2012, *Arrieta D. Gross/BHIM — International Biocentric Foundation e.a. (BIO-DANZA)* (T-298/10, niet gepubliceerd), heeft het Gerecht uitspraak gedaan over het lot van een gemeenschapsmerkaanvraag bij overlijden van de aanvrager. Het Gerecht merkt in dit verband op dat blijkens artikel 5 van verordening (EG) nr. 207/2009²⁰ de houders van gemeenschapsmerken natuurlijke of rechtspersonen zijn. Bijgevolg kan een gemeenschapsmerk niet worden ingeschreven namens een overleden persoon. Bovendien bepaalt deze verordening geenszins dat het overlijden

²⁰ Verordening (EG) nr. 207/2009 van de Raad van 26 februari 2009 inzake het gemeenschapsmerk (PB L 78, blz. 1).

van de aanvrager van een gemeenschapsmerk leidt tot het verval van de betreffende aanvraag. Een dergelijke conclusie zou immers in strijd zijn met het feit dat de inschrijvingsaanvraag een vermogensbestanddeel is. Volgens het Gerecht vloeit hieruit voort dat bij overlijden van de houder van een gemeenschapsmerkaanvraag deze aanvraag overgaat op een andere persoon, die wordt vastgesteld volgens de bepalingen van het successierecht van de bevoegde lidstaat. Voor het goede verloop van de procedure voor het BHIM dient de nieuwe houder van de aanvraag deze overgang bij het BHIM te laten inschrijven. Ongeacht het tijdstip waarop deze inschrijving plaatsvindt, moet de nieuwe houder van de aanvraag evenwel worden geacht deze hoedanigheid te hebben verkregen vanaf het overlijden van de oorspronkelijke aanvrager.

In het arrest van 21 maart 2012, *Feng Shen Technology/BHIM — Majtczak (FS)* (T-227/09, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), preciseert het Gerecht bovendien dat het stelsel van het gemeenschapsmerk weliswaar berust op het principe dat een uitsluitend recht wordt verleend aan de eerste inschrijver, zoals verwoord in artikel 8, lid 2, van verordening (EG) nr. 40/94²¹ (thans artikel 8, lid 2, van verordening nr. 207/2009), maar dat dit principe niet absoluut is. Het wordt genuanceerd door met name artikel 51, lid 1, sub b, van verordening nr. 40/94, volgens hetwelk een gemeenschapsmerk op vordering bij het BHIM of op reconventionele vordering in een inbreukprocedure nietig wordt verklaard wanneer de aanvrager te kwader trouw was bij de indiening van de merkaanvraag. Het is aan diegene die de vordering tot nietigverklaring heeft ingesteld, om dit te bewijzen.

In het arrest van 27 juni 2012, *Interkobo/BHIM — XXXLutz Marken (my baby)* (T-523/10, nog niet gepubliceerd), oordeelt het Gerecht dat wanneer de in regel 19, leden 1 en 2, van verordening (EG) nr. 2868/95²² bedoelde informatie en bewijzen ter onderbouwing van de oppositie zijn gesteld in een andere taal dan de proceduretaal, de opposant tijdens de oppositieprocedure, binnen de voor het overleggen van die informatie en bewijzen gestelde termijn, een vertaling ervan moet overleggen, waarvan de vorm en inhoud aan nauwkeurige eisen moeten voldoen. In de eerste plaats mag de vertaling van de in regel 19, leden 1 en 2, van verordening nr. 2868/95 bedoelde informatie of bewijzen niet in de vorm van eenvoudige aantekeningen in het originele document worden ingediend, maar moet zij de vorm van een of meer van het origineel onderscheiden documenten aannemen. Indien niet is voldaan aan dat vormvereiste, kunnen voormelde door de opposant overgelegde informatie en bewijzen niet in aanmerking worden genomen in de oppositieprocedure. Dat vormvereiste heeft tot doel ervoor te zorgen dat de andere partij in de oppositieprocedure en de instanties van het BHIM het originele document gemakkelijk kunnen onderscheiden van de vertaling ervan en dat de vertaling voldoende duidelijk is. In de tweede plaats volgt uit regel 98, lid 1, van verordening nr. 2868/95 dat de vertaling, die in een apart document moet worden ingediend, de inhoud van het origineel getrouw moet weergeven. Indien de instanties van het BHIM twijfelen aan de getrouwheid ervan, kunnen zij van de betrokkene eisen dat wordt gecertificeerd dat de vertaling met de originele tekst overeenstemt.

De zaak *Aiello/BHIM — Cantoni ITC (100 % Capri)* (arrest van 12 juli 2012, T-279/09, nog niet gepubliceerd) heeft het Gerecht in de gelegenheid gesteld om de voorwaarden inzake de kennisgeving aan de merkaanvrager van de memorie van de opposant voor de kamer van beroep te verduidelijken. In dit verband wijst het Gerecht met klem erop dat regel 67, lid 1, van verordening nr. 2868/95 voorschrijft dat indien een vertegenwoordiger is aangewezen, of indien de eerstgenoemde

²¹ Verordening (EG) nr. 40/94 van de Raad van 20 december 1993 inzake het gemeenschapsmerk (PB 1994, L 11, blz. 1).

²² Verordening (EG) nr. 2868/95 van de Commissie van 13 december 1995 tot uitvoering van verordening (EG) nr. 40/94 van de Raad inzake het gemeenschapsmerk (PB L 303, blz. 1).

aanvrager in een gemeenschappelijke aanvraag als gemeenschappelijk vertegenwoordiger wordt beschouwd, de kennisgevingen aan die aangewezen of gemeenschappelijke vertegenwoordiger worden gericht. Het BHIM kan zich dus niet op een gestelde kennisgeving van de memorie van de opposant aan verzoeker zelf beroepen, teneinde het ontbreken van een kennisgeving aan verzoekers vertegenwoordiger te rechtvaardigen.

Bovendien kan volgens het Gerecht uit regel 77 van verordening nr. 2868/95, volgens welke elke aan de vertegenwoordiger gerichte kennisgeving hetzelfde rechtsgevolg heeft als was deze aan de vertegenwoordigde persoon gericht, niet worden afgeleid dat kennisgeving aan de vertegenwoordigde gelijkstaat aan kennisgeving aan de vertegenwoordiger, aangezien in dat geval regel 67 van die verordening geen betekenis zou hebben.

Ten slotte diende het Gerecht in het arrest van 21 september 2012, *Wesergold Getränkeindustrie/BHIM — Lidl Stiftung (WESTERN GOLD)* (T-278/10, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), de omvang van het door een van de kamers van beroep van het BHIM verrichte onderzoek van een beroep tegen een beslissing van de oppositieafdeling te analyseren. Het Gerecht herinnert eraan dat overeenkomstig artikel 64, lid 1, van verordening nr. 207/2009 de kamer van beroep, nadat onderzocht is of het beroep ontvankelijk is, over het beroep beslist en zij kan daarbij „de bevoegdheden uitoefenen van de instantie die de bestreden beslissing heeft genomen”, dat wil zeggen zelf de oppositie af- of toewijzen, en aldus de bestreden beslissing bevestigen of ongedaan maken. Dat in het verweerschrift voor de kamer van beroep het toegenomen onderscheidend vermogen als gevolg van het gebruik niet specifiek werd aangevoerd, doet aldus niet af aan de verplichting van de kamer van beroep om, wanneer zij zelf uitspraak doet over de oppositie, de oppositie opnieuw volledig ten gronde te onderzoeken, zowel rechtens als feitelijk. De omvang van het door de kamer van beroep te verrichten onderzoek van de bestreden beslissing wordt immers in beginsel niet bepaald door de middelen die de insteller van het beroep heeft aangevoerd. A fortiori wordt de omvang van het onderzoek van de kamer van beroep niet beperkt doordat bepaalde voor de kamer van beroep aangevoerde verweermiddelen onnauwkeurig zijn.

d) Bewijs van normaal gebruik

In het reeds aangehaalde arrest *BIODANZA* oordeelt het Gerecht in de eerste plaats dat bij de beoordeling of van het merk een normaal gebruik is gemaakt, onder meer rekening moet worden gehouden met de aard van de waren of diensten waarop dat merk betrekking heeft en met de gebruiken die in de betrokken economische sector gerechtvaardigd worden geacht. In dit verband is het vereiste dat het normale gebruik van een merk niet op basis van waarschijnlijkheden of vermoedens wordt aangenomen, maar aan de hand van concrete en objectieve bewijzen wordt aangetoond, ook van toepassing op dienstmerken. In dat geval moeten de geëiste bewijzen verenigbaar zijn met de aard van de diensten waarop het merk betrekking heeft. In de tweede plaats stelt het Gerecht vast dat noch artikel 42, noch een andere bepaling van verordening nr. 207/2009, uitdrukkelijk stelt dat het verzoek om bewijs van normaal gebruik van het oudere merk wordt afgewezen wanneer de verzoeker te kwader trouw is. Een dergelijke regel kan evenmin impliciet worden afgeleid uit de ter zake toepasselijke bepalingen. Als voorwaarde voor de ontvankelijkheid van een verzoek om bewijs van het normale gebruik van het oudere merk stellen dat de verzoeker niet te kwader trouw is, zou de procedure nodeloos verzwaren en zou tenslotte in strijd zijn met de ratio legis van de relevante bepalingen ter zake.

In het arrest van 12 juli 2012, *Rivella International/BHIM — Baskaya di Baskaya Alim (BASKAYA)* (T-170/11, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), oordeelt het Gerecht met betrekking tot de bepaling van het gebied waarvoor het normale gebruik van het oudere merk moet worden bewezen, dat problemen in verband met het bewijs dat wordt aangevoerd ter ondersteuning

van de gronden voor oppositie tegen een gemeenschapsmerkaanvraag, en problemen in verband met het territoriale aspect van het gebruik van merken, worden geregeld door de relevante bepalingen van verordening nr. 207/2009, zonder dat een beroep hoeft te worden gedaan op een bepaling van nationaal recht van de lidstaten. In deze context impliceert het feit dat de oppositie tegen de inschrijving van gemeenschapsmerken op oudere nationale of internationale merken kan worden gebaseerd, niet dat het nationale recht dat geldt voor het ter ondersteuning van de oppositie aangevoerde oudere merk relevant is voor een communautaire oppositieprocedure. Het nationale recht vormt een aanknopingspunt voor kwesties waarvoor verordening nr. 207/2009 of, in voorkomend geval, richtlijn 2008/95/EG²³ geen relevante bepalingen bevat. Dit is weliswaar het geval voor de datum van inschrijving van een ouder merk die in een communautaire oppositieprocedure wordt aangevoerd, maar is daarentegen niet het geval voor de bepaling van het gebied waarvoor het gebruik van het oudere merk moet worden bewezen. Deze kwestie wordt volledig door verordening nr. 207/2009 geregeld, zodat geen beroep hoeft te worden gedaan op het nationale recht. Bijgevolg moet worden bewezen dat het oudere merk, ongeacht of het gaat om een communautair, een nationaal of een internationaal merk, normaal is gebruikt in de Unie of de betrokken lidstaat.

2. Modellen

De zaak *Antrax It/BHIM — THC (Verwarmingsradiatoren)* (arrest van 13 november 2012, T-83/11 en T-84/11, nog niet gepubliceerd) heeft het Gerecht de gelegenheid gegeven om de criteria te verduidelijken voor de bepaling van de mate van vrijheid van de ontwerper van een model in het kader van de beoordeling van het eigen karakter van het model. Het Gerecht oordeelt dat die mate van vrijheid onder meer wordt bepaald door beperkingen als gevolg van het feit dat de technische functie van het voortbrengsel of een deel daarvan bepaalde kenmerken oplegt, of door de wettelijke voorschriften die gelden voor het voortbrengsel waarop het model is toegepast. Deze beperkingen leiden tot een normalisatie van bepaalde kenmerken, die aldus gemeenschappelijk worden voor alle op het betrokken voortbrengsel toegepaste modellen. Hoe groter de vrijheid van de ontwerper bij de ontwikkeling van een model, hoe geringer derhalve de kans dat kleine verschillen tussen de vergeleken modellen volstaan om bij de geïnformeerde gebruiker een andere algemene indruk te wekken. Omgekeerd, hoe kleiner de vrijheid van de ontwerper bij de ontwikkeling van een model, hoe groter de kans dat kleine verschillen tussen de vergeleken modellen volstaan om bij de geïnformeerde gebruiker een andere algemene indruk te wekken. Aldus versterkt een grote mate van vrijheid van de ontwerper bij de ontwikkeling van een model de conclusie dat vergeleken modellen die geen belangrijke verschillen vertonen, bij de geïnformeerde gebruiker eenzelfde algemene indruk wekken. In deze context is een eventuele verzadiging van de stand van de techniek door het bestaan van andere modellen met dezelfde globale kenmerken als de betrokken modellen, relevant, daar zij van dien aard kan zijn dat de geïnformeerde gebruiker gevoeliger is geworden voor de verschillen op het vlak van de interne verhoudingen van deze verschillende modellen.

3. Kweekproducten

In de zaak *Schröder/CPVO — Hansson (LEMON SYMPHONY en SUMOST 01)* (arrest van 18 september 2012, T-133/08, T-134/08, T-177/08 en T-242/09, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld) heeft het Gerecht zich uitgesproken over de gevolgen van de vaststelling van een algemeen bekend feit door de kamer van beroep van het Communautair Bureau voor plantenrassen (CPVO).

²³ Richtlijn 2008/95/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2008 betreffende de aanpassing van het merkenrecht der lidstaten (PB L 299, blz. 25).

Het Gerecht herinnert eraan dat volgens de rechtspraak van het Hof op het gebied van het gemeenschapsmerk de organen van het BHIM in hun beslissingen niet dienen aan te tonen dat algemeen bekende feiten juist zijn. Volgens het Gerecht moet dit principe worden toegepast op de organen van het CPVO. Verder wijst het Gerecht erop dat uit de rechtspraak van het Hof op dat gebied tevens volgt dat de vaststelling door het Gerecht of de feiten waarop de kamer van beroep van het BHIM haar beslissing heeft gebaseerd, al dan niet algemeen bekend zijn, een feitelijke beoordeling vormt die, behoudens in het geval van een onjuiste opvatting daarvan, door het Hof in hogere voorziening niet kan worden getoetst. Het Gerecht acht het passend om deze oplossing toe te passen op het rechterlijk toezicht dat het Gerecht op de beslissingen van de organen van het CPVO uitoefent.

Gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid — Beperkende maatregelen

Aangaande de verschillende soorten geschillen waarvoor het Gerecht bevoegd is uitspraak te doen, is in 2012 bevestigd dat de geschillen over beperkende maatregelen een belangrijke plaats innemen, met 42 afgedane zaken en 60 aanhangig gemaakte zaken.

In het bijzonder dient te worden gewezen op de zaak *Fulmen en Mahmoudian/Raad* (arrest van 21 maart 2012, T-439/10 en T-440/10, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), waarin het Gerecht een onderzoek diende te verrichten naar de rechtmatigheid van de beperkende maatregelen die waren vastgesteld ten aanzien van een Iraanse vennootschap die onder meer actief was in de sector van elektrisch materieel, en ten aanzien van de voorzitter van de raad van bestuur van deze vennootschap. Deze maatregelen maakten deel uit van de beperkende maatregelen ten aanzien van de Islamitische Republiek Iran ter voorkoming van nucleaire proliferatie en waren gebaseerd op de gestelde betrokkenheid van deze vennootschap bij de installatie van elektrisch materieel op de site van Qom/Fordow (Iran) toen het bestaan van deze site nog niet bekend was. Verzoekers betwistten een dergelijke betrokkenheid en betoogden dat de Raad geen bewijs van zijn stellingen op dit punt had aangedragen. De Raad voerde aan dat een dergelijk bewijs van hem niet kon worden verlangd, daar de controle door de rechter van de Unie ertoe moest worden beperkt, na te gaan of de redenen die ter rechtvaardiging van de vaststelling van de beperkende maatregelen werden aangevoerd, „aannemelijk” waren. Dit was in de onderhavige zaak het geval, aangezien Fulmen een onderneming was die reeds lang op de Iraanse markt voor elektrisch materieel actief was.

Het Gerecht heeft dit betoog afgewezen en heeft beklemtoond dat de rechterlijke controle van de wettigheid van een handeling waarbij ten aanzien van een entiteit beperkende maatregelen worden vastgesteld, zich uitstrekt tot de beoordeling van de ter rechtvaardiging daarvan aangevoerde feiten en omstandigheden en tot de toetsing van het bewijs en de inlichtingen waarop deze beoordeling is gebaseerd. In geval van betwisting staat het aan de Raad om deze elementen ter toetsing aan de Unierechter voor te leggen. De uit te voeren controle is dus niet beperkt tot een toetsing van de abstracte „aannemelijkheid” van de aangevoerde redenen, maar er moet ook een antwoord worden gegeven op de vraag of deze rechtens genoegzaam zijn onderbouwd met bewijs en concrete inlichtingen. Het Gerecht heeft erop gewezen dat de betrokken beperkende maatregelen weliswaar waren vastgesteld op voorstel van een lidstaat, overeenkomstig de procedure van artikel 23, lid 2, van besluit 2010/413/GBVB²⁴, maar dat deze omstandigheid niet afdeed aan het feit dat de in casu bestreden handelingen van de Raad afkomstige handelingen waren en dat de Raad zich er dus van moest vergewissen dat de vaststelling ervan gerechtvaardigd was, in

²⁴ Besluit 2010/413/GBVB van de Raad van 26 juli 2010 betreffende beperkende maatregelen tegen Iran en tot intrekking van gemeenschappelijk standpunt 2007/140/GBVB (PB L 195, blz. 39).

voorkomend geval door de betrokken lidstaat te verzoeken om hem het bewijs en de voor dat doel noodzakelijke inlichtingen te verschaffen. Bovendien kon de Raad zich niet erop beroepen dat de betrokken elementen afkomstig waren uit vertrouwelijke bronnen. Gelet op de essentiële rol van de rechterlijke controle in de context van de vaststelling van beperkende maatregelen, moet de Unierechter de wettigheid en de gegrondheid van dergelijke maatregelen kunnen controleren, zonder dat de geheimhouding of de vertrouwelijke behandeling van de door de Raad gebruikte bewijzen en informatie hem kunnen worden tegengeworpen. Bovendien mag de Raad een handeling waarbij beperkende maatregelen worden genomen, niet baseren op inlichtingen of elementen uit het dossier die door een lidstaat zijn meegedeeld, indien die lidstaat niet bereid is de mededeling daarvan aan de met de toetsing van de rechtmatigheid van dit besluit belaste Unierechter toe te staan.

Toegang tot de documenten van de instellingen

1. Verplichting van de instellingen om elk in een verzoek om toegang bedoeld document concreet en afzonderlijk te onderzoeken

De zaak *EnBW Energie Baden-Württemberg/Commissie* (arrest van 22 mei 2012, T-344/08, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld) betrof de weigering van de Commissie om toegang te verlenen tot het administratieve dossier van een procedure inzake mededingingsregelingen op grond van verschillende in verordening (EG) nr. 1049/2001²⁵ genoemde uitzonderingen zonder de betrokken documenten concreet en afzonderlijk te onderzoeken.

In het kader van een beroep tegen de weigeringsbeschikking preciseert het Gerecht dat in de context van een verzoek om toegang tot documenten de betrokken instelling zich weliswaar met het oog op de weigering van die toegang mag baseren op algemene vermoedens die gelden voor bepaalde categorieën van documenten en die gebaseerd kunnen zijn op het bestaan van een voor een bepaalde procedure geldende regeling voor de toegang tot het dossier, maar dat dit niet wegneemt dat dergelijke regelingen, het weze op het gebied van staatssteun of op het gebied van mededinging, slechts gelden tijdens de duur van de betrokken procedure en niet in een situatie waarin de instelling reeds een eindbeschikking heeft gegeven houdende afsluiting van het dossier waarop het verzoek om toegang betrekking heeft. Zelfs al dient rekening te worden gehouden met de in het kader van bijzondere procedures — zoals de mededingingsprocedure — bestaande beperkingen van de toegang tot het dossier, toch kan niet worden aangenomen dat alle in haar desbetreffende dossiers aanwezige documenten automatisch, onder een van de uitzonderingen van artikel 4 van verordening nr. 1049/2001 vallen omdat anders het vermogen van de Commissie om mededingingsregelingen te bestrijden zou worden aangetast.

Het Gerecht beklemtoont voorts dat een en dezelfde rechtvaardiging voor de weigering van een dergelijke toegang kan worden aangevoerd voor documenten die tot dezelfde categorie behoren, met name wanneer die documenten hetzelfde type informatie bevatten. In dergelijke omstandigheden vergemakkelijkt en vereenvoudigt een rechtvaardiging per groep van documenten de taak van de Commissie bij het onderzoek van het verzoek en de motivering van haar beschikking. Hieruit volgt dat het nut van een onderzoek per categorie voor de behandeling van het verzoek om toegang een voorwaarde voor de rechtmatigheid van een dergelijk onderzoek is, waarbij die categorieën dus moeten worden gevormd aan de hand van criteria die de Commissie de mogelijkheid bieden op alle documenten van een bepaalde categorie dezelfde redenering toe te passen.

²⁵ Verordening (EG) nr. 1049/2001 van het Europees Parlement en de Raad van 30 mei 2001 inzake de toegang van het publiek tot documenten van het Europees Parlement, de Raad en de Commissie (PB L 145, blz. 43).

2. Bescherming van de internationale betrekkingen

In het arrest van 4 mei 2012, *In 't Veld/Raad* (T-529/09, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), diende het Gerecht de uitzondering betreffende de bescherming van de internationale betrekkingen als bedoeld in artikel 4, lid 1, sub a, derde streepje, van verordening nr. 1049/2001 uit te leggen. In casu had verzoekster, lid van het Europees Parlement, verzocht om toegang tot een advies van de juridische dienst van de Raad over een aanbeveling van de Commissie met het oog op de vaststelling door de Raad van een besluit om toestemming te verlenen voor het openen van onderhandelingen tussen de Unie en de Verenigde Staten van Amerika om te komen tot een internationale overeenkomst met het oog op het ter beschikking stellen van gegevens betreffende het financiële berichtenverkeer aan het Amerikaanse ministerie van Financiën ten behoeve van het voorkomen van terrorisme.

Het Gerecht merkt om te beginnen op dat een document als het in geding zijnde, dat betrekking heeft op de rechtsgrondslag van een door de Raad te nemen besluit over het openen van onderhandelingen met het oog op de ondertekening van een internationale overeenkomst, gelet op de inhoud ervan en op de context waarin het is opgesteld, onder artikel 4, lid 1, sub a, derde streepje, van verordening nr. 1049/2001 kan vallen. Aangezien een dergelijk document speciaal is opgesteld met het oog op het openen van onderhandelingen die tot het sluiten van een internationale overeenkomst moeten leiden, houdt de analyse van de juridische dienst van de betrokken instelling immers noodzakelijkerwijs verband met de specifieke context van de voorgenomen internationale overeenkomst, ook al heeft dit document betrekking op de kwestie van de rechtsgrondslag, hetgeen een kwestie van intern recht van de Unie is. Aldus zou de openbaarmaking van gegevens die verband houden met de door de Unie bij de onderhandelingen nagestreefde doelstellingen, voor zover daarin wordt ingegaan op de specifieke inhoud van de voorgenomen overeenkomst, het vertrouwensklimaat bij de onderhandelingen schaden.

Het betoog van de Raad inzake een verzwakking van de positie van de Unie in de lopende onderhandelingen is daarentegen niet aanvaard. Het Gerecht heeft immers vastgesteld dat, aangezien de keuze van de rechtsgrondslag op objectieve gegevens berustte en niet onder de beoordelingsbevoegdheid van de instelling viel, een eventueel meningsverschil hierover niet kon worden gelijkgesteld met een meningsverschil tussen de instellingen over de gegevens die betrekking hadden op de inhoud van de overeenkomst. De vrees om een eventueel meningsverschil binnen de instellingen openbaar te maken aangaande de rechtsgrondslag van een besluit waarbij toestemming wordt verleend voor het openen van onderhandelingen namens de Unie, volstaat op zich dus niet om daaruit af te leiden dat er een gevaar is van ondermijning van het beschermde openbaar belang inzake internationale betrekkingen.

Voorts heeft het Gerecht in het arrest van 3 oktober 2012, *Jurašinić/Raad* (T-465/09, nog niet gepubliceerd), geoordeeld dat de uitzondering betreffende de bescherming van het openbaar belang wat de internationale betrekkingen betreft, een rechtvaardigingsgrond vormde voor de weigering door de Raad om toegang te verlenen tot de rapporten van de waarnemers van de Europese Unie die van 1 tot 31 augustus 1995 aanwezig waren in Kroatië, in de regio Knin. De openbaarmaking van deze rapporten had immers afbreuk kunnen doen aan de doelstellingen die de Unie in de Westelijke Balkan nastreeft — te weten bijdragen tot de vrede, de stabiliteit en een duurzame regionale verzoening, met name om ten aanzien van de Unie de integratie van de landen van deze regio te versterken — en had dus de internationale betrekkingen kunnen ondermijnen. Aldus zouden de door de Waarnemersmissie van de Europese Gemeenschap gedane bevindingen of gemaakte beoordelingen over de politieke, militaire en veiligheidssituatie tijdens een beslissende fase van het conflict tussen de Kroatische strijdkrachten en de Joegoslavische federale strijdkrachten, openbaar zijn gemaakt. De onthulling van die gegevens kon wrok of spanningen

doen ontstaan of doen toenemen tussen de verschillende gemeenschappen van de landen die partij waren geweest bij de conflicten in het voormalige Joegoslavië of tussen de landen die zijn voortgekomen uit Joegoslavië, waardoor het vertrouwen van de staten van de Westelijke Balkan in dit integratieproces had kunnen afbrokkelen.

3. Bescherming van gerechtelijke procedures en juridische adviezen

In de zaak *Jurašnović/Raad* (arrest van 3 oktober 2012, T 63/10, nog niet gepubliceerd) heeft het Gerecht het toepassingsgebied van de uitzondering betreffende de bescherming van gerechtelijke procedures gepreciseerd. Het Gerecht was van oordeel dat de uitlegging, volgens welke alleen gerechtelijke procedures voor een rechterlijke instantie van de Unie of voor een rechterlijke instantie van een van de lidstaten kunnen worden beschermd door de uitzondering van artikel 4, lid 2, tweede streepje, van verordening nr. 1049/2001, niet kon worden aanvaard. Aan de bewoordingen van dit artikel kunnen immers geen argumenten worden ontleend op basis waarvan kan worden geoordeeld dat het bij de gerechtelijke procedures die in artikel 4, lid 2, tweede streepje, aan de orde zijn, uitsluitend gaat om gerechtelijke procedures voor de rechterlijke instanties van de Unie of haar lidstaten, een vaststelling die steun vindt wanneer verordening nr. 1049/2001 in haar geheel wordt beschouwd, aangezien deze verordening slechts voor bepaalde aspecten van de regeling die zij vaststelt, een verband met de Unie of haar lidstaten legt. Volgens het Gerecht vloeit hieruit voort dat niets in deze verordening zich ertegen verzet dat de gerechtelijke procedure als bedoeld in de uitzondering van artikel 4, lid 2, tweede streepje, wordt gevoerd voor een rechterlijke instantie die geen deel uitmaakt van de rechtsorde van de Unie of van de rechtsorden van haar lidstaten, waarbij die uitzondering onder meer de gerechtelijke procedure die wordt gevoerd voor het Internationaal Straftribunaal voor het voormalige Joegoslavië (hierna: „ICTY”) kan beschermen.

Wat de documenten betreft die door de uitzondering kunnen worden beschermd, wijst het Gerecht erop dat de bescherming van het openbaar belang zich ertegen verzet dat de inhoud openbaar wordt gemaakt van documenten die uitsluitend voor een bepaalde gerechtelijke procedure zijn opgesteld. Kunnen aldus in beginsel tegen elke openbaarmaking worden beschermd, de documenten die tussen de aanklager van het ICTY of de eerste strafkamer van het ICTY enerzijds en de hoge vertegenwoordiger voor het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid van de Unie anderzijds zijn uitgewisseld in het kader van een proces voor deze rechterlijke instantie, aangezien zij een aspect van de organisatie van een strafproces betreffen en kenbaar maken hoe de rechterlijke instanties van het ICTY hebben besloten om de procedure te voeren, alsmede de reacties van de verdediging en van een derde op de maatregelen van die instanties om het voor het goede verloop van het proces noodzakelijke bewijsmateriaal te verkrijgen. Dit geldt daarentegen niet voor de tussen de instellingen van de Unie en het ICTY uitgewisselde rapporten van de waarnemers van de Unie die van 1 tot 31 augustus 1995 in Kroatië aanwezig waren, aangezien deze rapporten meer dan tien jaar vóór de aanvang van dat proces werden opgesteld en derhalve niet kunnen worden geacht uitsluitend te zijn opgesteld voor een gerechtelijke procedure.

Wat de uitzondering betreffende de bescherming van juridische adviezen betreft, was het Gerecht in het reeds aangehaalde arrest *In 't Veld/Raad* van oordeel dat de Raad in het kader van de in artikel 4, lid 2, tweede streepje, van verordening nr. 1049/2001 neergelegde uitzondering, die betrekking heeft op de bescherming van de juridische adviezen, zich niet kon beroepen op de algemene overweging dat kon worden verondersteld dat sprake was van ondermijning van het beschermde openbaar belang in een gevoelig domein, met name wat juridische adviezen betreft die in het kader van onderhandelingen van een internationale overeenkomst worden gegeven. De vrees dat de burgers kennis kregen van verschillen van mening tussen de instellingen van de Unie aangaande de rechtsgrondslag van het internationale optreden van de Unie en daardoor aan de rechtmatigheid van dit optreden zouden gaan twijfelen, was evenmin een bewijs van een concrete

en voorzienbare ondermijning van het betrokken belang, zodat de Raad niet had aangetoond dat er een gevaar was van ondermijning van het openbaar belang wat de bescherming van de juridische adviezen betreft.

Het Gerecht heeft voorts geoordeeld dat er in elk geval een hoger openbaar belang bij de openbaarmaking van het betrokken document was, aangezien die openbaarmaking ertoe zou hebben bijgedragen de instellingen een grotere legitimiteit te verlenen en het vertrouwen van de Europese burgers in die instellingen zou hebben vergroot door een open debat mogelijk te maken over de punten waarover een verschil van mening bestond. Deze overwegingen waren des te relevanter nu het ging om een document dat de rechtsgrondslag besprak van een overeenkomst waarvan de sluiting gevolgen zou hebben voor het grondrecht op bescherming van persoonsgegevens.

4. Bescherming van het doel van inspecties, onderzoeken en audits

In het reeds aangehaalde arrest *EnBW Energie Baden-Württemberg/Commissie* herinnert het Gerecht eraan dat de uitzondering van artikel 4, lid 2, derde streepje, van verordening nr. 1049/2001, die betrekking heeft op de bescherming van het doel van inspecties, onderzoeken en audits, niet het onderzoek als zodanig beoogt te beschermen, maar het doel van dat onderzoek, namelijk in het geval van een mededingingsprocedure nagaan of inbreuk is gemaakt op artikel [101 VWEU] en in voorkomend geval de daarvoor verantwoordelijke ondernemingen bestraffen. De op de verschillende onderzoekshandelingen betrekking hebbende stukken van het dossier blijven weliswaar onder die uitzondering vallen zolang dat doel niet is bereikt, ook al is het specifieke onderzoek of de specifieke inspectie waarop het gevraagde document betrekking heeft, beëindigd, maar het onderzoek in een concrete zaak dient te worden geacht te worden afgesloten door de eindbeschikking, ongeacht een eventuele latere nietigverklaring van die beschikking door de rechterlijke instanties, aangezien de betrokken instelling zelf de procedure op dat ogenblik als beëindigd beschouwt. Aannemen dat de verschillende documenten betreffende een onderzoek onder de uitzondering van artikel 4, lid 2, derde streepje, van verordening nr. 1049/2001 vallen zolang de betrokken procedure nog een vervolg kan hebben, zelfs in het geval van een beroep bij het Gerecht dat tot heropening van de procedure voor de Commissie zou kunnen leiden, zou de toegang tot die documenten immers afhankelijk stellen van aleatoire gebeurtenissen, te weten de uitkomst van dat beroep en de gevolgen die de Commissie daaraan kan verbinden. In elk geval zou het gaan om toekomstige en onzekere gebeurtenissen die afhankelijk zijn van de beslissingen van de vennootschappen tot welke de beschikking houdende bestraffing van een mededingingsregeling was gericht, en van die van de verschillende betrokken autoriteiten.

Milieu

In het arrest van 14 juni 2012, *Vereniging Milieudefensie en Stichting Stop Luchtverontreiniging Utrecht/Commissie* (T-396/09, nog niet gepubliceerd, hogere voorziening ingesteld), diende het Gerecht zich uit te spreken over de gevolgen van het Verdrag van Aarhus²⁶ voor de rechtsorde van de Unie, alsmede over de verhouding tussen dit Verdrag en verordening (EG) nr. 1367/2006²⁷. Aanleiding voor dit arrest was een beschikking van de Commissie houdende niet-ontvankelijkverklaring van

²⁶ Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak bij besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden, ondertekend te Aarhus op 25 juni 1998.

²⁷ Verordening (EG) nr. 1367/2006 van het Europees Parlement en de Raad van 6 september 2006 betreffende de toepassing van de bepalingen van het Verdrag van Aarhus betreffende toegang tot informatie, inspraak bij besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden op de communautaire instellingen en organen (PB L 264, blz. 13).

een verzoek dat was ingediend door verzoeksters, twee niet-gouvernementele organisaties die de bescherming van het milieu nastreven, en dat ertoe strekte dat de Commissie zou overgaan tot herziening van een eerdere beschikking waarbij het Koninkrijk der Nederlanden was toegestaan tijdelijk af te wijken van de verplichtingen van richtlijn 2008/50/EG²⁸. Grond voor deze weigering was het feit dat, aangezien de eerdere beschikking geen maatregel van individuele strekking was, het verzoek tot herziening geen betrekking had op een administratieve handeling in de zin van artikel 10, lid 1, van verordening nr. 1367/2006, en dus niet-ontvankelijk was. In het kader van hun beroepen betoogden verzoeksters onder meer dat deze bepaling in strijd was met het Verdrag van Aarhus door het begrip „handelen” in artikel 9, lid 3, van dit Verdrag te beperken tot louter administratieve handelingen, die in artikel 2, lid 1, sub g, van verordening nr. 1367/2006 worden omschreven als maatregelen van individuele strekking.

Het Gerecht wijst erop dat de instellingen van de Unie gebonden zijn door het Verdrag van Aarhus, dat voorrang heeft boven afgeleide handelingen van gemeenschapsrecht, en oordeelt dat aan de geldigheid van verordening nr. 1367/2006 betreffende de toepassing van de bepalingen van dat Verdrag op de communautaire instellingen en organen, kan worden afgedaan doordat deze handeling onverenigbaar is met dat Verdrag. Ingeval de Gemeenschap uitvoering heeft willen geven aan een in het kader van een internationaal verdrag aangegane bijzondere verplichting of indien de handeling uitdrukkelijk verwijst naar nauwkeurige bepalingen van dat verdrag, dient de rechter van de Unie de rechtmatigheid van de betrokken handeling aan de regels van dat verdrag te toetsen. De rechter van de Unie moet dan ook de rechtmatigheid van een verordening aan een internationaal verdrag kunnen toetsen zonder eerst na te gaan of de aard en de opzet van het internationale verdrag zich hiertegen niet verzetten en of de bepalingen van dit verdrag inhoudelijk gezien onvoorwaardelijk en voldoende nauwkeurig voorkomen, wanneer die verordening ertoe strekt uitvoering te geven aan een door dat internationale verdrag aan de instellingen van de Unie opgelegde verplichting. Het Gerecht stelt zich op het standpunt dat artikel 9, lid 3, van het Verdrag van Aarhus niet aldus kan worden uitgelegd dat het enkel betrekking heeft op maatregelen van individuele strekking. Het oordeelt dan ook dat artikel 10, lid 1, van verordening nr. 1367/2006 onverenigbaar moet worden geacht met bovengenoemde bepaling van het Verdrag van Aarhus, voor zover het begrip „voor betwisting vatbaar handelen” als bedoeld in die bepaling wordt beperkt tot administratieve handelingen die zijn gedefinieerd als handelingen van individuele strekking.

II. Hogere voorzieningen

In 2012 zijn 10 hogere voorzieningen ingesteld tegen beslissingen van het Gerecht voor ambtenarenzaken en zijn 32 zaken afgedaan door de Kamer voor hogere voorzieningen van het Gerecht. De zaak die heeft geleid tot het arrest van 27 april 2012, *De Nicola/EIB* (T-37/10 P, nog niet gepubliceerd), verdient afzonderlijke bespreking.

In het reeds aangehaalde arrest *De Nicola/EIB* oordeelt het Gerecht dat de mogelijkheid — die het beroepscomité van de Europese Investeringsbank (EIB) wordt verleend door artikel 6 van het besluit van 27 juni 2006 betreffende de regels voor de procedure voor dit comité — om „elke vermelding in het beoordelingsformulier” ongeldig te verklaren, betekent dat dit comité bevoegd is om de gegrondheid van elk van die vermeldingen opnieuw te beoordelen alvorens deze af te keuren. De omvang van deze bevoegdheid gaat duidelijk verder dan de loutere bevoegdheid om de rechtmatigheid van het dispositief van een handeling te controleren en dit dispositief nietig

²⁸ Richtlijn 2008/50/EG van het Europees Parlement en de Raad van 21 mei 2008 betreffende de luchtkwaliteit en schonere lucht voor Europa (PB L 152, blz. 1).

te verklaren, aangezien daartoe ook de mogelijkheid behoort om zelfs de overwegingen die de vaststelling van het dispositief ervan rechtvaardigen, nietig te verklaren. Het Gerecht voegt hieraan toe dat, zelfs indien wordt aangenomen dat het tot aanstelling bevoegd gezag bij het onderzoek van een klacht krachtens artikel 90, lid 2, van het Statuut van de ambtenaren van de Europese Unie (hierna: „Statuut”) geen volledige controle uitoefent over het besluit van de beoordelaar, dit niet wegneemt dat deze bepaling niet voorziet in toetsingscriteria die vergelijkbaar zijn met en even nauwkeurig zijn als die welke zijn vastgelegd in punt 6 van het besluit van 27 juni 2006, en evenmin voorziet in de mogelijkheid om een hoorzitting te houden of getuigen te horen. Derhalve vertoont de interne regeling van de EIB geen leemten op dit punt, zodat de overeenkomstige toepassing van de regels voor de in artikel 90 van het Statuut ingevoerde klachtprocedure uitgesloten is.

Oefent het beroepscomité die volledige controle niet uit, dan betekent dit dus dat de betrokkene een in de interne regeling van de EIB voorziene toetsing in tweede instantie wordt ontzegd, hetgeen voor hem bezwarend is, zodat deze niet-uitoefening moet kunnen worden onderworpen aan de toetsing door de rechter in eerste instantie. Gelet op de bevoegdheid tot volledige controle die het beroepscomité bij punt 6 van het besluit van 27 juni 2006 is verleend met betrekking tot de beoordelingen en de punten toegekend in het litigieuze rapport, is het onontbeerlijk dat de rechter in eerste instantie — weliswaar in het kader van zijn beperkte toetsing — nagaat of en in welke mate dit comité zijn verplichting tot volledige controle overeenkomstig de toepasselijke regels is nagekomen. Ten slotte is het Gerecht van oordeel dat de bijzondere aard van artikel 41 van het personeelsreglement van de EIB, dat voorziet in een facultatieve verzoeningsprocedure in tegenstelling tot de verplichte precontentieuze procedure van de artikelen 90 en 91 van het Statuut, eraan in de weg staat dat de geschillenregeling van het Statuut zonder meer wordt toegepast, daar artikel 41 een interne en in beginsel volledige regeling van de EIB vormt, waarvan de aard en de ratio sterk verschillen van die van het Statuut. Het bestaan zelf van die interne regeling verbiedt, behoudens in het geval van een kennelijke leemte in strijd met hogere rechtsregels waarin dwingend moet worden voorzien, dat wordt overgegaan tot een overeenkomstige toepassing van het Statuut.

III. Verzoeken in kort geding

Bij het Gerecht zijn dit jaar 21 verzoeken in kort geding aanhangig gemaakt, hetgeen een merkbare daling vormt ten opzichte van het aantal verzoeken (44) dat in 2011 werd ingediend. In 2012 heeft de kortgedingrechter uitspraak gedaan in 23 zaken, tegenover 52 in 2011. De president van het Gerecht heeft vier verzoeken toegewezen, te weten in de beschikking van 19 september 2012, *Griekenland/Commissie* (T-52/12 R, nog niet gepubliceerd), met betrekking tot staatssteun, in de beschikkingen van 16 november 2012, *Evonik Degussa/Commissie* (T-341/12 R, niet gepubliceerd) en *Akzo Nobel e.a./Commissie* (T-345/12 R, nog niet gepubliceerd), alsmede in de beschikking van 29 november 2012, *Alstom/Commissie* (T-164/12 R, nog niet gepubliceerd), die alledrie betrekking hadden op de problematiek van de openbaarmaking van beweerdelijk vertrouwelijke informatie door de Commissie.

De zaak die heeft geleid tot de reeds aangehaalde beschikking *Griekenland/Commissie* betrof een besluit van 7 december 2011 waarbij de Commissie een totaalbedrag van 425 miljoen EUR dat door de Griekse autoriteiten aan de Griekse landbouwsector was betaald ter compensatie van schade als gevolg van slechte weersomstandigheden, had aangemerkt als met de interne markt onverenigbare staatssteun en deze autoriteiten had gelast om de betaalde sommen van de ontvangers ervan terug te vorderen. Nadat de Helleense Republiek beroep tot nietigverklaring van dat besluit bij het Gerecht had ingesteld, heeft zij een verzoek om opschorting van de tenuitvoerlegging van het besluit ingediend.

In zijn beschikking was de president van het Gerecht van oordeel dat in deze zaak de vraag rees of, in de bijzondere omstandigheden die de economische en financiële situatie in Griekenland sinds 2008 kenmerkten, de financiële gevolgen van de litigieuze betalingen daadwerkelijk ongunstige gevolgen konden hebben voor het handelsverkeer tussen de lidstaten en de mededinging dreigden te vervalsen in de zin van artikel 107, lid 1, VWEU. Het door de Commissie vastgestelde bedrag van 425 miljoen EUR moest immers aanzienlijk neerwaarts worden bijgesteld, aangezien vele begunstigden van de litigieuze betalingen de-minimissteun hadden ontvangen zodat zij waren vrijgesteld van de terugbetalingsverplichting, en deze betalingen gedeeltelijk met bijdragen van de Griekse landbouwers zelf (met andere woorden de begunstigden) waren gefinancierd. Tevens was de vraag aan de orde of het bestreden besluit moest worden geacht te ver te gaan, voor zover daarbij op 7 december 2011 de terugvordering was voorgeschreven, hoewel de uiterst benarde situatie van de Griekse landbouwsector nog verder was verslechterd sinds de toekenning ervan. De president van het Gerecht oordeelde dat de antwoorden op die rechtsvragen niet voor de hand lagen en een nader onderzoek verdienden in het kader van de hoofdprocedure, zodat de betrokken vragen op het eerste gezicht voldoende ernstig waren om een *fumus boni juris* op te leveren.

Met betrekking tot het vereiste van spoedeisendheid herinnert de president van het Gerecht eraan dat de lidstaten kunnen verzoeken om toekenning van voorlopige maatregelen op grond dat de betwiste maatregel een ernstige bedreiging vormt voor de vervulling van hun overheidstaken en voor het verzekeren van de openbare orde. De Helleense Republiek kon dus aanvoeren dat een gedwongen onmiddellijke terugvordering van de litigieuze bedragen door de beambten van de belastingdiensten bij meerdere honderdduizenden landbouwers gepaard zou zijn gegaan met administratieve moeilijkheden die haar ernstige en onherstelbare schade konden berokkenen. Het was immers de legitieme wens van de Helleense Republiek om haar middelen te concentreren op de invoering van een goed presterende belastingadministratie die in staat is de „grote belastingontwijkers” op te sporen en te vervolgen, en de belastingontduiking te bestrijden, waarvan de omvang, uitgedrukt in gederfde ontvangsten, werd geschat op 20 miljard EUR. Aangezien die gedwongen terugvordering de inzet van een zeer groot aantal medewerkers van de Griekse belastingdiensten vereiste, zou een dergelijke massale gedwongen invordering de belastingdiensten hebben verhinderd om zich bezig te houden met hun topprioriteit, namelijk de strijd tegen de belastingontwijking en de inning van bedragen die aan het oog van de fiscus zijn onttrokken en bijna vijftig keer groter zijn dan de litigieuze betalingen. Bovendien werd het sociale klimaat in Griekenland gekenmerkt door een dalend vertrouwen in de overheid, een algemene ontevredenheid en een gevoel van onrechtvaardigheid. Inzonderheid waren er steeds meer gewelddadige protesten tegen de draconische besparingsmaatregelen van de Griekse overheid. Bijgevolg was het risico dat de onmiddellijke terugvordering van de litigieuze betalingen in de volledige landbouwsector kon leiden tot protesten die in geweld konden ontaarden, niet louter hypothetisch en evenmin theoretisch of onzeker. De verstoring van de openbare orde door dergelijke protesten en door de ontsporingen waartoe deze blijkens de recente dramatische gebeurtenissen konden leiden, kon resulteren in ernstige en onherstelbare schade, die door de Helleense Republiek mocht worden aangevoerd.

Ten slotte heeft de president van het Gerecht in het kader van de afweging van de verschillende betrokken belangen erkend dat voorrang diende te worden gegeven aan de door de Helleense Republiek aangevoerde belangen, te weten enerzijds het bewaren van de sociale vrede en het voorkomen van sociale onrust, en anderzijds het kunnen concentreren van de capaciteiten van haar belastingdiensten op de taken die naar haar mening essentieel waren voor het land, terwijl bij toekenning van de opschorting van de tenuitvoerlegging de belangen van de Unie enkel het risico liepen dat de nationale invorderingsmaatregelen naar een later tijdstip werden uitgesteld, zonder dat er aanwijzingen waren dat dit uitstel als zodanig zou afdoen aan de slaagkansen van die maatregelen. Bijgevolg werd de tenuitvoerlegging van het bestreden besluit opgeschort tot

de uitspraak in de hoofdprocedure, voor zover dit besluit de Helleense Republiek verplichtte de betaalde bedragen terug te vorderen van de ontvangers ervan.

De zaken die hebben geleid tot de reeds aangehaalde beschikkingen *Evonik Degussa/Commissie en Akzo Nobel e.a./Commissie* werden ingeleid door ondernemingen die aan een mededingingsregeling hadden deelgenomen en waarvan het mededingingsverstorend gedrag in 2006 het voorwerp van een beschikking van de Commissie op grond van artikel 81 EG vormde. Daar de verzoekende ondernemingen de inbreuk hadden erkend en bewijsmateriaal inzake het bestaan ervan hadden overgelegd overeenkomstig de mededeling inzake medewerking van 2002, had één onderneming volledige immuniteit verkregen, terwijl de andere ondernemingen een geldboete werd opgelegd die duidelijk lager was dan de geldboete die bij gebreke daarvan zou zijn opgelegd. Na rekening te hebben gehouden met de door verzoeksters geformuleerde verzoeken om vertrouwelijke behandeling, had de Commissie in september 2007 een volledige niet-vertrouwelijke versie van de beschikking van 2006 bekendgemaakt op haar website. In november 2011 liet de Commissie verzoeksters weten dat zij van plan was, een gedetailleerdere versie van de beschikking van 2006 bekend te maken. Daar verzoeksters van mening waren dat deze versie informatie bevatte die op grond van de mededeling inzake medewerking van 2002 was verstrekt en die in september 2007 om redenen van vertrouwelijkheid niet was bekendgemaakt, hebben zij formeel bezwaar gemaakt tegen het voorstel van de Commissie op grond dat het hun belangen ernstig en onomkeerbaar zou schaden en het rechtszekerheidsbeginsel en het vertrouwensbeginsel zou schenden. Bij beschikking van 24 mei 2012 heeft de Commissie het door verzoeksters geformuleerde verzoek om vertrouwelijke behandeling afgewezen. In hun verzoeken in kort geding tegen die beschikking verzochten verzoeksters de kortgedingrechter om de tenuitvoerlegging ervan op te schorten en de Commissie te gelasten, de litigieuze bekendmaking achterwege te laten. In zijn beschikkingen heeft de president van het Gerecht de gevorderde voorlopige maatregelen toegekend.

Wat de afweging van de verschillende betrokken belangen betreft, beklemtoont de president van het Gerecht dat de procedure in kort geding slechts tot doel heeft, de volle werking van de toekomstige uitspraak ten gronde te waarborgen, en dat deze procedure louter accessoir is aan de hoofdprocedure waarop zij is geënt, zodat de beslissing van de rechter in kort geding voorlopig moet zijn in die zin dat zij niet mag vooruitlopen op de beslissing ten gronde en deze niet zinledig mag maken door haar de nuttige werking te ontnemen. In het onderhavige geval zou het Gerecht in het kader van de hoofdzaak moeten uitmaken of de beschikking — waarbij de Commissie afwijzend had beslist op het verzoek om de omstreden informatie niet bekend te maken — nietig moest worden verklaard wegens schending van het door artikel 339 VWEU beschermde beroepsgeheim en niet-eerbiediging van de vertrouwelijkheid van de informatie die verzoeksters aan de Commissie hadden verstrekt om in aanmerking te komen voor toepassing van de mededeling inzake medewerking van 2002. Om de nuttige werking van een arrest houdende nietigverklaring van die beschikking veilig te stellen, moesten verzoeksters kunnen voorkomen dat de Commissie de omstreden informatie bekendmaakte. Een arrest houdende nietigverklaring zou immers zinledig zijn en elke nuttige werking missen indien het verzoek in kort geding werd afgewezen, aangezien die afwijzing tot gevolg zou hebben dat de Commissie de betrokken informatie onmiddellijk kon bekendmaken, en dus de facto zou vooruitlopen op de beslissing ten gronde, te weten verwerping van het beroep tot nietigverklaring. Bijgevolg moest het belang van de Commissie bij afwijzing van het verzoek in kort geding wijken voor het door verzoeksters verdedigde belang, temeer daar de toekenning van de gevraagde voorlopige maatregelen slechts neerkwam op de handhaving, gedurende een korte periode, van het reeds jaren (sinds september 2007) bestaande status quo.

Met betrekking tot de spoedeisendheid was de president van het Gerecht van oordeel dat verzoeksters ernstige en onherstelbare schade dreigden te lijden ingeval hun verzoek in kort geding werd afgewezen. Ingeval in de hoofdzaak zou zijn gebleken dat de door de Commissie voorgenomen

bekendmaking betrekking had op vertrouwelijke informatie waarvan de openbaarmaking stuitte op de bescherming van het beroepsgeheim waarin artikel 339 VWEU voorziet, hadden verzoeksters zich immers kunnen beroepen op die bepaling, die hun een fundamenteel recht — neergelegd in artikel 8 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en in artikel 7 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie — verleende om zich tegen die bekendmaking te verzetten. In geval van afwijzing van het onderhavige verzoek in kort geding viel te vrezen dat het fundamentele recht van verzoeksters op bescherming van hun zakengeheimen met betrekking tot die informatie, onomkeerbaar elke betekenis werd ontnomen. Tegelijkertijd dreigde het in artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden en in artikel 47 van het Handvest van de grondrechten geformuleerde fundamentele recht van verzoeksters op een doeltreffende voorziening in rechte in gevaar te worden gebracht, indien aan de Commissie werd toegestaan de betrokken informatie bekend te maken vóór het Gerecht uitspraak had gedaan op het hoofdberoep.

Wat de voorwaarde inzake de *fumus boni juris* betreft, heeft de president van het Gerecht erop gewezen dat de zaak meerdere ingewikkelde vragen aan de orde stelde die een grondig onderzoek in het kader van de hoofdprocedure vergden en die betrekking hadden op de problematiek van de vertrouwelijke behandeling van clementieverzoeken. Aldus diende in het bijzonder te worden onderzocht of verzoeksters in maart 2003 bij het vrijwillig meedelen van de betrokken informatie aan de Commissie met het oog op de toepassing van de mededeling inzake medewerking, erop mochten rekenen — in het bijzonder gelet op het standpunt dat de Commissie toen had ingenomen — dat deze informatie als naar de aard ervan vertrouwelijke informatie blijvend tegen bekendmaking zou worden beschermd. De president van het Gerecht heeft derhalve het bestaan van een *fumus boni juris* aangenomen. Aangezien alle voorwaarden daarvoor waren vervuld, werd het verzoek in kort geding toegewezen door de Commissie bij wege van voorlopige maatregel te verbieden over te gaan tot de litigieuze bekendmaking.²⁹

²⁹ Een soortgelijke redenering werd gevolgd in de reeds aangehaalde beschikking *Alstom/Commissie*, met dien verstande dat in de zaak die heeft geleid tot die beschikking, opschorting van de tenuitvoerlegging werd gelast van het besluit van de Commissie houdende toewijzing van het verzoek van de High Court of Justice (England & Wales) om mededeling, in het kader van een tegen Alstom ingestelde schadevergoedingsactie, van informatie die Alstom vertrouwelijk zou hebben meegedeeld in antwoord op de mededeling van punten van bezwaar in een door de Commissie ingeleide mededingingsprocedure.

B — Samenstelling van het Gerecht

(Protocollaire rangorde op 8 oktober 2012)

Eerste rij, van links naar rechts:

De kamerpresidenten L. Truchot, S. Papasavvas, O. Czúcz en J. Azizi; de president van het Gerecht, M. Jaeger; kamerpresidenten N. J. Forwood, I. Pelikánová, A. Dittrich en H. Kanninen.

Tweede rij, van links naar rechts:

Rechters S. Frimodt Nielsen, M. Prek, I. Labucka, V. Vadapalas, F. Dehousse, M. E. Martins Ribeiro, I. Wiszniewska-Białecka, K. Jürimäe, N. Wahl en S. Soldevila Fragoso.

Derde rij, van links naar rechts:

Rechters E. Buttigieg, M. Kancheva, D. Gratsias, J. Schwarcz, K. O'Higgins, M. Van der Woude, A. Popescu en G. Berardis; de griffier, E. Coulon.

1. Leden van het Gerecht

(in volgorde van hun ambtsaanvaarding)

Marc Jaeger

geboren in 1954; gediplomeerde in de rechten van de universiteit Robert Schuman te Straatsburg; studies aan het Europacollege; toegelaten tot de balie te Luxemburg (1981); attaché de justice bij de procureur-generaal te Luxemburg (1983); rechter bij de arrondissementsrechtbank te Luxemburg (1984); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1986-1996); voorzitter van het Institut universitaire international de Luxembourg (IUIL); rechter in het Gerecht sedert 11 juli 1996; president van het Gerecht sedert 17 september 2007.

Josef Azizi

geboren in 1948; doctor in de rechtsgeleerdheid en licentiaat sociale en economische wetenschappen, universiteit van Wenen; docent en lector aan de economische universiteit Wenen, de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van Wenen en verschillende andere universiteiten; erehoogleraar aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de universiteit van Wenen; Ministerialrat en afdelingshoofd bij de kanselarij van de bondskanselier; lid van het directiecomité voor juridische samenwerking van de Raad van Europa; procesgemachtigde bij het Verfassungsgerichtshof (constitutioneel hof) in gerechtelijke procedures inzake grondwettigheidstoetsing van federale wetten; coördinator voor de aanpassing van het Oostenrijkse federale recht aan het gemeenschapsrecht; rechter in het Gerecht sedert 18 januari 1995.

Nicholas James Forwood

geboren in 1948; afgestudeerd aan de universiteit van Cambridge, BA 1969, MA 1973 (werktuigkunde en rechtsgeleerdheid); ingeschreven bij de Engelse balie in 1970 en vervolgens praktiserend te Londen (1971-1999) en Brussel (1979-1999); in 1981 ingeschreven bij de Ierse balie; in 1987 benoemd tot Queen's Counsel; in 1998 Bencher (bestuurslid) van de Middle Temple; vertegenwoordiger van de balie van Engeland en Wales in de Raadgevende Commissie van de balies van de Europese Gemeenschap (CCBE) en voorzitter van de vaste delegatie van de CCBE bij het Hof van Justitie (1995-1999); lid van het bestuur van de World Trade Law Association en van de European Maritime Law Organisation (1993-2002); rechter in het Gerecht sedert 15 december 1999.

Maria Eugénia Martins de Nazaré Ribeiro

geboren in 1956; gestudeerd te Lissabon, Brussel en Straatsburg; advocaat in Portugal en te Brussel; vrij onderzoeker aan het Institut d'études européennes de l'Université Libre de Bruxelles; referendaris bij de Portugese rechter van het Hof van Justitie Moitinho de Almeida (1986-2000) en bij de president van het Gerecht van eerste aanleg Vesterdorf (2000-2003); rechter in het Gerecht sedert 31 maart 2003.

Franklin Dehousse

geboren in 1959; licentiaat in de rechtsgeleerdheid (université de Liège, 1981); aspirant (Nationaal Fonds voor wetenschappelijk onderzoek, 1985-1989); juridisch adviseur van de Kamer van volksvertegenwoordigers (1981-1990); doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Straatsburg, 1990); hoogleraar (université de Liège, universiteit van Straatsburg, Europacollege, Koninklijk Hoger Instituut voor defensie, Montesquieu-universiteit te Bordeaux; Collège Michel Servet van de universiteiten van Parijs; faculteit Notre Dame de la Paix te Namen); bijzonder vertegenwoordiger van de minister van Buitenlandse Zaken (1995-1999); directeur Europese Studies van het Koninklijk Instituut voor internationale betrekkingen (1998-2003); assessor bij de Raad van State (2001-2003); adviseur bij de Europese Commissie (1990-2003); lid van het Observatorium van de rechten voor het internet (2001-2003); rechter in het Gerecht sedert 7 oktober 2003.

Ena Cremona

geboren in 1936; gediplomeerde in talen van de koninklijke universiteit van Malta (1955); doctor in de rechtsgeleerdheid van de koninklijke universiteit van Malta (1958); advocate bij de balie van Malta sedert 1959; juridisch adviseur bij de National Council of Women of Malta (1964-1979); lid van de commissie van de overheidsdienst (1987-1989); lid van de raad van bestuur van de Lombard Bank (Malta) Ltd, als vertegenwoordiger van de Staat — aandeelhouder (1987-1993); lid van de verkiezingscommissie sedert 1993; jurylid voor doctoraalproefschriften aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de koninklijke universiteit van Malta; lid van de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie (ECRI) (2003-2004); rechter in het Gerecht van 12 mei 2004 tot 22 maart 2012.

Ottó Czúcz

geboren in 1946; doctor in de rechtsgeleerdheid van de universiteit van Szeged (1971); administrateur bij het ministerie van Arbeid (1971-1974); docent en hoogleraar (1974-1989), decaan van de faculteit rechtsgeleerdheid (1989-1990), vicerector (1992-1997) van de universiteit van Szeged; advocaat; lid van het presidium van de nationale pensioenverzekering; vicevoorzitter van het Europees Instituut voor sociale zekerheid (1998-2002); lid van de wetenschappelijke raad van de Internationale Vereniging voor sociale zekerheid; rechter in het Constitutioneel Hof (1998-2004); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Irena Wiszniewska-Białecka

geboren in 1947; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Warschau (1965-1969); onderzoekster (wetenschappelijk medewerkster, docente, hoogleraar) bij het instituut voor rechtswetenschappen van de Poolse academie van wetenschappen (1969-2004); onderzoekster bij het Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Patent, Urheber- und Wettbewerbsrecht te München (1985-1986); advocate (1992-2000); rechter in het Administratief Hooggerechtshof (2001-2004); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Irena Pelikánová

geboren in 1949; doctor in de rechtsgeleerdheid, assistente economisch recht (vóór 1989), vervolgens doctor in de exacte wetenschappen, hoogleraar handelsrecht (sedert 1993) aan de faculteit rechtsgeleerdheid van de Karelsuniversiteit te Praag; lid van het bestuur van de effectencommissie (1999-2002); advocate; lid van de raad wetgeving van de Tsjechische regering (1998-2004); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Vilenas Vadapalas

geboren in 1954; doctor in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Moskou); doctor habilitas in de rechtsgeleerdheid (universiteit van Warschau); hoogleraar aan de universiteit van Vilnius: internationaal recht (sedert 1981), rechten van de mens (sedert 1991) en gemeenschapsrecht (sedert 2000); adviseur van de regering voor buitenlandse zaken (1991-1993); lid van de coördinatiegroep van de delegatie voor de onderhandelingen met het oog op de toetreding tot de Europese Unie; directeur-generaal van het departement Europees recht van de regering (1997-2004); hoogleraar Europees recht aan de universiteit van Vilnius, bekleeder van de Jean Monnetleerstoel; voorzitter van de Litouwse vereniging voor studies over de Europese Unie; rapporteur van de parlementaire werkgroep voor de grondwetsherziening met betrekking tot de toetreding van Litouwen; lid van de International Commission of Jurists (april 2003); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Küllike Jürimäe

geboren in 1962; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Tartu (1981-1986); assistente van de openbare aanklager te Tallinn (1986-1991); gediplomeerde van de school voor diplomatieke wetenschappen van Estland (1991-1992); juridisch adviseur (1991-1993) en algemeen adviseur bij de kamer van koophandel en industrie (1992-1993); rechter in het hof van beroep te Tallinn (1993-2004); European Master in Human Rights and Democratisation, universiteiten van Padua en Nottingham (2002-2003); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Ingrida Labucka

geboren in 1963; gediplomeerde in de rechten van de universiteit van Letland (1986); inspecteur voor het ministerie van Binnenlandse Zaken voor de regio Kirov en de stad Riga (1986-1989); rechter in de rechtbank van eerste aanleg te Riga (1990-1994); advocate (1994-1998 en juli 1999-mei 2000); minister van Justitie (november 1998-juli 1999 en mei 2000-oktober 2002); lid van het Permanent Hof van Arbitrage te Den Haag (2001-2004); parlamentslid (2002-2004); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Savvas S. Papasavvas

geboren in 1969; studies aan de universiteit van Athene (Ptychion in 1991); postdoctorale studies aan de universiteit Paris II (DEA publiekrecht in 1992) en aan de universiteit Aix-Marseille III (doctor in de rechtsgeleerdheid in 1995); inschrijving bij de balie van Cyprus, lid van de balie van Nicosia sedert 1993; docent aan de universiteit van Cyprus (1997-2002), docent grondwettelijk recht sedert september 2002; onderzoeker bij het European Public Law Center (2001-2002); rechter in het Gerecht sedert 12 mei 2004.

Nils Wahl

geboren in 1961; licentiaat in de rechtsgeleerdheid, universiteit van Stockholm (1987); doctor in de rechtsgeleerdheid, universiteit van Stockholm (1995); geassocieerd hoogleraar en titularis van de Jean Monnetleerstoel voor Europees recht (1995); hoogleraar Europees recht, universiteit van Stockholm (2001); advocaat-stagiair (1987-1989); administratief directeur van een educatieve stichting (1993-2004); voorzitter van Nätverket för europarättslig forskning (Zweedse vereniging voor de studie van het gemeenschapsrecht) (2001-2006); lid van Rådet för konkurrensfrågor (raad voor mededingingsvraagstukken) (2001-2006); rechter-plaatsvervanger in Hovrätten över Skåne och Blekinge (hof van beroep) (2005); rechter in het Gerecht van 7 oktober 2006 tot 28 november 2012.

Miro Prek

geboren in 1965; afgestudeerd in de rechtsgeleerdheid (1989); toegelaten tot de balie (1994); diverse taken en functies binnen de overheidsadministratie, met name bij het regeringsbureau voor wetgeving (adjunct-staatssecretaris en onderdirecteur, hoofd van de afdeling Europees recht en vergelijkend recht) en bij het bureau voor Europese zaken (onderstaatssecretaris); lid van het onderhandelingsteam voor de associatieovereenkomst (1994-1996) en voor de toetreding tot de Europese Unie (1998-2003), verantwoordelijke voor juridische aangelegenheden; advocaat; verantwoordelijke voor projecten voor de aanpassing aan de Europese wetgeving en voor de Europese integratie, met name in het westen van de Balkan; afdelingshoofd bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (2004-2006); rechter in het Gerecht sedert 7 oktober 2006.

Alfred Dittrich

geboren in 1950; rechtenstudie aan de universiteit van Erlangen-Nürnberg (1970-1975); Rechtsreferendar in het ressort van het Oberlandesgericht Nürnberg (1975-1978); bestuurder bij het bondsministerie van Economie (1978-1982); administrateur bij de permanente vertegenwoordiging van de Bondsrepubliek Duitsland bij de Europese Gemeenschappen (1982); administrateur bij het bondsministerie van Economie, bevoegd voor kwesties van gemeenschapsrecht en mededinging (1983-1992); hoofd van de afdeling recht van de Europese Unie (1992-2007) van het ministerie van Justitie; hoofd van de Duitse delegatie binnen de werkgroep Hof van Justitie van de Raad; gemachtigde van de bondsregering in een groot aantal zaken voor het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen; rechter in het Gerecht sedert 17 september 2007.

Santiago Soldevila Frago

geboren in 1960; afgestudeerd in de rechtsgeleerdheid aan de Universidad Autónoma van Barcelona (1983); rechter (1985); sinds 1992 magistraat bij de kamer voor administratiefrechtelijke geschillen van het Tribunal Superior de Justicia de Canarias te Santa Cruz de Tenerife (1992 en 1993) en bij de Audiencia Nacional (Madrid, mei 1998-augustus 2007), waar hij zich heeft beziggehouden met beroepen in belastingzaken (btw), beroepen tegen algemene bestuursrechtelijke voorschriften van de minister van Economische Zaken en diens besluiten inzake staatssteun of vermogensrechtelijke aansprakelijkheid van de overheid, alsmede tegen alle overeenkomsten van de centrale economische toezichthoudende autoriteiten op het gebied van banken, beurzen, energie, verzekeringen en mededinging; referendaris bij het constitutioneel hof (1993-1998); rechter in het Gerecht sedert 17 september 2007.

Laurent Truchot

geboren in 1962; afgestudeerd aan het Institut d'études politiques de Paris (1984); École nationale de la magistrature (1986-1988); rechter in het Tribunal de grande instance de Marseille (januari 1988-januari 1990); magistraat bij de direction des affaires civiles et du sceau du ministère de la Justice (januari 1990-juni 1992); adjunct-afdelingshoofd, vervolgens afdelingshoofd bij de direction générale de la concurrence, de la consommation et de la répression des fraudes du ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie (juni 1992-september 1994); technisch adviseur bij de garde des Sceaux, ministre de la Justice (september 1994-mei 1995); rechter in het Tribunal de grande instance de Nîmes (mei 1995-mei 1996); referendaris bij het Hof van Justitie bij advocaat-generaal P. Léger (mei 1996-december 2001); magistraat bij het hof van cassatie (december 2001-augustus 2007); rechter in het Gerecht sedert 17 september 2007.

Sten Frimodt Nielsen

geboren in 1963; licentiaat in de rechtsgeleerdheid, universiteit van Kopenhagen (1988); ambtenaar bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1988-1991); docent internationaal recht en Europees recht aan de universiteit van Kopenhagen (1988-1991); ambassadesecretaris bij de permanente vertegenwoordiging van Denemarken bij de Verenigde Naties te New York (1991-1994); ambtenaar bij de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Zaken (1994-1995); buitengewoon hoogleraar aan de universiteit van Kopenhagen (1995); adviseur, vervolgens eerste adviseur bij de dienst van de eerste minister (1995-1998); minister-adviseur bij de permanente vertegenwoordiging van Denemarken bij de Europese Unie (1998-2001); bijzonder adviseur bij de dienst van de eerste minister voor juridische kwesties (2001-2002); afdelingshoofd en juridisch adviseur bij de dienst van de eerste minister (maart 2002-juli 2004); onderstaatssecretaris en juridisch adviseur bij de dienst van de eerste minister (augustus 2004-augustus 2007); rechter in het Gerecht sedert 17 september 2007.

Kevin O'Higgins

geboren in 1946; studies aan Crescent College te Limerick, Clongowes Wood College, University College Dublin (BA en diploma Europees recht) en Kings Inns; ingeschreven bij de balie van Ierland in 1968; Barrister (1968-1982); Senior Counsel (Inner Bar van Ierland, 1982-1986); rechter in de Circuit Court (1986-1997); rechter in de High Court van Ierland (1997-2008); bestuurslid van Kings Inns; vertegenwoordiger van Ierland bij de adviesraad van Europese rechters (2000-2008); rechter in het Gerecht sedert 15 september 2008.

Heikki Kanninen

geboren in 1952; diploma van de handelshogeschool te Helsinki en van de rechtenfaculteit van de universiteit van Helsinki; referendaris bij het administratief hooggerechtshof van Finland; secretaris-generaal van het comité voor de hervorming van de rechtsbescherming in de overheidsadministratie; hoofdadministrateur bij het administratief hooggerechtshof; secretaris-generaal van het comité voor de hervorming van de administratieve rechtspleging; adviseur bij de directie wetgeving van het ministerie van Justitie; adjunct-griffier van het EVA-Hof; referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen; rechter in het administratief hooggerechtshof (1998-2005); lid van de commissie van beroep voor vluchtelingen; vicevoorzitter van het comité voor de ontwikkeling van de Finse rechterlijke instanties; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken van 6 oktober 2005 tot 6 oktober 2009; rechter in het Gerecht sedert 7 oktober 2009.

Juraj Schwarcz

geboren in 1952; doctor in de rechtsgeleerdheid (Comeniusuniversiteit te Bratislava, 1979); juridisch adviseur ondernemingsrecht (1975-1990); secretaris van het handelsregister bij de stedelijke rechtbank te Košice (1991); rechter in die rechtbank (januari-oktober 1992); rechter en kamerpresident in het regionaal hof te Košice (november 1992-2009); gedetacheerd rechter in het Hooggerechtshof van de Slowaakse Republiek, handelsrechtkamer (oktober 2004-september 2005); president van het college voor handelsrecht bij het regionaal hof te Košice (oktober 2005-september 2009); extern lid van de afdeling handelsrecht en economisch recht van de universiteit Pavol Jozef Šafárik te Košice (1997-2009); extern lid van het professorenkorps van de Justičná akadémia (2005-2009); rechter in het Gerecht sedert 7 oktober 2009.

Marc van der Woude

geboren in 1960; doctoraalexamen rechtsgeleerdheid (Rijksuniversiteit Groningen, 1983); studie aan het Europacollege (1983-1984); assistent aan het Europacollege (1984-1986); docent aan de Universiteit Leiden (1986-1987); rapporteur bij het directoraat-generaal Mededinging van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1987-1989); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1989-1992); beleidscoördinator bij het directoraat-generaal Mededinging van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1992-1993); lid van de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1993-1995); advocaat aan de balie te Brussel sinds 1995; hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam sinds 2000; auteur van tal van publicaties; rechter in het Gerecht sedert 13 september 2010.

Dimitrios Gratsias

geboren in 1957; diploma rechtsgeleerdheid van de universiteit van Athene (1980); diploma voortgezette studies publiekrecht van de universiteit Paris I, Panthéon-Sorbonne (1981); getuigschrift van het Centre universitaire d'études communautaires et européennes (universiteit Paris I) (1982); auditeur bij de Raad van State (1985-1992); assessor bij de Raad van State (1992-2005); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1994-1996); plaatsvervangend lid van het bijzonder hooggerechtshof van Griekenland (1998 en 1999); staatsraad bij de raad van state (2005); lid van het bijzonder hof voor geschillen inzake onrechtmatige rechtspraak (2006); lid van de hoge raad voor de bestuursrechtspraak (2008); inspecteur van de bestuursrechtbanken (2009-2010); rechter in het Gerecht sedert 25 oktober 2010.

Andrei Popescu

geboren in 1948; licentiaat in de rechten van de universiteit van Boekarest; postuniversitaire studie internationaal arbeidsrecht en Europees sociaal recht, universiteit van Genève (1973-1974); doctor in de rechten van de universiteit van Boekarest (1980); assistent-stagiair (1971-1973), assistent (1974-1975) en vervolgens docent arbeidsrecht aan de universiteit van Boekarest (1985-1990); hoofdonderzoeker aan het instituut voor wetenschappelijk onderzoek op het gebied van arbeid en sociale bescherming (1990-1991); adjunct-directeur-generaal (1991-1992) en vervolgens directeur (1992-1996) bij het ministerie van Arbeid en Sociale Zaken; lector (1997) en vervolgens hoogleraar aan de nationale school voor politieke en administratieve studies, Boekarest (2000); staatssecretaris bij het ministerie van Europese Integratie (2001-2005); afdelingshoofd bij de wetgevende raad van Roemenië (1996-2001 en 2005-2009); stichtend directeur van het Roemeens tijdschrift voor Europees recht; voorzitter van de Roemeense vereniging voor Europees recht (2009-2010); gemachtigde van de Roemeense regering voor de rechterlijke instanties van de Europese Unie (2009-2010); rechter in het Gerecht sedert 26 november 2010.

Mariyana Kancheva

geboren in 1958; rechtendiploma van de universiteit van Sofia (1979-1984); aanvullende master Europees recht aan het Instituut voor Europese studies van de Vrije Universiteit Brussel (2008-2009); specialisaties in economisch recht en intellectuele-eigendomsrecht; rechtbankstage bij de regionale rechtbank te Sofia (1985-1986); juridisch adviseur (1986-1988); advocaat aan de balie van Sofia (1988-1992); directeur-generaal van het bureau diensten voor het corps diplomatique bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1992-1994); uitoefening van het beroep van advocaat te Sofia (1994-2011) en te Brussel (2007-2011); arbiter te Sofia in het kader van de beslechting van handelsgeschillen; deelneming aan de redactie van wetteksten als juridisch adviseur in het Bulgaarse parlement; rechter in het Gerecht sedert 19 september 2011.

Guido Berardis

geboren in 1950; licentiaat in de rechten (universiteit van Rome, La Sapienza, 1973), diploma hogere Europese studies van het Europa-college (Brugge, 1974-1975); ambtenaar bij de Commissie van de Europese Gemeenschappen (directoraat Internationale Zaken van het directoraat-generaal Landbouw, 1975-1976); lid van de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1976-1991 en 1994-1995); vertegenwoordiger van de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen te Luxemburg (1990-1991); referendaris bij rechter G. F. Mancini in het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1991-1994); juridisch adviseur van de leden van de Commissie van de Europese Gemeenschappen M. Monti (1995-1997) en F. Bolkestein (2000-2002); directeur van het directoraat Beleid ten aanzien van overheidsopdrachten (2002-2003), van het directoraat Diensten, Intellectuele en Industriële Eigendom, Media en Gegevensbescherming (2003-2005) en van het directoraat Diensten (2005-2011) van het directoraat-generaal Interne Markt van de Commissie van de Europese Gemeenschappen; bijzonder juridisch adviseur en directeur van het team Justitie, Vrijheid en Veiligheid, Privaatrecht en Strafrecht bij de Juridische Dienst van de Europese Commissie (2011-2012); rechter in het Gerecht sedert 17 september 2012.

Eugène Buttigieg

geboren in 1961; doctor in de rechten aan de universiteit van Malta; master Europees recht (universiteit van Exeter); doctoraat in het mededingingsrecht (universiteit van Londen); jurist bij het ministerie van Justitie (1987-1990); hoofdjurist bij het ministerie van Buitenlandse Zaken (1990-1994); lid van de Copyright Board (commissie voor auteursrechten) (1994-2005); jurist-reviseur bij het ministerie van Justitie en Lokale Overheden (2001-2002); administrateur bij de Malta Resources Authority (autoriteit voor grondstoffenbeheer van Malta) (2001-2009); consultant Europees recht (sedert 1994); adviseur mededingings- en consumentenrecht bij het ministerie van Financiën, Economie en Investerings (2000-2010); adviseur mededingings- en consumentenrecht bij de eerste minister (2010-2011); consultant bij de Malta Competition and Consumer Affairs Authority (Maltese mededingings- en consumentenautoriteit) (2012); docent (1994-2001); gewoon hoogleraar (2001-2006), vervolgens buitengewoon hoogleraar (sedert 2007) en bekleeder van de Jean Monnetleerstoel Europees recht (sedert 2009) aan de universiteit van Malta; medeoprichter en vicevoorzitter van de Maltese Association for European Law (Maltese vereniging voor Europees recht); rechter in het Gerecht sedert 8 oktober 2012.

Emmanuel Coulon

geboren in 1968; rechtenstudie (universiteit Panthéon-Assas, Parijs); studie management (universiteit Paris-Dauphine); Europacollege (1992); toegangsexamen voor het regionaal opleidingscentrum voor advocaten te Parijs; certificaat van bekwaamheid als advocaat bij de balie te Brussel; advocaat te Brussel; geslaagd voor een algemeen vergelijkend onderzoek van de Commissie van de Europese Gemeenschappen; referendaris bij het Gerecht van eerste aanleg (kabinet van president Saggio, 1996-1998; kabinet van president Vesterdorf, 1998-2002); kabinetshoofd van de president van het Gerecht van eerste aanleg (2003-2005); griffier van het Gerecht sedert 6 oktober 2005.

2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht in 2012

Plechtige zitting van 17 september 2012

Na de neerlegging van zijn ambt door de heer Enzo Moavero Milanesi hebben de vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten van de Europese Unie bij besluit van 5 september 2012 de heer Guido Berardis voor het resterende gedeelte van de ambtstermijn benoemd tot rechter in het Gerecht van de Europese Unie, te weten tot 31 augustus 2013.

Plechtige zitting van 8 oktober 2012

Is benoemd tot rechter in het Gerecht bij besluit van 20 september 2012, voor de periode van 22 september 2012 tot 31 augustus 2013, de heer Eugène Buttigieg, ter vervanging van mevrouw Ena Cremona.

3. Protocollaire rangorde

van 1 januari 2012 tot en met 22 maart 2012

M. JAEGER, president van het Gerecht
 J. AZIZI, kamerpresident
 N. J. FORWOOD, kamerpresident
 O. CZÚCZ, kamerpresident
 I. PELIKÁNOVÁ, kamerpresident
 S. PAPASAVVAS, kamerpresident
 A. DITTRICH, kamerpresident
 L. TRUCHOT, kamerpresident
 H. KANNINEN, kamerpresident
 M. E. MARTINS RIBEIRO, rechter
 F. DEHOUSSE, rechter
 E. CREMONA, rechter
 I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, rechter
 V. VADAPALAS, rechter
 K. JÜRIMÄE, rechter
 I. LABUCKA, rechter
 N. WAHL, rechter
 M. PREK, rechter
 S. SOLDEVILA FRAGOSO, rechter
 S. FRIMODT NIELSEN, rechter
 K. O'HIGGINS, rechter
 J. SCHWARCZ, rechter
 M. VAN DER WOUDE, rechter
 D. GRATSIAS, rechter
 A. POPESCU, rechter
 M. KANCHEVA, rechter

 E. COULON, griffier

van 23 maart 2012 tot en met 16 september 2012

M. JAEGER, president van het Gerecht
 J. AZIZI, kamerpresident
 N. J. FORWOOD, kamerpresident
 O. CZÚCZ, kamerpresident
 I. PELIKÁNOVÁ, kamerpresident
 S. PAPASAVVAS, kamerpresident
 A. DITTRICH, kamerpresident
 L. TRUCHOT, kamerpresident
 H. KANNINEN, kamerpresident
 M. E. MARTINS RIBEIRO, rechter
 F. DEHOUSSE, rechter
 I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, rechter
 V. VADAPALAS, rechter
 K. JÜRIMÄE, rechter
 I. LABUCKA, rechter
 N. WAHL, rechter
 M. PREK, rechter
 S. SOLDEVILA FRAGOSO, rechter
 S. FRIMODT NIELSEN, rechter
 K. O'HIGGINS, rechter
 J. SCHWARCZ, rechter
 M. VAN DER WOUDE, rechter
 D. GRATSIAS, rechter
 A. POPESCU, rechter
 M. KANCHEVA, rechter

 E. COULON, griffier

**van 17 september 2012 tot en met
7 oktober 2012**

M. JAEGER, president van het Gerecht
J. AZIZI, kamerpresident
N. J. FORWOOD, kamerpresident
O. CZÚCZ, kamerpresident
I. PELIKÁNOVÁ, kamerpresident
S. PAPASAVVAS, kamerpresident
A. DITTRICH, kamerpresident
L. TRUCHOT, kamerpresident
H. KANNINEN, kamerpresident
M. E. MARTINS RIBEIRO, rechter
F. DEHOUSSE, rechter
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, rechter
V. VADAPALAS, rechter
K. JÜRIMÄE, rechter
I. LABUCKA, rechter
N. WAHL, rechter
M. PREK, rechter
S. SOLDEVILA FRAGOSO, rechter
S. FRIMODT NIELSEN, rechter
K. O'HIGGINS, rechter
J. SCHWARCZ, rechter
M. VAN DER WOUDE, rechter
D. GRATSIAS, rechter
A. POPESCU, rechter
M. KANCHEVA, rechter
G. BERARDIS, rechter

E. COULON, griffier

**van 8 oktober 2012 tot en met
28 november 2012**

M. JAEGER, president van het Gerecht
J. AZIZI, kamerpresident
N. J. FORWOOD, kamerpresident
O. CZÚCZ, kamerpresident
I. PELIKÁNOVÁ, kamerpresident
S. PAPASAVVAS, kamerpresident
A. DITTRICH, kamerpresident
L. TRUCHOT, kamerpresident
H. KANNINEN, kamerpresident
M. E. MARTINS RIBEIRO, rechter
F. DEHOUSSE, rechter
I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, rechter
V. VADAPALAS, rechter
K. JÜRIMÄE, rechter
I. LABUCKA, rechter
N. WAHL, rechter
M. PREK, rechter
S. SOLDEVILA FRAGOSO, rechter
S. FRIMODT NIELSEN, rechter
K. O'HIGGINS, rechter
J. SCHWARCZ, rechter
M. VAN DER WOUDE, rechter
D. GRATSIAS, rechter
A. POPESCU, rechter
M. KANCHEVA, rechter
G. BERARDIS, rechter
E. BUTTIGIEG, rechter

E. COULON, griffier

**van 29 november 2012 tot en met
31 december 2012**

M. JAEGER, president van het Gerecht
 J. AZIZI, kamerpresident
 N. J. FORWOOD, kamerpresident
 O. CZÚCZ, kamerpresident
 I. PELIKÁNOVÁ, kamerpresident
 S. PAPASAVVAS, kamerpresident
 A. DITTRICH, kamerpresident
 L. TRUCHOT, kamerpresident
 H. KANNINEN, kamerpresident
 M. E. MARTINS RIBEIRO, rechter
 F. DEHOUSSE, rechter
 I. WISZNIEWSKA-BIAŁECKA, rechter
 V. VADAPALAS, rechter
 K. JÜRIMÄE, rechter
 I. LABUCKA, rechter
 M. PREK, rechter
 S. SOLDEVILA FRAGOSO, rechter
 S. FRIMODT NIELSEN, rechter
 K. O'HIGGINS, rechter
 J. SCHWARCZ, rechter
 M. VAN DER WOUDE, rechter
 D. GRATSIAS, rechter
 A. POPESCU, rechter
 M. KANCHEVA, rechter
 G. BERARDIS, rechter
 E. BUTTIGIEG, rechter

E. COULON, griffier

4. Gewezen leden van het Gerecht

Edward David Alexander Ogilvy (1989-1992)
Yeraris Christos (1989-1992)
Da Cruz Vilaça José Luis (1989-1995), president (1989-1995)
Biancarelli Jacques (1989-1995)
Barrington Donal Patrick Michael (1989-1996)
Schintgen Romain Alphonse (1989-1996)
Kirschner Heinrich (1989-1997)
Saggio Antonio (1989-1998), president (1995-1998)
Briët Cornelis Paulus (1989-1998)
Lenaerts Koen (1989-2003)
Vesterdorf Bo (1989-2007), president (1998-2007)
García-Valdecasas y Fernández Rafael (1989-2007)
Kalogeropoulos Andreas (1992-1998)
Bellamy Christopher William (1992-1999)
Potocki André (1995-2001)
Gens de Moura Ramos Rui Manuel (1995-2003)
Lindh Pernilla (1995-2006)
Tiili Virpi (1995-2009)
Cooke John D. (1996-2008)
Pirrung Jörg (1997-2007)
Mengozi Paolo (1998-2006)
Meij Arjen W. H. (1998-2010)
Vilaras Mihalis (1998-2010)
Legal Hubert (2001-2007)
Trstenjak Verica (2004-2006)
Šváby Daniel (2004-2009)
Cremona Ena (2004-2012)
Moavero Milanese Enzo (2006-2011)
Wahl Nils (2006-2012)
Tchipev Teodor (2007-2010)
Ciucă Valeriu M. (2007-2010)

Presidenten

Da Cruz Vilaça José Luis (1989-1995)
Saggio Antonio (1995-1998)
Vesterdorf Bo (1998-2007)

Griffier

Jung Hans (1989-2005)

C — Gerechtelijke statistieken van het Gerecht

Werkzaamheden van het Gerecht in het algemeen

1. Aanhangig gemaakte, afgedane en aanhangige zaken (2008-2012)

Aanhangig gemaakte zaken

2. Aard van de procedures (2008-2012)
3. Aard van het beroep (2008-2012)
4. Materie van het beroep (2008-2012)

Afgedane zaken

5. Aard van de procedures (2008-2012)
6. Materie van het beroep (2012)
7. Materie van het beroep (2008-2012) (arresten en beschikkingen)
8. Rechtsprekende formatie (2008-2012)
9. Duur van de procedures in maanden (2008-2012) (arresten en beschikkingen)

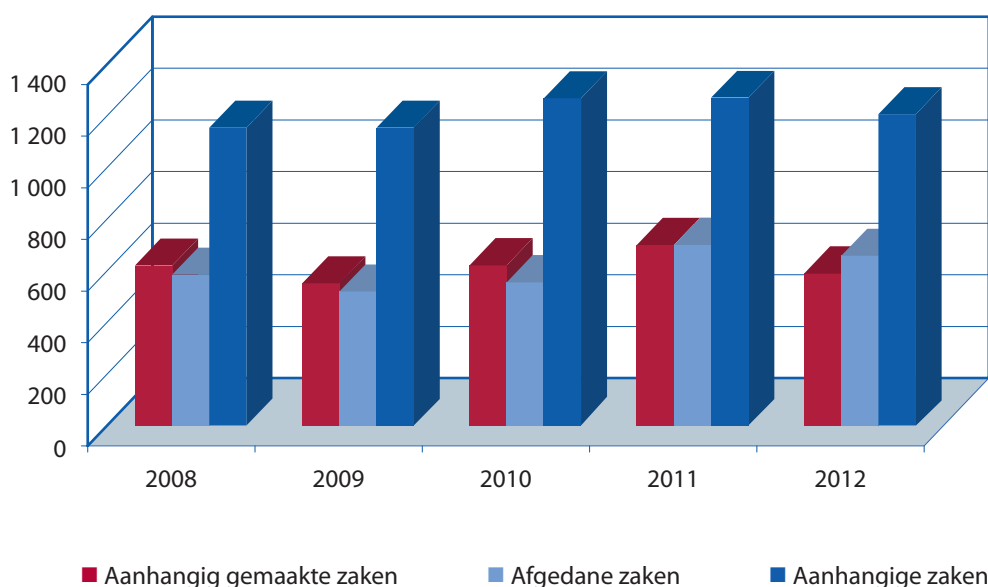
Op 31 december aanhangige zaken

10. Aard van de procedures (2008-2012)
11. Materie van het beroep (2008-2012)
12. Rechtsprekende formatie (2008-2012)

Diversen

13. Korte gedingen (2008-2012)
14. Versnelde procedures (2008-2012)
15. Beslissingen van het Gerecht waartegen een hogere voorziening is ingesteld bij het Hof van Justitie (1990-2012)
16. Verdeling van de hogere voorzieningen voor het Hof van Justitie naar de aard van de procedure (2008-2012)
17. Uitkomst van de hogere voorzieningen voor het Hof van Justitie (2012) (arresten en beschikkingen)
18. Uitkomst van de hogere voorzieningen voor het Hof van Justitie (2008-2012) (arresten en beschikkingen)
19. Algemene ontwikkeling (1989-2012) (aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken)

1. *Werkzaamheden van het Gerecht — Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken (2008-2012)*^{1 2}

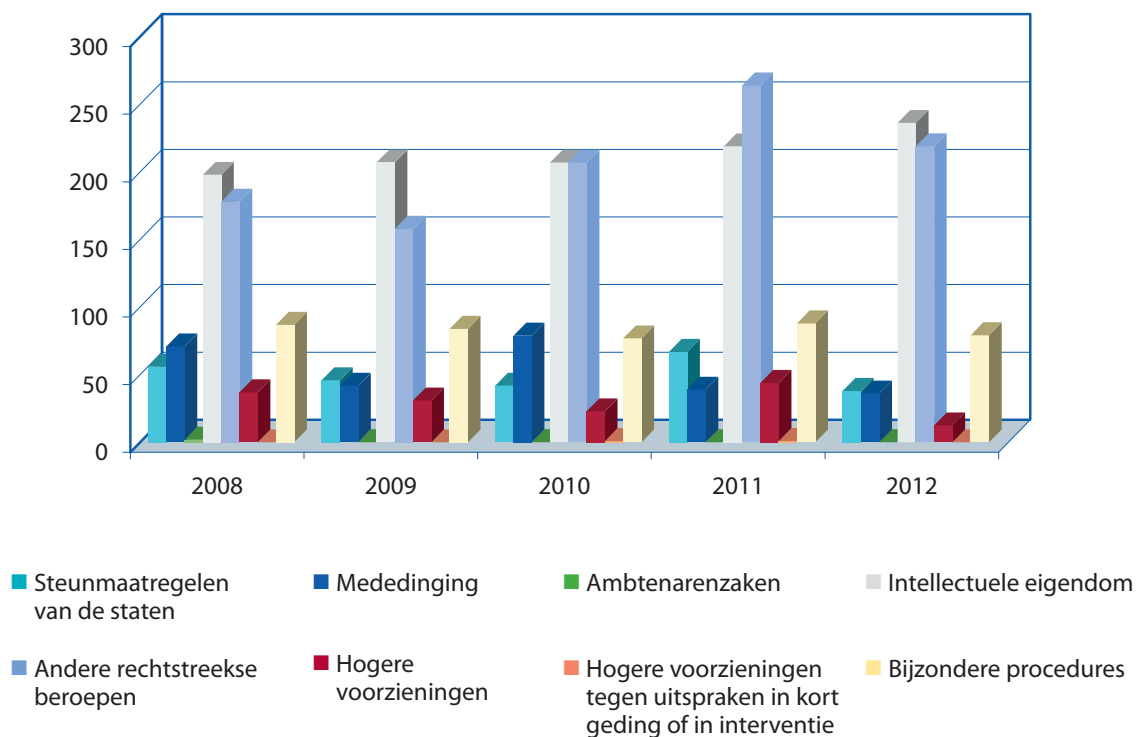
	2008	2009	2010	2011	2012
Aanhangig gemaakte zaken	629	568	636	722	617
Afgedane zaken	605	555	527	714	688
Aanhangige zaken	1 178	1 191	1 300	1 308	1 237

¹ Tenzij anders is vermeld, omvatten deze tabel en de tabellen op de volgende bladzijden mede de bijzondere procedures.

Als „bijzondere procedures“ worden beschouwd: verzet tegen een arrest (art. 41 Statuut; art. 122 Reglement procesvoering Gerecht), derdenverzet (art. 42 Statuut; art. 123 Reglement procesvoering Gerecht), herziening van een arrest (art. 44 Statuut; art. 125 Reglement procesvoering Gerecht), uitlegging van een arrest (art. 43 Statuut; art. 129 Reglement procesvoering Gerecht), begroting van kosten (art. 92 Reglement procesvoering Gerecht), rechtsbijstand (art. 96 Reglement procesvoering Gerecht) en rectificatie van een arrest (art. 84 Reglement procesvoering Gerecht).

² Tenzij anders is vermeld, is in deze en de volgende tabellen geen rekening gehouden met de korte gedingen.

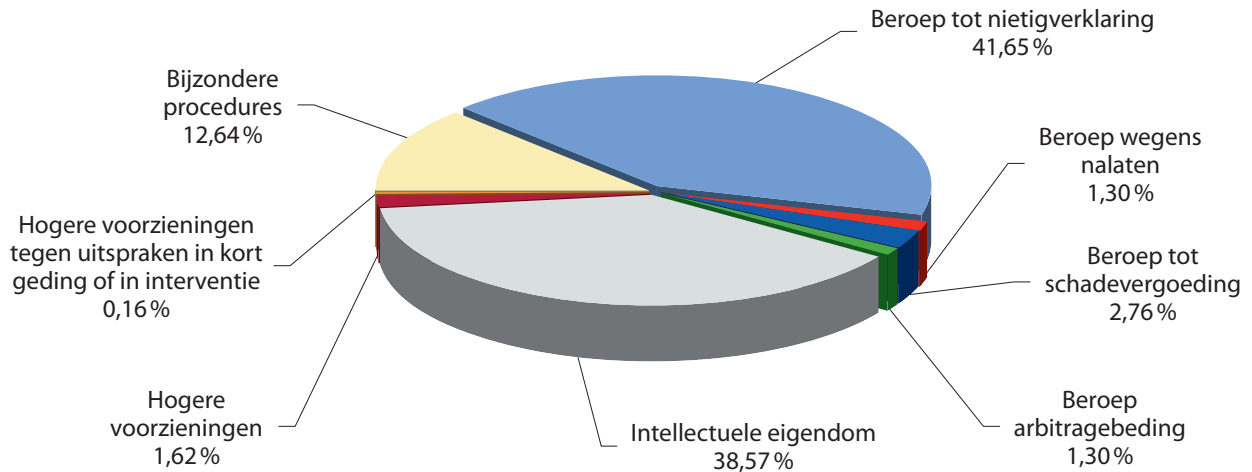
2. Aanhangig gemaakte zaken — Aard van de procedures (2008-2012)

	2008	2009	2010	2011	2012
Steunmaatregelen van de staten	56	46	42	67	36
Mededinging	71	42	79	39	34
Ambtenarenzaken	2				
Intellectuele eigendom	198	207	207	219	238
Andere rechtstreekse beroepen	178	158	207	264	220
Hogere voorzieningen	37	31	23	44	10
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie			1	1	1
Bijzondere procedures	87	84	77	88	78
Totaal	629	568	636	722	617

3. *Aanhangig gemaakte zaken* — Aard van het beroep (2008-2012)

Verdeling in 2012

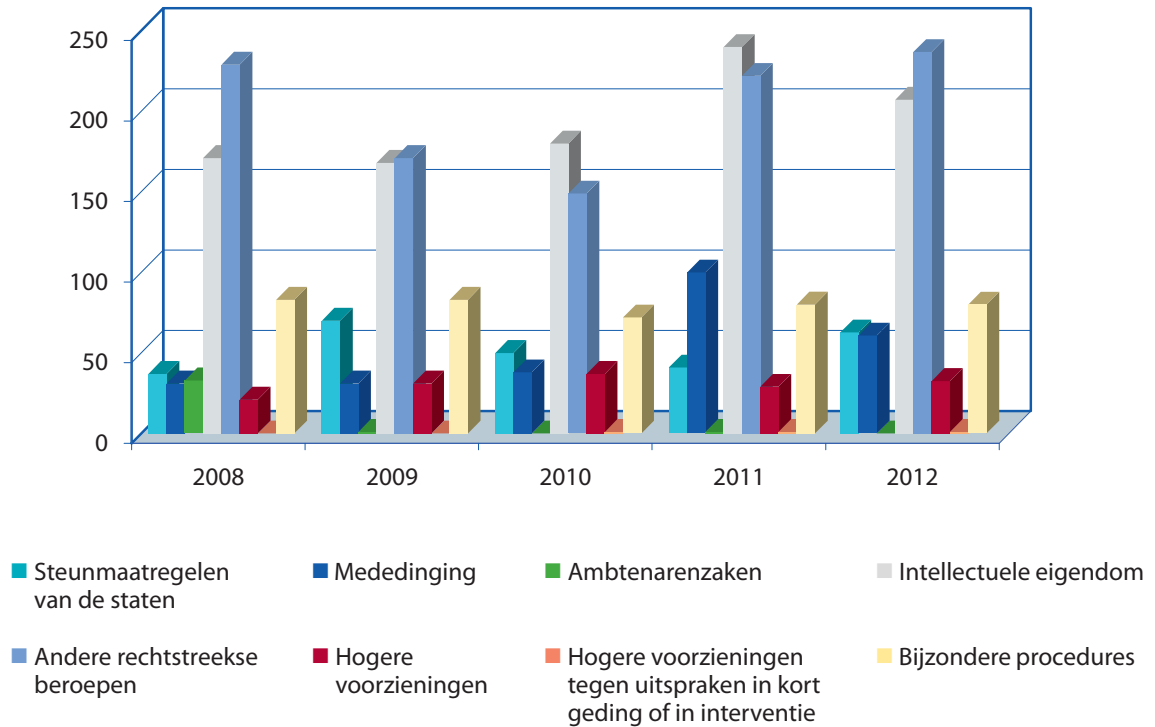
	2008	2009	2010	2011	2012
Beroep tot nietigverklaring	269	214	304	341	257
Beroep wegens nalaten	9	7	7	8	8
Beroep tot schadevergoeding	15	13	8	16	17
Beroep arbitragebeding	12	12	9	5	8
Intellectuele eigendom	198	207	207	219	238
Ambtenarenzaken	2				
Hogere voorzieningen	37	31	23	44	10
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie			1	1	1
Bijzondere procedures	87	84	77	88	78
Totaal	629	568	636	722	617

4. *Aanhangig gemaakte zaken — Onderwerp van het beroep (2008-2012)*¹

	2008	2009	2010	2011	2012
Arbitragebeding	12	12	9	5	8
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	7	7	21	93	60
Buitenlands en veiligheidsbeleid			1		
Consumentenbescherming	2				
Cultuur		1			
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	1	5	4	10	6
Economisch en monetair beleid			4	4	3
Economische, sociale en territoriale samenhang	6	6	24	3	4
Energie		2		1	
Extern optreden van de Europese Unie	2	5	1	2	1
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude)		1			1
Fiscale bepalingen			1	1	1
Gemeenschappelijk visserijbeleid	23	1	19	3	
Handelspolitiek	10	8	9	11	20
Institutioneel recht	23	32	17	44	40
Intellectuele en industriële eigendom	198	207	207	219	238
Landbouw	14	19	24	22	11
Mededinging	71	42	79	39	34
Milieu	7	4	15	6	3
Ondernemingsrecht		1			
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport				2	1
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte		6	3	4	3
Overheidsopdrachten	31	19	15	18	23
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)			8	3	2
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	3	2		1	
Sociale politiek	6	2	4	5	1
Steunmaatregelen van de staten	55	46	42	67	36
Toegang tot documenten	22	15	19	21	18
Toetreding van nieuwe staten		1			
Vervoer	1		1	1	
Volksgezondheid	2	2	4	2	12
Vrij verkeer van goederen	1	1			
Vrij verkeer van personen	1	1	1		
Vrij verrichten van diensten	3	4	1		1
Vrijheid van vestiging	1				
Totaal EG-Verdrag/VWEU	502	452	533	587	527
Totaal EGKS-Verdrag	1				
Totaal EGA-Verdrag			1		
Ambtenarenstatuut	39	32	25	47	12
Bijzondere procedures	87	84	77	88	78
TOTAAL-GENERAAL	629	568	636	722	617

¹ Wegens de inwerkingtreding van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) op 1 december 2009 moest de indeling van de onderwerpen van de beroepen worden gewijzigd. De gegevens voor de jaren 2008-2009 zijn daaraan aangepast.

5. Afdane zaken — Aard van de procedures (2008-2012)

	2008	2009	2010	2011	2012
Steunmaatregelen van de staten	37	70	50	41	63
Mededinging	31	31	38	100	61
Ambtenarenzaken	33	1		1	
Intellectuele eigendom	171	168	180	240	210
Andere rechtstreekse beroepen	229	171	149	222	240
Hogere voorzieningen	21	31	37	29	32
Hogere voorzieningen tegen uitspraken in kort geding of in interventie			1	1	1
Bijzondere procedures	83	83	72	80	81
Totaal	605	555	527	714	688

6. *Afgedane zaken* — Onderwerp van het beroep (2012)

	Arresten	Beschikkingen	Totaal
Arbitragebeding	9	2	11
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	7	35	42
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	2	4	6
Economisch en monetair beleid		2	2
Economische, sociale en territoriale samenhang	10	2	12
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude)		2	2
Fiscale bepalingen		2	2
Gemeenschappelijk visserijbeleid	3	6	9
Handelspolitiek	11	3	14
Institutioneel recht	4	37	41
Intellectuele en industriële eigendom	160	50	210
Landbouw	23	9	32
Mededinging	49	12	61
Milieu	3	5	8
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport		1	1
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte	1	2	3
Overheidsopdrachten	13	11	24
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)		1	1
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	1	1	2
Sociale politiek		1	1
Steunmaatregelen van de staten	30	33	63
Toegang tot documenten	9	12	21
Vervoer	1		1
Volksgezondheid	1	1	2
Vrij verkeer van personen		1	1
Vrij verrichten van diensten		2	2
Totaal EG-Verdrag/VWEU	337	237	574
Ambtenarenstatuut	17	16	33
Bijzondere procedures		81	81
TOTAAL-GENERAAL	354	334	688

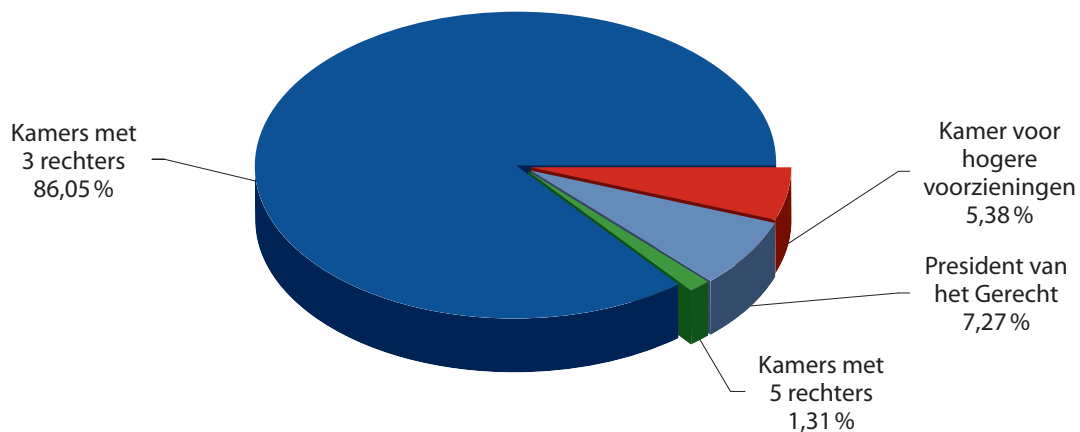
7. *Afgedane zaken* — Onderwerp van het beroep (2008-2012)¹ (arresten en beschikkingen)

	2008	2009	2010	2011	2012
Arbitragebeding	9	10	12	6	11
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	6	8	10	32	42
Consumentenbescherming			2	1	
Cultuur	1	2			
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	6	10	4	1	6
Economisch en monetair beleid	1		2	3	2
Economische, sociale en territoriale samenhang	42	3	2	9	12
Energie			2		
Extern optreden van de Europese Unie	2		4	5	
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude)	2	2			2
Fiscale bepalingen	2		1		2
Gemeenschappelijk visserijbeleid	4	17		5	9
Handelspolitiek	12	6	8	10	14
Harmonisatie van wetgevingen	1				
Institutioneel recht	22	20	26	36	41
Intellectuele en industriële eigendom	171	169	180	240	210
Landbouw	48	46	16	26	32
Mededinging	31	31	38	100	61
Milieu	17	9	6	22	8
Ondernemingsrecht			1		
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport			1	1	1
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte	1	1	3	5	3
Overheidsopdrachten	26	12	16	15	24
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)				4	1
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	1	3			2
Sociale politiek	2	6	6	5	1
Steu�maatregelen van de staten	37	70	50	41	63
Toegang tot documenten	15	6	21	23	21
Toetreding van nieuwe staten		1			
Vervoer	3		2	1	1
Volksgezondheid	1	1	2	3	2
Vrij verkeer van goederen	2	3			
Vrij verkeer van personen	2	1		2	1
Vrij verrichten van diensten		2	2	3	2
Vrijheid van vestiging	1				
Totaal EG-Verdrag/VWEU	468	439	417	599	574
Totaal EGA-Verdrag		1		1	
Ambtenarenstatuut	54	32	38	34	33
Bijzondere procedures	83	83	72	80	81
TOTAAL-GENERAAL	605	555	527	714	688

¹ Wegens de inwerkingtreding van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) op 1 december 2009 moest de indeling van de onderwerpen van de beroepen worden gewijzigd. De gegevens voor de jaren 2008-2009 zijn daaraan aangepast.

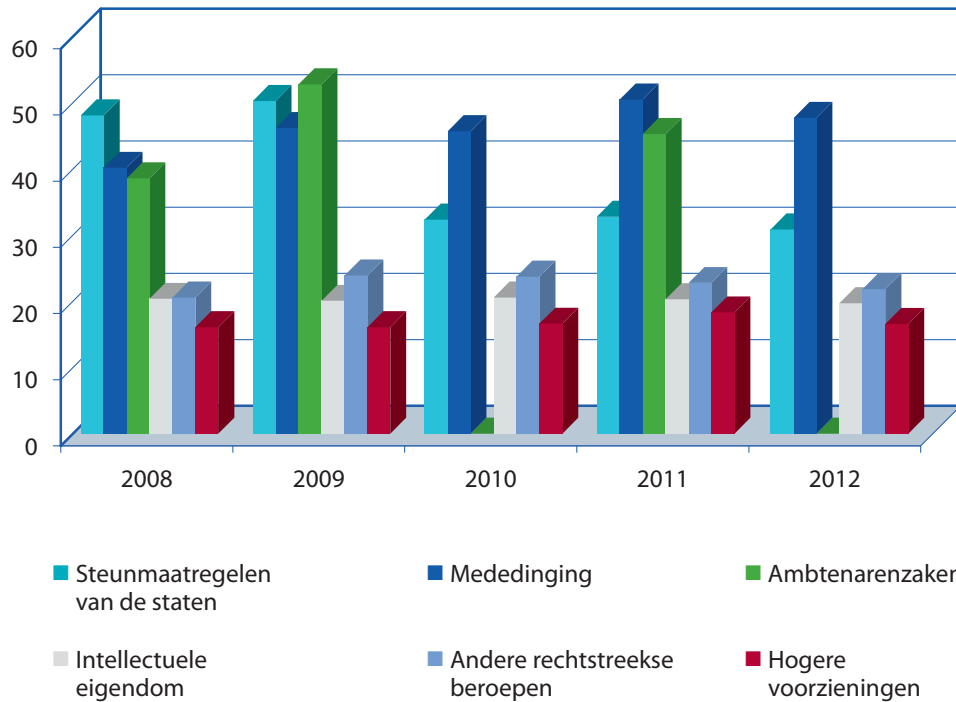
8. Afdane zaken — Rechtsprekende formatie (2008-2012)

Verdeling in 2012

	2008			2009			2010			2011			2012		
	Arresten	Beschikkingen	Totaal	Arresten	Beschikkingen	Totaal	Arresten	Beschikkingen	Totaal	Arresten	Beschikkingen	Totaal	Arresten	Beschikkingen	Totaal
Grote kamer								2	2						
Kamer voor hogere voorzieningen	16	10	26	20	11	31	22	15	37	15	14	29	17	20	37
President van het Gerecht		52	52		50	50		54	54		56	56		50	50
Kamers met 5 rechters	15	2	17	27	2	29	8		8	19	6	25	9		9
Kamers met 3 rechters	228	282	510	245	200	445	255	168	423	359	245	604	328	264	592
Alleensprekende rechter							3		3						
Totaal	259	346	605	292	263	555	288	239	527	393	321	714	354	334	688

9. Afdane zaken — Procesduur in maanden (2008-2012)¹ (arresten en beschikkingen)

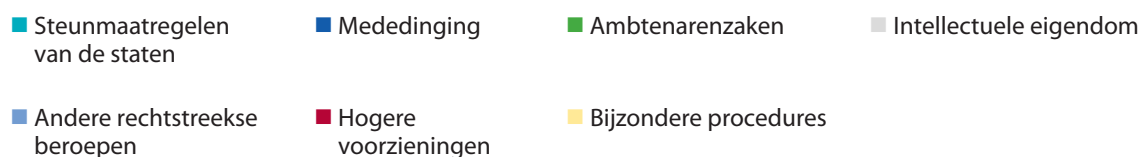
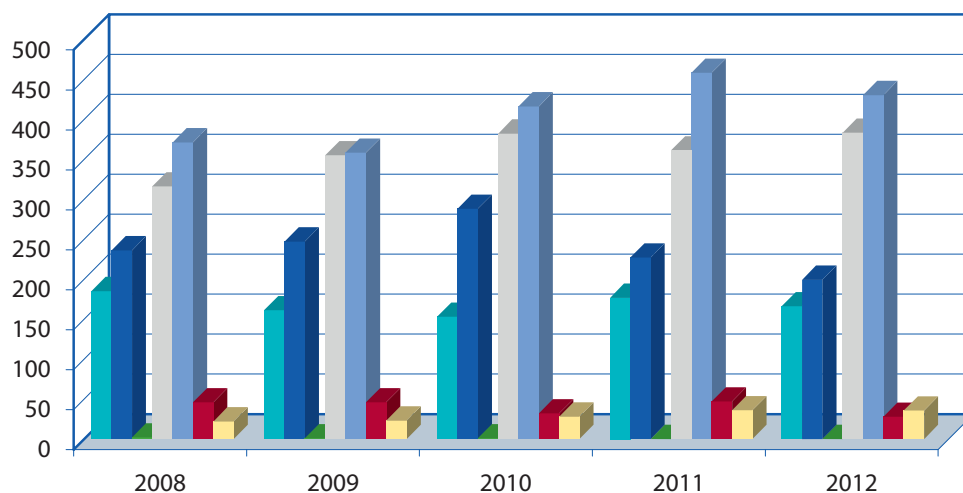

	2008	2009	2010	2011	2012
Steunmaatregelen van de staten	48,1	50,3	32,4	32,8	31,5
Mededinging	40,2	46,2	45,7	50,5	48,4
Ambtenarenzaken	38,6	52,8		45,3	
Intellectuele eigendom	20,4	20,1	20,6	20,3	20,3
Andere rechtstreekse beroepen	20,6	23,9	23,7	22,8	22,2
Hogere voorzieningen	16,1	16,1	16,6	18,3	16,8

¹ Bij de berekening van de gemiddelde procesduur is geen rekening gehouden met zaken waarin een tussen-arrest is geweest, bijzondere procedures, hogere voorzieningen tegen beslissingen in kort geding of in interventie, zaken die door het Hof van Justitie zijn overgedragen na de wijziging van de bevoegdheidsverdeling tussen het Hof van Justitie en het Gerecht en zaken die door het Gerecht zijn overgedragen na de instelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken.

De procesduur is uitgedrukt in maanden en tiende delen van maanden.

10. Op 31 december aanhangige zaken — Aard van de procedures (2008-2012)

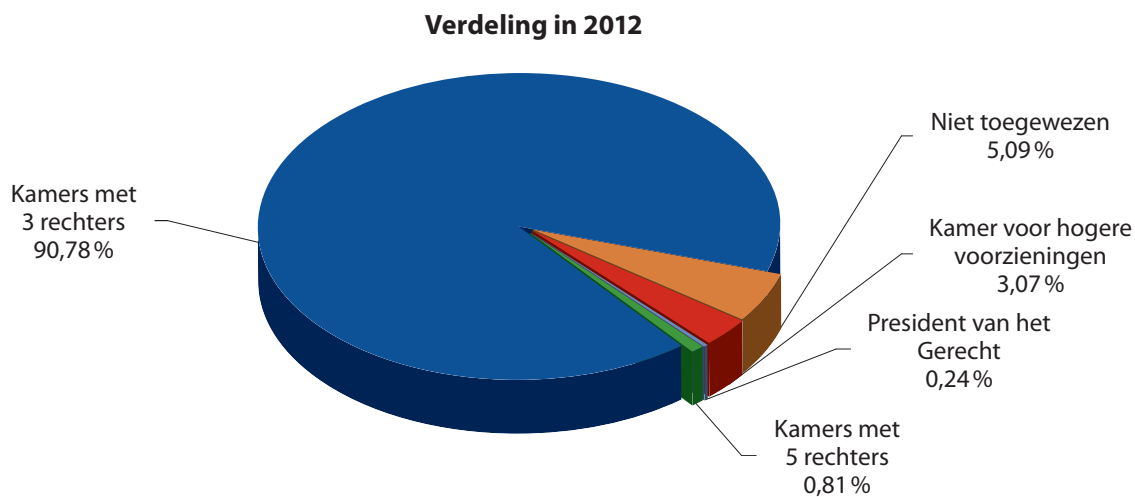
	2008	2009	2010	2011	2012
Steunmaatregelen van de staten	185	161	153	179	152
Mededinging	236	247	288	227	200
Ambtenarenzaken	2	1	1		
Intellectuele eigendom	316	355	382	361	389
Andere rechtstreekse beroepen	371	358	416	458	438
Hogere voorzieningen	46	46	32	47	25
Bijzondere procedures	22	23	28	36	33
Totaal	1 178	1 191	1 300	1 308	1 237

11. Op 31 december aanhangige zaken — Onderwerp van het beroep (2008-2012)¹

	2008	2009	2010	2011	2012
Arbitragebeding	20	22	19	18	15
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	19	18	29	90	108
Buitenlands en veiligheidsbeleid			1	1	1
Consumentenbescherming	3	3	1		
Cultuur	1				
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	11	6	6	15	15
Economisch en monetair beleid			2	3	4
Economische, sociale en territoriale samenhang	13	16	38	32	24
Energie		2		1	1
Extern optreden van de Europese Unie	3	8	5	2	3
Financiële bepalingen (begroting, financieel kader, eigen middelen, bestrijding van fraude)	3	2	2	2	1
Fiscale bepalingen				1	
Gemeenschappelijk visserijbeleid	24	8	27	25	16
Handelspolitiek	31	33	34	35	41
Institutioneel recht	29	41	32	40	39
Intellectuele en industriële eigendom	317	355	382	361	389
Landbouw	84	57	65	61	40
Mededinging	236	247	288	227	200
Milieu	30	25	34	18	13
Ondernemingsrecht		1			
Onderwijs, beroepsopleiding, jeugd en sport	1	1		1	1
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte	3	8	8	7	7
Overheidsopdrachten	34	41	40	43	42
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)			8	7	8
Ruimte van vrijheid, veiligheid en recht	3	2	2	3	1
Sociale politiek	10	6	4	4	4
Steu�maatregelen van de staten	184	160	152	178	151
Toegang tot documenten	35	44	42	40	37
Vervoer	2	2	1	1	
Volksgezondheid	3	4	6	5	15
Vrij verkeer van goederen	2				
Vrij verkeer van personen	2	2	3	1	
Vrij verrichten van diensten	3	5	4	1	
Totaal EG-Verdrag/VWEU	1 106	1 119	1 235	1 223	1 176
Totaal EGKS-Verdrag	1	1	1	1	1
Totaal EGA-Verdrag	1		1		
Ambtenarenstatuut	48	48	35	48	27
Bijzondere procedures	22	23	28	36	33
TOTAAL-GENERAAL	1 178	1 191	1 300	1 308	1 237

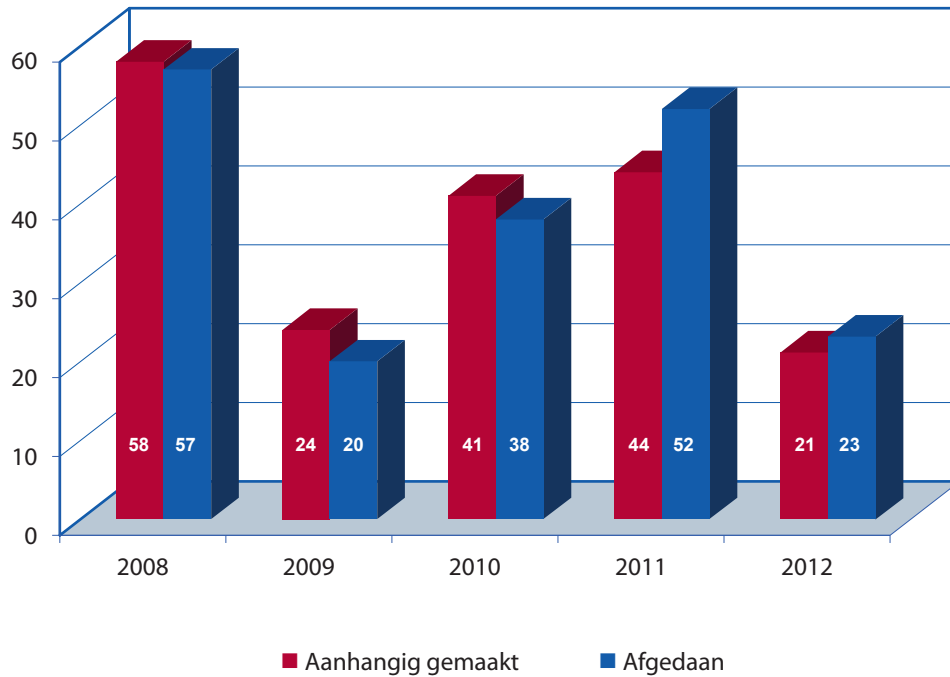
¹ Wegens de inwerkingtreding van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) op 1 december 2009 moest de indeling van de onderwerpen van de beroepen worden gewijzigd. De gegevens voor de jaren 2008-2009 zijn daaraan aangepast.

12. Op 31 december aanhangige zaken — Rechtsprekende formatie (2008-2012)

	2008	2009	2010	2011	2012
Kamer voor hogere voorzieningen	46	46	32	51	38
President van het Gerecht			3	3	3
Kamers met 5 rechters	67	49	58	16	10
Kamers met 3 rechters	975	1 019	1 132	1 134	1 123
Alleensprekende rechter		2			
Niet toegewezen	90	75	75	104	63
Totaal	1 178	1 191	1 300	1 308	1 237

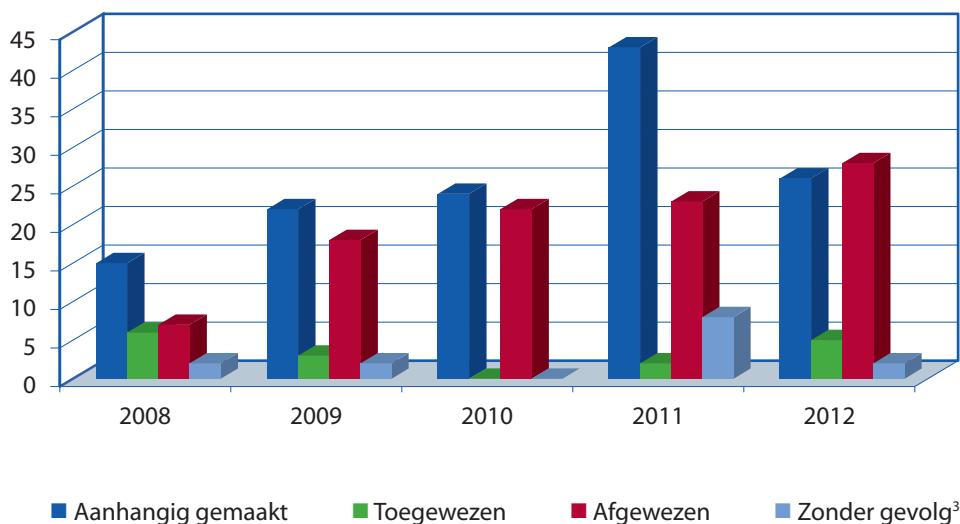
13. Diversen — Korte gedingen (2008-2012)

Verdeling in 2012

	Aanhangig gemaakte korte gedingen	Afgedane korte gedingen	Uitspraak		
			Toewijzing	Doorhaling/ Afdoening zonder beslissing	Afwijzing
Ambtenarenstatuut	1	1			1
Arbitragebeding	1	1		1	
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	4	6		2	4
Mededinging	6	5	3	1	1
Onderzoek, technologische ontwikkeling en ruimte	1	1			1
Overheidsopdrachten	4	5		2	3
Registratie en beoordeling van en autorisatie en beperkingen ten aanzien van chemische stoffen (REACH-verordening)	1				
Steunmaatregelen van de staten	3	3	1	1	1
Toegang tot documenten		1			1
Totaal	21	23	4	7	12

14. Diversen — Versnelde procedures (2008-2012)^{1 2}

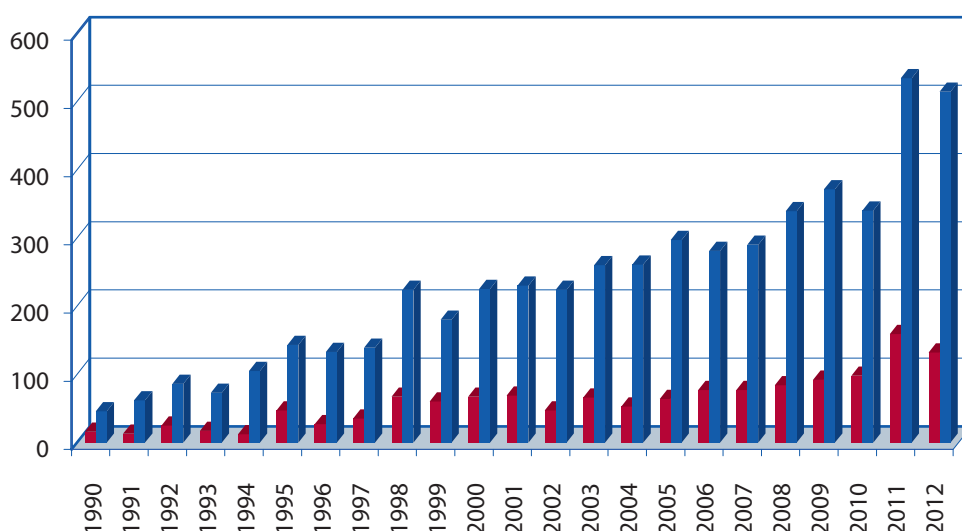
	2008			2009			2010			2011			2012					
	Aanhangig gemaakt	Toegewezen	Zonder gevolg ³	Aanhangig gemaakt	Toegewezen	Zonder gevolg ³	Aanhangig gemaakt	Toegewezen	Zonder gevolg ³	Aanhangig gemaakt	Toegewezen	Zonder gevolg ³	Aanhangig gemaakt	Toegewezen	Zonder gevolg ³			
Toegang tot documenten	2	2		4	4					2	1		1		2			
Extern optreden van de Europese Unie							1	1										
Landbouw	1			2	3													
Steunmaatregelen van de staten	1	1					7	5			2		2		2			
Arbitragebeding	1		1															
Economische, sociale en territoriale samenhang							1	1					1		1			
Mededinging	1	1		2	2		3	3		4	4		2		2			
Institutioneel recht	1		1	1	1					1		1						
Milieu				1		1				2	2							
Vrij verrichten van diensten				1	1													
Overheidsopdrachten	3	1	3	2	2		2	2										
Beperkende maatregelen (Extern optreden)	4	4		5	1	2	1	10	10	30	2	12	7	11	4			
Handelspolitiek		1		2	2					3	2		3		2			
Sociale politiek										1		1						
Procedure				1	1													
Volksgezondheid				1	1								5	1	3			
Ambtenarenstatuut	1				1													
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief													1		1			
Totaal	15	6	7	2	22	3	18	2	24	22	43	2	23	9	26	5	28	2

¹ Krachtens artikel 76 bis van het Reglement voor de procesvoering kan het Gerecht in een zaak uitspraak doen volgens een versnelde procedure. Deze bepaling is van kracht sedert 1 februari 2001.

² Wegens de inwerkingtreding van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) op 1 december 2009 moest de indeling van de onderwerpen van de beroepen worden gewijzigd. De gegevens voor de jaren 2008-2009 zijn daaraan aangepast.

³ Tot de categorie „zonder gevolg” behoren de zaken waarin het verzoek is ingetrokken, afstand van instantie is gedaan of het beroep bij beschikking is afgedaan alvorens uitspraak is gedaan over het verzoek om versnelde behandeling.

15. Diversen — Beslissingen van het Gerecht waartegen bij het Hof van Justitie hogere voorziening is ingesteld (1990-2012)

■ Aantal beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld ■ Totaal aantal beslissingen waartegen hogere voorziening kon worden ingesteld¹

	Aantal beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Totaal aantal beslissingen waartegen hogere voorziening kon worden ingesteld ¹	Percentage beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld
1990	16	46	35 %
1991	13	62	21 %
1992	25	86	29 %
1993	17	73	23 %
1994	12	105	11 %
1995	47	143	33 %
1996	27	133	20 %
1997	35	139	25 %
1998	67	224	30 %
1999	60	180	33 %
2000	67	225	30 %
2001	69	230	30 %
2002	47	224	21 %
2003	66	260	25 %
2004	53	261	20 %
2005	64	297	22 %
2006	77	281	27 %
2007	78	290	27 %
2008	84	339	25 %
2009	92	371	25 %
2010	98	338	29 %
2011	158	532	30 %
2012	132	514	26 %

¹ Totaal aantal beslissingen waartegen hogere voorziening kon worden ingesteld — arresten, beschikkingen in kort geding, beschikkingen tot afwijzing van interventie en beschikkingen waardoor een procedure anders wordt beëindigd dan door doorhaling of verwijzing — waarvoor de termijn voor het instellen van hogere voorziening is verstreken of waartegen hogere voorziening is ingesteld.

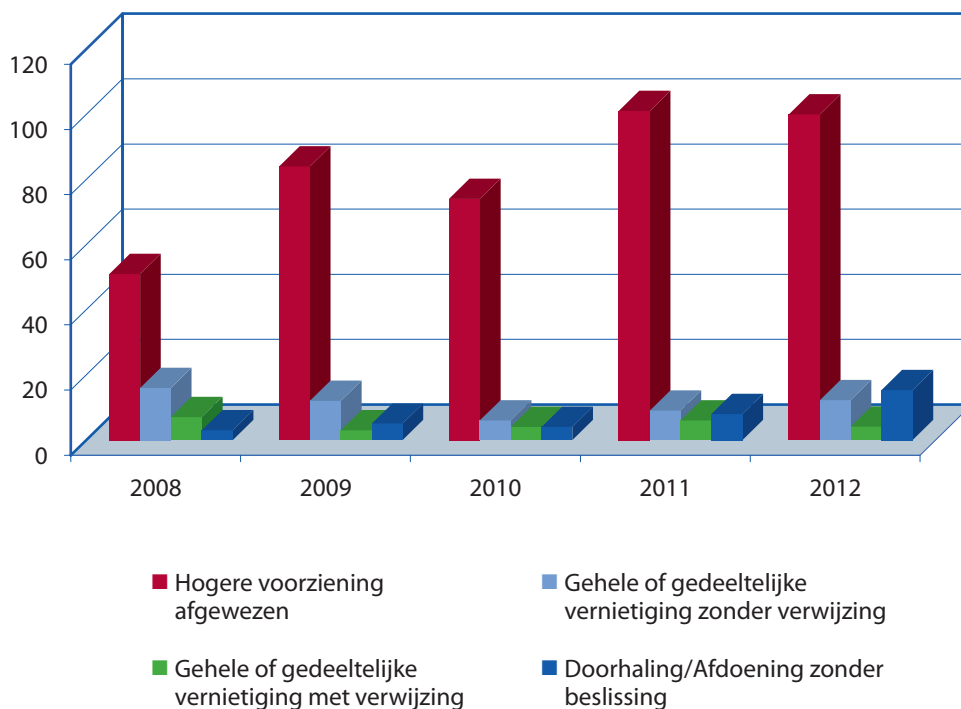
16. Diversen — Verdeling van de bij het Hof van Justitie ingestelde hogere voorzieningen volgens de aard van de procedure (2008-2012)

	2008			2009			2010			2011			2012		
	Beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Hogere voorziening mogelijk	Percentage hogere voorzieningen	Beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Hogere voorziening mogelijk	Percentage hogere voorzieningen	Beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Hogere voorziening mogelijk	Percentage hogere voorzieningen	Beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Hogere voorziening mogelijk	Percentage hogere voorzieningen	Beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld	Hogere voorziening mogelijk	Percentage hogere voorzieningen
Steunmaatregelen van de staten	4	19	21 %	23	51	45 %	17	34	50 %	10	37	27 %	18	52	35 %
Mededinging	7	26	27 %	11	45	24 %	15	33	45 %	49	90	54 %	24	60	40 %
Ambtenarenzaken	9	31	29 %	1	3	33 %				1	1	100 %			
Intellectuele eigendom	24	105	23 %	25	153	16 %	32	140	23 %	39	201	19 %	41	190	22 %
Andere rechtstreekse beroepen	40	158	25 %	32	119	27 %	34	131	26 %	59	203	29 %	47	208	23 %
Hogere voorzieningen													2		0 %
Bijzondere procedures													2	2	100 %
Totaal	84	339	25 %	92	371	25 %	98	338	29 %	158	532	30 %	132	514	26 %

17. Diversen — Uitspraken van het Hof van Justitie in hogere voorziening (2012) (arresten en beschikkingen)

	Hogere voorziening afgewezen	Gehele of gedeelte- lijke vernietiging zon- der verwijzing	Gehele of gedeelte- lijke vernietiging met verwijzing	Doorhaling/Afdoe- ning zonder beslissing	Totaal
Beginsel van het recht van de Unie		1			1
Buitenlands en veiligheidsbeleid	4	4			8
Douane-unie en gemeenschappelijk douanetarief	1				1
Economisch en monetair beleid	2				2
Economische, sociale en territoriale samenhang	1				1
Extern optreden van de Europese Unie	1				1
Handelspolitiek	4	2		1	7
Institutioneel recht	16	1			17
Intellectuele en industriële eigendom	25		2	5	32
Landbouw	4		1		5
Mededinging	23	1		6	30
Milieu	4				4
Overheidsopdrachten	3				3
Sociale politiek	1				1
Steunmaatregelen van de staten	5	1		3	9
Toegang tot documenten	2	2	1		5
Vrij verrichten van diensten	2				2
Totaal	98	12	4	15	129

18. Diversen — Uitspraken van het Hof van Justitie in hogere voorziening (2008-2012) (arresten en beschikkingen)

	2008	2009	2010	2011	2012
Hogere voorziening afgewezen	51	84	73	101	98
Gehele of gedeeltelijke vernietiging zonder verwijzing	16	12	6	9	12
Gehele of gedeeltelijke vernietiging met verwijzing	7	3	5	6	4
Doorhaling/Afdoening zonder beslissing	3	5	4	8	15
Totaal	77	104	88	124	129

19. *Diversen* — Algemene ontwikkeling (1989-2012)

Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken

	Aanhangig gemaakte zaken ¹	Afgedane zaken ²	Aanhangige zaken op 31 december
1989	169	1	168
1990	59	82	145
1991	95	67	173
1992	123	125	171
1993	596	106	661
1994	409	442	628
1995	253	265	616
1996	229	186	659
1997	644	186	1 117
1998	238	348	1 007
1999	384	659	732
2000	398	343	787
2001	345	340	792
2002	411	331	872
2003	466	339	999
2004	536	361	1 174
2005	469	610	1 033
2006	432	436	1 029
2007	522	397	1 154
2008	629	605	1 178
2009	568	555	1 191
2010	636	527	1 300
2011	722	714	1 308
2012	617	688	1 237
Totaal	9 950	8 713	

¹ 1989: overdracht van 153 zaken door het Hof van Justitie aan het pas opgerichte Gerecht.

1993: overdracht van 451 zaken door het Hof van Justitie wegens de eerste uitbreiding van de bevoegdheden van het Gerecht.

1994: overdracht van 14 zaken door het Hof van Justitie wegens de tweede uitbreiding van de bevoegdheden van het Gerecht.

2004-2005: overdracht van 25 zaken door het Hof van Justitie wegens de derde uitbreiding van de bevoegdheden van het Gerecht.

² 2005-2006: overdracht van 118 zaken door het Gerecht aan het pas opgerichte Gerecht voor ambtenarenzaken.

Hoofdstuk III

Het Gerecht voor ambtenarenzaken

A — Werkzaamheden van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2012

door Sean Van Raepenbusch, president

1. Het jaar 2012 was het eerste volledige jaar waarin het Gerecht voor ambtenarenzaken in zijn nieuwe samenstelling functioneerde, daar drie leden van het Gerecht met ingang van 6 oktober 2011 zijn vervangen.

2. Uit de gerechtelijke statistieken van het Gerecht voor ambtenarenzaken blijkt dat het aantal aanhangig gemaakte zaken (178) in 2012 opnieuw is gestegen in vergelijking met het voorgaande jaar (159). Dit aantal stijgt sinds 2008 (111) dus voortdurend.

Het aantal afgedane zaken (121) is echter duidelijk lager dan dat van het voorgaande jaar (166), dat inderdaad het beste kwantitatieve resultaat van het Gerecht voor ambtenarenzaken sinds zijn oprichting vormde. Deze afname wordt verklaard door de wijziging in de samenstelling van het Gerecht in 2011. Elke vertrekkende rechter moet zich immers geruime tijd vóór de afloop van zijn ambtstermijn concentreren op de afwikkeling van zaken die vóór zijn vertrek kunnen worden afgesloten, waardoor de zaken waarvoor dat niet geldt, hangende worden gehouden, terwijl de nieuw benoemde rechter in het algemeen pas na een aantal maanden in zijn ambt zijn volle rendement bereikt, als gevolg van de tijd die nodig is voor het onderzoek, het op de rol zetten en de berechting van de zaken. De problemen worden bijzonder ernstig wanneer de nieuwe ambtstermijnen, zoals in casu, bijna de helft van de leden van de rechterlijke instantie betreffen.

Het gevolg van het voorgaande is dat het aantal aanhangige zaken duidelijk is gestegen in vergelijking met het voorgaande jaar (235 op 31 december 2012 tegen 178 op 31 december 2011). De gemiddelde duur van de procedure is echter nauwelijks gewijzigd (14,8 maanden in 2012 tegenover 14,2 maanden in 2011)¹.

Overigens heeft de president van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2012 11 beschikkingen in kort geding gegeven tegen 7 in 2011.

In 2012 is tegen 11 beslissingen van het Gerecht voor ambtenarenzaken hogere voorziening ingesteld bij het Gerecht van de Europese Unie, tegen 44 in 2011. Van de 33 hogere voorzieningen die in 2012 zijn behandeld, zijn er 28 afgewezen en slechts 4 geheel of ten dele toegewezen; 2 van de zaken die tot een vernietiging hebben geleid zijn bovendien terugverwezen. Eén hogere voorziening is doorgehaald.

Ten slotte zijn 4 zaken afgedaan door een minnelijke regeling krachtens artikel 69 van het Reglement voor de procesvoering.

3. Het jaar 2012 onderscheidt zich eveneens door de vaststelling, op 11 augustus 2012, van verordening (EU, Euratom) nr. 741/2012 van het Europees Parlement en de Raad houdende wijziging van het Protocol betreffende het statuut van het Hof van Justitie van de Europese Unie en van bijlage I daarbij². Door deze wijziging is het onder meer mogelijk om rechters-plaatsvervangers te benoe-

¹ Duur van eventuele schorsing niet inbegrepen.

² PB L 228, blz. 1.

men om bij afwezigheid rechters te vervangen die, zonder zich in een toestand van invaliditeit die als volledig wordt beschouwd, te bevinden, langdurig niet aan de berechting van zaken kunnen deelnemen. Het doel is, te vermijden dat het Gerecht voor ambtenarenzaken door het niet-beschikbaar zijn van een rechter in een lastige situatie wordt geplaatst waardoor de voortzetting van zijn gerechtelijke taak kan worden verhinderd. Krachtens verordening nr. 741/2012 hebben het Europees Parlement en de Raad op 25 oktober 2012 verordening (EU, Euratom) nr. 979/2012 vastgesteld inzake rechters-plaatsvervangers bij het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie³. In die verordening is de rechtspositie van die rechters vastgelegd.

4. Hieronder zal worden ingegaan op de meest opmerkelijke beslissingen van het Gerecht voor ambtenarenzaken.

I. Procedurele kwesties

Voorwaarden voor ontvankelijkheid

1. Bezwarende handeling

In een arrest van 23 oktober 2012, *Eklund/Commissie* (F-57/11), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken eraan herinnerd dat een aan een sollicitant gedaan werkaanbod met het oog op zijn aanstelling als ambtenaar slechts een intentieverklaring vormt, aangezien een aanstelling alleen kan plaatsvinden in de vorm en onder de omstandigheden zoals voorzien in het Statuut van de ambtenaren van de Europese Unie (hierna: „Statuut”). Derhalve is geoordeeld dat geen beroep tot nietigverklaring van de intrekking van een werkaanbod kan worden ingesteld. In datzelfde arrest heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken echter gepreciseerd dat het besluit om geen gevolg te geven aan een werkaanbod en om dit in te trekken, terwijl het door de verzoeker reeds was aanvaard, een bezwarende handeling vormt.

2. Procesbelang

In een arrest van 11 december 2012, *Ntouvas/ECDC* (F-107/11), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld, na te hebben herinnerd aan de rechtspraak dat een verzoeker een beroep tot nietigverklaring van een handeling alleen kan voortzetten indien hij na de instelling van zijn beroep een persoonlijk, reeds bestaand en actueel belang bij die nietigverklaring behoudt, dat de verzoeker niet zijn belang verliest om op te komen tegen een beoordelingsrapport op grond van het feit dat hij niet langer werkzaam is bij het Agentschap dat hem heeft beoordeeld en dat dit rapport vertrouwelijk blijft. Het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft zich hiervoor gebaseerd op de omstandigheid dat een beoordelingsrapport een schriftelijk en formeel bewijs vormt van de kwaliteit van het door de betrokkene verrichte werk, en dus een beoordeling inhoudt van de kwaliteiten waarvan de beoordeelde bij de uitoefening van zijn werkzaamheid blijk heeft gegeven.

3. Eerbiediging van de precontentieuze procedure

In twee arresten van 20 juni 2012, *Cristina/Commissie* (F-66/11 en F-83/11), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken eraan herinnerd dat de rechtsgang die openstaat tegen een besluit van een jury van een vergelijkend onderzoek normaliter bestaat in de instelling van beroep bij de rechter van

³ PB L 303, blz. 83.

de Unie, zonder voorafgaande klacht. Het heeft derhalve geoordeeld dat een kandidaat van een vergelijkend onderzoek die niettemin bij het tot aanstelling bevoegd gezag (hierna: „TABG”) een klacht tegen een dergelijk besluit had ingediend, niet verplicht is om de beslissing van het TABG over die klacht af te wachten alvorens zich tot de rechter te wenden. Integendeel, een klacht tegen een besluit van een jury van een vergelijkend onderzoek kan er niet toe leiden dat de betrokkene zijn recht wordt ontnomen om zich rechtstreeks tot de bevoegde rechterlijke instantie te wenden. Dit dient echter te gebeuren binnen de termijn van drie maanden en tien dagen vanaf de kennisgeving van het bezwarend besluit.

Gerechtelijke procedure

1. Immunititeit van de vertegenwoordigers van partijen

Naar aanleiding van het verzoek van een verzoeker om opheffing van de immunititeit van de vertegenwoordigers van de verwerende partij voor hetgeen zij tijdens de procedure hadden gezegd en geschreven, diende het Gerecht voor ambtenarenzaken in een arrest van 23 oktober 2012, *Strack/Commissie* (F-44/05 RENV), een uitlegging te geven aan artikel 30 van zijn Reglement voor de procesvoering, op grond waarvan het die immunititeit kan opheffen. Na te hebben vastgesteld dat dit artikel de vertegenwoordigers van partijen beschermt tegen eventuele rechtsvervolgning, dat het niet bepaalt dat een verzoek om opheffing van immuniteit kan worden ingediend door een der partijen en dat de vrijheid van meningsuiting van die vertegenwoordigers bijdraagt tot een eerlijk proces, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat een verzoek om opheffing van immuniteit alleen kan worden ingediend door een rechterlijke instantie of door een bevoegde nationale instantie en niet door een der partijen.

2. Kosten

Aangezien het recht van de Unie geen tariefbepaling op het gebied van de invorderbare honoraria kent, dient de rechter zelf het bedrag van die honoraria te bepalen. In dit verband heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in een beschikking van 22 maart 2012, *Brune/Commissie* (F-5/08 DEP), geoordeeld dat het door hem toe te passen uurtarief niet kan worden bepaald aan de hand van het gemiddelde tarief van een advocaat van de balie te Brussel, aangezien dat zou betekenen dat verzoekers geneigd zouden zijn om bij die balie ingeschreven advocaten te kiezen, waardoor de vrijheid van dienstverrichting zou worden aangetast. Het aanvaarde uurtarief kan echter dat van een gespecialiseerd advocaat zijn, wanneer het geding voor een partij met redelijke kennis van zaken bijzonder lastige rechtsvragen kon opwerpen of wanneer het voor die partij een bijzonder belang had.

II. Ten gronde

Algemene voorwaarden voor geldigheid van handelingen

1. Procedurefouten

In zijn reeds aangehaalde arrest *Strack/Commissie* heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken eraan herinnerd dat een procedurefout alleen tot nietigverklaring van het bestreden besluit kan leiden, indien de uitkomst van de procedure zonder die fout anders had kunnen zijn. Dienaangaande heeft het beklemtoond dat de verzoeker niet hoeft aan te tonen dat het bestreden besluit noodzakelijkerwijs anders zou zijn geweest indien het niet door de betrokken fout was aangetast,

maar dat het bestaan van de fout reeds tot de nietigverklaring kan leiden, wanneer niet volledig is uitgesloten dat de administratie een ander besluit had kunnen nemen.

2. Rechten van verdediging en recht op deelname aan procedure

Teneinde de administratie vóór de vaststelling van elk bezwarend besluit geen onredelijke verplichting op te leggen, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in een arrest van 18 april 2012, *Buxton/Parlement* (F-50/11), in lijn met zijn eerdere rechtspraak geoordeeld dat de rechten van de verdediging niet van toepassing zijn in een procedure voor de toekenning van meritepunten aan een ambtenaar, aangezien die aan een bevorderingsronde inherente procedure in geen geval vergelijkbaar is met een tegen die bevorderingsronde openstaande procedure. In een arrest van 16 mei 2012, *Skareby/Commissie* (F-42/10), heeft het bovendien geoordeeld dat het vermeende slachtoffer van psychisch geweld zich niet kan beroepen op de rechten van de verdediging, aangezien een na zijn verzoek om bijstand opgestarte onderzoeksprocedure niet kan worden vergeleken met een tegen hem ingeleide onderzoeksprocedure. Ten slotte heeft het in zijn arrest van 6 november 2012, *Marcuccio/Commissie* (F-41/06 RENV), geoordeeld dat de werkzaamheden van een invaliditeitscommissie evenmin een tegen de betrokken ambtenaar ingeleide procedure vormen en dat hij op grond van de rechten van de verdediging dus niet door die commissie behoeft te worden gehoord.

In het reeds aangehaalde arrest *Skareby/Commissie* heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken hier echter aan toegevoegd dat, gelet op het in artikel 41 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie neergelegde algemene beginsel van behoorlijk bestuur, het vermeende slachtoffer van geweld zich op andere procedurele rechten dan de rechten van de verdediging kan beroepen, die niet even uitgebreid zijn als laatstgenoemde rechten. Het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft deze rechtspraak in wezen overgenomen in het reeds aangehaalde arrest *Marcuccio/Commissie*.

In hetzelfde arrest *Skareby/Commissie* heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken concreet vastgesteld dat verzoekster, die haar argumenten naar voren had kunnen brengen, op grond van bovengenoemde procedurele rechten geen aanspraak kon maken op inzage in het na een onderzoek opgestelde eindrapport, alsmede in het in de loop daarvan verzamelde bewijsmateriaal, noch kon worden gehoord over de inhoud van die stukken voordat het besluit houdende weigering van bijstand wordt genomen. In het reeds aangehaalde arrest *Marcuccio/Commissie* is geoordeeld dat de procedure voor de invaliditeitscommissie de procedurele rechten van de ambtenaar eerbiedigt, aangezien zijn belangen worden beschermd door de aanwezigheid binnen die commissie van de arts die hem vertegenwoordigt, door de aanwijzing van de derde arts in onderlinge overeenstemming door de twee door elk van de partijen aangewezen leden of, indien er geen overeenstemming bestaat, door de president van het Hof van Justitie, hetgeen een onpartijdige waarborg vormt, en door het feit dat de betrokken ambtenaar de invaliditeitscommissie alle rapporten of attesten van door hem geraadpleegde artsen kan voorleggen.

3. Onpartijdigheid

Het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft een besluit tot afwijzing van een verzoek om bijstand wegens psychisch geweld nietig verklaard, op grond van het ontbreken van objectieve onpartijdigheid van de persoon die het onderzoek had uitgevoerd dat de basis voor dat besluit vormde. In zijn arrest van 18 september 2012, *Allgeier/FRA* (F-58/10), heeft het namelijk opgemerkt dat de onderzoeker voorzitter was van het bureau van een instituut dat met de verwerende partij een belangrijk contract had gesloten dat achtereenvolgens kon worden verlengd en hieruit afgeleid dat deze zakelijke relatie bij verzoeker terecht de vrees had kunnen doen ontstaan dat de onderzoeker,

die deze zakelijke relatie in stand wilde houden, werd geleid door de wil, de reputatie van FRA te beschermen.

4. Verplichting om een redelijke termijn in acht te nemen

Op grond van het beginsel van behoorlijk bestuur is het gezag verplicht om bij elke administratieve procedure een redelijke termijn in acht te nemen. In het kader hiervan heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in het reeds aangehaalde arrest *Strack/Commissie* geoordeeld dat de duur van de in de artikelen 90 en 91 van het Statuut voorziene precontentieuze procedure in beginsel niet buitensporig kan zijn, aangezien deze als gevolg van de in die bepalingen opgenomen termijnen niet langer kan zijn dan 14 maanden en 10 dagen wanneer de procedure met een verzoek is begonnen, en niet langer dan 10 maanden en 10 dagen wanneer zij met een klacht is begonnen.

5. Verplichting om een onwettige bepaling buiten toepassing te laten

In de zaak die tot het arrest van 8 februari 2012, *Bouillez e.a./Raad* (F-11/11), heeft geleid, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken vastgesteld dat wanneer een algemeen besluit van een instelling op onwettige wijze afwijkt van bepalingen van hogere rang, die instelling dit algemene besluit buiten toepassing moet laten. Dit geldt met name wanneer de instelling zich moet uitspreken over de individuele situatie van een ambtenaar en zij geconfronteerd wordt met een algemene uitvoeringsbepaling die in strijd is met een bepaling van hogere rang. In dat geval moet de instelling zich uitspreken over de individuele situatie van de betrokkene en daarbij de onwettige algemene uitvoeringsbepaling buiten toepassing laten.

6. Veelheid van redenen

In zijn arrest van 28 maart 2012, *BD/Commissie* (F-36/11), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat wanneer het bestreden besluit op meerdere redenen berust, de onjuistheid van één daarvan niet kan leiden tot de nietigverklaring van dat besluit indien de andere redenen een op zich toereikende rechtvaardiging vormen.

7. Einde van de geldigheid van handelingen

In het kader van een beroep dat tot het arrest van 5 december 2012, *Lebedef e.a./Commissie* (F-110/11), heeft geleid, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken de gelegenheid gehad om aan te geven dat elke wetgever gehouden is om, weliswaar niet voortdurend maar ten minste periodiek, na te gaan of de door hem gestelde regels nog beantwoorden aan de behoeften waarvoor zij zijn gegeven. Voorts moet hij de regels die elke rechtvaardiging hebben verloren of niet langer afgestemd zijn op de nieuwe context waarin zij hun werking moeten hebben, wijzigen of zelfs afschaffen. Volgens het Gerecht voor ambtenarenzaken moet dit met name worden nagegaan bij de actualisering van de aanpassingscoëfficiënten.

In het reeds aangehaalde arrest *Eklund/Commissie* heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken eerst herinnerd aan het onderscheid dat op grond van de theorie van de intrekking moet worden gemaakt tussen handelingen die rechten in het leven roepen en handelingen die dat niet doen. vervolgens heeft het geoordeeld dat een aan een sollicitant gedaan werkaanbod met het oog op zijn aanstelling als ambtenaar slechts een intentieverklaring vormt en geen rechten doet ontstaan, zodat de administratie dat aanbod op elk moment mag intrekken. Het heeft eveneens gepreciseerd dat de aanvaarding van dit aanbod door de betrokkene niet tot gevolg heeft dat er noodzakelijkerwijs een handeling ontstaat die rechten in het leven roept in de zin van die theorie. Zoals

hierboven uiteengezet, kan een aanstelling immers alleen plaatsvinden in de vorm en onder de omstandigheden zoals voorzien in het Statuut.

8. Uitvoering van een arrest houdende nietigverklaring

Van oordeel dat de administratie een billijke oplossing kan zoeken voor het bijzondere geval van een kandidaat die ten onrechte is uitgesloten van een algemeen vergelijkend onderzoek, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in een arrest van 13 december 2012, *Honnefelder/Commissie* (F-42/11), geoordeeld dat, wanneer een besluit om een kandidaat niet op een reservelijst te plaatsen nietig is verklaard wegens een fout die het gehele vergelijkende onderzoek aantast, met het besluit om de procedure van vergelijkend onderzoek alleen met betrekking tot hem te heropenen volledige uitvoering kan worden gegeven aan het arrest houdende nietigverklaring, ofschoon de vastgestelde fout daardoor niet helemaal kan worden hersteld.

Loopbaan van ambtenaren en functionarissen

1. Vergelijkende onderzoeken

In het arrest van 1 februari 2012, *Bancale en Buccheri/Commissie* (F-123/10), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat het vereiste van een beroepservaring opgedaan na de verkrijging van het diploma dat recht geeft op deelname aan een vergelijkend onderzoek, een geschikt middel is om de administratie de medewerking te verzekeren van ambtenaren die voldoen aan de in artikel 27, eerste alinea, van het Statuut voorgeschreven kwaliteiten en, diensgevolge, om het belang van de dienst te garanderen. Door een na de verkrijging van een diploma en in verband daarmee opgedane beroepservaring kan de betrokken kandidaat immers een veel beter overzicht krijgen van de toepassing van de wetenschappelijke benaderingen op praktische problemen dan door een beroepservaring die vóór de verkrijging van het diploma is opgedaan. Dit betekent dat het TABG in het kader van de uitoefening van zijn ruime beoordelingsbevoegdheid mag besluiten om het recht op deelname aan vergelijkende onderzoeken te beperken tot kandidaten die over een nuttiger beroepservaring beschikken, daar deze is opgedaan na de verkrijging van hun universiteitsdiploma en verband houdt met dat diploma.

In het arrest van 18 september 2012, *Cuallado Martorell/Commissie* (F-96/09), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken vastgesteld dat een in de aankondiging van vergelijkend onderzoek voorziene procedure die kandidaten de mogelijkheid biedt om binnen één maand na kennisgeving van de uitslag van het vergelijkend onderzoek een verzoek om aanvullende informatie in te dienen en de administratie verplicht om dit verzoek binnen een maand te beantwoorden, een procedure is die tot doel heeft, de kandidaten de gelegenheid te bieden tot de uitoefening van een specifiek recht op toegang tot bepaalde informatie die hen rechtstreeks en individueel betreft. Het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft derhalve geoordeeld dat de strikte naleving door de administratie van dit specifieke recht, zowel wat de inhoud ervan als de termijn voor beantwoording betreft, de uitdrukking vormt van de verplichtingen die voortvloeien uit het beginsel van behoorlijk bestuur, het recht op toegang van het publiek tot documenten en het recht op een doeltreffende voorziening in rechte, overeenkomstig de artikelen 41, 42 en 47 van het Handvest. De niet-eerbiediging van dit recht kan derhalve, afgezien van het feit dat uitgesloten kandidaten hierdoor mogelijk berouw instellen of een klacht indienen zonder over voldoende gegevens te beschikken, ook een dienstfout vormen die eventueel aanleiding kan zijn voor een schadevergoeding.

In een arrest van 5 december 2012, *BA/Commissie* (F-29/11), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken naar aanleiding van het beroep van een verzoekende partij die de Roemeense nationaliteit had, maar Hongaarsstalig was, preciseringen gegeven voor de talenkennis die kan worden geëist

in met een uitbreiding verband houdende vergelijkende onderzoeken met het oog op aanwerving. Ofschoon het erkende dat de verplichting om een schriftelijk examen in het Roemeens af te leggen de verzoekende partij kon benadelen in vergelijking met kandidaten met Roemeens als moedertaal, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat een dergelijk nadeel, als dit al bestond, geen schending van het beginsel van gelijke behandeling kon opleveren. Aangezien de administratie, gelet op de behoeften van de dienst, de taal of talen kan specificeren waarvan een grondige of toereikende kennis wordt geëist, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat het in casu legitiem moest worden geacht om een examen in het Roemeens te organiseren, daar dit gerechtvaardigd werd door hogere eisen voortvloeiende uit de toetreding van Roemenië, dat alleen het Roemeens als officiële taal had gekozen. Bovendien was het verschil in behandeling evenredig aan het beoogde doel, aangezien het alleen plaatsvond gedurende een overgangperiode volgende op die toetreding en kennis van het Roemeens nuttig of zelfs noodzakelijk kon lijken, daar de aldus aangeworven administrateurs zouden deelnemen aan verschillende taken binnen de instellingen en, eventueel, contact zouden hebben met sociale en economische partners van de lidstaten. Het betrokken vereiste was dus niet in strijd met het beginsel van gelijke behandeling. Het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft niettemin een voorbehoud gemaakt voor het geval waarin de betrokken lidstaat een op zijn grondgebied gesproken minderheidstaal, ofschoon deze niet een van zijn officiële talen is, met betrekking tot zijn deelname aan het werk van de instellingen heeft erkend als taal van de Unie.

2. Beoordeling

In het kader van zijn beoordeling kan een ambtenaar in beginsel niet worden gestraft voor gerechtvaardigde afwezigheid. Dit betekent echter niet dat de beoordelaars bij de beoordeling van de prestaties van de betrokkene de wegens ziekte gerechtvaardigde afwezigheid systematisch buiten beschouwing moeten laten. In zijn arrest van 2 oktober 2012, *Q/Commissie* (F-52/05 RENV), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken gepreciseerd dat het cijfer voor de prestaties van een ambtenaar die zijn doelstellingen heeft bereikt, kan worden verhoogd, teneinde rekening te houden met het feit dat hij door die afwezigheid slechts over een beperkte tijd beschikte. Bovendien moeten de beoordelaars, alvorens een slecht cijfer voor de prestaties te geven, rekening houden met het feit dat de prestaties van de ambtenaar zijn beïnvloed door zijn wegens ziekte gerechtvaardigde afwezigheid.

3. Bevordering

In zijn arrest van 8 februari 2012, *AY/Raad* (F-23/11, waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht van de Europese Unie), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken vastgesteld dat de certificering van ambtenaren van de functiegroep AST onder de bij- en nascholing in de zin van artikel 24 bis van het Statuut valt, waarmee het TABG bij het loopbaanverloop van de betrokkenen rekening moet houden. Deze verplichting moet tot uitdrukking komen in de inhoud van de beoordelingsrapporten. Aangezien beoordelingsrapporten volgens artikel 45, lid 1, van het Statuut een van de elementen zijn die in aanmerking moeten worden genomen bij de vergelijking van de verdiensten met het oog op bevordering, en bevordering een van de elementen voor het loopbaanverloop van ambtenaren is, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat het TABG zonder schending van voormeld artikel 45 niet kan nalaten om bij de vergelijking van de verdiensten die in het kader van een bevorderingsronde plaatsvindt, rekening te houden met de certificering. Dientengevolge heeft het eveneens geoordeeld dat het TABG bij de vergelijking van de verdiensten van de voor bevordering in aanmerking komende ambtenaren niet buiten beschouwing mag laten dat een ambtenaar is uitgekozen om deel te nemen aan een opleidingsprogramma met het oog op zijn certificering en dat hij is geslaagd voor de examens waaruit blijkt dat hij dit programma met goed gevolg heeft doorlopen.

Rechten en verplichtingen van ambtenaren en functionarissen

1. Gelijke behandeling van mannen en vrouwen

Na eraan te hebben herinnerd dat artikel 1 sexies, lid 2, van het Statuut bepaalt dat ambtenaren in actieve dienst recht hebben op arbeidsomstandigheden die voldoen aan passende veiligheids- en gezondheidsnormen die ten minste gelijkwaardig zijn met de minimumvoorschriften die gelden op grond van maatregelen die krachtens de Verdragen op deze gebieden zijn vastgesteld, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in zijn arrest van 17 juli 2012, *BG/Ombudsman* (F-54/11), vastgesteld dat richtlijn 92/85⁴ nu juist tot doel heeft de werkomgeving te verbeteren door de bescherming van de gezondheid en de veiligheid van zwangere werkneemsters te verhogen. Het heeft derhalve geoordeeld dat deze richtlijn de instellingen bindt en dat zij hun zwangere ambtenaren en functionarissen dus een bescherming moeten garanderen die gelijkwaardig is met de door die richtlijn geboden minimumbescherming. Ook al verbiedt richtlijn 92/85 het ontslag van een zwangere werkneemster, zij maakt echter een voorbehoud voor het geval waarin de redenen voor dat ontslag geen verband houden met de zwangerschap en door de wettelijke regeling en/of de praktijk worden toegestaan. Het Gerecht voor ambtenarenzaken heeft in dit verband geoordeeld dat het Statuut, ook al bevat het geen uitdrukkelijke uitzonderingsbepaling op het verbod om zwangere werkneemsters te ontslaan, aldus moet worden uitgelegd dat artikel 47, sub e, ervan een dergelijke uitzondering vormt, aangezien het voorziet in de — inderdaad uitzonderlijke — mogelijkheid van definitieve beëindiging van de dienst van een ambtenaar in geval van een besluit tot tuchtrechtelijk ontslag, genomen na een tuchtprocedure.

2. Voorkoming van belangenconflicten

Uit het reeds aangehaalde arrest *BD/Commissie* volgt dat artikel 11 bis van het Statuut tot doel heeft de onafhankelijkheid, de integriteit en de onpartijdigheid van de ambtenaren te garanderen alsmede, dientengevolge, die van de instellingen waarvoor zij werkzaam zijn, door de betrokkenen een verplichting van voorafgaande informatie van het gezag op te leggen, zodat dat gezag eventueel de geschikte maatregelen kan treffen. Gelet op het fundamentele karakter van de door die bepaling nagestreefde doelstellingen van onafhankelijkheid en integriteit en het algemene karakter van de aan de ambtenaren opgelegde verplichting, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat aan artikel 11 bis van het Statuut een ruime werkingssfeer moet worden toegekend, die elke situatie dekt waarin de betrokkene, gelet op de door hem uitgeoefende functie en de omstandigheden, redelijkerwijs moet begrijpen dat deze in de ogen van derden een mogelijke bron van aantasting van zijn onafhankelijkheid kan zijn. Het heeft voorts gepreciseerd dat de onafhankelijkheid van de ambtenaren ten opzichte van derden niet alleen vanuit een subjectief oogpunt moet worden beoordeeld. Deze onafhankelijkheid veronderstelt eveneens dat met name bij het beheer van de financiën van de Unie elke gedraging moet worden vermeden die objectief gezien afbreuk kan doen aan het imago van de instellingen en het vertrouwen kan ondergraven dat zij het publiek moeten geven.

⁴ Richtlijn 92/85/EEG van de Raad van 19 oktober 1992 inzake de tenuitvoerlegging van maatregelen ter bevordering van de verbetering van de veiligheid en de gezondheid op het werk van werkneemsters tijdens de zwangerschap, na de bevalling en tijdens de lactatie (tiende bijzondere richtlijn in de zin van artikel 16, lid 1, van richtlijn 89/391/EEG) (PB L 348, blz. 1).

3. Nevenactiviteiten

Met betrekking tot artikel 12 ter van het Statuut, dat de ambtenaren die voornemens zijn om, al dan niet tegen beloning, enige nevenactiviteit uit te oefenen, verplicht daartoe een machtiging aan te vragen, heeft het Gerecht er in het reeds aangehaalde arrest *BD/Commissie* aan herinnerd dat deze verplichting algemeen geldt, zonder dat er onderscheid behoeft te worden gemaakt naargelang de aard of de omvang van de activiteit. Op basis hiervan heeft het geoordeeld dat de verplichting om die machtiging te vragen niet alleen geldt voor ambtenaren die tijdens hun loopbaan een dergelijke activiteit willen uitoefenen, maar eveneens voor nieuwe ambtenaren die de activiteit willen voortzetten die zij vóór hun aanstelling uitoefenden en die vanaf hun indienst-treding een „nevenactiviteit” wordt.

4. Psychisch geweld

In zijn arrest van 9 december 2008, *Q/Commissie* (F-52/05, gedeeltelijk vernietigd bij arrest van het Gerecht van de Europese Unie van 12 juli 2011, *Commissie/Q*, T-80/09 P), had het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat de betwiste handelingen slechts als geweld kunnen worden aangemerkt indien zij „objectief gevolgen hebben gehad” waardoor het slachtoffer in diskrediet is gebracht of zijn werkomstandigheden zijn aangetast. In de reeds genoemde zaak *Skareby/Commissie* heeft het gepreciseerd dat de kwalificatie geweld afhangt van de voorwaarde dat het betrokken onbehoorlijk gedrag objectief voldoende reëel is, in die zin dat een onpartijdig en redelijk toeschouwer, die begiftigd is met een normale gevoeligheid en in dezelfde omstandigheden is geplaatst, het als buitensporig of laakbaar zou aanmerken. Hieruit volgt dat de erkenning van het bestaan van geweld in de zin van artikel 12 bis van het Statuut uitgaat van het bewuste karakter van de gedragingen, woorden, handelingen, gebaren of geschriften, zonder dat echter moet worden aangetoond dat deze de bedoeling hadden om de persoonlijkheid, de waardigheid of de fysieke dan wel de psychische integriteit van een persoon aan te tasten, maar op voorwaarde dat zij objectief in de hierboven genoemde zin gevolgen hebben gehad waardoor het slachtoffer in diskrediet is gebracht of zijn werkomstandigheden zijn verslechterd.

In een arrest van 15 februari 2012, *AT/EACEA* (F-113/10), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken met betrekking tot een ontslag wegens onvoldoende geschiktheid voor het ambt overigens geoordeeld dat een functionaris met succes kan stellen dat hij wegens psychisch geweld zijn functie niet op bevredigende wijze heeft kunnen uitoefenen en dat de aangevoerde onvoldoende geschiktheid voor het ambt waarop het door hem bestreden besluit was gebaseerd, dus op een kennelijk onjuiste beoordeling berustte. Het bestaan van een context van psychisch geweld kan met name in aanmerking worden genomen om aan te tonen dat het ontslagbesluit is genomen met het doel de functionaris te schaden, wanneer de pleger van dat geweld heeft meegewerkt aan de beoordeling op basis waarvan tot dat ontslag is besloten of dat besluit mede heeft ondertekend.

5. Recht op openbaarmaking

Artikel 22 bis, lid 3, van het Statuut bepaalt dat de ambtenaar die, na kennis te hebben genomen van de in artikel 22 bis, lid 1, van het Statuut bedoelde feiten, dat wil zeggen feiten die het bestaan doen vermoeden van mogelijke onwettige activiteiten, „inclusief fraude of corruptie, waardoor de belangen van de [Unie] worden geschaad”, of van een ernstig plichtsverzuim van ambtenaren, dit onverwijld aan zijn directe chef of rechtstreeks aan het OLAF meldt, „van de kant van de instelling geen nadelige gevolgen ondervindt op voorwaarde dat hij redelijk en te goeder trouw heeft gehandeld”.

In het arrest van 25 september 2012, *Bermejo Garde/EESC* (F-41/10), heeft het Gerecht gepreciseerd onder welke voorwaarden ervan moet worden uitgegaan dat een ambtenaar die dergelijke informatie heeft verspreid, redelijk en te goeder trouw heeft gehandeld in de zin van artikel 22 bis van het Statuut.

Ten eerste moeten de aan de kaak gestelde onregelmatigheden, ervan uitgaande dat zij daadwerkelijk hebben plaatsgevonden, duidelijk ernstig zijn. Ten tweede moeten de aangevoerde beschuldigingen berusten op exacte feiten of althans een „voldoende feitelijke basis” hebben. De uitoefening van de vrijheid van meningsuiting, die de mogelijkheid impliceert dat een ambtenaar psychisch geweld, het bestaan van onwettige feiten of ernstig plichtsverzuim van ambtenaren aan de kaak stelt, brengt immers verplichtingen en verantwoordelijkheden mee en degene die dergelijke informatie bekend wil maken, moet, voor zover de omstandigheden het toelaten, zo zorgvuldig mogelijk nagaan of deze exact en geloofwaardig is. Ten derde moet de ambtenaar alle geschikte middelen aanwenden om de informatie aan het licht te brengen en moet hij zich met name tot het bevoegde gezag of de bevoegde instantie wenden, dat wil zeggen tot „zijn directe chef of zijn directeur-generaal, of, als hij dat nuttig acht, de secretaris-generaal of een persoon in een vergelijkbare functie, of rechtstreeks [tot] het [OLAF]”. Ten vierde en ten laatste kan een door een persoonlijke grief of wrok ingegeven aanklacht, dan wel een aanklacht met het oog op persoonlijk gewin, met name een financieel gewin, niet worden aangemerkt als een aanklacht te goeder trouw.

6. Zorgplicht

Ofschoon een tijdelijk functionaris met een overeenkomst voor bepaalde tijd volgens vaste rechtspraak in beginsel geen recht op verlenging van zijn overeenkomst heeft, daar verlenging slechts een mogelijkheid is die afhangt van de voorwaarde dat deze in overeenstemming is met het belang van de dienst, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in zijn arrest van 13 juni 2012, *Macchia/Commissie* (F-63/11, waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht van de Europese Unie), niettemin gepreciseerd dat het tot het aangaan van overeenkomsten bevoegd gezag, alvorens te weigeren om een arbeidsverhouding van een functionaris binnen de administratie voort te zetten, krachtens zijn zorgplicht eerst moet nagaan of er geen andere post van tijdelijk functionaris bestaat op basis waarvan de overeenkomst met de betrokkene in het belang van de dienst rechtsgeldig kan worden verlengd. In casu had de Commissie bewust nagelaten om dit te onderzoeken, omdat zij de kennis van haar personeel wilde „opfrissen” en derhalve elke verlenging van een overeenkomst of voortzetting van de arbeidsverhouding wilde vermijden die op termijn kon leiden tot de sluiting van overeenkomsten voor onbepaalde tijd.

Financiële regeling en sociale voordelen van ambtenaren

Uit artikel 12, lid 2, van bijlage VIII bij het Statuut volgt dat de ambtenaar of functionaris die, na ten minste één dienstjaar, zijn dienst definitief heeft beëindigd anders dan door overlijden of wegens invaliditeit, die geen aanspraak kan maken op een onmiddellijk ingaand of uitgesteld ouderdomspensioen en de 63-jarige leeftijd nog niet heeft bereikt, recht heeft op een uitkering bij vertrek op voorwaarde dat hij sinds zijn indiensttreding ter wille van het behoud of de opbouw van zijn pensioenrechten, pensioenbijdragen heeft betaald aan een nationaal pensioenstelsel, een particuliere verzekering of een pensioenfonds van zijn keuze die voldoen aan de voorwaarden genoemd in artikel 12, lid 1, van die bijlage. In zijn arrest van 22 mei 2012, *AU/Commissie* (F-109/10), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken gepreciseerd dat de betrokkene geen recht kon hebben op de uitkering bij vertrek op de enkele grond dat hij, zelfs zonder eigen bijdrage aan een nationale pensioenregeling, pensioenrechten is blijven verwerven in zijn land. De sluiting van een particuliere verzekering voor de opbouw van pensioenrechten die voorziet in de mogelijkheid van voortijdige

beëindiging met terugbetaling van de betaalde bedragen in de vorm van een uitkering ineens, kan evenmin recht op een uitkering bij vertrek geven, aangezien dit recht op grond van artikel 12, lid 1, sub b, van bijlage VIII bij het Statuut slechts ontstaat voor hen wier particuliere verzekering aan een aantal voorwaarden voldoet, waaronder nu juist de garantie dat de betrokkenen niet in aanmerking komen voor een dergelijke terugbetaling.

In het reeds aangehaalde arrest *Marcuccio/Commissie* heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken geoordeeld dat onderscheid moet worden gemaakt tussen het besluit om de invaliditeitscommissie in te schakelen en individuele besluiten betreffende de samenstelling van die commissie, die kan worden gewijzigd zodra dit noodzakelijk blijkt. De geleidelijke vervanging van een of meerdere leden van een invaliditeitscommissie betekent dus niet automatisch dat haar mandaat ongeldig wordt. Bovendien kan nieuwe leden van de invaliditeitscommissie, die de instelling respectievelijk de betrokken ambtenaar vertegenwoordigen, niet hun bevoegdheid worden ontnomen om in onderlinge overeenstemming een nieuwe derde arts aan te wijzen, ondanks een eerdere ambtshalve aanwijzing door de president van het Hof van Justitie. De reden hiervoor is dat door de mogelijkheid voor de arts van de instelling en die van de betrokken ambtenaar om in onderlinge overeenstemming een derde arts aan te wijzen, een arts moet kunnen worden gekozen wiens medische kennis voldoet aan de professionele eisen die zij noodzakelijk achten en in wie zij vertrouwen hebben.

Ten slotte is een nieuwe regel volgens vaste rechtspraak, behoudens uitzondering, onmiddellijk van toepassing op toekomstige situaties alsmede op de toekomstige gevolgen van situaties die, zonder evenwel volledig te zijn gevormd, onder de oude regeling zijn ontstaan. In een arrest van 13 juni 2012, *Guittet/Commissie* (F-31/10), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken met betrekking tot de verzekering tegen ongevallen en beroepsziekten, en meer in het bijzonder de toepassing van de schaal ter beoordeling van de lichamelijke en geestelijke invaliditeit (hierna: „SLGI”), geoordeeld dat de situatie van een verzekerde pas volledig is gevormd na de stabilisatie van zijn letsel. Derhalve heeft het vastgesteld dat artikel 30 van de nieuwe verzekeringsregeling, voor zover dit bepaalt dat de bij die regeling gevoegde schaal van toepassing is op verzekerden, slachtoffers van een ongeval of beroepsziekte, wier letsels vóór de datum van haar inwerkingtreding zijn gestabiliseerd, wat die verzekerden betreft betrekking heeft op situaties die volledig zijn gevormd onder de bij de oude verzekeringsregeling gevoegde SLGI, zodat dat artikel terugwerkende kracht verleent aan de bij de nieuwe regeling gevoegde schaal. Op basis hiervan heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken eraan herinnerd dat het rechtszekerheidsbeginsel zich ertegen verzet dat een handeling van de Unie reeds vóór de inwerkingtreding ervan van kracht is. Dit kan bij wijze van uitzondering anders zijn, wanneer het te verwezenlijken doel dit verlangt en het gewettigd vertrouwen van de betrokkenen naar behoren in acht wordt genomen. Het was van oordeel dat in casu niet aan deze voorwaarden werd voldaan.

Tuchtregering

In artikel 25 van bijlage IX bij het Statuut is het beginsel neergelegd dat „strafrechtelijke vervolging” de tuchtrechtelijke procedure schorst wanneer zij beide op dezelfde feiten berusten. Bij gebreke van precisering over het begrip strafrechtelijke vervolging in het Statuut en gelet op de verschillende expliciete of impliciete verwijzingen door de wetgever van de Unie naar het nationale recht, heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken in het reeds aangehaalde arrest *BG/Ombudsman* geoordeeld dat het uit het concept geen autonoom begrip kon afleiden en dat het voor de toepassing van voormeld artikel 25 moest verwijzen naar het recht van de lidstaten, meer in het bijzonder naar dat van de staat waarvan de strafrechtelijke instanties zich bevoegd achten voor de feiten die de ambtenaar tegen wie een tuchtprocedure is ingeleid, worden verweten.

In datzelfde arrest heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken opgemerkt dat het in artikel 47 van het Handvest neergelegde beginsel van een doeltreffende voorziening in rechte niet uitsluit dat eerst een sanctie wordt opgelegd door een administratief gezag, op voorwaarde echter dat het besluit van dat gezag later wordt gecontroleerd door een rechtsprekende instantie met volledige rechtsmacht. Het heeft er bovendien aan herinnerd dat een rechtsprekende instantie, wil zij als instantie met volledige rechtsmacht kunnen worden aangemerkt, met name bevoegd moet zijn om zich bezig te houden met alle feitelijke en juridische vragen die voor het bij haar aanhangige geding relevant zijn, hetgeen impliceert dat zij in geval van een tuchtrechtelijke sanctie bevoegd is om de evenredigheid te beoordelen tussen de fout en de sanctie, zonder zich te beperken tot het onderzoek van kennelijke beoordelingsfouten of misbruik van bevoegdheid.

Geschillen over overeenkomsten

In zijn arrest van 27 november 2012, *Sipos/BHIM* (F-59/11), heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken opgemerkt dat uit gezamenlijke lezing van artikel 1 bis, lid 1, van het Statuut en de artikelen 2 tot en met 5 van de Regeling welke van toepassing is op de andere personeelsleden (hierna: „RAP”) blijkt dat de vaste ambten van de instellingen in beginsel door ambtenaren moeten worden vervuld en dat dergelijke ambten dus slechts bij wijze van uitzondering door op contractbasis aangevonden functionarissen kunnen worden bezet. Artikel 2, sub b, RAP bepaalt weliswaar uitdrukkelijk dat functionarissen kunnen worden aangesteld om een vast ambt te vervullen, doch het preciseert ook dat dit slechts tijdelijk is. Bovendien bepaalt artikel 8, tweede alinea, RAP dat de aanstelling als tijdelijk functionaris niet voor langer dan vier jaar kan gelden en slechts eenmaal met ten hoogste twee jaar kan worden verlengd. Na afloop van deze periode wordt de aanstelling van de tijdelijk functionaris verplicht beëindigd, hetzij door de beëindiging van zijn werkzaamheden, hetzij door zijn aanstelling als ambtenaar onder de in het Statuut vastgelegde voorwaarden.

B — Samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken

(Protocollaire rangorde op 1 januari 2012)

Van links naar rechts:

R. Barents en I. Boruta, rechters; H. Kreppel, kamerpresident; S. Van Raepenbusch, president; I. Rofes i Pujol, kamerpresident; E. Perillo en K. Bradley, rechters; W. Hakenberg, griffier.

1. Leden van het Gerecht voor ambtenarenzaken

(in volgorde van hun ambtsaanvaarding)

Sean Van Raepenbusch

geboren in 1956; licentiaat in de rechten (Université libre de Bruxelles, 1979); bijzondere licentie internationaal recht (Brussel, 1980); doctor in de rechten (1989); hoofd van de juridische dienst van de naamloze vennootschap Zeekanaal en Haveninrichtingen van Brussel (1979-1984); ambtenaar bij de Commissie van de Europese Gemeenschappen (directoraat-generaal Sociale Zaken, 1984-1988); lid van de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1988-1994); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1994-2005); docent aan het Centre universitaire de Charleroi (internationaal en Europees sociaal recht, 1989-1991), de Université de Mons-Hainaut (Europees recht, 1991-1997), de Université de Liège (Europees ambtenarenrecht, 1989-1991; institutioneel recht van de Europese Unie, 1995-2005; Europees sociaal recht, 2004-2005); talrijke publicaties inzake Europees sociaal recht en grondwettelijk recht van de Europese Unie; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005, president van het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 7 oktober 2011.

Horstpeter Kreppel

geboren in 1945; universitaire studies te Berlijn, München, Frankfurt am Main (1966-1972); juristisches Staatsexamen (1972); magistraat-stagiair te Frankfurt am Main (1972-1973 en 1974-1975); Europacollege te Brugge (1973-1974); 2. juristisches Staatsexamen (Frankfurt am Main, 1976); ambtenaar bij de Bundesanstalt für Arbeit en advocaat (1976); rechter in het Arbeitsgericht (Land Hessen, 1977-1993); docent aan de Fachhochschule für Sozialarbeit te Frankfurt am Main en de Verwaltungsfachhochschule te Wiesbaden (1979-1990); nationaal expert bij de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1993-1996 en 2001-2005); attaché voor sociale zaken bij de ambassade van de Bondsrepubliek Duitsland te Madrid (1996-2001); rechter in het Arbeitsgericht Frankfurt am Main (februari-september 2005); rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005.

Irena Boruta

geboren in 1950; diploma rechten van de universiteit van Wrocław (1972); doctor in de rechten (Łódź 1982); advocaat bij de balie van de Republiek Polen (sedert 1977); extern wetenschappelijk onderzoeker (universiteit Paris X, 1987-1988; universiteit van Nantes, 1993-1994); expert bij „Solidarnosc” (1995-2000); hoogleraar arbeidsrecht en Europees sociaal recht aan de universiteit van Łódź (1997-1998 en 2001-2005), geassocieerd hoogleraar aan de handelshogeschool te Warschau (2002), hoogleraar arbeids- en socialezekerheidsrecht aan de Kardinaal Stefan Wyszyński-universiteit te Warschau (2002-2005); viceminister van Arbeid en Sociale Zaken (1998-2001); lid van het comité van onderhandelaars voor de toetreding van de Republiek Polen tot de Europese Unie (1998-2001); vertegenwoordiger van de Poolse regering bij de Internationale Arbeidsorganisatie (1998-2001); auteur van verschillende werken over arbeidsrecht en Europees sociaal recht; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2005.

Maria Isabel Rofes i Pujol

geboren in 1956; studie rechtsgeleerdheid (licentiaat in de rechtsgeleerdheid, Universidad de Barcelona, 1981); specialisatie internationale handel (Mexico 1983); studie Europese integratie (Kamer van Koophandel van Barcelona 1985) en communautair recht (Escola d'Administració Pública de Catalunya 1986); ambtenaar bij de Generalitat de Catalunya (lid van de juridische dienst van het ministerie van Industrie en Energie, april 1984-augustus 1986); lid van de balie van Barcelona (1985-1987); administrateur, vervolgens hoofdadministrateur bij de afdeling Onderzoek en Documentatie van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1986-1994); referendaris bij het Hof van Justitie (kabinet van advocaat-generaal Ruiz-Jarabo Colomer, januari 1995-april 2004; kabinet van rechter Löhmus mei 2004-augustus 2009); docent communautaire rechtspleging, faculteit der rechtsgeleerdheid, Universitat Autònoma de Barcelona (1993-2000); talrijke publicaties en cursussen op het gebied van Europees sociaal recht; lid van de kamer van beroep van het Communautair Bureau voor plantenrassen (2006-2009); rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 7 oktober 2009.

Ezio Perillo

geboren in 1950; doctoraat in de rechtsgeleerdheid en advocaat aan de balie van Padua; assistent en vervolgens senior onderzoeker burgerlijk en vergelijkend recht aan de rechtenfaculteit van de universiteit van Padua (1977-1982); hoofddocent gemeenschapsrecht aan de Fondazione Collegio Europeo di Parma (1990-1998) en aan de rechtenfaculteiten van de universiteit van Padua (1985-1987), de universiteit van Macerata (1991-1994), de universiteit van Napels (1995) en de Università degli studi di Milano (2000-2001); lid van het wetenschappelijk comité „Master in European integration” aan de universiteit van Padua; ambtenaar van het Hof van Justitie bij de directie Bibliotheek, Onderzoek en Documentatie (1982-1984); referendaris van advocaat-generaal Mancini (1984-1988); juridisch adviseur van de secretaris-generaal van het Europees Parlement, de heer Enrico Vinci (1988-1993); tevens, binnen dezelfde instelling, afdelingshoofd bij de juridische dienst (1995-1999); directeur Wetgevingscoördinatie en Bemiddeling, Interinstitutionele Betrekkingen en Betrekkingen met de nationale parlementen (1999-2004); directeur Externe Betrekkingen (2004-2006); directeur Wetgevingszaken bij de juridische dienst (2006-2011); auteur van meerdere publicaties op het terrein van Italiaans burgerlijk recht en het recht van de Europese Unie; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2011.

René Barents

geboren in 1951; meester in de rechten, onderwijsbevoegdheid economie (Erasmus Universiteit Rotterdam, 1973); doctoraat in de rechtsgeleerdheid (Universiteit Utrecht, 1981); wetenschappelijk onderzoeker in Europees en internationaal economisch recht (1973-1974) en wetenschappelijk medewerker in dezelfde vakgebieden aan het Europa Instituut, RU Utrecht (1974-1979) en aan het Europa Instituut, RU Leiden (1979-1981); referendaris bij het Hof van Justitie (1981-1986), vervolgens afdelingshoofd Statutaire Rechten bij het Hof van Justitie (1986-1987); lid van de Juridische Dienst van de Commissie van de Europese Gemeenschappen (1987-1991); referendaris bij het Hof van Justitie (1991-2000); afdelingshoofd bij (2000-2009) en directeur van (2009-2011) de directie Onderzoek en Documentatie van het Hof van Justitie van de Europese Unie; gewoon hoogleraar (1988-2003) en honorair hoogleraar (sinds 2003) Europees recht aan de universiteit van Maastricht; raadsheer-plaatsvervanger in het Gerechtshof 's-Hertogenbosch (1993-2011); corresponderend lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (sinds 1993); talrijke publicaties op het terrein van Europees recht; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2011.

Kieran Bradley

geboren in 1957; diploma rechtsgeleerdheid (Trinity College, Dublin, 1975-1979); onderzoeksassistent bij senator Mary Robinson (1978-1979 en 1980); Pádraig Pearse Scholarship om te studeren aan het Europacollege (Brugge, 1979); Advanced European Studies (Law) aan het Europacollege (1979-1980); Masters degree in de rechtsgeleerdheid aan de universiteit van Cambridge (1980-1981); stagiair bij het Europees Parlement (Luxemburg, 1981); administrateur bij het secretariaat van de juridische commissie van het Europees Parlement (Luxemburg, 1981-1988); lid van de juridische dienst van het Europees Parlement (Brussel, 1988-1995); referendaris bij het Hof van Justitie (1995-2000); Distinguished Lecturer on European Law aan de Harvard Law School (2000); lid (2000-2003) en directeur (2003-2011) van de juridische dienst van het Europees Parlement; auteur van talrijke publicaties; rechter in het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 6 oktober 2011.

Waltraud Hakenberg

geboren in 1955; rechtenstudie te Regensburg en Genève (1974-1979); 1. juristisches Staatsexamen (1979); postacademische studie gemeenschapsrecht aan het Europacollege te Brugge (1979-1980); magistratstagiair te Regensburg (1980-1983); doctor in de rechtsgeleerdheid (1982); 2. juristisches Staatsexamen (1983); advocaat te München en Parijs (1983-1989); ambtenaar bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (1990-2005); referendaris bij het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (kabinet van rechter Jann, 1995-2005); onderwijsopdrachten aan verschillende universiteiten in Duitsland, Oostenrijk, Zwitserland en Rusland; buitengewoon hoogleraar aan de universiteit van Saarland (sedert 1999); lid van verschillende juridische comités, verenigingen en jury's; talrijke publicaties inzake het gemeenschapsrecht en de communautaire rechtspleging; griffier van het Gerecht voor ambtenarenzaken sedert 30 november 2005.

2. Wijzigingen in de samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2012

Er heeft in 2012 geen wijziging plaatsgevonden in de samenstelling van het Gerecht voor ambtenarenzaken.

3. Protocollaire rangorde

van 1 januari 2012 tot en met 31 december 2012

S. VAN RAEPENBUSCH, president van het Gerecht

H. KREPPEL, kamerpresident

M. I. ROFES i PUJOL, kamerpresident

I. BORUTA, rechter

E. PERILLO, rechter

R. BARENTS, rechter

K. BRADLEY, rechter

W. HAKENBERG, griffier

4. Gewezen leden van het Gerecht voor ambtenarenzaken

Kanninen Heikki (2005-2009)

Tagaras Haris (2005-2011)

Gervasoni Stéphane (2005-2011)

President

Mahoney Paul J. (2005-2011)

C — Gerechtelijke statistieken van het Gerecht voor ambtenarenzaken

Werkzaamheden van het Gerecht voor ambtenarenzaken

1. Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken (2008-2012)

Aanhangig gemaakte zaken

2. Percentage van het aantal zaken per belangrijkste verwerende instelling (2008-2012)
3. Procestaal (2008-2012)

Afgedane zaken

4. Arresten en beschikkingen — Rechtsprekende formatie (2012)
5. Resultaat (2012)
6. Korte gedingen (2008-2012)
7. Duur van de procedures in maanden (2012)

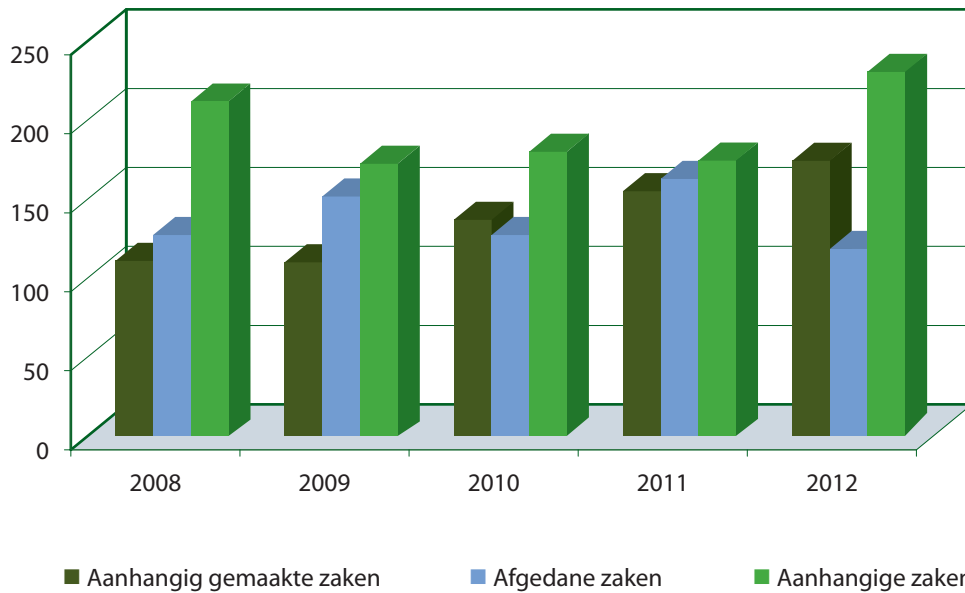
Aanhangige zaken op 31 december

8. Rechtsprekende formatie (2008-2012)
9. Aantal verzoekers (2008-2012)

Diversen

10. Beslissingen van het Gerecht voor ambtenarenzaken waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht (2008-2012)
11. Resultaat van de hogere voorzieningen bij het Gerecht (2008-2012)

1. *Werkzaamheden van het Gerecht voor ambtenarenzaken — Aanhangig gemaakte, afgedane, aanhangige zaken (2008-2012)*

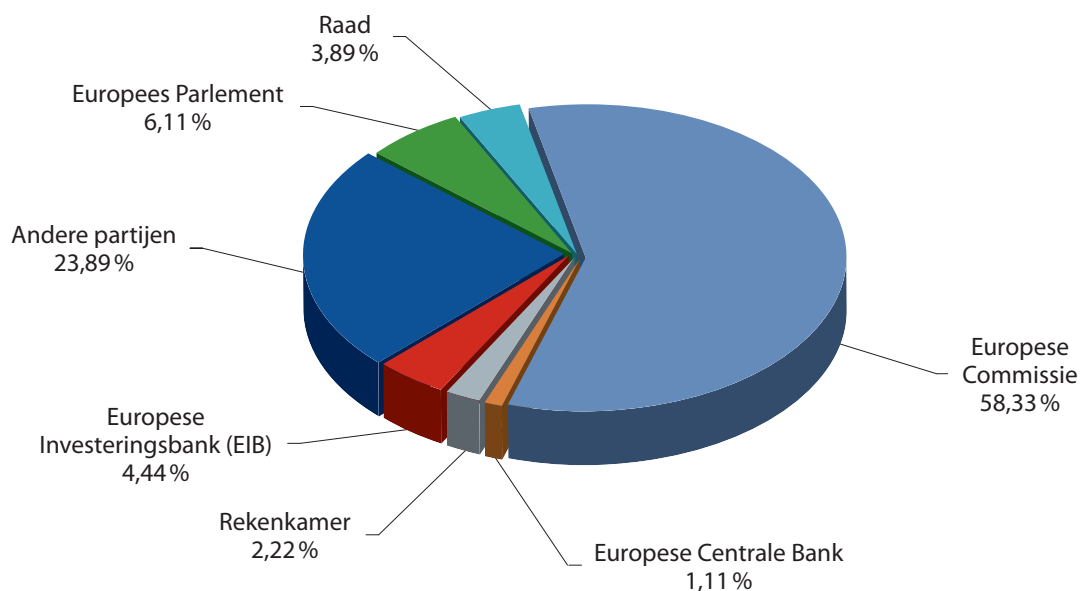
	2008	2009	2010	2011	2012
Aanhangig gemaakte zaken	111	113	139	159	178
Afgedane zaken	129	155	129	166	121
Aanhangige zaken	217	175	185	178	235 ¹

De (bruto)cijfers hebben betrekking op het totale aantal zaken, ongeacht of zij wegens verknochtheid zijn gevoegd (één zaaknummer = één zaak).

¹ Waarvan 25 zaken waarvan de behandeling is geschorst.

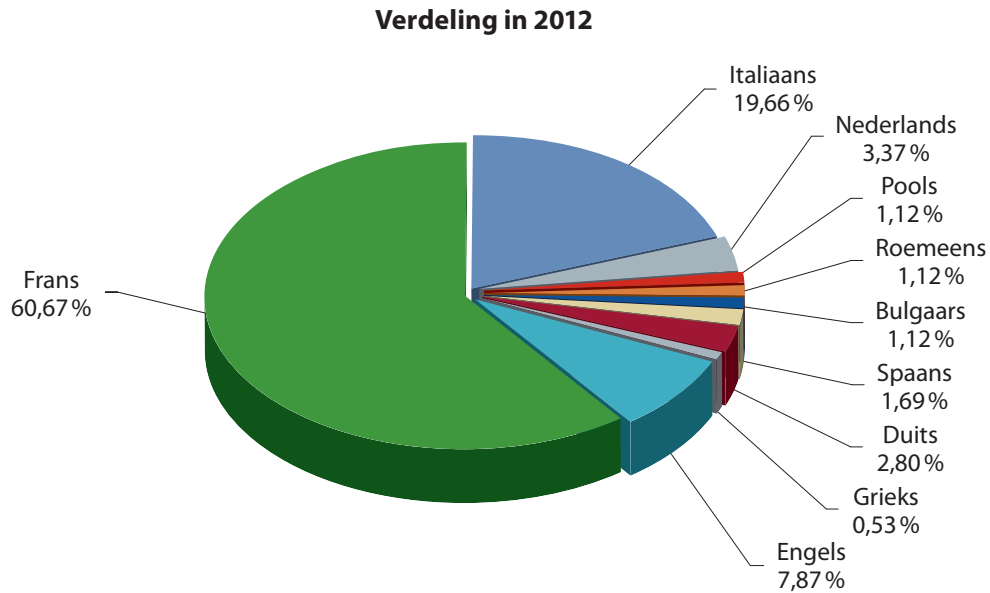
2. *Aanhangig gemaakte zaken* — Percentage per verwerende instelling (2008-2012)

Percentage van het aantal aanhangig gemaakte zaken in 2012

	2008	2009	2010	2011	2012
Europees Parlement	14,41 %	8,85 %	9,35 %	6,29 %	6,11 %
Raad	4,50 %	11,50 %	6,47 %	6,92 %	3,89 %
Europese Commissie	54,95 %	47,79 %	58,99 %	66,67 %	58,33 %
Hof van Justitie van de Europese Unie		2,65 %	5,04 %	1,26 %	
Europese Centrale Bank	2,70 %	4,42 %	2,88 %	2,52 %	1,11 %
Rekenkamer	5,41 %	0,88 %		0,63 %	2,22 %
Europese Investeringsbank (EIB)	1,80 %	0,88 %	5,76 %	4,32 %	4,44 %
Andere partijen	16,21 %	23,01 %	11,51 %	11,40 %	23,89 %
Totaal	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

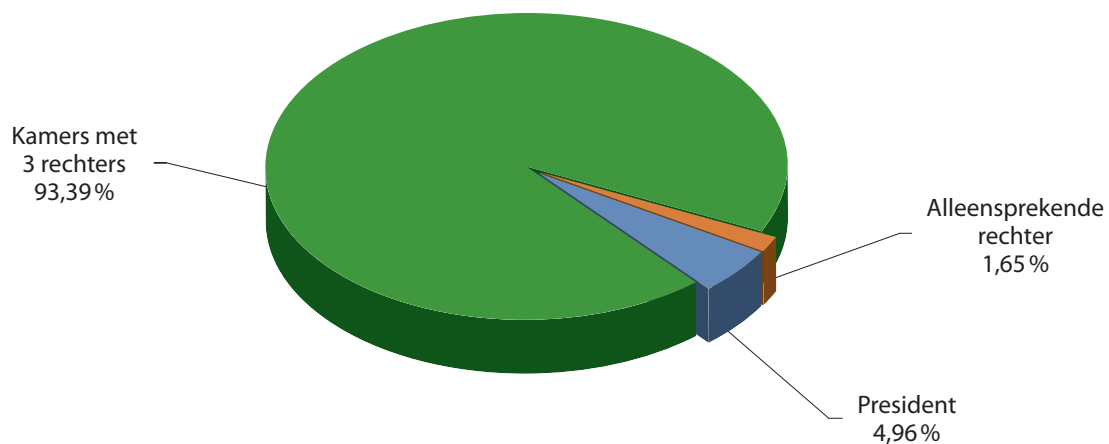
3. Aanhangig gemaakte zaken — Procestaal (2008-2012)

Procestaal	2008	2009	2010	2011	2012
Bulgaars					2
Spaans	1	1	2	2	3
Tsjechisch		1			
Duits	10	9	6	10	5
Grieks	3	3	2	4	1
Engels	5	8	9	23	14
Frans	73	63	105	87	108
Italiaans	6	13	13	29	35
Litouws	2				
Hongaars	1			1	
Nederlands	8	15	2	1	6
Pools	1			1	2
Portugees	1				
Roemeens					2
Slowaaks				1	
Totaal	111	113	139	159	178

De procestaal is de taal waarin het beroep is ingesteld, en niet de moedertaal of die van de nationaliteit van de verzoeker.

4. *Afgedane zaken* — Arresten en beschikkingen — Rechtsprekende formatie (2012)

	Arresten	Beschikkingen tot doorhaling ten gevolge van een minnelijke regeling ¹	Andere beschikkingen tot afdoening	Totaal
Voltallige zitting				
Kamers met 3 rechters			6	6
Alleensprekende rechter	62	4	47	113
President			2	2
Totaal	62	4	55	121

¹ In 2012 heeft het Gerecht voor ambtenarenzaken nog 18 vergeefse pogingen gedaan om tot een minnelijke regeling te komen.

5. Afdane zaken — Resultaat (2012)

	Arresten			Beschikkingen				Totaal
	Beroep integraal toegewezen	Beroep ten dele toegewezen	Beroep in zijn geheel verworpen, afdoenig zonder beslissing	Beroep/Vordering (kennelijk) niet-ontvankelijk of ongegrond	Minnelijke regelingen na optreden van rechtsprekende formatie	Doorhalingen om andere redenen, wegens afdoenig zonder beslissing of verwijzing	Geheel of ten dele toegewezen beroepen (bijzondere procedures)	
Tewerkstelling/Nieuwe tewerkstelling	1		2			1		4
Vergelijkend onderzoek			13	3	1	5		22
Arbeidsvoorwaarden/Verloven	1							1
Beoordeling/Bevordering		1	5	4	2	8		20
Pensioenen en invaliditeitsuitkeringen		1	1	1		1		4
Tuchtprocedures			4					4
Aanwerving/Benoeming/Indeling in rang	2	1	4	1	1	1		10
Bezoldiging en vergoedingen	1		5	2		2		10
Sociale zekerheid/Beroepsziekte/Ongeval		1	5	2		4		12
Opzegging of niet-verlenging van contract van contractant		2	4			1		7
Andere		1	7	7		7	5	27
Totaal	5	7	50	20	4	30	5	121

6. Korte gedingen (2008-2012)

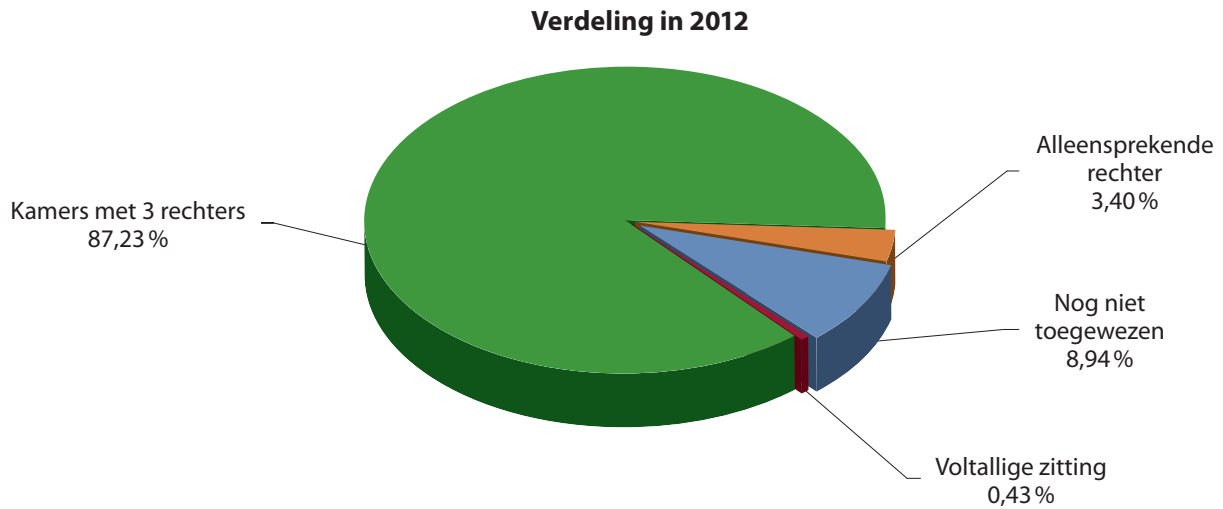
Afgedane korte gedingen		Uitspraak		
		Geheel of ten dele ontvankelijk	Verwerping	Doorhaling
2008	4		4	
2009	1	1		
2010	6		4	2
2011	7		4	3
2012	11		10	1
Totaal	29	1	22	6

7. Afgedane zaken — Procesduur in maanden (2012)

Aanhangig gemaakte zaken		Gemiddelde procesduur	
		Totale procesduur	Procesduur, exclusief eventuele schorsing
Arresten	62	19,4	19,3
Beschikkingen	59	12,3	10,1
Totaal	121	15,9	14,8

De procesduur is uitgedrukt in maanden en tiende delen van maanden.

8. *Op 31 december aanhangige zaken — Rechtsprekende formatie (2008-2012)*

	2008	2009	2010	2011	2012
Voltallige zitting	5	6	1		1
President	2	1	1	1	
Kamers met 3 rechters	199	160	179	156	205
Alleensprekende rechter				2	8
Nog niet toegewezen	11	8	4	19	21
Totaal	217	175	185	178	235

9. Op 31 december aanhangige zaken — Aantal verzoekers (2008-2012)

De aanhangige zaken met het grootste aantal verzoekers in 2012

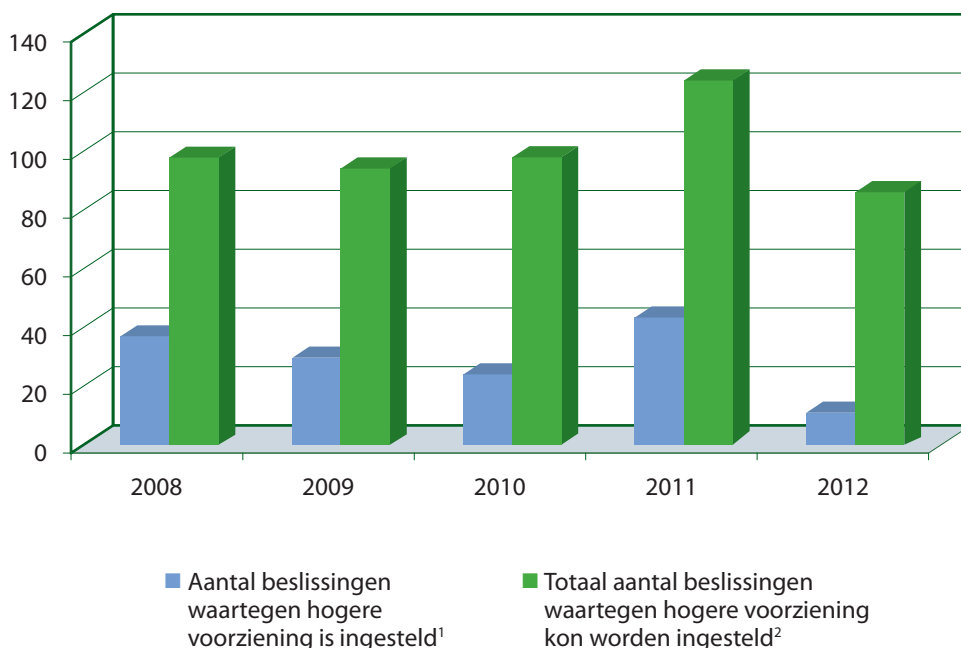
Aantal verzoekers	Onderwerp
535 (2 zaken)	Ambtenarenstatuut — Bezoldiging — Jaarlijkse aanpassing van de bezoldigingen en de pensioenen van de ambtenaren en de andere personeelsleden — Artikelen 64, 65 en 65 bis en bijlage XI bij Ambtenarenstatuut — Verordening (EU) nr. 1239/2010 van de Raad van 20 december 2010 — Aanpassingscoëfficiënt — In Ispra tewerkgestelde ambtenaren
169	Ambtenarenstatuut — Personeel van de ECB — Hervorming van de pensioenregeling
37 (26 zaken)	Ambtenarenstatuut — Pensioenen — Artikel 11, leden 2 en 3, van bijlage VIII bij het Ambtenarenstatuut betreffende de overdracht van pensioenrechten
33	Ambtenarenstatuut — EIB — Pensioenen — Hervorming van de pensioenregeling
25	Ambtenarenstatuut — Bevordering — Bevorderingsronden 2010 en 2011 — Vaststelling van de drempels voor bevordering
19	Ambtenarenstatuut — Personeelscomité van het Parlement — Verkiezingen — Onregelmatigheden tijdens verkiezingsproces
16 (3 zaken)	Ambtenarenstatuut — Bezoldiging — Gezinstoelagen — Schooltoelage — Voorwaarden voor toekenning
13	Ambtenarenstatuut — Hulpfunctionaris — Tijdelijk functionaris — Aanwervingsvoorwaarden — Contractduur
10	Ambtenarenstatuut — Arbeidscontractant — Tijdelijk functionaris — Aanwervingsvoorwaarden — Contractduur
10 (2 zaken)	Ambtenarenstatuut — Algemeen vergelijkend onderzoek — Aankondiging van vergelijkend onderzoek EPSO/AD/204/10 — Niet-toelating tot volgende fase van het vergelijkend onderzoek wegens resultaat dat werd behaald bij de selectie op grondslag van schriftelijke bewijsstukken
10 (10 zaken)	Ambtenarenstatuut — Procedures — Begroting van de kosten

Met het woord „Ambtenarenstatuut” wordt hierna verwezen naar het Statuut van de ambtenaren van de Europese Unie en de Regeling welke van toepassing is op de andere personeelsleden van de Unie.

Totaal aantal verzoekers voor alle aanhangige zaken (2008-2012)

	Totaal aantal verzoekers	Totaal aantal aanhangige zaken
2008	1 161	217
2009	461	175
2010	812	185
2011	1 006	178
2012	1 086	235

10. Diversen — Beslissingen van het Gerecht voor ambtenarenzaken waartegen hogere voorziening is ingesteld bij het Gerecht (2008-2012)

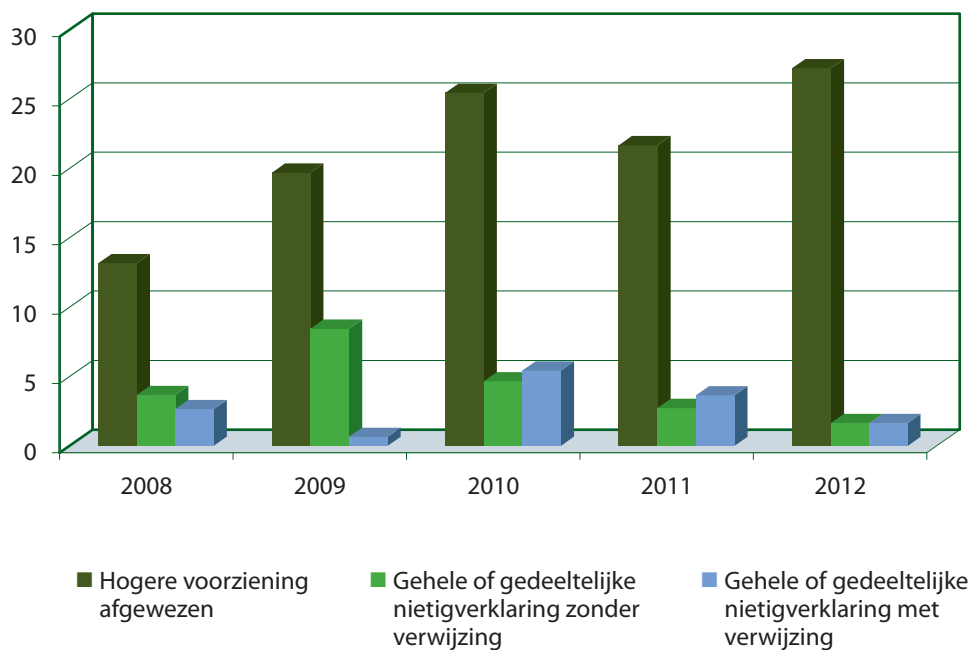

	Aantal beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld ¹	Totaal aantal beslissingen waartegen hogere voorziening kon worden ingesteld ²	Percentage beslissingen waartegen hogere voorziening is ingesteld ²
2008	37	99	37,37 %
2009	30	95	31,58 %
2010	24	99	24,24 %
2011	44	126	34,92 %
2012	11	87	12,64 %

¹ Arresten, beschikkingen waarbij beroep niet-ontvankelijk, kennelijk niet-ontvankelijk of kennelijk ongegrond wordt verklaard, beschikkingen in kort geding, tot afdoening zonder beslissing of tot afwijzing van interventie, uitgesproken of gegeven in het referentiejaar.

² Dit percentage kan in een bepaald jaar verschillen van de uitspraken waartegen in het referentiejaar hogere voorziening kon worden ingesteld, omdat de termijn voor hogere voorziening zich over twee kalenderjaren kan uitstrekken.

11. *Diversen* — Uitspraken van het Gerecht in hogere voorziening (2008-2012)

	2008	2009	2010	2011	2012
Hogere voorziening afgewezen	14	21	27	23	29
Gehele of gedeeltelijke nietigverklaring zonder verwijzing	4	9	4	3	2
Gehele of gedeeltelijke nietigverklaring met verwijzing	3	1	6	4	2
Totaal	21	31	37	30	33

Hoofdstuk IV

Bijeenkomsten en bezoeken

A — Officiële bezoeken aan en evenementen bij het Hof van Justitie, het Gerecht en het Gerecht voor ambtenarenzaken in 2012

Hof van Justitie

12 januari	R. D. Iftimie, ambassadeur van Roemenië te Luxemburg
31 januari	J. Peumans, voorzitter van het Vlaams Parlement, vergezeld van een delegatie van leden van het Vlaams parlement
6 februari	R. Montgomery, permanent vertegenwoordiger van Ierland bij de Europese Unie
9 februari	Bezoek ter gelegenheid van de regionale vergadering van ambassadeurs van de Franse Republiek in het gebied Europa
9 februari	H. M. Szpunar, onderstaatssecretaris, ministerie van Buitenlandse Zaken van de Republiek Polen
9 februari	D. Reynders, vice-eerste minister en minister van Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Europese Zaken van het Koninkrijk België
12 tot 14 februari	Delegaties van de Duitstalige hoogste rechterlijke instanties („Sechser-Treffen“)
16 februari	M. Němcová, voorzitter van de Kamer van afgevaardigden van het Tsjechische Parlement
16 februari	M. Schulz, voorzitter van het Europees Parlement
27 februari	V. A. Chizhov, ambassadeur van de Russische Federatie bij de Europese Unie
1 maart	D. Christofias, president van de Republiek Cyprus
5 maart	A. Dastis Quecedo, permanent vertegenwoordiger van het Verenigd Koninkrijk bij de Europese Unie
7 maart	A. Avello Díez del Corral, ambassadeur van het Koninkrijk Spanje te Luxemburg
14 maart	P. Kaukoranta, directeur-generaal van de juridische dienst van het ministerie van Buitenlandse Zaken van de Republiek Finland
22 en 23 maart	Delegatie van het Administratieve Hooggerechtshof van het Koninkrijk Zweden
29 maart	L. Teirlinck, ambassadeur van het Koninkrijk België te Luxemburg en J.-F. Terral, ambassadeur van de Franse Republiek te Luxemburg
23 en 24 april	Delegatie van het Hooggerechtshof van de Tsjechische Republiek
23 tot 25 april	Delegaties van het Hof van Justitie van de Economische en Monetaire Gemeenschap van Centraal-Afrika (Cemac), van het Hof van Justitie van de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten (Ecowas) en van het Hof van Justitie van de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (Waemu)
27 april	D. Teixeira de Abreu Fezas Vital, permanent vertegenwoordiger van de Portugese Republiek bij de Europese Unie

3 mei	K. Massimov, premier van de Republiek Kazachstan
3 mei	X. Bettel, burgemeester van Luxemburg
14 mei	W. Hoyer, voorzitter van de Europese Investeringsbank
30 mei	S. Day O'Connor, voormalig rechter in het Hooggerechtshof van de Verenigde Staten van Amerika
6 juni	D. Gros, burgemeester van Metz
11 juni	D. Vaughan, rapporteur van de Begrotingscommissie van het Europees Parlement
15 en 16 juni	Conferentie van de vereniging van referendarissen en oud-referendarissen van het Hof van Justitie van de Europese Unie
25 juni	Plechtigheid ter gelegenheid van de officiële overhandiging van een schilderij van J. Birkemose dat door het Koninkrijk Denemarken aan het Hof wordt uitgeleend, in tegenwoordigheid van N. Wammen, minister van Buitenlandse Zaken van het Koninkrijk Denemarken
25 tot 27 juni	Delegatie van het Hof van Justitie van de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten (Ecowas)
11 juli	J.-U. Hahn, vicepremier en minister van Justitie, Integratie en Europese Zaken van Hessen (Duitsland)
16 juli	O. MiljeniĆ, minister van Justitie van de Republiek Kroatië, B. Hrvatin, president van het Hooggerechtshof van de Republiek Kroatië, en S. PetroviĆ, hoogleraar aan de rechtenfaculteit van de universiteit van Zagreb
14 september	Cypriotische leden van het Europees Parlement
24 en 25 september	UK and Ireland Judicial and Academic Visit
25 september	A. Seban, voorzitter van het Centre Pompidou
2 oktober	C. Gläser, ambassadeur van de Bondsrepubliek Duitsland te Luxemburg
8 oktober	Overhandiging van het „Festschrift“ aan P. Lindh, voormalig lid van het Hof
25 oktober	F. Mulholland, Lord Advocate of Scotland
7 november	Delegatie van hoge magistraten uit het zuidoosten van Europa
12 en 13 november	6. Luxemburger Expertenforum zur Entwicklung des Unionsrechts
26 november	Delegatie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens
30 november	N. Stefanovic, voorzitter van de nationale vergadering van de Republiek Servië
3 en 4 december	Symposium van de magistraten
4 december	Overhandiging van de postzegel ter herinnering aan het 60-jarig bestaan van het Hof door het Luxemburgse Postale en Telecommunicatiebedrijf
12 december	M. Entin, ambassadeur van de Russische Federatie te Luxemburg

Gerecht

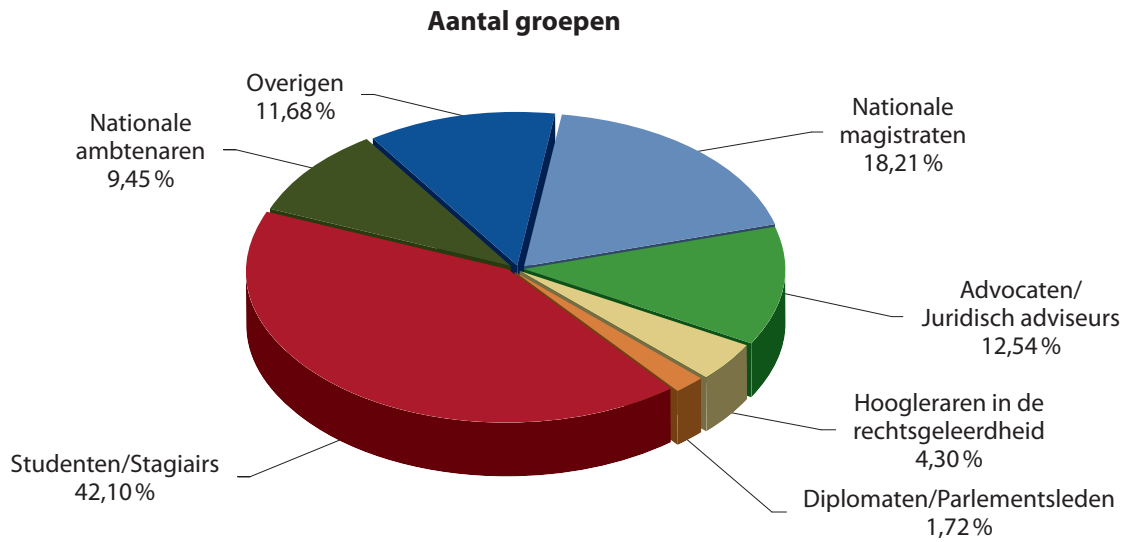
24 januari	Bezoek van een Belgische delegatie in verband met de productiviteit van de rechterlijke macht
3 februari	Bezoek van een delegatie van het ministerie van Buitenlandse Zaken van het Groothertogdom Luxemburg
11 mei	Bezoek van een delegatie van het ministerie van Justitie van de Republiek Kroatië
6 juni	Bezoek van een delegatie van het „Public Law Discussion Forum”
23 oktober	Bezoek van de „Groep Relex — Sancties”, samengesteld uit gemachtigden van de lidstaten, de EDEO en de juridische diensten van de Commissie en de Raad

Gerecht voor ambtenarenzaken

12 september	Bezoek van M. de Sola Domingo, ombudsvrouw van de Europese Commissie
26 september	Bezoek van P. N. Diamandouros, Europese Ombudsman

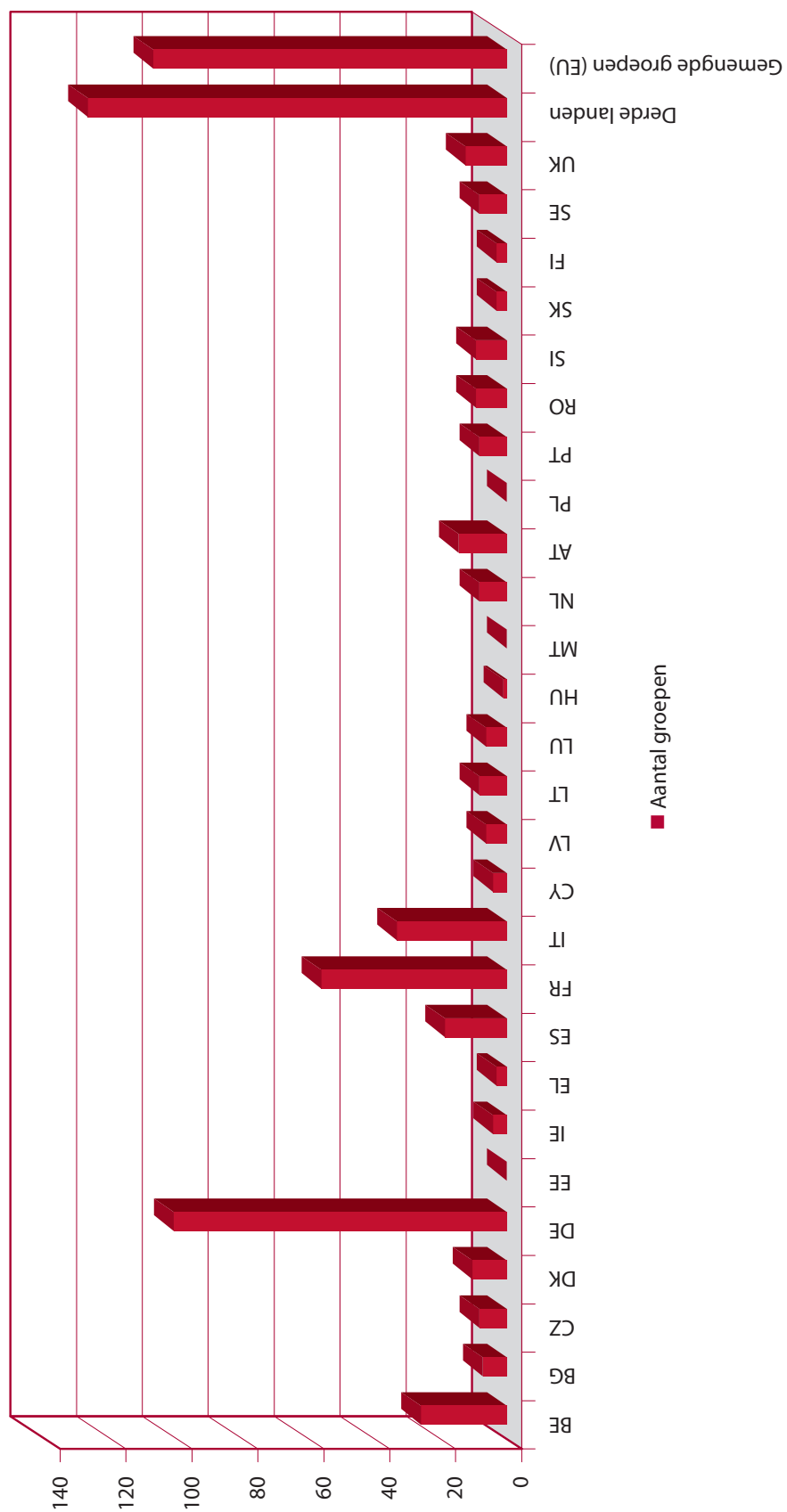
B — Studiebezoeken

1. Per soort groep (2012)

	Nationale magistraten	Advocaten/Juridisch adviseurs	Hoogleraren in de rechtsgeleerdheid	Diplomaten/Parlementsleden	Studenten/Stagiairs	Nationale ambtenaren	Overigen	Totaal
Aantal groepen	106	73	25	10	245	55	68	582

2. Studiebezoeken — Per lidstaat (2012)

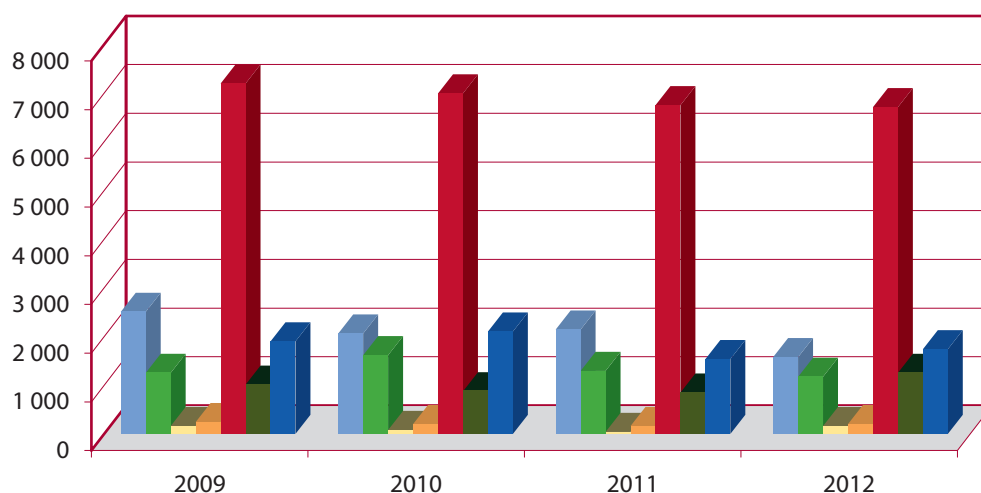
	Aantal bezoekers										Aantal groepen
	Nationale magistraten	Advocaten/ Juridisch adviseurs	Hoogleraren in de rechtsgeleerdheid	Diplomaten/ Parlementsleden	Studenten/ Stagiairs	Nationale ambtenaren	Overigen	Totaal			
BE	12	72	28				628		84	824	25
BG	28	52						18	5	103	7
CZ	4						86	60		150	8
DK	75	50		13			51	16	23	228	10
DE	295	191		43			861	172	1 037	2 599	97
EE											
IE	4						45			49	4
EL	10						28			38	3
ES	25	95					132		10	262	18
FR	186			25			743	49	275	1 278	54
IT		20	18				390			428	32
CY	6						16			22	4
LV		3					15			18	6
LT	8						8			16	8
LU	14	15		19			55		12	115	6
HU							44			44	1
MT											
NL		24		40			109	11		184	8
AT	34	17		48			207		24	330	14
PL											
PT		48					145			193	8
RO	10	21					10	16		57	9
SI			5				128		32	165	9
SK							45			45	3
FI	24	6							20	50	3
SE	85	20	52				49			206	8
UK	36	32					46		9	123	12
Derde landen	436	73	79	33			1 169	96	98	815	122
Gemengde groepen (EU)	246	434					1 556	793	89	3 118	103
Totaal	1 538	1 173	182	221	6 566	1 231	1 718	12 629	582		

3. Symposium van de magistraten (2012)

BE	6	DK	3	IE	2	FR	8	LV	3	HU	3	AT	3	RO	4	FI	3
BG	2	DE	8	EL	5	IT	3	LT	3	MT	1	PL	5	SI	2	SE	0
CZ	2	EE	1	ES	5	CY	2	LU	2	NL	7	PT	4	SK	3	UK	5

Totaal | 95

4. Evolutie van het aantal en de soort bezoekers (2009-2012)

■ Nationale magistraten	■ Advocaten/Juridisch adviseurs	■ Hoogleraren in de rechtsgeleerdheid
■ Diplomaten/Parlementsleden	■ Studenten/Stagiairs	■ Nationale ambtenaren
■ Overigen		

Aantal bezoekers

	Nationale magistraten	Advocaten/Juridisch adviseurs	Hoogleraren in de rechtsgeleerdheid	Diplomaten/Parlementsleden	Studenten/Stagiairs	Nationale ambtenaren	Overigen	Totaal
2009	2 463	1 219	156	262	7 053	1 016	1 854	14 023
2010	2 037	1 586	84	193	6 867	870	2 078	13 715
2011	2 087	1 288	47	146	6 607	830	1 507	12 512
2012	1 538	1 173	182	221	6 566	1 231	1 718	12 629

C — Plechtige zittingen in 2012

14 mei	Plechtige zitting ter gelegenheid van de gedeeltelijke vervanging van de leden van de Europese Rekenkamer
17 september	Plechtige zitting ter gelegenheid van de aanvaarding door G. Berardis van zijn ambt als rechter in het Gerecht
8 oktober	Plechtige zitting ter gelegenheid van de gedeeltelijke vervanging van de leden van het Hof, met de neerlegging van hun ambt en het vertrek van kamerpresident J. N. Cunha Rodrigues, de eerste advocaat-generaal J. Mazák en rechters K. Schiemann en E. Cremona, en de ambtsaanvaarding van J. L. da Cruz Vilaça, als rechter, M. Wathelet, als advocaat-generaal, en C. Vajda, als rechter, en de aanvaarding door E. Buttigieg van zijn ambt als rechter in het Gerecht
28 november	Plechtige zitting ter gelegenheid van de neerlegging van haar ambt en het vertrek van advocaat-generaal V. Trstenjak en de aanvaarding door N. Wahl van zijn ambt als advocaat-generaal bij het Hof
4 december	Plechtige zitting ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van het Hof

D — Bezoeken of aanwezigheid bij officiële evenementen

Hof van Justitie

1 januari	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de nieuwjaarsplechtigheid, op uitnodiging van de president van de Republiek Malta, te Valletta
3 januari	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de nieuwjaarsreceptie van het Hof van Cassatie van België, te Brussel
9 januari	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de plechtige zitting van het Hof van Cassatie van de Franse Republiek, te Parijs
11 januari	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de receptie die werd aangeboden door Z.K.H. de Groothertog van Luxemburg ter gelegenheid van het nieuwe jaar, te Luxemburg
12 januari	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de nieuwjaarsreceptie die werd aangeboden door de president van de Bondsrepubliek Duitsland, te Berlijn
19 januari	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de nieuwjaarsreceptie van de permanente vertegenwoordiging van het Koninkrijk België bij de Europese Unie, te Brussel
20 januari	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de officiële plechtigheid ter gelegenheid van de aanvaarding door R. Mellinghoff van zijn ambt als president van het Bundesfinanzhof, te München
24 januari	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens een diner van het Deense voorzitterschap van de Europese Unie, te Brussel
26 januari	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de plechtigheid ter gelegenheid van de inwijding van het gerechtelijke jaar door de corte suprema di cassazione, te Rome
27 januari	Deelname aan een delegatie van het Hof bij de plechtige zitting en het seminar „Comment assurer une plus grande implication des juridictions nationales dans le système de la Convention”, georganiseerd door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, te Straatsburg
30 januari	Vertegenwoordiging van het Hof, op uitnodiging van de universiteit van Bologna, tijdens de plechtigheid ter gelegenheid van de verlening van de titel doctor honoris causa in de internationale betrekkingen aan G. Napolitano, president van de Italiaanse Republiek, te Bologna
8 februari	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de „Rechtspolitischer Neujahrsempfang”, op uitnodiging van de minister van Justitie van de Bondsrepubliek Duitsland, te Berlijn
1 maart	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de plechtigheid ter gelegenheid van de ambtsaanvaarding van de nieuwe president van de Republiek Finland, S. Niinistö, te Helsinki
15 en 16 maart	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens een seminar dat werd georganiseerd ter gelegenheid van het Deense voorzitterschap door de minister van Justitie over het thema „The Practical Application of the EU Charter of Fundamental Rights”, te Kopenhagen

22 maart	Deelname van de president van het Hof aan een ronde tafel over het thema „L'Europe après la crise”, georganiseerd ter gelegenheid van het staatsbezoek van de koningin van het Koninkrijk der Nederlanden, aan de universiteit van Luxemburg
2 tot 6 april	Officieel bezoek van een delegatie van het Hof aan de Russische Federatie
4 april	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de algemene vergadering van het Grondwettelijk Hof, en houden van een redevoering over het thema „Les questions préjudicielles de la Cour constitutionnelle”, te Warschau
16 tot 19 mei	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de „Second Petersburg International Legal Forum”, te Sint-Petersburg
16 tot 20 mei	Officieel bezoek van een delegatie van het Hof aan Roemenië
17 tot 19 mei	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens „The 9th Ibero-American Conference on Constitutional Justice”, te Cadiz
22 en 23 mei	Vertegenwoordiging van het Hof en toespraak over „Développements récents dans la jurisprudence de la Cour en matière de fiscalité directe à l'égard des citoyens”, in het kader van het programma Fiscalis, georganiseerd door het directoraat-generaal Belastingen en Douane-unie van de Europese Commissie, tezamen met de minister van Financiën van Cyprus, te Nicosia
30 mei tot 2 juni	Deelname van een delegatie van het Hof aan het 25e FIDE-congress, te Tallinn
1 juni	Vertegenwoordiging van het Hof, op uitnodiging van de president van de Italiaanse Republiek, aan de plechtigheid ter gelegenheid van de nationale feestdag, te Rome
25 en 26 juni	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens het 23e colloquium van de Vereniging van de Raden van State en hoogste administratieve rechtscolleges van de Europese Unie, te Madrid
5 juli	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de openingsplechtigheid van het Cypriotische voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie, op uitnodiging van de president van de Republiek Cyprus, te Limassol
24 juli	Deelname van de president van het Hof aan de receptie die werd aangeboden door de president van de Helleense Republiek, ter gelegenheid van de gedenkdag van de wederinstelling van de Republiek, te Athene
1 tot 4 september	Officieel bezoek van een delegatie van het Hof aan de Republiek Cyprus
4 tot 7 september	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens het „16 th Symposium of European Patent Judges”, te Dublin
21 september	Deelname van een delegatie van het Hof aan de „69. Deutscher Juristentag”, te München
28 september	Deelname van de president van het Hof aan de conferentie van het European Law Institute en houden van de slotrede, te Brussel
1 oktober	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de „Opening of the Legal Year”, te Londen
1 oktober	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de „Verfassungstag”, te Wenen

2 oktober	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de conferentie over het thema „Effective enforcement of the competition rules in the EU”, georganiseerd door de Commissie voor bescherming van de mededinging van de Republiek Cyprus, te Nicosia
3 oktober	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de plechtigheden rond de „Tag der Deutschen Einheit”, te München
26 oktober	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens het 5e colloquium van het Netwerk van voorzitters van de hoogste rechtscolleges van de Europese Unie, over het thema „Nomination des juges à la cour suprême, à la Cour de justice de l’Union européenne et à la Cour européenne des droits de l’homme”, te Parijs
9 november	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de „Roundtable discussion on leading asylum cases”, bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, te Straatsburg
15 en 16 november	Vertegenwoordiging van het Hof, op uitnodiging van het Cypriotisch voorzitterschap van de Europese Unie, tijdens het symposium „Fundamental rights in the EU; three years after Lisbon” en houden van een redevoering over het thema „Fundamental rights in the EU — The Luxembourg perspective”, bij het Europacollege, te Brugge
23 november	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens het seminar van de Vereniging van de Raden van State en van de Hoge Administratieve Rechtscolleges van de Europese Unie, over het thema „Accès des citoyens à la justice et organisations juridictionnelles en matière d’environnement — Spécificités nationales et influences du droit de l’Union européenne”, te Brussel
29 november	Vertegenwoordiging van het Hof tijdens de Roemeense nationale feestdag, te Brussel
6 december	Vertegenwoordiging van het Hof, op uitnodiging van de president van de Republiek Finland, tijdens de jaarlijkse receptie ter gelegenheid van het feest van de onafhankelijkheid, te Helsinki
20 december	Vertegenwoordiging van het Hof, op uitnodiging van de president van het Grondwettelijk Hof, tijdens de receptie ter gelegenheid van de nationale feestdag van de Republiek Slovenië, te Ljubljana

Gerecht

8 februari	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens de „Rechtspolitischer Neujahrsempfang 2012” van het federale ministerie van Justitie, te Berlijn
8 maart	Vertegenwoordiging van het Gerecht bij de ambassade van het Verenigd Koninkrijk te Luxemburg, ter gelegenheid van het bezoek van de staatssecretaris van Justitie
22 mei	Vertegenwoordiging van het Gerecht op de „Queen’s Royal Garden Party”, te Buckingham Palace
27 tot 29 mei	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens het officiële bezoek aan Vilnius, op uitnodiging van de president van de Republiek Litouwen
30 mei tot 2 juni	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens het 25e FIDE-congres te Tallinn in Estland

23 juni	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens de viering van het plechtige Te Deum, gevolgd door een receptie op het Groothertogelijke hof, ter gelegenheid van de Luxemburgse nationale feestdag
8 tot 10 juli	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens een studiebezoek aan de Franse Conseil d'État, te Parijs
1 oktober	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens de plechtige viering van het 92-jarig bestaan van de Grondwet van de Republiek Oostenrijk, te Wenen
1 oktober	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens de plechtigheid ter gelegenheid van de opening van het gerechtelijke jaar in Westminster Abbey, te Londen
3 oktober	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens de receptie van de president van de Bondsrepubliek Duitsland, ter gelegenheid van de nationale feestdag
29 tot 31 oktober	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens het officiële bezoek aan Sofia, op uitnodiging van de vicepresident van de Republiek Bulgarije
6 december	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens de officiële receptie van de president van de Republiek Finland ter gelegenheid van het feest van de onafhankelijkheid, te Helsinki
20 december	Vertegenwoordiging van het Gerecht tijdens de dag van de grondwet, op uitnodiging van de president van het Grondwettelijk Hof van de Republiek Slovenië

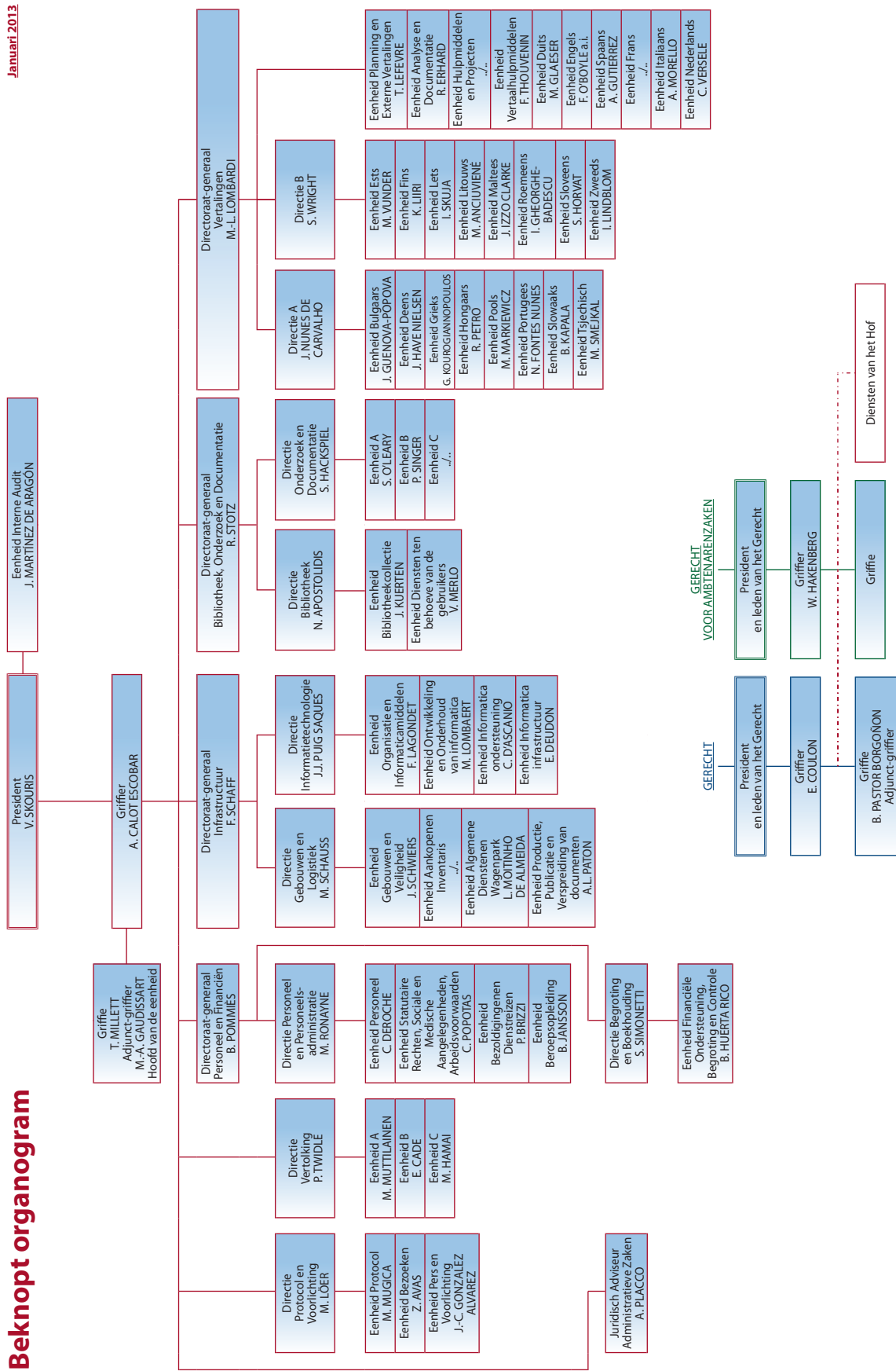
Gerecht voor ambtenarenzaken

29 en 30 oktober	Bezoek aan de Consiglio di Stato van de Italiaanse Republiek, te Rome
------------------	---

Beknopt organogram

Beknopt organogram

Hof van Justitie van de Europese Unie

Jaarverslag 2012 — Overzicht van de werkzaamheden van het Hof van Justitie, het Gerecht en het Gerecht voor ambtenarenzaken van de Europese Unie

Luxemburg: Bureau voor publicaties van de Europese Unie

2013 — 266 blz. — 21 x 29,7 cm

Catalogusnummer: QD-AG-13-001-NL-C

ISBN 978-92-829-1276-8

doi:10.2862/87046

ISSN 1831-8525

Publicatiebureau

ISBN 978-92-829-1276-8

9 789282 912768

HOE KOM IK AAN EU-PUBLICATIES?

Gratis publicaties:

- bij EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>);
- bij de vertegenwoordigingen en delegaties van de Europese Unie.
Ga voor de contactgegevens naar <http://ec.europa.eu> of stuur een fax naar +352 2929-42758.

Betaalde publicaties:

- bij EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>).

Betaalde abonnementen (bv. jaarreeksen van het *Publicatieblad van de Europese Unie* en de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de Europese Unie):

- via een van de verkoopkantoren van het Bureau voor publicaties van de Europese Unie (http://publications.europa.eu/others/agents/index_nl.htm).

